

**SOSYAL VE EKONOMİK
DESTEK HİZMETLERİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ PROJESİ
ARAŞTIRMA SONUÇ RAPORU**

SOSYAL VE EKONOMİK DESTEK HİZMETLERİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ PROJESİ
ARAŞTIRMA SONUÇ RAPORU

Baskı: Özel Ofset

Grafik Tasarım: mtrmedya

ISBN: 978-605-89604-4-2

Ankara / Aralık 2014

AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI ÇOCUK HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

PROJE KOORDİNATÖRÜ

Mehmet ERDOĞAN
ARGE Daire Başkanı

PROJE DEĞERLENDİRME GRUBU

ASİL	YEDEK
Ahmet OKUR – Gen.Md.Yrd.	Engin ASLAN – Birim Yöneticisi
Abdulvahit BARUT – Birim Yöneticisi	Hüsamettin ÇETİN – Sosyal Çalışmacı
Şenay YAVUZ – Bilg.İşl.	Hüseyin ÖZTÜRK – Bilg.İşl.

PROJE İZLEME GRUBU

ASİL	YEDEK
Nusret SOYLU – Daire Başkanı	Gülsüm ÜNSAL – Uzman Yardımcısı
Fahri KOCAOĞLU – Birim Yöneticisi	Emel ÖZTÜRK – Çocuk Gelişimcisi
Huriye YILDIRIM – Sosyal Çalışmacı	

ARAŞTIRMA EKİBİ

Prof.Dr. Mehmet TAŞPINAR (Proje Koordinatörü)	Gazi Üniversitesi
Prof.Dr. Kasım KARATAŞ	Hacettepe Üniversitesi
Prof.Dr. Yücel GELİŞLİ	Gazi Üniversitesi
Doç.Dr. Şerife TERZİ	Gazi Üniversitesi
Doç.Dr. Fatma TEZEL ŞAHİN	Gazi Üniversitesi
Yrd.Doç.Dr. Şaban ÇETİN	Gazi Üniversitesi
Arş.Gör. Mehmet Berkay ÖZÜNLÜ	Gazi Üniversitesi
Arş.Gör. Özge Ceren ÇELİK	Gazi Üniversitesi
Arş.Gör. Ahmet EGE	Hacettepe Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	11
ŞEKİLLER ve GRAFİKLER LİSTESİ	15
ÖNSÖZ	17
TEŞEKKÜR	19
SUNUŞ	21
ÖZET	23
ABSTRACT	25
KISALTMALAR	27
1. ARKA PLAN	28
Önem ve Gerekçe	28
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	30
PSİKO-SOSYAL GELİŞİM	30
Psikososyal Gelişim	30
Temel Güvene Karşı Güvensizlik Dönemi	31
Özerkliğe Karşı Kuşku ve Utanç Dönemi	31
Girişimciliğe Karşı Suçluluk Duygusu Dönemi	31
Çalışkanlığa (başarıya) Karşı Yetersizlik (aşağılık) Duygusu Dönemi	32
Kimlik Kazanmaya Karşı Kimlik Karmaşası Dönemi	32
Aile ve Psikososyal Gelişim	32
TÜRKİYE'DE DEĞİŞEN AİLE YAPISI VE ÇOCUĞUN SOSYALLEŞMESİ	35
Ailenin Sınıflandırılması ve Ailenin İşlevleri	35
Yapısal-İşlevsel Kuram	35
Sembolik Etkileşim Kuramı	36
Sosyal Çatışmacı Kuram	36
TÜRKİYE'DEKİ AİLE YAPISININ DEĞİŞİMİ	36
ÇOCUĞUN GELİŞİMİNDE VE EĞİTİMİNDE AİLENİN ROLÜ	38
ÇOCUĞUN GELİŞİMİ VE EĞİTİMİ YÖNÜNDEN AİLE YANINDA BULUNMANIN ÖNEMİ	39
AİLENİN ÇOCUĞUN OKUL BAŞARISINA ETKİSİ	43

ÇOCUĞUN AİLE YANINDA DESTEKLENMESİNİN SOSYAL HİZMET AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ .	48
Risk Altındaki Çocuklar.....	48
Çocuk Koruma ve Bakım.....	48
Sosyal Koruma.....	49
AİLE DESTEK HİZMETLERİNİN KAPSAMI	50
Çocuğun Aile Yanında Desteklenmesi (Aile Sosyal Destek Hizmetleri)	51
ÇOCUKLARIN KORUNMASINA İLİŞKİN YASAL DÜZENLEMELER	54
Giriş	54
Uluslararası Mevzuat.....	54
Ulusal Mevzuat.....	55
DÜNYA'DA ÇOCUK KORUMA SİSTEMLERİ	58
Norveç	59
İngiltere.....	61
Değerlendirme ve Türkiye	62
TÜRKİYE'DE ÇOCUKLARIN KORUNMASI ve KORUMA HİZMETLERİ	63
A. Çocuğun Aile Yanında Bakımı.....	64
a. Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri.....	65
b. Koruyucu Aile	66
c. Evlat Edinme Hizmetleri	69
d. Koruyucu ve Destekleyici Tedbirler	69
B. Kuruluş Bakımı ve Türleri.....	69
a. Çocuğa Yönelik Hizmet Veren Kurumlar	69
b. Sosyal Rehabilitasyon Hizmetleri.....	71
TÜRKİYE'DE ÇOCUK KORUMA SİSTEMİNDE SAYISAL GELİŞMELER	72
3. AMAÇ ve KAPSAM	77
Genel Amaçlar	77
Alt amaçlar (Hedefler)	77
4. VARSAYIMLAR	78
5. SINIRLILIKLAR	79

6. METOD ve TEKNİKLER	79
Araştırmanın Modeli	79
Çalışma Evreni ve Örneklem.....	79
Veri Toplama Araçları ve Teknikleri.....	82
Aile görüşme anketi.....	83
Çocuk görüşme anketi.....	83
Meslek elemanı görüşme anketi.....	83
Veri Toplama Araçlarının Geçerlik Güvenirlik Çalışmaları	83
Aile, çocuk ve meslek elemanı görüşme araçlarının geçerlik ve güvenilirliği.....	83
Çocukların psikososyal gelişimlerini belirlemek için anketlerde yer alan maddelere ilişkin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları	84
7. BULGULAR	84
SED Kapsamındaki çocukların sosyal ve ekonomik destek türü.....	84
Görüşme yapılan ailenin SED yardımı yapılan çocuğa yakınlık derecesi	85
SED yardımına başvuru, inceleme ve hak kazanma sürecinde geçen süre	86
Ailede birlikte yaşanan kişilerin özellikleri.....	87
Ailedeki çocuk sayısı	88
Çocukların demografik özellikleri.....	89
Ailelerin SED yardımına başvurma biçimi	90
SED yardımı öncesi geçen süreç.....	91
SED yardım sürecinin işleyişi	92
SED yardım sürecinde etkili olan görevlilerin davranışları	93
6a kapsamındaki çocuğun aile yanına dönüşe hazırlanması	93
Ailelerin SED yardımını kullanma alanları	95
Yardımanın nasıl kullanılacağına karar verme	96
SED yardımının kullanılışı konusunda çocuğun görüşünü alma durumu.....	96
Ailelerin SED yardımı dışında destek alma durumu.....	96
Yeniden kuruluş bakımına dönme isteği.....	97
SED yardımı alan çocuğun sağlık durumu	98
SED yardımı alan çocuğun SED öncesi ve sonrasında sağlık kuruluşuna gitme sıklığı ve gittiği sağlık kuruluşu	101
SED yardımı alan ailede engelli bulunma durumu	102
Aile bireylerinde bulunan çeşitli sorunlar	102
Aile içinde şiddet yaşanma durumu ve şiddete ilişkin unsurlar	104
Ailelerin ev koşulları	106
Aile bireylerinin sahip oldukları kötü alışkanlıklar	108
Ailelerin beslenme alışkanlıkları	109
SED yardımı alan çocuğun dikkat eksikliği ve konuşma bozukluğu bulunma durumu.....	111

SED yardımı alan çocuğun farklı özelliği olma durumu.....	112
Aile ile birlikte geçirilen zamanlarda yapılan aktiviteler.....	112
Ailede ilgilenilen sosyal ve sportif aktiviteler.....	114
Çocukların yaşadıkları sorunlar.....	115
SED in ailelerin yer/adres değiştirme sıklığına etkisi.....	116
Hanede SED kapsamındaki çocuk sayısı.....	117
SED yardımı alan çocuğun hanede birlikte yaşadığı bireyler.....	117
SED kapsamında danışmanlık-rehberlik hizmetlerinden yararlanma durumu.....	118
Çocukların SED öncesi ve sonrasında eğitim – öğretime ilişkin durumları.....	118
Çocukların okula gitme durumu.....	118
Okuldaki başarı durumu.....	119
Okula devam durumu.....	120
Okul değiştirme durumu.....	121
Okulu terk etme durumu.....	122
Bir üst öğrenime devam etme isteği.....	123
Ev ödevlerini yapma durumu.....	123
Okuldaki sosyal ve kültürel etkinliklere katılım.....	124
Sınavlara hazırlık yapma.....	125
Okulda disiplin cezası alma durumu.....	126
SED Yardımı Alan 0-11 Yaş Aralığındaki Çocukların Psikososyal Gelişimleri.....	127
SED Yardımı Alan 12-18 Yaş Aralığındaki Çocukların Psikososyal Gelişimleri.....	131
Meslek Elemanlarından Elde Edilen Veriler.....	132
SED yardımlarının amacına ulaşma durumu.....	132
SED sürecindeki iş yükü süreleri.....	134
SED yardımı alan aileler ile ilgili yapılan çalışmalar dışında yürütölen çalışmalar.....	135
SED hizmetindeki görevleri yerine getirebilme.....	136
SED hizmetinin yürütölmesine ilişkin görüşler.....	137
SED yardımının kullanılış amacına ilişkin meslek elemanların görüşleri.....	138
Ev ziyaretleri sırasında yaşanan güçlükler.....	139
SED yardımına başvuranların meslek elemanlarına karşı davranışları.....	140
Yeniden kuruluş bakımına dönen çocuklarla ilgili gözlemler.....	142
SED hizmetinden yararlanan ailelerin yardım almadan yaşamını sürdürebilmeleri.....	142
SED yardımı dışında aileye sosyal destek sağlama.....	143
Çocukların ve ailelerinin madde bağımlılığı ve diğer kötü alışkanlıklarına ilişkin meslek elemanlarının görüşleri.....	143
Çocukların eğitim niteliklerine ilişkin gözlemleri.....	144
Çocukların sağlık özelliklerine ilişkin gözlemleri.....	144
Çocukların psikososyal özelliklerine ilişkin gözlemleri.....	145

SED hizmetinin amacına ulaşması konusundaki görüşler	145
SED hizmeti hakkında hizmetiçi eğitim alma durumları	146
Meslek elemanlarının mesleğine ilişkin düşünceleri.....	146
Meslek elemanlarının belirtmek istediği genel hususlar	147
8. TARTIŞMA	147
9. SONUÇLAR	168
10. ÖNERİLER	171
11. KAYNAKLAR	179

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: 2014 Yılı Kasım Ayı İtibariyle Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetinden Yararlananların Eğitim Gruplarına Göre Sayıları	66
Tablo 2: Koruyucu Aile ve Koruyucu Aile Yanında Bakılan Çocuk Sayıları.....	67
Tablo 3: Yaş ve Okul Durumuna Göre Koruyucu Aile ve Ödemeleri (2014 Ekim)	68
Tablo 4: 2014 Yılında Çocuğa Yönelik Hizmet Veren Kuruluş Sayısı (2014 Mayıs).....	70
Tablo 5: Bazı Avrupa Ülkelerinde Koruyucu Aile ve Kurum Bakımında Bulunan 3 Yaş Altındaki Çocukların Sayı ve Oranları (2003).....	73
Tablo 6: Koruma Altındaki Çocukların Yıllara Göre Dağılımı	74
Tablo 7: Sosyal Koruma Harcamalarının Yardım Türlerine Göre Dağılımı	75
Tablo 8: Yardım Yapılan Çocukların Gözetimi Altında Oldukları Kişilere Yakınlıkları.....	76
Tablo 9: Sosyal Ekonomik Destek Yönetmeliği Gereği Yapılan Yardımlara İlişkin Dağılım	76
Tablo 10: Araştırma İlleri ve Örneklemede Yer Alan Çocukların İllere Göre Dağılımı	80
Tablo 11: % 95 Güven Düzeyi ve Çeşitli Kesinlik Sınırları İçin Örnek Büyüklükleri	81
Tablo 12: Veri Toplama Araçlarına İlişkin Özellikler	82
Tablo 13: Sosyal ve Ekonomik Destek Türü.....	85
Tablo 14: Görüşülen Kişinin SED Yardımı Alan Çocuğa Yakınlık Derecesi	85
Tablo 15: Sed Yardımına Başvuru, İnceleme ve Hak Kazanma Sürecinde Geçen Süre.....	86
Tablo 16: Ailelerin ve Birlikte Yaşanılan Kişilerin Demografik Özellikleri	87
Tablo 17: Ailedeki Çocuk Sayısı	88
Tablo 18: Çocukların Demografik Özellikleri.....	89
Tablo 19: SED Yardımına Başvurma Biçimi	90
Tablo 20: SED Yardımı Sağlanmadan Önceki Sürecin İşleyişi.....	91
Tablo 21: SED Yardımı Sürecinin İşleyişi	92
Tablo 22 Meslek Elemanlarının İzleme Ziyareti Yapma Sıklığı.....	92
Tablo 23: Yardım Sürecinde Etkili Olan Görevlilerin Davranışları.....	93
Tablo 24: SED Yardımı Sağlanan Çocuğun Aile Yanına Dönme Sürecine Hazırlanması.....	93
Tablo 25: SED Yardımı Sağlanan Çocuğun Aile Yanına Dönme Sürecine Hazırlanmasında Destek Verilen Konular	94
Tablo 26: SED Yardımının Kullanılma Alanları	95
Tablo 27: Yardımın Ailede Kullanılmasına Karar Verme	96
Tablo 28: Yardımın Kullanılması Konusunda Çocuğun Fikrinin Alınması	96
Tablo 29: SED Dışında Sağlanan Destek Türü	97
Tablo 30: SED Yardımı Alınan Çocuğun Yeniden Kuruluş Bakımına Dönme İsteği	97
Tablo 31: SED Yardımı Alan Çocuğun Sürekli (Kronik) Rahatsızlığı Olma Durumu	98
Tablo 32: Çocukların Görüşlerine Göre Sürekli (Kronik) Rahatsızlık Olma Durumu	98
Tablo 33: Ailelerin Görüşlerine Göre Hanede Sürekli (Kronik) Rahatsızlığı Olanlar	99
Tablo 34: Hanede Görülen Diğer Kronik Rahatsızlıkların Dağılımı.....	100
Tablo 35: SED Yardımının Çocuğun Kronik Rahatsızlığının Tedavisine Katkısı.....	101
Tablo 36: SED Öncesi ve Sonrasında Sağlık Kuruluşuna Gitme Sıklığı	101

Tablo 37: SED Yardımı Alan Ailede Engelli Bulunma Durumu.....	102
Tablo 38: Çocuğun Kendisinin ve Ailesinin Yaşadığı Bazı Sorunlar	103
Tablo 39: Aile İçinde Şiddet Yaşanma Durumu.....	104
Tablo 40: Tartışmayı – Kavgayı Başlatan Kişiler.....	104
Tablo 41: Şiddetten En Çok Zarar Görenler	105
Tablo 42: Tartışma – Kavga ya da Şiddetin Türü	105
Tablo 43: Tartışma ya da Kavgaya Neden Olan Durum	106
Tablo 44: Yaşanılan Ev Koşulları	107
Tablo 45: Hanelerin Oda ve Yaşayan Kişi Açısından Mevcut Durumu	107
Tablo 46: Ailelerin Görüşüne Göre Ailede Sahip Olunan Kötü Alışkanlıklar	108
Tablo 47: Çocukların Görüşüne Göre Ailede Sahip Olunan Kötü Alışkanlıklar.....	108
Tablo 48: Ailelerin Görüşüne Göre Ailelerin Beslenme Alışkanlıkları.....	109
Tablo 49: Çocukların Görüşüne Göre Ailelerin Beslenme Alışkanlıkları	110
Tablo 50: Ailelerin Öğün Yeme Sıklıkları.....	111
Tablo 51: SED Yardımı Alan Çocukta Dikkat Eksikliği Olma Durumu.....	111
Tablo 52: SED Yardımı Alan Çocukta Konuşma Bozukluğu ve Akıcı Konuşma Sorunu Olma Durumu	112
Tablo 53: SED Yardımı Alan Çocuğun Farklı Bir Özelliğinin Olma Durumu	112
Tablo 54: Ailelere Göre Ailede Birlikte Yapılan Aktiviteler	113
Tablo 55: Çocuklara Göre Ailede Birlikte Yapılan Aktiviteler.....	113
Tablo 56: Ailede İlgilenilen Sosyal ve Sportif Aktiviteler.....	114
Tablo 57: Çocukların Yaşadıkları Başlıca Sorunlar.....	115
Tablo 58: SED'in Ailenin Yer Değiştirme Sıklığına Etkisi	116
Tablo 59: SED'in Yer Değiştirme Sıklığına Olumlu Etkisi.....	116
Tablo 60: Hanede SED Yardımı Alan Çocuk İle Birlikte Destek Kapsamında Bulunan Çocuk Sayısı	117
Tablo 61: SED Yardımı Alan Çocuğun Hanede Birlikte Yaşadığı Kişiler.....	117
Tablo 62: SED Kapsamında Danışmanlık ve Rehberlik Alma Durumu.....	118
Tablo 63: Çocukların Okula Gitme Oranları.....	118
Tablo 64: Okuldaki Başarı Durumu.....	119
Tablo 65: Okula Devam Durumundaki Değişim.....	120
Tablo 66: Okul Değiştirme Oranındaki Değişim.....	121
Tablo 67: Okul Değiştirme Nedenleri.....	121
Tablo 68: Okulu Terk Etme	122
Tablo 69: Bir Üst Öğrenime Devam Etme Eğilimi.....	123
Tablo 70: Ev Ödevlerini Yapma	124
Tablo 71: Okullardaki Sosyal Etkinliklere Katılma.....	125
Tablo 72: Sınavlara Hazırlık Yapma Durumu.....	126
Tablo 73: Okulda Disiplin Cezası Alma Durumu.....	127
Tablo 74: SED Yardımı Alan 0-11 Ay Arasındaki Çocukların Psikososyal Gelişim Özellikleri.....	127

Tablo 75: SED Yardımı Alan 13-36 Ay Arasındaki Çocukların Psikososyal Gelişim Özellikleri	128
Tablo 76: SED Yardımı Alan 37-48 Ay Arasındaki Çocukların Psikososyal Gelişim Özellikleri	128
Tablo 77: SED Yardımı Alan 49-60 Ay Arasındaki Çocukların Psikososyal Gelişim Özellikleri	129
Tablo 78: SED Yardımı Alan 61-72 Ay Arasındaki Çocukların Psikososyal Gelişim Özellikleri	129
Tablo 79: SED Yardımı Alan 7-11 Yaş Arasındaki Çocukların Psikososyal Gelişim Özellikleri	130
Tablo 80: 12-18 Yaş Psikososyal Gelişim Ölçeği Betimsel İstatistikleri	131
Tablo 81: SED Yardımlarının Amacına Ulaşma Durumu	132
Tablo 82: SED Çalışmalarının Kapsadığı İş Yükü	134
Tablo 83: SED Yardımı Alan Aileler İle İlgili Yapılan Çalışmalar Dışında Yürütülen Çalışmalar	135
Tablo 84: SED Hizmetinde Programında Görevleri Yerine Getirebilme Durumu	136
Tablo 85: SED Hizmetinin Programının Yürütülmesine İlişkin Görüşler	137
Tablo 86: Ev Ziyaretleri Sırasında Yaşanan Güçlükler	139
Tablo 87: SED Yardımı Talebinde Bulunanların Meslek Elemanlarına Karşı Davranışları	140
Tablo 88: Meslek Elemanlarının Görüşme, İnceleme ve İzlemelerde Maruz Kaldıkları Davranışlar	141
Tablo 89: SED Hizmetinden Yararlanırken Kuruluş Bakımına Dönme Durumu	142
Tablo 90: Kuruluş Bakımına Dönüşü Sağlama İsteğini Belirten Kişi/ler	142
Tablo 91: Maddi Yardım Dışında Meslek Elemanlarının Destek Sağlama Durumları	143
Tablo 92: SED Hizmetinin Amacına Ulaşma Durumu	145
Tablo 93: SED Hizmeti Hakkında Hizmetiçi Eğitim Alma Durumu	146

ŞEKİLLER VE GRAFİKLER LİSTESİ

Şekil 1: İngiltere’de Aşamalarla Gereksinmeler ve Müdahale Mantiğı	61
Grafik 1: Kuruluş Bakımından Ailesi Yanına Döndürülen Çocuk Sayısı (2013).....	66
Grafik 2: Türkiye’de Çocukların Korunma Altına Alınma Nedenleri	72
Grafik 3: Okuldaki Başarı Durumu.....	119
Grafik 4: Okula Devam Durumu	120
Grafik 5: Üst Öğrenine Devam Etme İsteği	123
Grafik 6: Ev Ödevlerini Yapma Durumu.....	124
Grafik 7: Okuldaki Sosyal Etkinliklere Katılma.....	125
Grafik 8: Sınavlara Hazırlık Yapma	126

ÖNSÖZ

Toplumun varlığının ve geleceğinin teminatı olan genç nesillerin yetiştirilmesi ve geleceğe hazırlanması devletin en öncelikli konularından biridir. Bu açıdan çocuklarımıza bugün yapacağımız yatırım, aslında geleceğe yapılan yatırım anlamına gelmektedir.

Sosyal, ekonomik ve kültürel değişim süreçleri, kırdan kente yaşanan yoğun göç olgusu gibi birçok etken toplumsal yapıda ve özellikle aile yapısında birtakım problemlere sebep olmakta, çocuklar ise bu tür gelişmelerden en çok etkilenen grubu oluşturmaktadır. Bu nedenle ailenin ve özellikle çocuğun korunması ve desteklenmesi toplumun bugününü etkilediği gibi, yarınlarımıza daha güvenle bakabilmemizi de sağlayacaktır.

Ailenin desteklenmesi ve çocuğun aile ortamında sağlıklı bir birey olarak yetiştirilmesi Bakanlığımızın genel politikasının ve çocuk politikasının temelini oluşturmaktadır. Yapılan araştırmalar kurum odaklı bakım ve koruma hizmetlerinin risklerini ortaya koymuş ve aile odaklı hizmet modellerinin uygulanması yönünde çalışmalar zaman içerisinde öncelik kazanmıştır. Kuruluş bakımını çocuk bakım alternatiflerinin en sonuncusu olarak görüyor ve aile yanında bakımı önceliyoruz. Bu kapsamda 'Sosyal ve Ekonomik Destek' uygulamasıyla kuruluş bakımındaki çocuklarımızdan çok daha fazlasını ailesi yanında destekliyoruz. Böylece hem ailelerimiz çocuklarından ayrılmamış, hem de çocuklarımız aile ortamından koparılmamış oluyor.

Ülkemizde çocukların korunması ve bakımı için uzun yıllar boyunca toplu bakım modeli olan Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtları açılmıştır. Zaman içerisinde gerek koruma ve bakım konusundaki farklı anlayışlar, gerekse kamunun bu alana ayırdığı kaynaklarda sağlanan artışlar sonucunda uygulamalarda önemli değişikliklere gidilmiştir. Yeni uygulama ile, bir yandan çocukların mümkün olduğunca ailesinin yanında bakılmalarına öncelik verilirken, diğer yandan kuruluş bakımına alınmak zorunda olduğumuz çocuklarımız için aile tipi bakım kuruluşları oluşturulmuştur. Bugün itibarıyla, yetiştirme yurtları ve çocuk yuvaları %90 oranında kapatılmış, yerlerine çocuk evleri ve çocuk evi siteleri açılmıştır. Böylece, ailesi yanında desteklenme imkânı olmayan çocuklarımız aile benzeri bakım modelleriyle tanışmıştır.

Ayrıca son on yılda kuruluş bakımındaki onbin çocuğumuz sosyo-ekonomik destek uygulaması kapsamında ailesine kavuşturulmuştur.

Bu raporda etkilerini belirlemeyi amaçladığımız 'Sosyal ve Ekonomik Destek' uygulaması kapsamında yıllık otalama altmışbin aileye kendi çocuğuna baktığı için bakanlığımızca destek sağlanmaktadır. Yapılan hizmetlerin beklenen hedeflere ulaşmış, ulaşmadığının araştırılması ve buna göre uygulamanın gözden geçirilmesi önem arzeder. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğümüz tarafından hazırlanan ve Gazi Üniversitesi tarafından yürütülen 'Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetlerinin Değerlendirilmesi Projesi' ile çocuğun ailesi yanında korunma ve bakımı için yapılan ekonomik ve sosyal desteğin amacına ne kadar ulaştığı belirlenecek, uygulamada yaşanan aksaklıklar ve eksiklikler tamamlanarak hizmetin daha etkin ve verimli biçimde devamı sağlanacaktır.

Araştırma sonucunda elde edilen bulguların Bakanlığımızın karar alma sürecine olumlu katkılar sağlayacağına inancımı belirtir, araştırmaya katkı sağlayan ve emeği geçen herkese teşekkür ederim.

Doç. Dr. Ayşenur İSLAM
Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı

TEŞEKKÜR

Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi tarafından Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü adına yapılan "SED - Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetlerinin Değerlendirilmesi Projesi" çalışmaları yoğun bir çalışmanın ve çok değerli katkıların sonucunda başarıyla tamamlanmıştır. Araştırmanın sağlıklı biçimde sonuçlanmasına verdikleri destekten dolayı korunma kararlı olup ailesi yanında desteklenen çocuklara, korunma altına alınmaksızın desteklenen çocuklara ve bu çocukların ailelerine yapılan görüşmelerde gösterdikleri anlayış ve verdikleri samimi cevaplar için çok teşekkür ederiz. Ayrıca araştırma örneklemini içindeki illerde görev yapmakta olup, kendileriyle görüşme yapılan meslek elemanlarına da değerli katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

Araştırmanın başarılı biçimde sonuçlandırılması yoğun çalışmayı ve işbirliğini gerektirmiştir. Bu açıdan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün birim yönetici ve uzmanlarına özverili katkılarından dolayı çok teşekkür ederiz. Projenin yüklenicisi olan Gazi Üniversitesi Rektörlüğü ve Gazi Eğitim Fakültesi Dekanlığı'na projenin idari yönetimi açısından verdikleri katkıdan dolayı teşekkür ederiz. Ayrıca proje ekibinde iki öğretim elemanının yer almasına izin veren Hacettepe Üniversitesi yöneticilerine de teşekkür ederiz.

Araştırmanın bütün süreçlerinde Bakanlığımızın değerli çalışanlarının çok değerli katkıları olmuştur. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürü Temindar AYTEKİN'e, Genel Müdür Yardımcısı Ahmet OKUR'a, ARGE Daire Başkanı Mehmet ERDOĞAN'a, Aile Yanında Destek Hizmetleri Daire Başkanı Nusret SOYLU'ya, Proje İzleme ve Geliştirme Birim Yöneticisi Fahri KOCAOĞLU'na, Çocuk Gelişimcisi Emel ÖZTÜRK'e, Psikolog Türküler ERDOST'a, SED Birim Yöneticisi Engin ASLAN'a ve Sosyal Çalışmacı Huriye YILDIRIM'a titiz çalışmaları ve içten katkılarından dolayı çok teşekkür ederiz.

Araştırmayı üstlenen Gazi Üniversitesi araştırma ekibi özverili bir çalışma performansı ortaya koyarak, projeyi başarılı biçimde tamamlamıştır. Bu nedenle Prof.Dr. Mehmet Taşpınar'a, Prof.Dr. Yücel Gelişli'ye, Doç.Dr. Şerife Terzi'ye, Doç.Dr. Fatma Tezel Şahin'e, Yrd.Doç.Dr. Şaban Çetin'e, Arş.Gör. Berkay Özünü'ye ve Arş.Gör. Özge Ceren Çelik'e çok teşekkür ederiz. Ayrıca proje ekibi içinde yer alan Hacettepe Üniversitesi öğretim elemanlarından Prof.Dr. Kasım Karataş ve Arş.Gör. Ahmet Ege'ye de çok teşekkür ederiz. Proje başlangıcında araştırma ekibi içinde yer alıp, çalışmalara bir süre katkı sağlayan Gazi Üniversitesi öğretim üyeleri Prof.Dr. Hayati Beşirli ve Prof. Dr. Adalet Kandır'a da değerli katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

Araştırma verileri 30 ilde yüz yüze görüşmelerle elde edilmiştir. Bu nedenle Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlükleri ile işbirliği yapılmıştır. Bu nedenle araştırma kapsamındaki illerin il müdürleri, müdür yardımcılarına ve diğer çalışanlarına katkılarından dolayı çok teşekkür ederiz.

Araştırma sonuçlarının başta ülkemizin geleceği olan SED kapsamında yer alan çocuklarımız adına olumlu kararlar alınmasına katkı sağlaması ve yeni araştırmalara zemin oluşturmasını diler, katkısı olan herkese bir kez daha teşekkürü bir borç biliriz

SUNUŞ

İçinde yaşadığımız çağda yaşanan ekonomik, sosyal, siyasal gelişmeler toplumsal değişmeyi etkileyen temel değişkenler olup, her ülkede farklı sonuçların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Olumlu ya da olumsuz pek çok etkisi olan değişim süreci sonrasında ekonomik açıdan işgücü hareketliliği yaşanmakta, daha vasıflı insangücü ihtiyacı ortaya çıkmakta, bir taraftan da işsizlik olgusu kendini göstermektedir. Sosyal açıdan ise kırsal kesimden kente göçler yaşanmakta, göç eden aileler kentte yeni sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır.

Yaşanan değişim sürecinin olumsuz etkileri ile karşı karşıya kalan toplum kesimlerinin başında aileler gelmektedir. Ekonomik ve sosyal açıdan yaşadıkları güçlükler sonrasında giderek artan oranda parçalanmış aileler ortaya çıkmakta ve bu durumdan en çok çocuklar etkilenmektedir. Küçük yaşlarda ailesi yanında büyümesi gereken çocuklar istismara uğramakta, suça itilebilmekte ve toplumun geleceği adına risk olabilecek davranış bozuklukları gösterebilmektedir. Bu nedenle toplumların devamlılığının sağlanabilmesi için ailenin ve çocuğun korunması yönünde politikalar geliştirilmeli ve uygulanmalıdır.

Dünyada ailenin ve çocuğun korunması konusu, üzerinde hassasiyetle durulan bir sosyal hizmet olarak dikkati çekmekte ve farklı modeller uygulanabilmektedir. Ülkemizde ailenin ve çocuğun korunması konusunda önemli bir misyonu üstlenmiş olan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı söz konusu hizmeti Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde sürdürmektedir. Bu konuda yapılan çalışmalar incelendiğinde 2000 li yıllardan önce çocukları bir "kuruluş bakımı" altına almak yaygın bir model olarak dikkat çekerken, giderek çocuğun olabildiğince ailesi yanında korunması ve desteklenmesi politikalarına ağırlık verilmeye çalışılmaktadır.

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün çocuğun ailesi yanında desteklenmesi adına yürüttüğü çalışmalardan biri de kısa adı SED olan "Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri" dir. Bu kapsamda çeşitli statüler altında çocuğun ailesi yanında korunması ve desteklenmesi uygulamasını yaygınlaştırmaya çalışan devletin, bu uygulamanın yararlılığı konusunda bilimsel bulgulara ihtiyacı olduğu gerçeğinden yola çıkılarak "Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetlerinin değerlendirilmesi Projesi" kapsamında bir araştırma yapılmıştır.

Bu raporun konusunu oluşturan söz konusu araştırmanın temel amacı SED kapsamında ailesi yanında desteklenen çocukların, sağlanan destekten ekonomik, sosyal, sağlık ve psikolojik açıdan nasıl etkilendiklerini ve ailelerin uygulamaya ilişkin farkındalıklarını belirlemektir. Bunun yanında uygulama hakkında Bakanlık taşra örgütünde görevli olan meslek elemanlarının görüş ve önerilerini belirlemek de temel amaçlardan biridir.

Yoğun bir planlama, uygulama ve değerlendirme süreci sonrasında tamamlanabilen bu araştırmanın sonuçlarının öncelikle geleceğimizin teminatı olan çocuklarımıza yararlı olması dileğiyle emeği geçen herkese teşekkürü bir borç bilirim.

Prof. Dr. Mehmet TAŞPINAR
Gazi Üniversitesi Proje Koordinatörü

ÖZET

Yaşam kalitesi yüksek, iyi eğitilmiş, sağlıklı nesiller yetiştirmek, geleceğin güvencesi olan çocukların her açıdan desteklenmesi ve iyi yetiştirilmesi ile yakından ilgilidir. Özellikle küçük yaşlarda içinde buldukları koşullar itibarıyla zor şartlar altında yetişen çocuklar ülkenin geleceği açısından risk potansiyeli taşıyan bireyler olabileceklerdir. Başka bir deyişle sosyal ve psikolojik açıdan çeşitli nedenlerle yoksunluk içinde bulunan çocuklar gençlik ve yetişkinlik dönemlerinde toplumsal uyum açısından sorunlarla karşıımıza çıkabileceklerdir. Bu nedenle çeşitli nedenlerle aileleri yanında ya da onlardan ayrı oldukları ortamlarda büyüyen çocukların devletin koruması altında büyümeleri ve gelişmeleri son derece önemlidir.

Risk altındaki çocukların korunması ve yetiştirilmesinde önemli bir misyonu olan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, yasalara dayalı olarak önemli görevler üstlenmiştir. Buna göre bakanlığın temel görevlerinden biri korunmaya muhtaç çocukların korunma altına alınmasına esas oluşturacak nedenin ekonomik yoksunluk olması halinde, bu çocuklara ve ailelerine kuruluş bakımı yerine, ekonomik yardım ve diğer destekleyici sosyal hizmet uygulamalarıyla ailenin parçalanmadan bir arada yaşamaya fırsat sağlamaya çalışmak olarak belirlenmiştir.

Bu doğrultuda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı çeşitli politikalar geliştirmekte ve Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde çeşitli uygulamalar yapmaktadır. Bu uygulamalardan biri olan sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlandırılan çocukların aileleri yanında bakımı ve yetiştirilmesine yönelik hizmetlerin verimliliğinin ve etkinliğinin değerlendirilmesi gereği ortaya çıkmıştır. Ayrıca çocukların gelişim evrelerine göre psikolojik, sosyal, akademik gelişimlerini değerlendirmeye yönelik etkin bir sistemin oluşturulması için karşılaştırmalı bir analiz yapılması da bu araştırmanın yapılmasının diğer önemli gerekçesidir.

Araştırmanın genel amacı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüne yürütülen “Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetinin” nitel ve nicel olarak değerlendirilmesi, hizmetten yararlanan çocuk ve aileye katkısı, ulaşılabilirliği ve süresi, çocuğun eğitimine, gelişimine, sağlığına, yaşam kalitesine etkileri, etkili bir sosyal ve ekonomik destek hizmetine ilişkin politika, strateji ve uygulamalar geliştirilmesi olarak belirlenmiştir.

Araştırma betimsel tarama modeline dayalı olarak tasarlanmıştır. Araştırma ile örnekleme yer alan korunma kararlı olup ailesi yanında desteklenen çocuklar ile (6a), korunma altına alınmaksızın desteklenen çocuklara (6b) Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüne sağlanan “Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetini” nitel ve nicel olarak değerlendirerek mevcut durumun ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu modele uygun olarak araştırma örnekleme içinde yer alan çocuklar, bunların aileleri ve bu çocuklardan sorumlu Aile ve Sosyal Politikalar İl ve SHM Müdürlüklerinde bulunan meslek elemanlarından alınan görüşler ile sağlanan desteğin çocuk ve ailesine katkısı, ulaşılabilirliği, çocuğun eğitimine, sağlığına, yaşam kalitesine etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Bunun yanında sosyal ve ekonomik destek hizmetlerine yönelik uygulanan modellerin bir değerlendirmesi de yapılmıştır.

Araştırmanın çalışma evreni Avrupa Birliği NUTS (The Nomenclature of Territorial Units for Statistics) sistemine göre Düzey2 (26 bölge) bölgelerinden seçilen 30 il (İzmir, Ankara, Adana, Bursa, İstanbul, Tekirdağ, Balıkesir, Denizli, Manisa, Kocaeli, Konya, Antalya, Kahramanmaraş, Aksaray, Kayseri, Zonguldak, Çankırı, Samsun, Rize, Erzurum, Ağrı, Bingöl, Elazığ, Muş, Van, Gaziantep, Adıyaman, Şanlıurfa, Siirt, Mardin) olarak belirlenmiştir. Buna göre çalışma evreninde 6a kapsamında korunma kararlı olup ailesi yanında desteklenen 1811 çocuk ve 6b kapsamında korunma altına alınmaksızın desteklenen 32.166 çocuk bulunmaktadır. Örnekleme olarak ise % 95 güven düzeyi $\pm 0,05$ örnekleme hatası ile 322 6a kapsamında çocuk ve 377 6b kapsamında çocuk almak yeterliken, 351 6a, 2000 6b kapsamında olan çocuk örnekleme içinde yer almıştır. Maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemine göre belirlenen bu çocukların aileleri ya da yanında yaşadıkları aile yakınları ile de görüşülmüştür. Ayrıca 30 ilde

görev yapan toplam 100 meslek elemanı ile de görüşme yapılmıştır. Araştırma verilerini elde etmek için geçerlilik ve güvenirlik analizleri yapılmış anketler ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır.

Elde edilen verilere göre çocukların ailelerinin çoğunluğunun ilkokul mezunu oldukları, çocukların ve ailelerin SED yardımı almaktan mutlu oldukları, SED için başvuru öncesi ve yardım süreci boyunca meslek elemanlarının davranışlarını olumlu buldukları, ancak yardımı yeterli bulmadıkları ve daha çok çocuğun ve ailenin ihtiyaçları için kullandıkları, yardımı alan çocukların yeniden kurum bakımına dönmeyi istemedikleri belirlenmiştir. Çocuklarda bazı sağlık ve beslenme sorunlarının olduğu, az da olsa aile içinde şiddetin yaşanabildiği, genel olarak sağlıklı olmayan ev koşullarına sahip oldukları, evde genellikle yemek saatlerinde birlikte zaman geçirdikleri, çocukların çabuk sinirlenme, kıskançlık, alınganlık vb. sorunlar yaşayabildikleri belirlenmiştir. SED yardımı alan çocukların eğitim durumlarına ilişkin, SED öncesine göre başarılarında olumlu değişim olduğu, SED sonrasında daha iyi eğitim olanaklarına kavuşmak için yer değiştirebildikleri, bir üst öğrenime devam arzusu içinde oldukları, ödevlerini yapma, okuldaki, etkinliklere katılma açısından da SED sonrasında daha olumlu tavırlar sergiledikleri ve çocukların kendilerini aileleri yanında daha güvende hissettikleri ortaya çıkmıştır.

SED uygulamasında görev alan meslek elemanlarının iş yüklerinin çok fazla olduğu, yapılan yardımın düzenli kullanıma durumunu yeterince takip edemedikleri, bazı ev ziyaretlerinde sorunlar yaşayabildikleri, çocuklara yapılan maddi yardımı yeterli bulmadıkları ve yapılan yardımın genel olarak çocukların sağlık, eğitim ve psikolojik gelişimlerine katkı sağladığı düşüncesinde oldukları belirlenmiştir. Ayrıca meslek elemanlarının genel olarak işlerini seyerek yaptıkları ancak maaş, ulaşım, kreş gibi bazı sorunlarının olduğu ortaya çıkmıştır.

Elde edilen bulgulara göre çocuğun aile yanında desteklenmesine dönük koruma ve bakım hizmetleri sürdürülmeli yardım sonrası denetim işlemleri daha sağlıklı yapılmalı ve ailelere ilişkin iletişim bilgileri veri tabanı daha sağlıklı oluşturulmalıdır. Meslek elemanı sayısı artırılmalı ve bakanlık ile taşra örgütü arasında veri alış verişi daha düzenli ve hızlı hale getirilmelidir.

ABSTRACT

Living quality is closely associated with the creation of well-educated and healthy generations and support of children from every aspect so that they could be good citizens. Particularly the children grown under challenging conditions can constitute a problem for the future of the country. That is, socially and psychologically deprived children may pose some threats to the harmony of the society during their adolescence and adulthood. Therefore, it is of great importance for the state to meet the needs of such children either while they are growing with their parents or while they are under foster care.

The Ministry of Family and Social Policies assume important legal responsibilities for the protection and care of children at risk. One of the most important duties of the Ministry was determined to invest efforts to maintain the unity of the family facing the danger of disintegrating due to some financial problems by providing financial aids and other supportive social services.

In this line, The Ministry of Family and Social Policies develop various policies and conduct many applications in cooperation with General Directorate of Child Services. One of these applications is social and economic support service and there is a need to evaluate the efficiency of its services provided for the care and development of deprived children in their families. Moreover, another reason for undertaking the current study is to make a comparative analysis in order to establish an effective system so that children can be evaluated in relation to their psychological, social and academic development at their different developmental periods.

The main purpose of the study is to conduct quantitative and qualitative evaluation of "Social and Economic Support Service" conducted by the General Directorate of Child Services affiliated with the Ministry of Family and Social Policies, its contribution to the receiving child and family, its availability and duration and education, development, health and living quality of the child and to develop policies, strategies and applications for social services to be effective.

The study was designed based on survey model. The sampling of the study consists of children under protection and supported while living with their families (6a) and children not under protection but supported while living with their families (6b). The study aims to qualitatively and quantitatively evaluate the "Social and Economic Support Service" provided by the General Directorate of the Ministry of Family and Social Policies and reveal its current state. For this purpose, opinions of the children and their families and professionals from the District Directorates of the Ministry of Family and Social Policies were collected to elicit the contribution of the support given to the child and family, its availability and its effects on the child's education, health and living quality. In addition, evaluation of the models implemented for social and economic support services was made at the same time. The universe of the study was determined to be 30 cities (İzmir, Ankara, Adana, Bursa, İstanbul, Tekirdağ, Balıkesir, Denizli, Manisa, Kocaeli, Konya, Antalya, Kahramanmaraş, Aksaray, Kayseri, Zonguldak, Çankırı, Samsun, Rize, Erzurum, Ağrı, Bingöl, Elazığ, Muş, Van, Gaziantep, Adıyaman, Şanlıurfa, Siirt, Mardin) selected from Level2 regions (26 regions) according to European Union The Nomenclature of Territorial Units for Statistics. Thus, the universe of the study is made up of 1811 children under protection and supported while living with their families within the context of article 6a and 32.166 children not under protection but supported while living with their families within the context of article 6b. While it was enough to include 322 children within the context of 6a and 377 children within the context of 6b with a reliability level 95% and sampling error $\pm 0,05$, 351 children within the context of 6a and 2000 children within the context of 6b were included in the sampling. Interviews were conducted with the families or relatives whom the children selected according to maximum diversity sampling method were living with. Moreover, interviews were made with totally 100 professionals from 30 cities. In order to collect the data of the study, questionnaires with established reliability and validity and semi-structured interview forms were used.

The collected data revealed that the majority of the children's parents are elementary school graduates, the children and their families are content with the economic support service, find the attitudes of professionals before the application to the service and during the provision of the service positive; yet, they do not find the aid adequate and they use it mostly for the needs of the child and family and the children taking the aid do not want to be put under foster care. It was also found that the children have some health and nutrition problems, are subject to domestic violence to a small extent, they have in general unhealthy living conditions, they spend time with their families usually at meal times and the children may experience some problems such as aggressiveness, jealousy and resentment.

The findings related to the education of children after they started to get the support can be summarized as follows: positive improvement was observed in their academic achievement after the support, they are more willing to proceed towards the higher steps of schooling and exhibit more positive attitudes towards doing their homework and participating in activities at school and the children feel more secure while they are in their families.

Furthermore, it was also found that the professionals involved in the provision of the services are overloaded, they can not adequately supervise how the aid provided is used, they may have problems in some home visits, they find the financial aid given to the children inadequate and they think that the aid provided makes contribution in general to the health, education and psychological development of the children. Moreover, these professionals enjoy their jobs; yet, they experience some problems related to their wages, transportation and day care of their children.

In light of the findings of the present study, it can be argued that the provision of protection and care services should be maintained to be given to support children while they are living with their families, supervision of the ways the aid is used should be performed more effectively and a better communication information data base of the families should be constructed. The number of the professionals involved should be increased and data exchange between the Ministry and its directories should be rendered faster.

KISALTMALAR

ASPB	:	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
ÇHGM	:	Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü
SYDV	:	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
ÇKK	:	Çocuk Koruma Kanunu
KBRM	:	Koruma Bakım Rehabilitasyon Merkezi
BSRM	:	Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi
ÇOGEM	:	Çocuk Gençlik Merkezi
TÜİK	:	Türkiye İstatistik Kurumu
SHM	:	Sosyal Hizmet Merkezi
TMK	:	Türk Medeni Kanunu
TCK	:	Türk Ceza Kanunu
SHÇEK	:	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
KHK	:	Kanun Hükmünde Kararname
ASP İl Md.	:	Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü
6a	:	Ekonomik yoksunluk nedeniyle haklarında korunma/tehdit kararı alınarak, sosyal hizmet kuruluşlarının himayesine bırakılan, desteklendikleri takdirde ailesi veya yakınları tarafından yanlarına alınabilecek özellikleri taşıyan çocuklar
6b	:	Ekonomik yoksunluk nedeniyle haklarında korunma/tehdit kararı alınarak Kuruma ait bir sosyal hizmet kuruluşuna yerleştirilmesi talep edilen ve kendilerine sosyal ve ekonomik destek sağlanamaması durumunda Kuruma ait sosyal hizmet kuruluşuna yerleştirilmesi zorunlu görülen, ancak korunma/tehdit kararı alınmaksızın sosyal ve ekonomik destekle ailesi veya yakınları tarafından bakılabilecek çocuklar
NSA	:	Nüfus Sayımı Araştırması

1. ARKA PLAN

Önem ve Gerekeçe

Günümüzde toplumların en önemli varlığı sosyal sermaye olarak da açıklanan insan kaynağıdır. Bu kaynağın sahip olduğu nitelikler söz konusu toplumun gelişmişlik düzeyini ortaya koymaktadır. Bu nedenle nitelikli insan sermayesine sahip toplumlar gelişmiş ülke sıralamasında üst sıralarda yer almaktadırlar.

Yaşam kalitesi yüksek, iyi eğitilmiş, sağlıklı nesiller yetiştirmek, geleceğin güvencesi olan çocukların her açıdan desteklenmesi ve iyi yetiştirilmesi ile yakından ilgilidir. Özellikle küçük yaşlarda içinde buldukları koşullar itibarıyla zor şartlar altında yetişen çocuklar, ülkenin geleceği açısından risk potansiyeli taşıyan bireyler olabileceklerdir. Başka bir deyişle sosyal ve psikolojik açıdan çeşitli nedenlerle yoksunluk içinde bulunan çocuklar gençlik ve yetişkinlik dönemlerinde toplumsal uyum açısından sorunlarla karşıımıza çıkabileceklerdir. Bu nedenle çeşitli nedenlerle aileleri yanında ya da onlardan ayrı oldukları ortamlarda büyüyen çocukların devletin koruması altında büyümeleri ve gelişmeleri son derece önemlidir.

Bu konuda ulusal ve uluslararası mevzuatta yer alan hükümler vardır.

Uluslararası mevzuattan örnek vermek gerekirse Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesini incelemek te yarar vardır. Söz konusu belgeye göre *“geçici ve sürekli olarak aile çevresinden yoksun kalan veya kendi yararına olarak bu ortamda bırakılması kabul edilmeyen her çocuk, devletten özel koruma ve yardım görme hakkına sahiptir”* ifadesi dikkati çekmektedir.

Ülkemizin de tarafı olduğu bu sözleşme hükümlerine göre Devletin sorumluluğunu yerine getirmesi adına bazı düzenlemeler yaptığı bilinmektedir.

Ulusal belgelerde de çocukların ve haklarının korunmasına yönelik düzenlemeler yer almakta, anayasa ve kanunlarla bu konuda çeşitli düzenlemeler yapılmış bulunmaktadır. T.C. Anayasası, 3. Bölüm 41. Maddesinde (Ek fıkra: 12/9/2010-5982/4 md.) *“her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma... hakkında sahiptir, devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır.”* ifadesi ile çocukların korunması devletin önemli görevlerinden biri olarak gösterilmektedir.

Kanunlarla da çocukların korunması güvence altına alınmıştır. Nitekim 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu’nda Sosyal Hizmetler, *“kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan ve kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünü”* olarak ifade edilmektedir. Çocukların korunması da sosyal hizmetler kapsamında önemli bir yer ve önceliği olan hizmetlerin başında gelmektedir.

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nun amacı çocukların her türlü riskten korunmasını ve çocuklar için iyileştirici tedbirlerin alınmasını ve hizmetlerin sağlanması için gerekli örgütlenmenin yapılmasını öngörmektedir.

Nitekim ülkemizde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) söz konusu yasalara dayalı olarak önemli görevler üstlenmiştir. Buna göre bakanlığın temel görevlerinden biri korunmaya muhtaç çocukların korunma altına alınmasına esas oluşturacak nedenin ekonomik yoksunluk olması halinde, bu çocuklara ve ailelerine kuruluş bakımı yerine, ekonomik yardım ve diğer destekleyici sosyal hizmet uygulamalarıyla ailenin parçalanmadan bir arada yaşamasına fırsat sağlamaya çalışmak olarak belirlenmiştir.

Bakanlık bünyesinde çocukların korunmasına ilişkin görevleri olan birim Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü’dür. Nitekim çocukların korunmasına ilişkin diğer bir yasal düzenleme olan 633 Sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname hükümlerine göre söz konusu Genel Müdürlüğü’nün görevleri şöyle özetlenebilir.

- Çocuklara yönelik koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek ve koordine etmek,

- Çocuklara yönelik sosyal hizmetler konusunda politika ve stratejiler belirlenmesine ilişkin çalışmaları koordine etmek, belirlenen politika ve stratejileri uygulamak, uygulanmasını izlemek ve değerlendirmek,
- Çocukların her türlü ihmal ve istismardan korunması ve sağlıklı gelişimi için gerekli önleyici ve telafi edici mekanizmaları oluşturmak ve uygulamaya koymak,
- Öncelikle çocuğun aile içinde yetiştirilmesi ve desteklenmesi için aileyi eğitim, danışmanlık ve sosyal desteklerle güçlendirmek

Bu hususlar çerçevesinde kalkınma planları ve hükümet programlarında da çocukların korunmasına yönelik stratejiler ve hedefler belirlenmekte ve hükümetler buna uygun politikalar geliştirmeye çalışmaktadırlar.

Nitekim Onuncu Kalkınma Planı'nda (2014-2018) çocuk ve gençlik başlığı altında geleceğe dönük temel stratejiler belirlenmiştir. Buna göre genel olarak söz etmek gerekirse, çocuklar için risk faktörlerinden söz edilmekte (mad. 262) ve onların iyi olma hallerinin desteklenmesi, potansiyellerini geliştirmeye ve gerçekleştirmeye yönelik fırsat ve imkânların artırılması, başta eğitim, sağlık, adalet ve sosyal hizmetler olmak üzere temel kamu hizmetlerine erişimlerinin artırılması öngörülmektedir (mad. 263). Ayrıca çocukların yoksulluktan kaynaklanan yoksunluklarının giderilmesi, erken çocukluk gelişiminin desteklenmesi (mad. 264), çocukların iyi olma hallerini ve refahlarını destekleyici bütüncül modeller geliştirilerek, daha iyi eğitim ve sağlık hizmeti almalarının sağlanacağı, temel becerilerinin geliştirilerek, özellikle zor şartlar altındaki ve risk grubundaki çocukların yaşam kalitesinin yükseltileceği, toplumla bütünleşmelerinin sağlanacağı (mad. 265) ifade edilmektedir.

Bunun yanında Onuncu Kalkınma Planının sosyal koruma başlığı altında da yine çocukların korunmasına yönelik stratejilerin belirlendiği görülmektedir. Buna göre korunmaya muhtaç çocuklara yönelik kuruluş bakımı dışında alternatif modeller geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasının önemine vurgu yapılmış (mad. 275), aile yanında bakımı destekleyecek modellerin geliştirileceği, kuruluş bakım hizmetlerinin standart ve niteliğinin iyileştirileceğinden söz edilmiştir (mad. 282). Ayrıca korunmaya muhtaç çocuklara yönelik öncelikle aile yanında bakım olmak üzere koruyucu aile ve evlat edinme gibi alternatif modellerin yaygınlaştırılacağı ifade edilmiştir.

Bu esaslar çerçevesinde 61. Hükümet Eylem Planı'nda da konu ele alınmış ve önemine vurgu yapılarak yapılacak çalışmalara yer verilmiştir. Buna göre Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın "risk altındaki çocukların genel özelliklerinin belirlenmesi, çocukların aile ortamında desteklenmesi ya da koruma ve bakım altına alınmalarına yönelik erken tanı ve uyarı sistemi kurulması" temel strateji olarak belirlenmiştir.

Görüldüğü gibi genel itibarıyla çocukların korunmasına yönelik ulusal ve uluslar arası düzenlemelerle konunun önemi vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda ASPB çeşitli politikalar geliştirmekte ve Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde çeşitli uygulamalar yapmaktadır. Bu uygulamalardan biri olan sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlandırılan çocukların aileleri yanında bakımı ve yetiştirilmesine yönelik hizmetlerin verimliliğinin ve etkinliğinin değerlendirilmesi gereği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca çocuğun gelişim evrelerine göre psikolojik, sosyal, akademik gelişimlerini değerlendirmeye yönelik etkin bir sistemin oluşturulması için karşılaştırmalı bir analiz yapılması da bu projenin diğer önemli temel bir gereğidir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Giriş

Toplumun temel kuruluşlarından biri ailedir. Aile bütünlüğünün korunması toplumun devamlılığının ön şartlarından biridir. Bu nedenle devletler sosyal politika olarak çocukların aile yanında bulunmalarını sağlayacak uygulamalar yapmaktadırlar. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından uygulanan koruma kararı ya da koruma kararı olmaksızın ailesi yanında desteklenen çocuklarla ilgili uygulamalar da bu kapsamda değerlendirilebilir. Çocukların ailesi yanında desteklenmesinin psiko-sosyal gelişimlerine, eğitim başarılarına, ekonomik yaşamlarına, sağlık koşullarına kısacası yaşam kalitelerine olumlu katkılarının olması beklenmektedir. Bu araştırmanın teorik temellerini oluşturan söz konusu boyutların öncelikle incelenmesinde yarar vardır. Bu nedenle kavramsal çerçeve kapsamında bireylerin psiko-sosyal gelişim esasları, ülkemizde aile yapısı ve çocuğun sosyalleşmesi, çocuğun gelişiminde ve eğitiminde ailenin rolü, ailenin çocuğun okul başarısına etkisi ve çocuğun aile yanında desteklenmesinin sosyal hizmet açısından değerlendirilmesi, aile destek hizmetlerinin kapsamı, dünyada ve Türkiye’de çocuk koruma sistemleri ve Türkiye’de çocuk koruma sisteminde sayısal gelişmeler incelenmiştir.

PSİKOSOSYAL GELİŞİM

Bebek/çocuğun, doğumla birlikte getirdiği biyolojik miras, ailevi, kültürel ve diğer çevresel faktörler ve bakımı gerçekleştirenle girdiği etkileşim, düşünce duygu ve davranışlarının biçimlenmesini sağlar (Greenspan ve Wieder, 2005). Başka bir ifadeyle insan doğumla birlikte sosyal bir çevreye doğar ve sosyal çevreyle ilişki yaşam boyu sürer ve her aşamada çocuğun gereksinimleri ile toplumun çocuktan beklentileri değişir.

Bireyin sosyal bir varlık olarak toplumdaki yerini alması, kendisinden beklenen davranışları gösterebilmesi, onun doğumdan başlayarak psikososyal ihtiyaçlarının karşılanması, sosyal yaşamın gereklilikleri öğretilerek yetiştirilmesine bağlıdır. Bu anlamda çocukların psikososyal gelişim özelliklerinin bilinmemesi, çocukların gelişim düzeyinin üstünde gerçekleştiremeyeceği davranışların istenmesine, dolayısıyla çocukların uyumsuz davranışlar sergilemesine ya da gelişim düzeyine göre sosyalleşmesinin gecikmesine neden olabilir. Bu nedenle çocuğun daha sağlıklı ve mutlu bir yaşam sürdürebilmesi açısından psikososyal gelişim özelliklerinin bilinmesi önemlidir.

Psikososyal Gelişim

Bireyin psikososyal gelişimi ile ilgili öne çıkan kuramlardan biri Erikson’un Psikososyal Gelişim Kuramıdır. Erikson (1968, 1980) kuramını, “aşamalı oluşum (epigenetik) ilkesine” dayandırmaktadır. Aşamalı oluşum ilkesi, gelişen her şeyin bir zemin planı olduğunu, bu zemin planından parçaların ortaya çıktığını, bütün parçalar işleyen bir bütün olarak ortaya çıkana kadar her parçanın kendi özel hüküm süresi olduğu düşüncesidir. Erikson, aşamalı oluşum ilkesinin bireyin psikolojik ve toplumsal gelişimine uyarlanabileceğini düşünmektedir. Ona göre kişilik gelişimi zamanı geldikçe birbiri üzerine binen sekiz aşamada gerçekleşir. Her evrede bir olumlu bir de olumsuz duygu ayrışıp olgunlaşır. Bu iki karşıt duygu arasındaki çatışma, o evreye özgü bunalımın (krizin) konusunu oluşturur. Evrenin sonuna doğru hangi duygunun başatlık kazanacağı belli olur (Dereboy,1993).

Erikson’un psikososyal gelişim dönemleri sırasıyla aşağıdaki gibidir. Ancak bu proje kapsamında ilk beş dönem incelenmiştir.

1. Temel güvene karşı güvensizlik dönemi (0-1 yaş)
2. Özerkliğe karşı kuşku ve utanç dönemi (1-3 yaş)
3. Girişimciliğe karşı suçluluk duygusu dönemi (3-6 yaş)
4. Çalışkanlığa (başarıya) karşı yetersizlik (aşağılık) duygusu dönemi (6-12 yaş)
5. Kimlik kazanmaya karşı kimlik karmaşası dönemi (12-20 yaş)

6. Yakınlığa karşı yalıtılmışlık (yalnızlık) dönemi (20-40 yaş)
7. Üretkenliğe karşı verimsizlik (durgunluk) dönemi (40-65 yaş)
8. Benlik bütünlüğüne karşı umutsuzluk dönemi (65 yaş ve sonrası)

Temel Güvene Karşı Güvensizlik Dönemi

Erikson (1968), bireyin psikolojik olarak sağlıklı olması için temel olan birçok ön koşul içerisinde “temel güven duygusu”nun olduğunu ifade eder. Ona göre temel güven duygusu, yaşamın ilk yıllarındaki deneyimlerden çıkarılan, dünya ve diğer insanlara yönelik yaygın olan tutumlardır.

Erikson (1984), bebeklik deneyimlerinden oluşan güvenin toplamının, verilen yiyeceklerin ya da sevgi gösterilerinin niceliğine değil, daha çok anneyle ilişkinin niteliğine bağlı olduğunu düşünmektedir. Annenin çocuğun ihtiyaçlarını giderirken onu sevmesi, okşamaması, sıcaklığını hissettirmesi, ilgilenmesi, çocukta güven duygusunun temellerini oluşturmaktadır. Annesinin kendisini sevdiğinden emin olan çocuk, annesine ve çevresindeki dünyaya güvenir, kendini sevmeye değer bulur. Anne tarafından reddedilen, soğuk davranılan, ihtiyaçları yerinde ve zamanında karşılanmayan çocuk, kendisine ve çevresine karşı güvensiz olur, başkalarıyla ilişki kurmada başarısız olabilirler. Bu güvensizlik, ileride olumlu bir şekilde çözümleninceye kadar tüm gelişim dönemleri boyunca devam eder.

Özerkliğe Karşı Kuşku ve Utanç Dönemi

Çocuklar yetişkinlere karşı güven duyduklarında ve temel ihtiyaçlarının karşılanacağını anladıklarında ebeveynlerinin korumaları altından çıkmaya çalışırlar. Bu dönemde yürüyen, tuvalet kontrolünü sağlayabilen, başkalarıyla iletişim kuracak kadar konuşabilen çocuklar kendi çevrelerini kontrol etmek ve güçlerini göstermek isterler. Yapabilecekleri ve yapamayacakları konusunda ana baba ve çevrelerindeki kişileri test ederler. Bu dönemde esnek ve çevresini özgürce keşfedebileceği ortamlar sağlanan, kendi başına yemek yemesi, eşyalarını toplaması, giyinmesi, giysilerini seçmesi, karşılaştığı bazı problemleri çözmesi desteklenen çocukların bağımsızlık duygularının temelleri atılmış olur. Buna karşılık çocuklarını aşırı bir şekilde koruyan, çevrelerindeki nesne ve olayları keşfetmelerine izin vermeyen, davranışlarına sürekli müdahale eden aileler çocuklarında kendine güvensizlik, utanç ve kararsızlık duygusunun gelişmesine neden olurlar.

Girişimciliğe Karşı Suçluluk Duygusu Dönemi

Erikson (1968), bu dönemde çocuğun bir kişi olarak kendisine güçlü bir şekilde inanma duygusunun başladığını ve bir kişi olarak yapabileceklerinin neler olduğunu keşfetmeye çalıştığını ifade etmektedir. Girişim, harekete geçme arzusunun ve kendini gösterme isteğini içerir. Erikson’a (1968) göre bu dönemde;

- a) Çocuklar giderek daha çok özgür bir şekilde çevrede hareket etmeyi öğrenir ve bu yüzden kendisi için daha geniş ve limitsiz bir şekilde amaçlarını gerçekleştirebilecekleri bir alan kurarlar.
- b) Çocuklar anlamadığı konuları tam olarak anlamaya çalışır ve sayısız konular hakkında durmadan sorular sorabilirler.
- c) Çocukların düşüncelerinde ve hayal gücünde bir artma gözlenir.

Eğer yetişkinler çocukların bu çabalarını desteklerlerse çocukların girişimcilik duyguları gelişir. Çok sık azarlanan ve engellenen çocukta suçluluk duygusu gelişmektedir. Girişkenliği cezalandırılan çocuk gerek bu dönemde gerekse yaşamın gelecek dönemlerinde yaptıklarının yanlış olduğunu düşünüp suçluluk duyabilir.

Çalışkanlığa (başarıya) Karşı Yetersizlik (aşağılık) Duygusu Dönemi

Çocuğun okula başladığı bu dönemde sosyal dünyası çok genişler, öğretmenlerinin ve arkadaşlarının çocuk üzerindeki etkisi artarken anne-babanın etkisi azalır. Çocuk bu yeni dünyaya uyum sağlayabilmek için bir şeyleri başarmak zorundadır. Erikson (1968), çocuğunun bu dönemde istekli bir şekilde ve çabucak öğrenme konusunda hiçbir zaman olmadığı kadar hazır olduğunu ifade etmektedir. Çocuklar yetişkinler gibi okuyup yazmak, spor ve oyunlarda başarılı olmak, güçlü ve zeki olmak isterler. Çocuğun iyi ve mükemmel bir şeyler yapabilme duygusunu kazanması, onun çalışma (başarılı) olma duygusunu; kendisi ve görevleri hakkında başarısızlık ve isteksizlik duygusu içerisinde olması ise yetersizlik (aşağılık) duygusunu oluşturur (Erikson, 1968). Bu anlamda başarıları, yetişkinler ve arkadaşları tarafından kabul görmüş ve takdir edilmiş çocuklarda çalışkanlık yani yeterli duygusu gelişirken; sürekli olarak başarısızlıkları üzerinde durulan, başkalarıyla karşılaştırılan ya da çabaları takdir edilmeyen çocuklar aşağılık duygusu geliştirmektedirler.

Kimlik Kazanmaya Karşı Kimlik Karmaşası Dönemi

Erikson'a (1968) göre kimlik duygusu, bedeninde kendini evinde hissetme, nereye doğru gidiyor olduğunu bilme ve kendisi için önemli olan insanların onu kabul ettiği duygusudur. Erikson'a göre, kimlik gelişimi ne ergenlikle başlayan bir süreç, ne de ergenlikle biten bir süreçtir; tüm yaşam boyunca gelişir ve değişir. Ergenlikte fiziksel görünüşte meydana gelen değişiklikler, gelişen bilişsel kapasite ve ergenliğin iş, evlilik ve geleceğe yönelik önemli kararları alma zamanı olması kimlikle ilgili keşif davranışının yoğunlaşmasına neden olur (Atak, 2011). Ergenlik döneminde bireyler bilişsel, bedensel ve psikolojik değişimler sonucunda toplumun beklentileri ile karşı karşıya kalırlar. Bir yandan çocukluk özdeşimlerinin ve kendilik algılamalarının sürdürülmesi ve var olan dengeyi sürdürme çabaları, öte yandan toplumsal beklentiler, ergenlerdeki değişimi zorunlu kılmaktadır. Bu durumda ergen kendi kimliğini yeniden tanımlayarak toplum içinde yer edinmek zorunda kalır.

Erikson'a (1980) göre, ergenlikte bir kimlik krizinden geçmek normal gelişimin bir parçasıdır. Bu kriz dönemi, önceden kabul edilen fikirlerin, değerlerin ve inançların sorgulanmasını, farklı inanç sistemlerinin ve hayat tarzlarının keşfini içerir. Başka bir ifadeyle kimlik duygusunun oluşmasında, "temel güvene karşı güvensizlik", "özerkliğe karşı kuşku ve utanç", "girişimciliğe karşı suçluluk" ve "çalışkanlığa karşı yetersizlik duygusu" dönemlerinde ergenlerin nasıl bir süreçten geçtiği ve bu süreç içerisinde hangi özellikleri kazandığı önemlidir. Bu özellikler "kimlik kazanmaya karşı kimlik karmaşası" döneminde tekrar değerlendirilir ve yeniden bir güç olarak ortaya çıkar. Ergenlik dönemindeki bu değerlendirme sürecinin yeterli ve uygun olması, olumlu bir "kimlik kazanmanın", bu değerlendirilmenin yeterli ve uygun şekilde yapılamaması "kimlik karmaşasının" ortaya çıkmasına neden olur.

Aile ve Psikososyal Gelişim

Sosyal etkileşimler, insanın doğasında var olan dolayısıyla kaçınılmaz bir olgudur. Aile, çocuğun ilk sosyal yaşantılarını edindiği yerdir. Anne ve babalar, çocukların sosyalleşme sürecinde "tek" kaynak olmamasına rağmen, bu süreçte en temel faktör olarak görülme devam edilmektedir. Çünkü çocuğun sosyal becerilerini, kişilik özelliklerini ve sosyal uyumlarını ve değerlerini edindiği hayatının bu döneminde ilk etkileşim ailede başlar (Demir ve Şendil, 2008).

Gelişim ile ilgili kuram ve yaklaşımlar, çocukların erken fiziksel ve sosyal çevresini belirlemedeki önemlerini göz önüne alarak, ebeveyn tutumlarını vurgulamaktadır (Maccoby, 2002; Miller, 1983). Ebeveynlik tutumu, sıcaklık, iletişim ve ebeveynlerinin çocukların olgun davranışlarına ilişkin beklentileri ile sundukları kontrol miktarını içeren çocukların sosyalleşmesine ilişkin genel bir yaklaşımdır (Trawick-Smith, 2013). Anne babaların çocuklarına karşı uyguladıkları tutumlar çeşitli şekillerde sınıflandırılmakla birlikte, ebeveyn tutumları ile ilgili yapılan çalışmaların merkezinde Baumrind'in (1966) anne-baba tutumlarına yönelik sınıflandırması yer almaktadır. Baumrind (1966), okul öncesi dönemdeki çocuklarla yaptığı çalışmasında ebeveyn kontrolünün dört modeli olarak demokratik, otorite-

ter, izin verici ve ilgisiz ebeveyn tutumlarını tanımlamıştır. Baumrind'e göre demokratik ebeveynler, çocuklarından olgun davranış beklerler ve aynı zamanda gerekli olduğunda kurallara uymalarını isterler. Öncelikle sıcak ve ilgilidirler, sabırlı ve duyarlı bir şekilde çocuklarını dinlerler, aile içinde verilecek olan kararlarda çocuklarının görüşlerini alırlar. Anne babaların davranışları birbiriyle tutarlı, kararlı ve güven vericidir. Belli sınırlar içinde çocukların bazı davranışları yapmalarına izin verilir ve böylece onların sorumluluk duygusunun gelişmesine uygun ortam hazırlanmış olunur. Otoriter ebeveynler, koydukları kurallara çocuklarının koşulsuz uymalarını ve itaat etmelerini beklerler. Bu tür ailelerde çocuklar kurallara uymadıklarında ceza uygulanır ve ebeveynler çocuklarıyla pek fazla görüş alışverişinde bulunmazlar, daha çok çocuklarının söylediği her şeyi sorgulamadan kabul etmesini beklerler (Baumrind, 1966). Otoriter ebeveynler, otoritenin sağlanmasına oldukça önem verirler ve çocukların bunu değiştirme çabalarını hemen bastırırlar (Maccoby ve Martin, 1983). İzin verici ebeveynler, çocuklarına çok fazla özgürlük verirler, çocuklarını hiçbir şekilde kontrol etmezler ve bazen de ihmale varan bir hoşgörü ile davranırlar (Baumrind, 1966). Bu ebeveynlerin çocuklarından davranış beklentileri düşüktür. Bu tutumu benimseyen ana babalara göre çocuğu kısıtlamak, çocuğun gelişimini olumsuz yönde etkileyecektir. İlgisiz ebeveynlerin ise sıcaklık ve ileri düzeyde iletişim sağlamadıkları, sınırsız bir şekilde çocuklarını istedikleri gibi serbest bıraktıkları tutumdur. Bu ebeveynler çocuklarıyla ilgilenmezler, çocuklarının ihtiyaçlarına duyuşuzdurlar (Baumrind, 1966).

Literatürde anne baba tutumlarının okul öncesi, orta çocukluk ve ergenlik dönemlerinde çocuğun sosyalleşmesi ve kişilik yapısına farklı düzeylerde etkili olduğu ortaya konulmuştur (Doğan, 2001; Dornbusch ve ark., 1990; Erkan ve Toran, 2004; Güroğlu, 2002; Heyndrickx, 2004; Slicker, 1998; Yağmurlu, Sanson ve Koymen, 2005; Wolfradt, Hempel ve Miles, 2003). Demokratik ebeveynlerin çocukları sosyal, duygusal ve bilişsel olarak oldukça beceriklidirler, öğretmenleri ve akranları ile daha çok işbirliği içindedirler ve daha bağımsızdırlar (Trawick-Swith, 2013). Otoriter ebeveynlerin çocuklarının çoğu bağımlı, akranlarıyla zayıf ilişkilere sahip, itaatkar ve okul ortamında saldırgan davranışlar sergilerler (Casas ve ark., 2006). İzin verici ebeveynlerin çocukları bağımsızlık ve sorumluluk ile ilgili kavramları ayırt edemezler, başkalarına bağımlı davranışlar, daha az olumlu, zayıf sosyal ve zihinsel yapılar sergilerler (Milevsky, Schlechter, Netter ve Keehn, 2007). İlgisiz ebeveynlerin çocukları ise özdenetim ile ilgili sorunlara sahiptirler, okulda davranış problemi gösterirler, sosyal, duygusal ve bilişsel alanlarda daha az başarılıdırlar (Trawick-Swith, 2013).

Diğer taraftan literatürde risk altındaki çocuk ve ergenler ile ilgili psikososyal istismar kavramı sıklıkla kullanılmaktadır. Psikososyal istismar anne-baba ve çocuk arasında zarar verici etkileşimin tekrarlandığı bir ilişki şeklindedir (National Center of Child Abuse and Neglect. Child Maltreatment, 1997). Çeşitli davranışlar psikososyal istismar olarak tanımlanabilir; hakaret etme (küçük düşürme, utandırma, toplum içinde çocuğu aşağılama, eleştirme, cezalandırma), korkutma, yıldırma (hayatı tehdit eden davranışlar, çocuğun güvenliksiz hissetmesi, çocuğa gerçekçi olmayan hedefler koyarak gerçekleşmemesi durumunda kayıp ve zarar ile tehdit edilmesi), çocuğun uygun olmayan davranışlar geliştirmesine neden olmak (bu davranışlara model olmak, izin vermek, gelişimin engellenmesi), duygusal ihtiyaçların reddedilmesi (ihmal, çocuğa sevgi, bakım ve sevecenliğin gösterilmemesi), red etme (uzaklaştırma), izolasyon (özgürlük ve sosyal ilişki için gerçekçi ve akılcı olmayan engeller konması), güvenilmeyen ve tutarlı olmayan anne-babalık (çelişkili ve tutarsız istekler), fiziksel ve ruh sağlığının ve eğitim ihtiyaçlarının ihmal edilmesi ve aile içi şiddete tanık olmasıdır (Kairys ve Johnson, 2002).

Literatürde psikososyal istismarın uzun dönem etkileri şöyle özetlenmiştir (Gushurst, 2003; Kairys ve Johnson, 2002):

- Kişisel görüşler, düşük benlik saygısı, olumsuz duygusal durum veya hayat görüşü, anksiyete bulguları, depresyon, intihar, intihar düşünceleri;
- Duygusal sağlık, duygusal değişkenlik, kişilik sorunları, duygusal küntlük, dürtü kontrol sorunları, öfke, fiziksel istismar, yeme bozuklukları ve madde bağımlılığı;
- Sosyal beceriler, antisosyal davranışlar, bağlanma sorunları, başkaları için düşük sempati ve empati, uyumsuzluk, cinsel uyumsuzluk, bağımlılık, şiddet ve suçluluk;
- Düşük akademik başarı, öğrenme güçlükleri, değer yargılarında bozukluk;

- Fiziksel sağlık, büyüme geriliği, somatik şikayetler ve bozuk erişkin sağlığı.

Görüldüğü gibi çocuğun bakım, gelişim ve eğitim sürecinde çok önemli işlevleri olan ailenin, bu işlevlerini sağlıklı bir biçimde yerine getirebilmesi toplum açısından büyük önem taşımaktadır. Son yıllarda çocukların ruhsal yönden sağlıklı bir kişilik geliştirmelerini sağlamak amacıyla pozitif ana babalık eğitim programlarına çok sık yer vermeye başlanmıştır (Gordon, 2002; Sanders, Turner, Markie- Dadds, 2002; Shannon, 2004; Wolfe ve Hirsch, 2003).

Sanders'a (1999) göre pozitif ana babalık, ebeveynin temel ebeveynlik sorumluluğunu taşıması, kendi yargılarına güvenmesi, çocukları yönlendirme konusunda yeterli bilgi ve beceriye sahip olması, kendi gereksinimlerinin farkında olması, aile içinde yaşanan olayları objektif olarak değerlendirebilmesi ve ele alabilmesidir. Pozitif anababalık eğitim programlarının amaçları şu şekilde özetlenebilir (Sanders, 1999; Sanders, Turner, Markie- Dadds, 2002):

1. *Bilgi sahibi olma:* Ana babalara; ebeveynlik, aile ilişkileri, gelişim dönemi özellikleri, yaş gruplarına göre çocuklara yaklaşım, çocukların davranış problemleri, iletişim kavramı ve etkili iletişim becerileri, baş etme stratejileri, çatışmanın çözümü gibi ebeveynlik uygulamalarını geliştirmeye yönelik bilgi kazandırmak.
2. *Tutum, değer ve anlayış kazanma:* Ana babaların; demokratik anababalık yaklaşımını benimsemelerini, benlik saygıları ve kendilerine güvenlerini geliştirmelerini, anababa-çocuk ilişkileriyle ilgili anlayış kazanmalarını, kendi ana babalık yaklaşımlarını sorgulamalarını ve değerlendirmelerini, ebeveynlik yetileri konusundaki streslerini azaltırken yetkinlik duygularını artırmalarını, hem kendilerinin hem de çocuğun bir birey olduğunu ve farklı duyup düşünebileceğini kabul edebilmelerini, ana babaların çocukların davranışlarını daha olumlu bir bakış açısıyla görebilmelerini sağlamak.
3. *Kişilerarası iletişim becerileri kazanma:* Ana babaların; etkili aile içi iletişim, çocuklarıyla ilişki kurma, sürdürme ve geliştirmelerini sağlayacak dinleme, duygulara yanıt verme, baş etme, disiplin yöntemleri, çatışmanın çözümü ve çocuk davranışlarını ele alma gibi ana babalık becerilerini kazanmasını ve öğrendikleri bu yöntem ve becerileri doğru yer ve zamanda kullanmalarını sağlamak.
4. *Sorumluluk alma:* Ana babaların; bir ana baba olarak çocuğun sosyalleşmesini sağlama, maruz kalabileceği riskleri azaltma, çocuk ve ebeveyn arasındaki ilişkileri geliştirme gibi rol ve sorumluluklarını tanımalarına, ana babalık yeteneklerini geliştirmelerine, çocuklarının değer ve inançlarını etkileyip biçimlendirmede örnek olduklarını fark etmelerine yardımcı olmak amaçlanmaktadır.

TÜRKİYE'DE DEĞİŞEN AİLE YAPISI VE ÇOCUĞUN SOSYALLEŞMESİ

İnsanlık tarihi boyunca, aile varlığını devam ettirmiştir. Her ne kadar avcı-toplayıcı toplumlardaki aile anlayışı ile sanayi sonrası toplumlardaki aile anlayışı birbirinden önemli ölçüde farklılaşsalar bile, aile duygusal, ekonomik ve/ya kalıtsal bağlarla birbirine bağlanmış genelde aynı hanede yaşayan insanları tanımlamakta kullanılmaktadır. Günümüzde ise aile kuruluşunun oluşumu esasında temelde üç farklı aile tipinin olduğu ifade edilir; bunlar sırasıyla, anne-baba ve çocuktan oluşan çekirdek aile, çekirdek aileye yakın akrabaların da eklenmesiyle oluşan geniş aile ve tek ebeveynli ailedir.

Aile kuruluşundaki bu değişim Türkiye'de de görünmektedir. Türkiye'de Aile Yapısı araştırması 2006 verisine göre Türkiye özelinde en yaygın aile tipi % 80 oranıyla çekirdek ailedir. Bunu % 13 oranıyla geniş aile takip eder (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2011b). Aynı araştırmanın 2011'deki verilerine göre ise Türkiye'deki aile tiplerinin % 68,6'sı çekirdek aile ve % 10,1'i geniş aile tiplerinden oluşmaktadır (Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2006). Son 40-45 yılda çekirdek aile ve dağılmış ailenin yaygınlığının arttığı, geniş ailenin yaygınlığının azaldığı görülmektedir (ASPB, 2014). Geleneksel geniş aile tipinden çekirdek aileye dönüştüğü bilinen Türkiye'deki aile yapısının, beş sene gibi kısa süre zarfında hakim olan çekirdek aile ve geniş aile oranlarındaki düşüşün görülmesi, Türkiye'de yeni aile tiplerinin oluşumuna dair çeşitli soru işaretleri oluşturmaktadır. Buradan yola çıkarak, bu bölümde Türkiye'de değişen aile yapısı ve bu aile yapısının çocuğun sosyalleşmesi üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Bunu yaparken öncelikle sosyolojide aile kavramına nasıl yaklaşıldığına açıklamak için üç klasik kurama göre ailenin nasıl ele alındığına kısaca değinilmiş ve sonrasında, Türkiye'deki aile yapısının tarihsel süreçteki değişiminden bahsedilerek bunun çocuğun sosyalleşmesi üzerindeki etkisi vurgulanmıştır.

Ailenin Sınıflandırılması ve Ailenin İşlevleri

Ailenin sınıflandırılması ve aile kuruluşuna atfedilen işlevler kuramsal yaklaşımlarda farklı olarak değerlendirilir. Bütün bunlar sosyoloji literatüründe çeşitli ve ayrıntılı bir biçimde yer alsalar bile, genel bir bakış açısı vermesi açısından bu bölüm kapsamında (1) Yapısal-İşlevsel Kuram, (2) Sembolik Etkileşim Kuramı ve (3) Sosyal Çatışmacı Kuramın bu konuyu ele alışına değinilmiştir.

Yapısal-İşlevsel Kuram

Yapısal-İşlevsel Kuram "toplumu sistemci, karşılıklı ilişkili, birbirine bağımlı, evrimleşen, denge-yönelimli, temelde yatan sistem ihtiyaçları ve işlevleri olarak ele alır" (Kinloch, 2014). Bu yaklaşımda aile toplumu oluşturan temel kurumlardan biridir ve toplumdaki diğer kurumlara karşılıklı etkileşim içindedir. Aile kurumunun en temel işlevi toplumun devamını sağlamasıdır. Bu hem fiziksel olarak üreme yoluyla hem de zihinsel olarak, toplumda işleyen sistem içerisinde, toplumun değer yargılarıyla yetiştirilen bireyler aracılığıyla gerçekleştirilir. Bu sosyalizasyon sürecinde, çocuklar aileleri aracılığıyla yaşadıkları toplumun kültürel değerlerini öğrenir ve içselleştirirler.

Bu kuramsal yaklaşımın önemli temsilcilerinden Parsons, sosyal sistemin dört işlevinden bahseder, bu işlevler; entegrasyon, kültürel kalıplar idamesi, hedeflere ulaşma becerisi ve uyumdur. Parsons aileyi kendi içinde bir alt sistem olarak görür ve özellikle toplum içindeki işlevini kültürel kalıplar idamesini sağlamak olarak belirtir. Aile bu işlevi toplumdaki ahlaksal değerlerin çocuklara aktarımı esnasında gerçekleştirir. Buna ek olarak, aile kurumu kendi içerisinde toplumun bir alt sistemidir. Bu sistem içerisinde, kadın ve erkek ayrı rollere sahiptir. Kadının rolünü daha çok anne kimliği üzerinden tanımlar; itaatkar ve duygusal bir rolünün olduğunu ifade eder. Erkeklerin ise ailenin

ekonomik gereksinimlerini karşılamaktan sorumlu lider rolüne sahip olduğunu savunur. Her ne kadar içerisinde buldukları topluma göre bu roller daha baskın ya da daha çekinik özelliklere sahip olsalar da, kurumun ve toplumun devamlılığı için gerekli olan bu rollerin her toplumda temel olduğundan bahseder.

Sembolik Etkileşim Kuramı

Sembolik Etkileşim Kuramı aileyi mikro düzeyde, bireyler üzerinden analiz eder. Aile bireylerinin kendi arasında etkileşimine odaklanır. Aile içerisinde çocuklar boş bir levha olarak görülür ve çocuk başta aile içerisindeki bireylerle etkileşim yoluyla sosyalleşmeye burada başlar. Bireylerin fiziki çevrenin ötesinde sembolik bir çevrede de yaşadığını savunan bu yaklaşımda, bireyler çeşitli normlar, semboller ve anlamlar üzerinden birbirleriyle etkileşime geçer. Çocuk da aile içerisinde, duygusal bağları bulunan aile bireylerini gözlemleyerek ve iletişime geçerek, normlar, semboller ve anlamlardan oluşan sembolik dünyayla tanışıklık kazanır. Böylece, toplum içerisinde de var olan çeşitli rol analizlerini, iletişim süreçlerini aktif bir şekilde deneyimler, daha sonra toplumdaki diğer bireylerle iletişime geçerken, hangi normların geçerli olduğunu bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde öğrenir.

Sosyal Çatışmacı Kuram

Sosyal çatışmacı kuram, Marks ve Marksist gelenekten beslenerek, toplumu genel olarak eleştirel bir düzlemde değerlendirdiği gibi aileyi de diğer iki kurama göre daha eleştirel bir bakış açısıyla analiz eder. Toplumda var olan genel eşitsizliğin aile içerisinde de var olduğu ön kabulüyle aile içindeki güç dağılımına, hiyerarşik ilişkilere odaklanır. Bu güç dağılımında, ekonomik kaynaklara sahip olmayan kadın ve çocuklar hane içerisinde alt konumdadır. Ancak toplumda bu eşitsizlik ve çatışmanın ortadan kaldırılmasından ziyade düzenlenmesi ve yönetilmesi gerektiğini savunur. Çocuklar da, toplumdaki genel güç ilişkilerini ve çatışmaları aile içerisinde yaşarlar.

Bu üç kuramdaki ortak olarak görülebilecek nokta; aileyi çocuklar için bir nevi toplumun değer yargılarını, kültürel kodlarını gerek eleştirel gerek olumlayıcı bir yaklaşımla daha samimi bir ortamda, birinci dereceden yakınlarıyla yaşadıkları bir doğal laboratuvar olarak tanımlamaları olduğu söylenebilir. O yüzden ki, çocuğun toplum içerisinde sosyal bir özne olma sürecinde aile, her ne kadar yapısı zaman ve mekâna göre önemli değişimler gösterse de, temel bir rol oynadığı iddia edilebilir. Bunu daha yakından incelemek aşağıda Türkiye’de değişen aile yapısından söz edilerek bu süreçte ailenin çocuğun sosyalleşmesinde nasıl bir rol oynadığına değinilmiştir.

TÜRKİYE’DEKİ AİLE YAPISININ DEĞİŞİMİ

Türkiye’de birçok önemli sosyal ve siyasal değişimin temel dinamiği olan modernleşme sürecinin de etkisiyle ülke içindeki aile yapısı geleneksel geniş aileden, çekirdek aileye doğru gelişim göstermiştir. Ancak bu süreç çizgisel bir düzlemde gerçekleşmekten ziyade, farklı aile tiplerinin ülke içinde kentsel-kırsal yerleşim yerlerinde farklı oranlarda birarada bulunması şeklinde kendini gösterir. Buna ek olarak, son zamanlarda tek ebeveynli ailelerin de toplum içerisinde görünürlükleri artmıştır. Bütün bu süreç zarfında, ailenin işlevleri ve çocuğun sosyalleşmesinde de önemli farklılıklar bulunur.

Öncelikle, TÜİK verilerine göre, 1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımından hareketle Türkiye nüfusunun % 75,8’i kırsal kesimde yaşamaktadır. 1950’lere geldiğimizde hala Türkiye nüfusunun % 75’nin kırsal kesimde yaşaması,

ülkenin 1950'lere kadar çok yavaş gelişen kentleşme ve sanayileşme süreci yaşadığının göstergesidir. İlk kez 1985 yılında % 53 oranıyla kent nüfusu, kırsal nüfusu geçmiştir ve 2013 yılına geldiğimizde hızlı bir kentleşmenin de etkisiyle ülke nüfusunun sadece % 8,7'sinin kırsal kesimde yaşadığı görülür (TÜİK, 2014) Bununla doğrudan bağlantılı olarak 1950'lere kadar ülke içindeki hakim aile yapısı olan geniş aile 1950'ler itibarıyla yerini çekirdek aileye bırakır, hızlı kentleşme ve diğer sosyal dinamiklerin de etkisiyle 2000'li yıllar itibarıyla tek ebeveynli aile tiplerinin de görünürlüğü artar.

1950'lere kadar hakim aile yapısı olan ve hala Türkiye'deki ailelerin % 10,1'ini oluşturan geniş aileler daha çok kırsal kesimlerdeki aile yapılarıdır. Bu sebeple bu tip ailenin içinde yetişen çocuk geniş aile kurumu aracılığıyla kırsal yaşamdaki kültürel kodları, değer yargılarını deneyimler ve ilk olarak böyle bir kültürde sosyalleşmeye başlar. Çiğdem Kağıtçıbaşı'nın da vurguladığı gibi bu tip ailelerde çocuk ve aile arasındaki bağ daha çok maddi ve geleneksel bir bağlıdır. Bu sebeple çocuktan ev işlerine yardım etmesi, ileride evdeki yaşlıların bakımını üstlenmesi gibi bazı temel beklentiler vardır. Bu aile tipinde yetişen çocuğun bağımsız bir birey olmaktan ziyade, aileye ve onun değerlerine bağımlı bir topluluğun parçası olması önemlidir. Çocuğun bir nevi "ailesel ve komünal değerlerle sosyalleşmesi" sağlanır ve bireysel özelliklerinin ön planla çıkarılmasından ziyade çocuğun ailevi ve toplumsal değerleri içselleştirilmesi beklenir (Kağıtçıbaşı, 1996).

Bununla beraber Türkiye'de kırsal alanlardaki geniş aile aynı zamanda bir üretim birimidir. Aile topluca hayvancılıkla veya tarımla uğraşır. Çocuğun da en kısa sürede bu üretimin bir parçası olması beklenir. Böylelikle çocuk aile ekonomisine de katkı sağlar. Çocuğun, aile bireylerini gözlemlemekten öte, onun aktif bir parçası olarak ailedeki üretim süreçlerine katılır, böylece ailesiyle beraber sadece duygusal bir ilişki kurmaktan öte maddi bir ilişki de kurar.

Şehirleşme ve sanayileşmeyle 1950'lerde artarak kırsal kesimden kente göç eden aileler çekirdek aileye doğru dönüşüm geçirir, ancak bu değişim sonucunda Batı normlarıyla belirlenmiş ayrılıkçı, rekabetçi bir bireysellik içeren çekirdek aile tipleri yerine Türkiye'deki geleneksel aile yapısındaki güçlü bağların da etkisiyle, melez bir çekirdek aile tipi oluşmuştur. Türkiye'de çekirdek aile yapısına sahip aileler kent kültürünün bireysellik ve özgürlükçü özelliklerini gösterebilir de, Batı toplumlarında görüldüğü kadar birey merkezli değildir, aile üyeleri arasında duygusal bağ kendini korumaya devam etmektedir. ASPB'nin yaptığı çalışmaya göre geniş ailenin önemli özelliği olarak görülen maddi bağıllık ve gelecek garantisi başlığı altında yer alan "Çocuk yaşlılıkta anne-babalarına bakar" (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2011a) önermesi araştırmaya katılan katılımcıların % 80,3'ü tarafından paylaşılmaktadır. Bu veriden yola çıkarak Türkiye'de Batı'da hakim olan çekirdek aile yapısının olmadığı, hala çocuk ve anne baba arasındaki duygusal ve maddi bağların çok güçlü bir şekilde devam ettiği söylenebilir.

Ancak aynı zamanda geniş aile yapısında, çocuğun mesleki eğitiminin de ailenin geçim kaynağına göre aile içinde verildiği örnekler görülse de, çekirdek ailede ve kentlerde, ailenin bu eğitim işlevini modern eğitim kurumları almıştır. Çocuklar eğitim almak için vakitlerinin önemli bir kısmını okulda geçirirler. Her ne kadar bu okullar, ailenin yaşadığı sosyal çevrenin içinde de olsa, çocuklar ailenin değer yargıları dışında, toplumun ve devletin resmi değer yargılarıyla ilk kez okullarda karşılaşır. Bu karşılaşma, çocuğun kendi yaşlılarıyla olan sosyalleşmeleri, öğretmen ve okul yönetimiyle olan ilişkileri ve resmi devlet ideolojileriyle ilk karşılaşma olduğu için önemlidir.

Buna ek olarak, Türkiye'deki geleneksel aile yapısında anne genellikle ev dışında çalışmaz, daha çok ev işleri, çocuk bakımı ile ilgilenir. Ancak kentleşme ile birlikte sadece babanın gelirinin ailenin geçimini karşılayamaması ile birlikte anne de aile gelirinə katkı sağlamak amacıyla ev dışında da çalışmaya başlamaktadır. Ailedeki genel değer yargıları, okulda öğretilenlerle uyuşup uyuşmadığına göre çocukta kültür şoku yaratabilir veya uyumlu bir biçimde sosyalleşme süreci gerçekleşebilir.

Son olarak, Türkiye'de son zamanlarda görülmekte olan bir diğer aile tipi de tek ebeveynli ailelerdir. Gerek boşanma oranlarının artması gerekse de anne veya babanın ölümü gibi sebeplerden dolayı tek ebeveynli ailelerin sayılarının artmasına rağmen, Ipsos KMG hane tüketim panelindeki istatistiksel verilere bakarak Türkiye'deki ailelerin % 9,5'nin tek ebeveynli ailelerden oluştuğu söylenebilir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2011). Bu oran göz ardı edilemeyecek olsa bile, Türkiye'de tek ebeveynli ailelerin hala azınlık konumunda olduğu söylenebilir. Bu tip

ailelerde yetişen çocuklar geleneksel aile tipinde çocuklarıyla ilgilenen anne ve eve para getiren baba tiplerinden farklı olarak sorumluluğun tek bir ebeveyn tarafından üstlenildiğini deneyimlerler. Bu aile tipinde de çekirdek ailede görüldüğü gibi çocuk merkezli bir yapı vardır. Çocuğun aile içinde annesi veya babasıyla sosyalleşme süreci geniş aileye ve çekirdek aileye göre daha azdır çünkü ebeveyni ailedeki bütün sorumlulukları tek başına üstlendiği için çocuğun sosyalleşmesine ayırdığı zaman azalır. Onun yerine modern kent kuruluşlarından olan anaokulu çocuğun aile içindeki sosyalleşme eksikliğini gidermeye çalışır.

Türkiye’de ülke içi dinamiklerin de etkisiyle üç farklı aile tipi birarada görülür. Her aile tipinde de çocuğun sosyalleşme süreci birbirinden farklıdır. Geniş ailede çocuğun sosyalleşmesi için gerekli zamanın çoğunu ailesinin yanında hem onlara maddi destek sağlayarak hem de büyük bir topluluğa aitlik hissederek yaşar. Çekirdek ailede ise, çocuk çoğunu aile içinde geçirdiği vaktinin bir kısmını modern kent hayatının diğer kuruluşlarında geçirir. Bu süre zarfı, özellikle tek ebeveynli aileler de daha da artar. Ancak, değişmeyen esas unsur çocuk merkezli bakış açısı bütün aile tiplerinde geçerlidir.

Türkiye’de modernleşme ile birlikte ne kadar ailenin tanımı değişse ve bazı işlevleri devletin diğer kuruluşlarına aktarılsa bile, ailenin çocuğun sosyalleşmesi üzerindeki etkisi, hala aileyi tanımlayan birincil işlev olarak kendisini muhafaza etmektedir.

ÇOCUĞUN GELİŞİMİNDE VE EĞİTİMİNDE AİLENİN ROLÜ

Yaşam bir deneyimler dizisidir. Çocukların bu süreçteki ilk rehberleri ise anne ve babalarıdır. Çocukların merak etme, araştırma ve keşfetme güduları en doğru biçimde aile ortamındaki doğal öğrenme deneyimleri ile gelişebilir. Doğal öğrenme ortamları ebeveynle çocukla birlikte gerçek bir yaşam deneyimi edinme fırsatı sunarken, aynı zamanda kültürel mirasın aktarımı içinde etkileşim ortamı hazırlar (Şen, 2010).

Kavram olarak geniş bir yelpazeye sahip olan ailenin farklı tanımları bulunmaktadır. Üyeleri arasındaki ilişkiler ve etkileşim yönünden sosyal bir grup, sosyal ve ekonomik yönden bir birlik, sosyal yaşamın temel göstergelerinden biri olarak bir örgüt, üyelerinin ihtiyaçlarının karşılanması ve yürütülmesinde sistematik kuralları bulunan sosyal bir kurum olarak tanımlanabilmektedir. Aile kavramı genel geçerliği olan sosyal grup ile aile fertleri arasındaki ilişkileri içeren, adetleri, örfleri, görenekleri, gelenekleri bulunan sosyal bir kurumdur (Nirun, 1994).

Aile evlilik ve kan bağına, karı koca, ana baba, çocuk ve kardeşler gibi ilişkilere dayalı olan en küçük toplum birimi, kurumu bir iletişim birimi örneğidir. Aile içinde bulunduğu bölgenin, çevrenin, toplumun özelliklerini taşımaktadır. Yetişen kuşaklara bu özellikleri aktarmakta ve böylece toplumun sürekliliğini sağlamaktadır (Özgüven, 2001; Ugürol, 1993).

Aile karı koca, anne baba, evli veya bekar çocuklarıyla, yakın akrabalarından oluşan, aynı çatı altında veya hane-de yaşayan toplumun en temel insan grubu ve kurumudur (Cerit, 2007).

Aile üyeleri arasındaki ilişkiler ve etkileşim yönünden sosyal bir grup; sosyal ve ekonomik yönden bir birlik; sosyal yaşamın temel göstergelerinden biri olarak bir örgüt; üyelerin ihtiyaçlarının karşılanması için sistematik kuralları bulunan sosyal bir kurum olarak da tanımlanabilir (Güler, 2010).

Aile aynı zamanda küçük bir topluluk olarak çocuk için çevre ve topluma doğru uzanan bir köprü görevini üstelenen kurumdur. Anne babalar ise, çocuklarının öğrenmeleri üzerindeki etkisi ve yeri önemli olan çocukların ilk ve

en önemli eğitimcileri olarak isimlendirilir. Ailedeki eğitim çocuk için ileriki yıllara temel teşkil eder. Uyumlu ilişkiler içinde, güvenli bir aile ortamında sevgi ve anlayışla büyüyen çocuklar olgunlaşır, kişiliklerini kazanır ve güven duyguları pekişir. Anne, babaları tarafından desteklenen çocukların öz saygıları artar. (Tezel Şahin ve Özyürek, 2010a; Tezel, Şahin ve Özyürek, 2010b).

Günümüzde anne baba olmak sadece çocuğun fiziksel gelişimiyle ilgilenmek ve onun beslenme, bakım ve sağlık ihtiyaçlarını karşılamakla sınırlı değildir. Aynı zamanda anne baba olmak çocuğun zihinsel, sosyal, duygusal ve kişilik gelişimini desteklemek ve bu alanlarda yol gösterici olmaktır. Bir insan yetiştirmek bakıp büyütmekten öte duygusal yönden sağlıklı, çağın gereği kendine güvenen, öz benliğini kazanmış, yaratıcı potansiyelini sonuna kadar kullanabilen bir birey yetiştirmektir.

Bugün çocuk eğitiminin önemli bir bölümünü okullar üstlenmekle birlikte, bu sorumluluk tamamen okullara ve öğretmenlere bırakılamaz. Çünkü çocuklar yaşamlarının büyük bir bölümünü evde aile bireyleri ile etkileşime girerek geçirmektedir. Bu nedenle çocuğun eğitiminde anne babaya düşen sorumluluk çok büyüktür (Aktaş Arnas, 2002).

Ailenin eğitim sürecine katılımının sürekliliği, hazırlanan programların iyi planlanmış ve tüm kategorileri içerecek biçimde düzenlenmiş olmasına bağlıdır. Bu görüşten hareketle aile eğitiminin gerçekleştirilebileceği alanlar temel olarak beş kategoride incelenebilir:

- * **Öğrenen Olarak Aile:** Ailenin, öğretim programlarının hedef ve içeriği, öğrenme süreçleri, okulun politikası ve etkili ebeveynlik becerileri konusunda bilgi ve etkililik düzeyini geliştirmesi.
- * **Öğreten Olarak Aile:** Ailenin, çocuğun ilk ve temel eğiticisi olduğu görüşünden hareketle evde öğrenme etkinliklerinde görev ve sorumluluk üstlenme becerilerinin gelişmesi (Örneğin; oyun oynama, kitap okuma, etkili çalışma becerileri, model oluşturma).
- * **Bilgi Kaynağı Olarak Aile:** Okul-aile arasında çocuğun gelişimini sağlayıcı iletişim kanallarının açık tutulması yoluyla, sürekli bir paylaşımını sağlama.
- * **Destekleyici Olarak Aile:** Okulun çeşitli gereksinmelerinin karşılanması açısından ailelerin, okul ve sınıf etkinliklerinde görev almaları (Örneğin; okul-aile işbirliği, sınıf annesi, bilgi kaynağı).
- * **Danışman ve Karar Verici Olarak Aile:** Ailenin, çocuğun gelişimi ile ilgili temel konularda okul yönetimi ve öğretmenle görüş alışverişinde bulunması, öneriler sunması ve karar verme sürecine etkin katılımı (Cömert ve Güleç, 2005).

Anne, baba, çocuk ilişkilerinin çocuğun yetişme ve kişilik kazanmasında etkisi çok büyüktür. Çocuklar insanlar arası ilişkileri, toplumun değer yargılarını, özgüveni, yaşamla ilgili anlayışları büyük ölçüde aile içinde, ailenin bireyleri ile sürekli bir biçimde etkileşimde bulunarak öğrenirler. Bu ilişkiler olumluysa çocuklar sağlıklı bir gelişme gösterir ve okumaya, öğrenmeye istekli, çalışmaktan zevk alan, insanları seven, onlarla iyi ilişkiler kurabilen bireyler olurlar (Kaplan, 2004).

Okul Öncesi Dönem

Ailenin çocuğuna olan ilgi ve desteğinin ölçüsü; çocuğun sağlığı, eğitimi, başarısı, aile hayatı ve toplumla olan ilişkilerini etkileyecek kadar önemli bir boyuta sahiptir. Doğumdan itibaren bebeği ile beraber yaşayan; emziren, büyüten, ninni söyleyerek iletişim kuran annelerin bebeklerinin dil gelişimlerinin daha erken olduğu görülmüştür.

Ailenin çocuklar üzerindeki etkisi onlarla birlikte yaşayıp yaşamadıklarına göre değişmektedir. Bebeğin öğrenme davranışını kazanmasında da annenin etkili olduğu görülmektedir. Bebek ağladıkça annenin süt vermesi, bebeğin kendi dünyası dışında da varlıkların olduğunu fark etmeye, sezinlemeye başlamasına sebep gösterilmektedir.

Bebek ağlamadan annenin süt vermesi; bebeğin ihtiyacını belirtmesine fırsat vermeden bağımlı ve pasif bir kişilik geliştirmesine sebep olduğu ve öğrenme davranışının gelişemediği belirtilmektedir. Yine çocuğun çevresini fark etmeye başlamasıyla birlikte; ilk taklit, model alma, deneme-yanılma gibi hareketlerle bazı temel davranış kalıplarını ailede kazanırlar. Bu davranış kalıplarını kazanmada özdeşim kurulan model anne, baba, kardeşler ve diğer aile üyeleridir. Çocuklar söylenenleri değil, yapılanları taklit ettikleri için öncelikle anne babaların çocuklarına iyi bir model olmaları gereklidir.

Okul öncesi dönem, çocuğun gelecekteki yaşamını etkileyecek temel gelişim özelliklerini kazandığı kritik bir süreçtir. Yapılan bilimsel araştırmalar ve çağdaş eğitim alanındaki uygulamalar; nitelikli, sağlıklı ve istenilen davranışlara sahip nesilleri yetiştirmek için eğitimin çok küçük yaşlarda başlanılmasının gerekli olduğunu ortaya koymuştur. Çocuğun doğumuyla birlikte ilk karşılaştığı ve sosyal ilişkilerini kurduğu yer ailedir. Aile bireylerinden öğrenilenler yaşamın ilk yıllarında atılan sağlam temeller ve kurulan güvenli ilişkiler önemini yaşam boyu korumaktadır (Seçkin ve Koç, 1997; Yörükoğlu, 2000).

Sonuç olarak; ailenin pek çok görevi vardır. Ailenin en önemli görevi çocuğun doğumundan itibaren gelişimini ve eğitimini desteklemesidir. Çocuğun kişiliği, öncelikle aile içinde anne- babası ile etkileşimi sonucu gelişir. Çocuğun içinde bulunduğu toplumun beklentilerine, değer yargılarına uygun, uyumlu bir birey olarak yetişmesinde aile önemli rol oynar.

ÇOCUĞUN GELİŞİMİ VE EĞİTİMİ YÖNÜNDEN AİLE YANINDA BULUNMANIN ÖNEMİ

Aile sosyal değişimle birlikte yapı, işlev ve özellik olarak farklılaşmıştır. Fakat değişimlere rağmen ayakta kalmış, ilerlemiş ve toplumdaki rolünü korumuştur. Toplumun sabit ve en büyük unsuru olmaya devam etmektedir (Ryder, 1995).

Aile, temel davranış özelliklerinin kazanıldığı ve üyelerinin birbirleriyle ilişki kurmayı öğrendiği yerdir. İnsanoğlu ilk sosyal deneyimlerini aile içinde yaşar. Bireyin yaşamının ilk yıllarında sevilme, okşanma, kucağa alınma, beslenme ve korunma gibi gereksinimleri yeterince ve zamanında karşılanır ise temel güven duygusunun oluşumu sağlanır. Aksine kucağa alınıp sevilmeyen, ağladığında ilgilenilmeyen, konuşulmayan, oynanmayan çocukta ise "bana aldırıyorlar, beni umursamıyorlar, ben değersizim" şeklinde bir izlenim, hırçınlık ve temel güvensizlik duygusu gelişir. Çocuğun gelecekte kendine ve dünyaya nasıl bakacağına temelleri, büyük ölçüde yaşamın ilk yılında yaşadığı bu tür etkileşimin kalitesiyle belirlenmektedir (Tezel, 2004).

Yaşam kalitesi kavramı son yıllarda hem uygulamalı hem de deneysel çalışmaların önemli bir çıktısı olarak kabul edilmektedir. Melson'a (1980) göre yaşam kalitesi kavramı geleceğe ilişkin umut, yeterli gıda, giyecek, barınma koşulları, gelir düzeyi, işle ilgili beklentilerin karşılanması, anne ve çocuk sağlığı, aile refahı ve toplumsal refahı içermektedir. Amerika Federal Çevre Koruma Ajansı (USFEPa) da yaşam kalitesi kavramını insanların içinde yaşadıkları çevrenin niteliklerinin iyileştirilmesi; bireyler ve grupların refah içinde olma durumu olarak açıklamaktadır. Yaşam kalitesi, bireylerin belirli bir zamanda sahip oldukları kaynakları, yaşadıkları yerleri, fiziksel, sosyal, çevresel ve psikolojik koşullarını açıklamaktadır. Bireylerin yaşadıkları çevreyi algılama biçimleri yaşam beklentilerini belirlemektedir. Bu beklentilerin karşılanma düzeyi ise bireylerin yaşama uyumunu kolaylaştırmakta ya da güçleştirmektedir (Özmete, 2010).

Toronto Üniversitesi Yaşam Kalitesi Araştırma Merkezi, yaşam kalitesini bireyin yaşamındaki önemli fırsatlardan zevk alma derecesi ve yaşamdaki temel psikolojik ihtiyaçların karşılanma düzeyi olarak tanımlamaktadır. Bireylerin yaşamlarının her döneminde karşılanması gereken temel ihtiyaçlarını ise yaşam kalitesi ile ilişkilendirerek üç başlık altında irdelemektedir: Bunlar “Var olmak”, “Ait olmak” ve “Olmak” ihtiyaçları olup aşağıda ele alınmıştır.

- ❖ Var olmak: Bireyin insan olması ile ilişkilidir:
  - Fiziksel var olmak: Fiziksel sağlık, kişisel hijyen, beslenme, egzersiz, giyim ve dış görünüşü kapsar.
  - Psikolojik var olmak: Psikolojik sağlık, psikolojik olarak iyi hissetme, birey olarak kendini olumlu değerlendirme ve kendini kontrol edebilmeyi içerir.
  - Manevi (Tinsel) var olmak: Kişisel değerler, davranış standartları ve inançlar ile ilişkilidir.
- ❖ Ait olmak: Bireyin çevresi ile etkileşimini ve uyumunu içerir:
  - Fiziksel ait olmak: Bireyin fiziksel çevresi ile ilişkilerini; aile yaşamı, iş yaşamı, komşuluk, okul vb. bir yere dahil olmak gibi duygu ve düşüncelerini ifade eder.
  - Sosyal ait olmak: Sosyal çevre; aile, arkadaşlar, iş arkadaşları, komşular ve ait olunan topluluk tarafından içten ve samimi bir şekilde kabul görme duygusu ile ilişkilidir.
  - Toplumsal ait olmak: Yeterli gelir, sağlık hizmetleri ve sosyal hizmetler, iş, eğitim ve eğlence programları ve toplumsal aktiviteler gibi olanaklar ve bireylerin bu aktivitelere katılımını kapsar.
- ❖ Olmak/Gerçekleştirmek: Bireysel amaçlar, umutlar ve isteklerle ilgilidir. Olmak/Gerçekleştirmek bir amaç doğrultusunda faaliyetlerde bulunmayı gerektirir.
  - Uygulamayı gerçekleştirmek: Ev, iş ya da okulla ilgili aktivitelerin, gönüllü faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, sağlık ya da sosyal ihtiyaçların karşılanması için gereken günlük işlerin yürütülmesini gerektirir.
  - Boş zamanı değerlendirmek: Dinlendiren ve stresi azaltan aktiviteleri uygulamayı; egzersizler, spor aktiviteleri, yürüyüşler ve aile ziyaretleri ya da tatilleri kapsar.
  - Gelişmeyi gerçekleştirmek: Bilgi ve becerilerin artmasını destekleyen aktiviteler ve bireyin yaşamındaki değişikliklerle başa çıkabilme yeteneği ile ilişkilidir (<http://www.utoronto.ca/qol/>).

Bu ihtiyaçların karşılanması sürecinde aile ve aile çevresinin olanakları etkili olmaktadır. Bireyin var olabileceği, ait olabileceği ve kendini gerçekleştirebileceği destekleyici bir aile çevresi, yaşam kalitesinin gelişmesine de önemli katkı sağlamaktadır. Her yaşam alanı yaşam kalitesinin ayrıntılarını belirlemede katkıda bulunmaktadır. Bu alanların en önemlilerinden biri ailedir. Kültürel yapı, demografik özellikler ve sosyo ekonomik düzeyin belirlediği aile yaşamında, bireyler arasındaki olumlu etkileşim ve iletişim deneyimleri, yaşam kalitesinin de olumlu algılanmasını sağlayacaktır. Bireylerin fiziksel ve psikolojik olarak ihtiyaçlarının karşılandığı ilk kurum ailedir. Diğer aile üyeleri ile kaliteli ve hoş zaman geçirilen, yakın ve destekleyici ilişkilerin gerçekleştiği bir aile ortamında yetişen bireyler sağlıklı kişilik özelliklerine olumlu bir benlik algısına sahip olacaktır (Özmete, 2010).

İnsanın bedensel, zihinsel ve ruhsal açıdan sağlıklı bir gelişim gösterebilmesi için; anne, baba ve kardeşlerden oluşan aile içinde yetişmesinin gerekli olduğu biçimindeki olgu, farklı dallardaki bilim adamları tarafından ortaya konulmaktadır. Aile yuvasının yakınlığı, sevgisi ve anne-babanın şefkat ve sıcak ilgisinden yoksun kalan çocukların, şahsiyet gelişimi bozukluklarına maruz kalmaları, topluma uyum sağlayamamaları ve yine gelişme açısından birtakım eksiklikleri üzerlerinde barındırmaları kaçınılmazdır. Çocuklar; anne-babadan birisinin veya her ikisinin ölmesi, savaş, doğal afet, anne-babanın ayrılması, yurt dışına gidilmesi, evlilik dışı ilişkilerin varlığı vs. nedenlerle aile ortamından uzaklaşabilirler. Bahsedilen durumlara maruz kalan çocukların; sevgi, ilgi, yaşama ortamı, eğitim

vs. açısından yetersizlik içinde bulunmaları ise kaçınılmaz olacaktır. Bu eksiklikleri üzerinde barındıran çocukların, ileriki yaşamlarında birtakım sapma davranışlarda (ferdi/adi suç, yaygın suç/terör, hırsızlık, uyuşturucu madde kullanımı vs.) bulunmaları ve ömrü boyunca başka insanlara “yük olma”ları ihtimali bulunmaktadır. Anne, baba ya da hem anne ve babanın ölmesi sonucu korunmaya muhtaç olan çocukların topluma kazandırılması yönünde farklı teknikler kullanılmaktadır. Bunlar kuruluş bakımına alma, koruyucu aile, evlat edinme ve çocuklara kendi aileleri/yakın akrabaları yanında hizmet sağlanması olarak özetlenebilir.

Ülkemizde yapılan birçok araştırmada; çocuk yuvası, yetiştirme yurdu, ıslahevi gibi kuruluşlarda kalan çocukların zihinsel, psikolojik ve toplumsal açıdan uyum problemleri yaşadıkları belirlenmiştir (Cerit, 2007). 12-24 yaş arası gençlerin en çok; psiko-fizyolojik ve cinsel gelişim, kişilik yapısı, ekonomik durum ve boş zamanların değerlendirilmesi açılarından sorun yaşadıkları bilindiğinden (Cömert ve Güleç, 2005) birçok araştırmanın bu problem alanını esas aldığı dikkat çekmektedir.

Korunmaya muhtaç çocuklar için tüm dünyada uygulanan en eski bakım modellerinden biri kurum bakımındır. Dünyada birçok ülkede olduğu gibi, ülkemizde de kuruluş bakımı uygulaması bulunmaktadır. Çocuk yuvaları, yetiştirme yurtları, gibi kuruluşlarda ailesinden ayrılmak durumunda kalan çocukların büyük bir kısmına hizmet verilmektedir. Ancak, en mükemmel yetiştirme yurdu ve çocuk yuvasının bile, ailedeki “hava”yı veremediği bir gerçektir. Çocuk yuvası ve yetiştirme yurdu biçimindeki oluşumların, insanların toplumsallaşması ve bireysel gelişimini sağlamasından dolayı, “tampon kurum” (Demirbilek, 2000) olarak nitelendirilmesi mümkündür. Yapılan araştırmalar kurum bakımının çocuklar üzerinde olumsuz etkileri olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun bir sonucu olarak, ülkemizde de politika ve mevzuat değişikliğine gidilerek; aile odaklı çalışmalar ile kurum bakımındaki çocukların öz aileleri yanlarında bakımlarına öncelik verilmiştir (Kocaoğlu, 2010).

Toplumsallaşmada, önemli olan kuruluşların etki dereceleri ve öncelikleri de önemli bir konudur. Toplumsallaşmada, birinci derecede önde olan kurum aile olmalıdır. Bunu okul, iletişim aracı, çevre gibi unsurlar takip etmektedir.

Yıldız (2002), aile ortamından uzak bir şekilde yaşayan çocukların / gençlerin; bedensel, duygusal, sosyal, ahlaksal, dinsel, eğitsel, mesleksi, ekonomik, zihinsel vs. alanlarda yaşadığı problemlerin, toplumsallaşmaya engel olma ihtimalini incelediği araştırmasında, Diyarbakır Yetiştirme Yurdu’nda kalan 110 çocuk ile çalışmıştır. Çalışmasının sonucunda, çocuk yuvası ve yetiştirme yurdu gibi kuruluşlarda uzun süre kalmanın, aile ortamından uzak kalmanın getirdiği problemlerin (sevgisizlik, ilgisizlik, şefkatsizlik vs.) akut hale gelmesine ve kişilik bozukluklarının ortaya çıkmasına neden olabileceğini, çocukların/gençlerin büyük bir kısmının, yurttan memnun olmadıklarını, aile ortamını aradıklarını belirtmiştir. Ayrıca çocukların bir kısmı arkadaşlarının olduğunu ifade ederken, çocukların/gençlerin yaklaşık yarısının da (% 45.9), arkadaşı olmadığını ifade ettiklerini saptamıştır.

Arkadaş grubu, kişilerin toplumsallaşmasında önemli unsurlardan birisidir. Yetiştirme yurdunda, aileden uzak bir yaşam sürdürülmesinden dolayı, arkadaş ilişkileri daha bir önem kazanmakta, adeta, ailenin eksikliğinden dolayı ortaya çıkan boşluğu doldurma işlevini görmektedir. Aileden uzak olan çocukların/gençlerin, yaklaşık yarısının, sevinçlerini ve kederini paylaşabilecekleri bir arkadaşlık ortamından uzak olmalarından dolayı, kişilik problemleri yaşamaları, içine kapanık olmaları ve bir yönüyle de toplumdan soyutlanma durumunda olabilirler. Sevgiden ve ilgiden yoksun olarak büyüyen çocuk /genç, gelişim için gerekli olan deneyimleri kazanmada daha zorlanmakta ve çekingen, içine kapanık bir kişilik sergileyebilmektedir.

Kuruluş bakımı ve gözetiminde bulunan çocukların fiziksel, sosyal, duygusal ve zihinsel gelişimlerine ilişkin olarak birtakım ihtiyaçları bulunmakta ve kuruluşlarda kalmaya başlamalarıyla birlikte çeşitli sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu sorunların başlıcaları; aileleri ile olan temel ilişkilerinin kesilmesi, geçici de olsa anne baba modellerinden yoksun kalmaları ve bu durumun ilerideki ruhsal gelişimlerini ve sosyal ilişkilerini olumsuz yönde etkilemesidir. Bowlby’in kuruluş bakımında olan çocuklarla ilgili olarak yaptığı araştırmada ortaya çıktığı gibi, çocuklar kişilik gelişiminde annenin taşıdığı önem nedeniyle, özellikle anne yoksunluğu durumunda yetersizlik duygusundan kolaylıkla kurtulamamakta, duygusal ve sosyal gelişmeleri bakımından gecikme ve duraklama gösterebilmektedirler. Saltz tarafından gerçekleştirilen bir diğer araştırmada da kuruluş bakımının çocuğun gelişimi üzerindeki olumsuz etkisi anne yoksunluğuna bağlanmıştır. Bu durumda kuruluş bakımı altındaki çocuk ve gençlerde çatışma dav-

ranışı yoğun olarak görülebilmektedir. Ayrıca, ilgisizlik, çevreyi umursamazlık, insanlara sokulamama, arkadaşlık kuramama, öğrenmeye karşı ilgisizlik, saldırganlık, çalma ve okuldan kaçma gibi ortak davranış özellikleri de sergileyebilmektedir. Büyük bir kısmı da gelecekleri hakkında “ne olacağım? ne yapacağım?” gibi sorularla geleceklere ilişkin kaygı ve korkulara kapılmakta, kişilik ve davranış bozuklukları gösterebilmektedir (Demirbilek, 2000).

Sonuç olarak; ailenin mutlu ve huzurlu olması, toplumunda mutlu ve huzurlu olmasıyla eş anlama gelir. Aile korunması zorunlu olan bir sosyal kuruluştur. Ailenin insan yaşamında vazgeçilmez bir önemi vardır. İhtiyaçların karşılanabileceği en doğal ortam aile ortamıdır. Bireyin yaşamında doyum sağlama, fonksiyonlarını etkili bir şekilde yerine getirmesi ve yaşadığı topluma uygun bir kişi olarak yetişmesi, öncelikle aile çevresinde sağlanır (Hasdemir, 2007). Aile toplumun en küçük ancak en temel birimi olduğundan, toplumun sağlıklı bir şekilde ilerlemesi, gelişmesi, toplumsal huzur ve barışın sağlanabilmesi açısından çocukların aile yanında yetişmelerinin desteklenmesi son derece önemlidir.

AİLENİN ÇOCUĞUN OKUL BAŞARISINA ETKİSİ

Aile, kadın ve erkeğin birlikte yaşama isteği ile oluşan daha sonra çocukların katılımı ile hem bireysel neslin hem de toplumsal yapının devamını sağlayan, yasalarla teminat altına alınmış en önemli toplumsal kurumlardan biridir. Aile toplumun en küçük sosyal birimidir. Dolayısıyla sağlam ve güçlü bir toplum yapısının oluşması sağlıklı ve güçlü aile yapısına bağlıdır. Sağlıklı ve güçlü aileler de, ancak sağlıklı ve sağlam kişilikli bireylerle kurulabilir (Dam, 2008: 78).

Aileler, toplumun sahip olduğu kültürel değerleri kendi özel kuralları içinde çocuklarına aktararak hem ailenin hem de toplumun devamını sağlama görevini yerine getirirler. Aile, yasalar ve toplumsal kurallar çerçevesinde çocuklarını yetiştirme hakkına sahiptir, bu hak anayasa ile teminat altına alınmıştır.

Ailenin en önemli görevlerinden biri de çocukların toplumsallaşmasını sağlamaktır. Çocukların ve gençlerin sosyalleşmesinde en etkili iki kurum aile ve okuldur. Ailede okul gibi kurumlaşmış sosyal bir sistemdir (Ergün, 1995: 135)

Aile, çocuğun ilk toplumsal deneyimlerini edindiği ve kişiliğini kazanmaya başladığı ilk çevre olduğu gibi, çocuğun eğitimi ile doğrudan ilgilenen okulun en önemli ortağı olarak görülmelidir. Bu yüzden eğitim açısından okul ile aile arasında sağlam bir ilişkinin kurulması oldukça önemli bir gerekliliktir (Argon, Kiyıcı, 2012: 81).

Bireyin eğitimi için önemli olan zeka ve yeteneklerin geliştirilmesinde, ailedeki sosyalleşme şartları, anne ve babanın çocuk yetiştirme metotları, ailenin içinde bulunduğu sosyal sınıfı veya tabakası, çocukların yetiştirilmesinde ve eğitiminde bazen hissettirip genellikle hiç hissettirmemeleri, ailenin okuldan daha etkili bir eğitim öğretim kurumu olmasına neden olmaktadır. Çocukların eğitim ve öğretiminde okul aile bağlantısı ve etkileşimi çok önce başlamaktadır (Ergün, 1995: 135).

Anne babanın çocuğa karşı tutum ve davranışları, bir taraftan çocuğun psiko-sosyal gelişimini etkilerken, diğer taraftan onun arkadaşları ve diğer sosyal ilişkilerinde model olmaktadır. Çocuğun çevresine uyumuna ya da uyumsuzluğuna neden olacak etkilerin büyük çoğunluğu aile çevresinde gerçekleşmektedir. Ailede yaşanan sorunlar, aile yapısının bozulması, anne-baba, amca ya da dayı gibi aile içinden bir yetişkinin olumsuz bir kişilik yapısına sahip olması; o ailede yetişen çocuklara da yansıtılabilecek ve onların da sorunlu bireyler olmasına yol açabilecektir. Böyle sorunlu bireylerin gerçekleştirdiği evlilikler de muhtemelen yine yeni sorunlu aileler ve sorunlu çocuklar anlamına gelecektir. Bu kısır döngü, böylece devam edip gidecektir. Nitekim, Suçlu Çocuklarda Zekâ, Kişilik ve Yakın

Çevre Özellikleri'ni konu edinen ve 214 hükümlü genç üzerinde gerçekleştirilen araştırma bulgularına göre; suçlu gençlerin birinci dereceden akrabaları arasında, %54 oranında hüküm giymiş suçluya rastlanmıştır. Sosyal öğrenme kuramcılarına göre, anne-babaların çocuklarına kötü davranmalarının temel nedeni, kendilerinin de çocukken kötü davranışa maruz kalmalarıdır. Çünkü bildikleri tek davranış modeli kötü davranma modelidir (Dam, 2008: 2).

Okul ve aile, çocuğun yetiştirilip hayata kazandırılması konusunda benzer amaçlar doğrultusunda çalışan kuruluşlardır. Amaçları ortak olan bu iki kuruluşun birbiriyle etkileşim içinde olması kaçınılmazdır. Aile, okulun yaşamla olan temel bağlantı noktası olup okulda başlayan birçok eğitsel ve öğretimsel çalışma öğrencinin ailesinde ve okul dışındaki çevresinde tamamlanmaktadır (Argon, Kıyıcı, 2012: 81).

Öğrencilerin okullardaki başarılarının artması, okula karşı olumlu tutum içinde olmalarına ailelerin okula yönelik beklenti ve görüşlerinin önemli etkisi vardır. Okula karşı olumlu tutum içinde olan aileler çocuklarının okul içi ve okul dışı çalışma ve ekinlikleri ile ilgilenmekte ve çocuklarını desteklemektedirler.

Ailenin okula yönelik tutumu öğrencinin duygu ve davranışlarını doğrudan etkilediği gibi, öğrenciyi tanıma, yönlendirme, yeteneğini ve kapasitesini artırmada mutlaka ailenin desteğine ihtiyaç duyulmaktadır. Okul aile işbirliği öğrenci başarısını arttırıp katılım, güdülenme, kendine güven gibi olumlu davranışların gelişmesinde etkili olduğu gibi çocukların okul ve öğretmene ilişkin olumlu tutumlar geliştirmesine de yardımcı olmaktadır. Ülkemizde ve yurt dışında yapılan çalışmalar da okul aile işbirliğinin, öğrencinin akademik başarısını arttırdığı yönünde sonuçlar ortaya koymuştur. Görüldüğü gibi okullarda yapı ve eğitim sürecinin başarılı olması ve amaçlarına ulaşabilmesi için öğrencinin ailesinin ilgi ve yardımına ihtiyaç duyulmaktadır (Argon, Kıyıcı, 2012: 81).

Çocukların eğitim ortamındaki gelişiminde en temel ilkelerden birisi, öğretmenlerin, öğrencilerin, idarecilerin ve ailelerin bu süreçte hep birlikte yer almasıdır. Çocukların okul ortamında kazandıkları becerilerin ev ortamında pekiştirilmesi ve geliştirilmesi, okul-ev tutarlılığının sağlanması ve ailelerin okul ortamının etkili bir ögesi haline gelebilmesi eğitim sürecinin en önemli hedefidir (Dam, 2008: 2).

Ailelerin çocuğun okul başarılarındaki etkileri oldukça önemlidir. Bu konuda yapılmış birçok araştırma sonucu da bu görüşü desteklemektedir. Comer ve Haynes (1991), etkili bir eğitim için okula veli katılımının kesinlikle gerekli olduğunu belirterek okulların ve ailelerin, çocukların psikolojik ve eğitsel gelişimini etkileyen önemli kaynaklar olduğunu ve iyi sonuçlarının sadece bu iki kuruluşun ortak çalışmaları ile alınacağını ifade etmektedirler. Yine Özyürek, öğretmen, öğrenci ve ana babayı eğitim sisteminin en önemli üç temel ögesi olarak görmekte ve başarılı bir eğitim için bu üç temel ögenin uyumlu ve işbirliği içinde olması gerektiğine inanmaktadır. Bu nedenle öğretmen, öğrenci ve veli arasındaki ilişkilerin olumlu ya da olumsuz olmasının öğrenci başarısını olumlu ya da olumsuz etkileyebileceği düşüncesiyle velinin eğitim sisteminin dışında tutulmaması gerektiğini savunmaktadır (AKT: EARGED, 2001: 2).

Veli katılımı ve öğrencinin okul başarısı üzerine yapılan birçok çalışmayı inceleyen ve bu iki değişken arasında pozitif bir ilişki olduğunu belirten Tatar (1998), ailelerin çocuklarının yaşamlarında önemli bir unsur olduğu düşünülürse, okul personelinin bu doğal ortaklarla bilgileri paylaşmalarının zorunlu hale geldiğini ifade etmektedir. Ayrıca daha önceki olumsuz deneyimler nedeniyle bazı eğitim kuruluşlarının aileleri eğitime katmada çekimser davranmalarına rağmen aile-okul işbirliğinden doğacak faydaları olası dezavantajlardan daha önemli olduğunu da vurgulamaktadır (AKT: EARGED, 2001: 2).

Araştırmacılar, ABD resmi okullarındaki olumsuz koşullara ve eğitim-öğretim konusundaki yetersizliklere dikkatleri çekmektedirler. Bu konuda öğretmenler aileleri, aileler de öğretmenleri suçlamaktadır. Öğretmenler, birçok sosyal problemin onların öğretimini olumsuz etkilediğini belirtirken, bu sosyal problemleri, çocukların okula beslenmeden aç geldiklerini, fiziksel olarak hasta geldiklerini, en temel ihtiyaçları olan güvenin sağlanamadığını bazı öğrencilerin alkol ve uyuşturucu alarak hatta silahla okula geldiğini dile getirmişlerdir ki bunlar sadece birkaçıdır. Öte yandan aileler, en önemli akademik beceri ve değerleri öğretmedikleri için öğretmenleri suçlamakta ve okulları öğrencilerin kolaylıkla alkol, uyuşturucu gibi kötü alışkanlıkları edinebilecekleri yerler olarak görmektedirler. Bu yüzden ailelere göre okul, öğrencinin kendini kötü alışkanlıklardan uzak tutabileceği bir yerden ziyade, her an bu tür faktörlere maruz kalabilecekleri yerlerdir. Son zamanlarda yapılan araştırmalar, liseden mezun olması gereken son

sınıf öğrencilerinin ancak %70'inin mezun olabildiğini, hatta bunun azınlık okulları için daha düşük oranda olduğu vurgulamaktadır. Sekizinci sınıftan mezun olup da gördüğünü okuyamayan öğrencilerin olduğu açıklanmıştır. Tabii bu başarısızlığın birçok sebebinin olduğu tartışılmaz. Fakat sorunun çözümü için ailelerin ve öğretmenlerin birlikte çalışması gerekmektedir. Ayrı ayrı çalışmakla bir yere varılmayacağı açıktır. Bu iş birliğinin oluşturulması ve devam ettirilmesi sorumluluğu öğretmenlere düşmektedir. Sınıf çocuğun kabul edilen resmi eğitim yeri fakat aile de çocuğun yetiştirildiği, destek gördüğü, sosyalleştiği bir ortam olarak görülmelidir (AKT: EARGED, 2001 : 2).

Öğrencilerin okul başarısına etki eden okul içi ve okul dışı faktörler vardır. Okul dışı olarak ele alınacak faktörlerin başında aile gelmektedir. Aile korunmasına alınmış çocukların ailelerinin okul eğitimi sürecine katılması koruma altındaki çocukların sosyalleşmesine ve okul başarısına olumlu katkılar sağlar. Koruma altındaki çocukların başarılı olmalarında olumsuz olan faktörlerin en aza indirilmesi gerekir.

Çocuğun okul başarısını etkileyen faktörler fiziksel, psikolojik ve sosyal faktörler olarak ele alınabilir;

- Öğrenci; gelişim ve kişilik özellikleri, engel durumu, zekâ alanı ve düzeyi, kabiliyet, okuldan beklentileri ve ilgileri, motivasyonu, okuldaki başarı durumuna etki eden durumların başında gelir.
- Okul yönetimi; okul yönetiminin okulda disiplini sağlamak adına uyguladığı, öğrenci üzerindeki olumsuz ve baskıcı tutum ve politikaları öğrenciler üzerinde olumsuz etki bırakmakta, okula ve derslere karşı olumsuz tutum sergilemelerine sebep olmaktadır.
- Öğretmenler; öğretmenlerin öğrencilere karşı olumlu demokratik tutum ve davranışları, eşitlikçi ve demokratik sınıf yönetimi anlayışları çocukların derslere yönelmesindeki en önemli etkenlerdendir. Buna karşılık öğretmenlerin mesleklerini sevmemesi, öğrenciler arasında ayırım yapmaları, öğretim yöntem ve tekniklerini etkili kullanamamaları öğrencileri derslerden ve öğretmenden uzaklaştıran başarılarına olumsuz etki eden sebeplerdendir.
- Aile; ailenin yapısı, aile içi ilişkiler, ailenin sosyo ekonomik durumu, boşanma ve ölümler, çocuğun okula yönelik davranışlarının yönünü belirlemektedir. Ailenin olumlu yaklaşımları, ilgisi çocuğu okula ve derslere yönelten etkenlerdir.
- Çevre; arkadaş grupları, okulun bulunduğu çevrenin olumlu ya da olumsuz özellikleri ve ailenin yaşadığı çevrenin sosyo ekonomik özellikleri, eğitime yönlendirmede büyük etkiye sahiptir. Çocuğun okula devamını, derslere karşı beklenti düzeyini artırmada çevrenin etkisi vardır.

Kasatura'nın (1991) yaptığı çalışmada, başarılı öğrenciler başarılarını en başta kendi çalışmalarına borçlu olduklarını söylerken, yardımcı etkenler olarak da önemine göre aile, okul ve sosyal faktörleri belirtmişlerdir. Başarısız öğrencilerin büyük çoğunluğu ise, başarısızlık nedenleri olarak ilk sırada aileyi belirtmişlerdir. Bunun en büyük gerekçesi olarak da anne-babanın sinirli mizaçları nedeniyle evde huzurlu ortamın olmamasını göstermişlerdir. Başarısızlık nedenleri üzerine yapılan bir başka çalışmada da öğrencilerin % 42 gibi büyük bir çoğunluğu başarısızlıklarını aileden kaynaklanan nedenlere bağlamışlardır (Dam, 2008: 83).

Dam tarafından yapılan çalışmada (2008); ailede yeterli destek ve katkıyı bulamadığını söyleyen öğrencilerin başarı ortalamalarının düşük, hiç bir ailevi problemi olmadığını, aksine ailesinin kendisine çok iyi davrandığını belirten öğrencilerin başarı ortalaması ise yüksek olarak bulunmuştur.

Ailelerin eğitim-kültür düzeyi ile ekonomik durumunun düşük olması onların eğitime katılımlarını engellemektedir. Gümüseli (2004)'nin yaptığı çalışmada da benzer şekilde ailenin eğitime katılım engelleri içerisinde ailelerden kaynaklanan nedenlerin başında, ailenin eğitim ve kültür düzeyinin düşüklüğü yer almaktadır. Ailenin eğitim düzeyinin düşük olması eğitime ilişkin beklenti ve ilgisinin düşük olmasına neden olabileceği gibi çocuğunun eğitime destek olma konusunda yetersiz kalmasını beraberinde getirecektir. Bu durum aynı zamanda ailenin okul ile yeterli ve doyurucu ilişki kurmasında çekingene davranmasına yol açarak atılımı engelleyebilir.

Veli okul işbirliğinin temel amacı velilerin katılımı ve desteği ile öğrenci ve okul başarısını yükseltmektir. Toplumun eğitim ihtiyacının giderilmesi amacıyla oluşturulan temel kuruluşlardan birisi olan okul, kontrollü bir ortam yaratılarak çocukta topluma ve kendisine yarar sağlayacak davranışları oluşturmaya çalışır. Ancak okulun öğrenciye istenilen davranışları tek başına kazandırması olanaklı değildir. Kazanılan davranışlardan önemli bir kısmı da ailenin katkısı ile oluşur. Yine okulda öğrenciye kazandırılan bilgi, beceri ve davranışlar evde aileler tarafından desteklenip pekiştirilmez ise, kısa zamanda unutulur. Daha da önemlisi okul ve ev arasında önem verilen değerler, alışkanlıklar ile çocuğa davranış kazandırma yöntemi konusunda ayrıcalıklar var ise çocuğun okulda öğretilenleri kolayca öğrenmesi ve uygulamaya koyması çok güç olur. İşte bu ve benzeri birçok nedenden dolayı yönetici ve öğretmenler öğrencilerin ve okulun başarısını artırmak için ailelerin desteğine ihtiyaç duyarlar (Gümüşeli, 2004: 14.).

Ailenin okula katılım engelleri içerisinde ailelerden kaynaklanan engellerin başında, ailenin eğitim ve kültür düzeyinin düşüklüğü yer alır. Ailenin eğitim düzeyinin düşük olması, eğitime ilişkin beklenti ve ilgisinin düşük olmasına neden olabileceği gibi, çocuğun eğitimine destek olma konusunda bilgi eksikliğini de beraberinde getirir. Yine bu faktör aynı zamanda ailenin okul ile yeterli ve doyurucu ilişki kurmada çekingen davranmasına yol açarak, katılımı engelleyebilir. Aileden kaynaklanan bir diğer faktör de, ailenin okul - veli işbirliği ve öğrenciye destek sağlamaya yönelik olumsuz tutuma sahip olmasıdır. Aileden kaynaklanan bu engellere ayrıca ailenin gelir düzeyinin düşük olması, ailenin zamanının kısıtlı olması gibi faktörleri de eklemek olanaklıdır (Gümüşeli, 2004: 16.).

Çalışan ailelerin çalışma saatlerinden dolayı çocuklarının bakımı ve eğitimi ile ilgilenmeleri güçleştiği gibi çocuklarıyla aralarındaki duygusal bağ da bu durumdan zarar görebilmektedir. Çünkü çalışan bazı ailelerin yoğun iş temposu, işin verdiği stres, gerginlik ve yorgunluk çocuklarına ve onların eğitimlerine yeterli kadar zaman ayıramamalarına neden olmaktadır. Bunun yanında anne babanın eş zamanlı olarak çalışması çocuğun eğitim yaşantısı ile yeterince ilgilenmesine de engel olmaktadır. Bu durum zamanla çocuğun okula, öğretmenlere ve derslere karşı olumsuz tutum geliştirmesine de neden olmaktadır. Ayrıca çalışan anne ve babaların çocuğu bıraktıkları bakıcı ailelerin ya da aile yakınlarının çocuk üzerindeki etkileri her zaman olumlu olmamaktadır (Argon ve Kıyıcı, 2012: 87-88).

Ailelerin yaşadıkları ve çalıştıkları yerin okula uzak olması örneğin ailelerinin köyde ya da uzak alanlarda olması ve çocukların taşınmalı eğitimle taşıma merkezi okullara günü birlik taşınmaları ailelerin eğitime katılım düzeyini olumsuz etkilemektedir. Ayrıca bazı ailelerde çocuk sayısının fazla olması, annenin daha çok okula gitme yaşına gelmemiş küçük kardeşlerle ilgilenmek zorunda kalması ailelerin eğitime katılımını olumsuz yönde etkilemektedir (Argon ve Kıyıcı, 2012: 87-88).

Ailenin Çocuğun Okul Başarısına Etkisi

Çocukların okul başarılarında, ailedeki iletişim ile anne babanın iş hayatı, ailenin mensup olduğu sosyal tabakaya has eğitim teknikleri çok önemlidir. Soruna genel olarak bakıldığında, aile içinde daha çok cezalandırılan ve çok sıkı kontrol edilen, elverişsiz bir eğitim ortamında yaşayan alt tabaka çocukları, diğer tabakalara göre okulda daha başarısızdırlar (Ergün, 1995: 143, akt: Gelişli, 2004). Ailenin sosyo ekonomik özellikleri, çocukların okul başarısı ve toplumsal hayata katılımlarında oldukça etkilidir. Yukarıda belirtilen aile tiplerinin eğitim faaliyetlerine karşı tutumları ve beklentileri farklıdır. Eğitim faaliyetlerinin bireye sağladığı olumlu kazanımlar konusunda beklenti düzeyleri, ailelerin eğitime yapacağı yatırımları ve çocuklarına sağlayacakları eğitim imkânlarını belirler (Gelişli, 2004).

Çok iyi bir aile tecrübesi, ortalama zihinsel özelliklerle doğmuş bir çocuğun, okulda çok iyi başarılar elde etmesini sağlayabilir. Öğrencilerin başarı düzeyleri kendilerine sağlanan uygun ortam ve koşullarla yakından ilgilidir. Öğrencilere sağlanan olumlu ortamlar ve imkânlar öğrencilerin yetenekleri konusunda özgüven, başarı güdüsü, ilgisi ve kendilerine güvenlerini artırır (Gelişli, 2004).

Toplumsal sınıf, öğrencilerin enerjilerine ve çeşitli alanlara yönelmelerine etkisi bakımından da okul başarısını etkiler. Özellikle alt toplumsal sınıflardan gelen çocuklarda bu etken daha yüksektir. Gelir düzeyleri düşük ailelerin

çocukları yeterli beslenememekte, okul araç ve gereçleri kendilerine yeterince sağlanamamakta, kötü sağlık koşulları ve konutların yetersiz oluşları onlara uygun çalışma ortamı yaratmamaktadır (Tezcan, 1992; 133. Akt: Gelişli, 2004). Ailenin tipleri ve yapısı, çocuğa aile içinde gösterilen ilginin etkileme oranını da belirlemektedir.

Kalabalık aileler hangi tür aile olursa olsun, başarı sağlayacak bir dil gücü kazandırma yönünden yetersizdir. Kırsal aile ve gecekondü aileleri bu bakımdan yetersizdir. Aile ortamındaki birey sayısı çocuğun okula karşı geliştirdiği tutumların belirlenmesinden; ders çalışmak, ödev yapmak ve kitap okumak gibi başarıyı etkileyen temel değişkenlerin de sağlanması üzerinde etkilidir (Gelişli, 2004).

Öğrencilerin sağlıklı bir kişilik geliştirmelerinde ve okula karşı tutumları ve okul başarılarının artmasında ailelerin çocuklara sağladığı sosyal ve kültürel imkânların önemi büyüktür. Kırsal ve gecekondü aileleri düşük sosyoekonomik şartlardan dolayı sosyal ve kültürel imkânları çocuklarına sağlayamamaktadır. Yetersiz sosyoekonomik özellikler çocukların spor, müzik, tiyatro gibi etkinliklere katılımını da engellemektedir (Gelişli, 2004).

Kent ve gecekondü ailelerinin, eğitime karşı tutumları olumludur. Çocuklar büyüdükçe eğitime karşı ilgi artar. Özellikle kent aileleri çocukların okul başarısını artırmak için okulu sık sık ziyaret ederler. Okul yöneticileri ve öğretmenlerden çocuklarının okula devamları, okul kurallarına uyumları ve okul başarıları konusunda işbirliğine karşı olumlu yaklaşımları vardır (Gelişli, 2004).

Ailelerin yapısal farklılıkları dışında çocuklarının eğitimine yaklaşım biçimleri açısından da farklılık göstermektedir. Aileler eğitime olan ilgileri açısından üç gruba ayırabilir; birinci gruba giren ailelerin çocukları genelde uyumlu ve yerinde davranan öğrencilerdir. Uyumsuz ve yanlış davranışta buldukları zaman ailelerine gönderilen bir not yeterli olur. Anne baba çocuklarının okul kurallarına uygun davranmasına yardımcı olur. İkinci gruptaki aileler çocuklarının eğitimi ile ilgilenirler, ancak sorun olmadıkça bu aileler ortaya çıkmazlar, bu aileler sorun olmazsa okula pek uğramazlar. Eğer öğretmen liderlik yaparsa okul ve eğitim etkinliklerinde aktif görev alabilirler. Üçüncü grup aileler ise çocuklarının eğitimleri ile hiç ilgilenmeyen ailelerdir. Bu aileler çocuklarını okula gönderir ve daha sonra okulla ve öğrencinin durumuyla hiç ilgilenmezler. Bu tür ailelere ulaşmak oldukça zordur (Bacanlı, 2002; 228, akt: Gelişli: 2004).

Aile baskısı çocukları olumsuz etkilemektedir. Anne-baba beklentileri, öğrenci çabası üzerinde önemli bir güç oluşturmaktadır. Beklentilerin çok yüksek olması veya düşük olması olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Anne babanın çocuğundan gurur duyduğunu belirtmesi onu başarıya isteklendirmektedir. Aile de sürekli horlanan, itilen öğrencilerde ise okula ve arkadaşlarına karşı olumsuz tutumlar ortaya çıkabilecektir (Başar, 2001). Öğrencinin başarısızlığından dolayı sürekli kötülenmesi onu yalnızlığa başarısızlığa yöneltecektir (Gelişli: 2004).

Aile yapı bakımından tam olduğu zaman yetkindir. İdeal ailenin üyeleri sağlıklı, ekonomik açıdan rahat, kişilik yapısı sağlam yeterli eğitim düzeyine sahip kişilerdir. Çeşitli nedenlerle aile birliğinin bozulması çocukların davranışlarında olumsuzluklara yol açabilir. Ölüm, boşanma veya ayrı yaşama gibi nedenlerle aile birliğinin parçalanması, çocuğun yaşına, gelişim düzeyine ve yaşam koşullarına bağlı olarak değişmekle birlikte, saldırganlık, huysuzluk, tedirginlik, içe kapanıklık, anne-babaya düşmanlık, bunalım görüntüsü, düşük okul başarısı gibi sorunlar görülebilmektedir (Dam, 2008: 97).

ÇOCUĞUN AİLE YANINDA DESTEKLENMESİNİN SOSYAL HİZMET AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Risk Altındaki Çocuklar

İnsanın gelişim evreleri içinde özel bir dönem olarak tanımlanan çocukluk, görece yeni bir kavram sayılır. Oysa çocuk, fiziksel ve sosyal bir gerçeklik olarak insanlık tarihi ile özdeşdir. 17. 18. yüzyılda Aydınlanma düşüncesinin de etkisiyle, öncelikle çocukların eğitimi konusunda ortaya çıkan yeni yaklaşımlar, çocukları yetişkinlerden farklı bir ele alışı gerekli kıldı. 20. yüzyılda çocuklara yönelik yürütülen bilimsel çalışmalar, onları anlamamızı kolaylaştırdı ve çocukluk dönemi, insanın gelişim evreleri arasındaki özel yerini aldı (Karataş, 2000).

Farklı tarihsel dönemlerde, kültürel yapılarda, çocuk ve çocukluk tanımlarının değiştiği görülmektedir. Demek ki tarihin her döneminde ve her toplumsal yapıda çocuk deyince aynı şeyi anlamak mümkün değildir. Doğumdan başlayarak, yaşa ve olgunlaşma düzeyine göre farklı ihtiyaçları olan, farklı sorunlarla karşılaşan, farklı yetki ve sorumlulukları olan birey anlamında çocuğun evrensel tanımı, büyük ölçüde 20. Yüzyılda sergilenen ortak çabalarla oluşmuştur.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesine göre; daha erken yaşta ergin olmadıkça 18 yaşın altındaki her insan çocuk sayılır. Bazı ulusal yasalarda, daha erken yaşta ergin sayılsa bile 18 yaşını doldurmayan herkesin çocuk sayılması söz konusu olabilmektedir. Örneğin Türkiye’de geçerli “Çocuk Koruma Kanunu “daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış...”kişiyi çocuk saymakta ve bu Kanunda verilen haklardan yararlanmaktadır.

Çocukların sağlıklı bir çevre içerisinde doğup büyümesi, çağdaş değerler doğrultusunda eğitilip yetişkinlik yaşamına hazırlanması, her türlü riske karşı korunması en önemli amaçlardandır. Bu süreçte rol alan kesimler arasında aile ve devlet olmak üzere iki odağa dikkat çekmek gerekir: Devlet sağlık, eğitim, sosyal güvenlik ve sosyal refah gibi sektörler aracılığıyla çocuğun bakımı, korunması ve yetiştirilmesi sürecinde temel sorumluluklara sahiptir. Aile ise çocuğun doğumundan başlayıp ölümüne kadar her evrede etkili olan bir kurum olarak önem taşır.

Çocuk Koruma ve Bakım

Çocukların korunması konusu bir yandan çeşitli ülkelerin iç hukuk sistemlerinde bir yandan da uluslararası alanda giderek daha çok önem kazanmaktadır. Bu yöndeki çalışmalar 20. yüzyılın başlarında başlamış olmakla birlikte temelde II. Dünya Savaşı sonrası süreçte yoğunlaşmış ve giderek daha ciddi bir biçimde ele alınmaya başlanmıştır. Her şeyden önce çocuk, toplumsal bir varlık olarak görülmeye başlanmıştır. Bu nedenle çocuğu uluslararası düzeyde koruyacak pek çok belge (bildirge, sözleşme vb.) geliştirilmiştir. Çocukların korunması konusunda geliştirilen evrensel normlar, ulusal gelişmeleri de etkilemiş ve böylece çağdaş değerleri benimseyen ülkeler, çocuk hukuku konusunda “birörnek” (homojen) bir sistem geliştirme olanağı bulabilmişlerdir. Bu çabaların/gelişmelerin doruğu hiç kuşkusuz 20 Kasım 1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesidir. Çocukların korunması, sonunda taraf devletleri hukuken bağlayan bir sözleşmede ele alınarak, konuya atfedilen önem ortaya konmuştur.

Artık bilinmektedir ki bir toplum, geleceğine yatırım yapmak istiyorsa çocuklarına ve gençlerine yatırım yapmalıdır. Daha varlıklı, sağlıklı, mutlu ve barış içerisinde bir gelecek, çocuklar göz ardı edilerek kurulamaz, korunamaz.

Çocuklar ve sorunları çok sayıda meslek ve disiplinin dolaylı ya da doğrudan ilgi alanındadır. Bir başka deyişle çocuk refahı sorunları hem “mültidisipliner” hem de “mültisektörel” özellikler taşımaktadır.

Sosyal Koruma

Nüfusun en savunmasız, dışlanmış kesimleri için, sosyal hizmetleri ve yardımları da içeren sosyal koruma politika ve uygulamaları, bir kalkınma önceliği olarak önem kazanmaktadır. Çocuklar için “sosyal koruma” bütüncül bir yaklaşım gerektirir (UNICEF, 2014):

- Hem ekonomik hem de sosyal kırılganlıkları hedeflemelidir.
- Belirli bir grubun ihtiyaçlarına ve özelliklerine dayanan kapsamlı müdahale paketleri sunulmalıdır.
- Hizmetlerin kalitesinin ve kullanılabilirliğinin artırılması yoluyla ve uygun arz yönlü yatırımlarla müdahaleler koordine edilmelidir.
- Yoksulluk ve dışlanmanın çok boyutlu doğasına işaret eden sektörler arası koordinasyon kolaylaştırılmalıdır.
- İnsani gelişme ve büyümeyi destekleyen daha geniş sosyal ve ekonomik politikalar içinde sosyal koruma stratejileri belirlenmelidir.

Aşağıdaki ilkeler çocuk duyarlı, sosyal koruma programlarının tasarım, uygulama ve değerlendirilmesinde dikkate alınmalıdır (UNICEF, 2014):

- Doğrudan çocukların yaşamlarını etkileyen sosyal riskleri azaltmak veya hafifletmek, çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri önlemek.
- Onarılması olanaksız zararların önenebilmesi için, nerede risk altında çocuk varsa olabildiğince erken müdahale etmek.
- Yaşam döngüsü boyunca, yaş ve cinsiyete özel, çocukların karşı karşıya oldukları riskleri ve kırılganlıkları dikkate almak.
- Ailelere eşit fırsatlar sunarak korunmaya muhtaç çocukların ortaya çıkmasını önlemek ve aileler üzerinde yoksulluk, dışlanma ve benzeri olumsuzlukların etkisini azaltmak.
- Özellikle savunmasız ve dışlanmış çocuklara ulaşmak için özel bir hazırlık yapmak, toplumsal cinsiyet, özür-lülük, etnik köken, HIV/AIDS veya diğer faktörler nedeniyle aileleri ya da içinde yaşadıkları topluluklar içinde marjinalleşmiş olduğu için ebeveyn bakımı olmayan çocukları da içermek.
- Çocuklara erişimi etkileyebilen hane içi dinamiklere ve mekanizmalara ve kadınların özel koşullarına özel bir dikkat atfetmek.
- Sosyal koruma sistemleri ve programlarının tasarımı ve anlaşılmasında çocukların ve gençlerin kendi fikir ve seslerini de katmak.

AİLE DESTEK HİZMETLERİNİN KAPSAMI

Geçmişte aile ve çocuklarla çalışan meslek elemanları sorunların tanı ve tedavisi konusunda eksik bir yaklaşımla çalışmalarını sürdürmüştür. Bu yaklaşım, bazı ruh sağlığı profesyonelleri tarafından kullanılan dil, patoloji ve hastalıkta odaklanan tanıya dayalı bir terminolojiyi yansıtmaktaydı (Saleebey, 1996). Patolojiye yapılan vurgu nedeniyle, insani hizmetler, geleneksel olarak müracaatçının güçlerine olan vurgu yerine eksikliklerine yönelik bir çerçeve içinde gelişmiştir. Sosyal hizmet alanı, uzun ve zengin tarihi ile, güçler perspektifini geliştirmiş, bireyleri, grupları, aileleri ve toplulukları, güçleri ve kaynakları olan sistemler olarak görmüştür.

Aile destek programlarının temelde önleme oryantasyonlu olduğu ve ebeveynlerle doğrudan çocuk gelişimi ve ana baba rolleri üzerinde çalışma yoluyla aileyi güçlendirmeyi amaçladığı belirtilmektedir. Bugün aile destek hizmeti hareketinin farklı programlar, standartlar ve gereklilikler açısından ayrı bir alan mı olduğu veya bir süreç, sağlık, eğitim, toplum gelişimi ve sosyal hizmetler gibi alanları kapsayan alanlara uygulanabilen bir hizmet sunum biçimi mi olduğuna dair tartışma devam etmektedir (Miller, Replogle, and Heather, 1995). Kentleşme sürecinde ailelerin karşılaştıkları çeşitli sosyal sorunlar, aile temelli sosyal hizmetlerin kapsamı açısından da önemli bir etkidir. Örneğin bu süreçte ailelerin karşılaştıkları sosyal sorunlar, istihdam, gelir dağılımı-yoksulluk, eğitim, sağlık, konut, sosyal yardımlar, risk altındaki çocuklar, kadın ve gençlik sorunları, yaşlı sorunları, engelliler vb. pek çok başlık altında irdelenebilir (Karataş ve diğerleri, 2002).

Aile destek hizmetlerinde yer alan temel ilkeler bir araştırmada şöyle belirtmiştir (Miller, Replogle, and Heather, 1995):

1. Hem ailenin çocuğa bakım verme konusundaki kapasitesini artırma hem de çocuğun içinde yaşadığı yakın çevreyi uygun hale getirme yoluyla çocuk ve yetişkinin gelişimine katkıda bulunacak bir ekolojik yaklaşımı benimseme,
2. Tedavi edici yerine önleyici bir yaklaşımı benimseme,
3. Ailenin güçsüzlüğünden çok güçlü yönleri üzerine odaklanma,
4. Yerel gereksinim ve kaynaklara odaklanma,
5. Her ailenin bilgi ve sosyal desteğe gereksinimi olduğunu kabul etme,
6. Bireyleri ve aileleri güçlendirerek kendi gereksinimlerini karşılamalarına ve artan şekilde kendi kendilerine yeterli olmalarına katkıda bulunmalarına yardımcı olmaktır.

Bu ilkeler doğrultusunda gelişen uygulamalar, erken çocukluk eğitimi ve çocuk bakımı hizmetini de içerecek şekilde aile ve çocuklara yönelik tüm hizmetleri kapsamaktadır. Bu uygulamaların türü, düzeyi, yoğunluğu ve süresi ne olursa olsun gün geçtikçe çeşitlenmekte ve sürekli olarak çocukların gelişimini odak alan ana baba eğitimi ve sosyal desteği içermektedirler. Bunun yanında, giderek artan bir biçimde, aile destek programları, ana baba eğitimi, iş bulma ve işle ilgili gereksinimleri karşılamaya yönelik olarak da düzenlenmektedir (Miller, Replogle, and Heather, 1995). Bu durumun refah toplumu anlayışındaki değişimlerle süreceğini vurgulamaktadır.

İsveç'te ailelere sunulan hizmetler ve aile destek sistemi, sağlıkla ve özellikle çocuklarla ilgili vatandaşların gereksinimine yöneliktir. İsveç'teki aile destek sistemi bazı başlıkları altında toplanabilir: Çocuk sağlık bakım programı (çocuğun ve annenin sağlıkla ilgili gereksinimleri karşılanmaktadır), ruh sağlığı klinikleri, aile danışmanlığı, engellilere yönelik hizmetler (Bernardi, 1995).

Avustralya'da 2000 Yılı Aile Destek Hizmetleri raporu, aile destek hizmetlerini, ailelerin çocukların bakım verme kapasitelerini geliştirmek ve aile ilişkilerini güçlendirmek amacıyla verilen hizmetler olarak tanımlamış ve alanı

bu tanıma göre belirlemiştir (Family support services in Australia 2000). Aile destek hizmetleri, doğrudan toplum hizmetleri birimleri veya spesifik programlara sahip örgütler tarafından sunulan hizmetler olarak ele alınmıştır. Raporda aile destek hizmetleri altı kategoride ele alınmıştır: Aileleri bilgilendirme, eğitim ve beceri geliştirme, danışma, meditasyon ve terapi, yatılı ve ev temelli destek, savunuculuk ve diğerleridir (kendine yardım grupları vb.). Raporda, aile destek hizmetlerinin planlanması ve sunumunda önemli olan bazı özellikler şöyle vurgulanmıştır (Family support services in Australia 2000):

1. Aile destek hizmetleri artık daha gözle görünür duruma gelmiştir. Politik ve finansal olarak kabul görmektedir. Çocuğun korunması, ailedeki şiddet ve aile yaşamının diğer önemli sorunlarını ele alış değişmektedir. Bu konular çok önemli olduğu için de hükümetten finansal destek alabilmektedir. Bugün, aile yaşamının işlevsel olmayan yönleri yerine güçlerine vurgu yapan hizmet anlayışı daha çok kabul görmektedir.
2. Aile ve toplulukların kapasitelerini güçlendirme, güçlü ve sorumluluk sahibi aileler ve topluluklar için yaşamsal bir öneme sahiptir. Bazen sosyal sermayeyi (kapitali) geliştirme olarak adlandırılan bu durum, aile ve toplulukları, var olan acil gereksinimleri karşılamak için bilgi, beceri ve kaynaklarla donatmakla ilgilidir.
3. Yerel örgütlenmeler giderek daha önemli olmaktadır. Hizmet sağlanan aile ve toplulukların gereksinimlerini karşılamada yenilikçi yerel yapılanma ve hizmet dağıtımı önemli bir yer tutmaktadır.
4. Temel amaç, hizmet sunumunun bütünlüğüne ve kusursuzluğuna ulaşmada çeşitli yerel birimler ile hükümet dışı örgütlenmeler arasındaki ortaklıkların korunması ve hizmetlerin koordinasyonu ve kaynakların paylaşımıdır.
5. Aile destek hizmetlerinin sağlanmasında profesyonellik; profesyonel ve gönüllü meslek elemanlarına eğitim verilmesi ve desteklenmesi giderek artmaktadır.
6. Müracaatçılar kendi aileleri; aileler de kendi topluluk çevrelerinde kabul edilmektedir. Bir kişinin gereksinimlerine odaklanmaktan çok aile ve toplulukları güçlendirme, o hizmet bir bireyle ilgili olsa bile, pek çok hizmetin lokomotifini oluşturmaktadır.
7. Erken çocukluk dönemine ilişkin hizmetler yaşamsaldır. Erken destek ve müdahale, daha sonraki aşamalarda daha zorlu müdahaleleri azaltıcı ve önleyicidir.
8. Hizmetler belirli gereksinimleri de karşılar niteliktedir (yalıtılmış aileler vb.). Hizmetler, müracaatçıya ve müracaatçının kendi kendine karar verme hakkına saygıyı benimsemiştir. Müracaatçıların güçsüzlükleri yerine güçleri üzerinde odaklanmaktadır.
9. Sonuçları kavrama ve ölçme, her birey, aile ve topluluk için etkili hizmet sunumunda temel faktörlerdendir. Nelerin iyi gittiğini bilmek ve anlamak, tüm çalışmalarda ana konudur.
10. Yerel ve hükümet dışı sektörde hizmetlerin finansmanındaki amaçlar açıktır. Hizmetler programın amaçlarını gerçekleştirmek ve öngörülen sonuçlara ulaşmak amacıyla finanse edilmektedir.

Görüldüğü gibi aile destek hizmetlerinde, aile üyelerinin bütüncül bakış açısıyla ele alınması, sorun yerine güçlü yönler üzerinde durulması ve yapılan çalışmalarda kamu yanında sivil toplum örgütleri ve yerel örgütlenmelerin de yerini olması önemle vurgulanmaktadır. Aşağıda, farklı ülkelerde farklı başlıklar altında sunulan ailelere yönelik hizmetler belirli başlıklar altında incelenmektedir.

Çocuğun Aile Yanında Desteklenmesi (Aile Sosyal Destek Hizmetleri)

Her insan yaşamak için diğer insanların desteğine gereksinim duyar. Bu yanı ile sosyal destek herkesi içine alan geniş bir kavramdır. Bununla birlikte sosyal destek kavramı ağırlıklı olarak sosyal hizmetler sektörü içerisinde yapılandırılmıştır.

Aile desteği, çocuklara ve ailelere yönelik refah hizmetlerinde, önemi giderek artan stratejik bir yaklaşımdır. Risk altındaki çocuklar için, olumlu ve erişilebilir sosyal destek ağları yaşamsal değerdedir. İnsanlar aile, arkadaş ve diğer toplumsal örüntüler gibi resmi olmayan ya da iş, okul, sosyal örgütler ve profesyonel hizmetler gibi resmi yapılardan bu destekleri alırlar.

Çocuk Hakları Sözleşmesinde de ayrıntılı olarak açıklandığı üzere ailelerin çocukların yaşamındaki önemi büyüktür. Sözleşme çocukların gelişimi için gerekli koşulların sağlanması sorumluluğunu birincil olarak aileye yüklemektedir. Bununla birlikte ebeveynin bu sorumluluğunu yerine getirmesinde kilit kurum devlettir.

Aile desteğinin anlamı, nihai hedef olarak çocukların haklarının sağlanmasında devletin ve ebeveynin rollerinin doğru yerine getirilmesidir. Güç koşullar altındaki çocukların aile içinde desteklenmesi politikasının temelinde, önleyici ve destekleyici önlemlerle ailelerin kapasitelerinin güçlendirilmesi yatmaktadır.

Aile destek hizmeti anlayışı dünyada, başta meslek elemanının ve alanla ilgili diğer meslek elemanlarının iyi uygulamalarından türetilmiştir. Meslek elemanının onlarca yıllık deneyimleri göstermektedir ki çocukların sağlıklı gelişmesi ve büyümesi için en uygun ortam, sağlıklı aile ortamıdır. Aile ortamının sağlıklı bir şekilde düzenlenmesi ve aile içi ilişkilerin bu çerçevede yürütülmesi için ailelerin çeşitli kaynaklardan desteklenmesine gereksinim bulunmaktadır.

Korunma gereksinimi olan çocuklar için aile destek hizmetleri, bakım veren rolleri üzerinden aileleri destekleyen, onlara yardım eden toplum temelli hizmetler olarak da tanımlanabilir. Bu tür hizmetler, ailenin gereksinimlerine ve güçlerine bağlı olarak çeşitli biçimlerde olabilir. Hizmetlerin amacı sağlıklı çocuk gelişimini en üst düzeyde gerçekleştirmek için sorunları çözmek ve ebeveyn becerilerini geliştirmek için ailelere yardım etmektir. Aslında tüm aileler bir şekilde aile destek hizmetlerinden yararlanmalıdır. Aile destek hizmetlerinin niteliği, kapsamı ve uygulaması, çocuk refahına yönelik hizmet sürecinde, her olgu bazında özel olarak belirlenmeli ve değerlendirilmelidir.

Aile destek programları, toplumun geneline yönelik olabileceği gibi, etnik ve kültürel azınlıklar, ergen ebeveynler, akraba bakıcılar, sağlık, akıl sağlığı ya da madde bağımlılığı sorunuyla karşılaşanlar, göç edenler gibi belirli gruplara yönelik de olabilir. Bunlar kapsayıcı olabileceği gibi belirli amaçlara odaklanmış da olabilir.

Aile destek hizmeti veren programlar, çocuklar, gençler, genç yetişkinler, engelliler, yaşlılar gibi özel kesimleri öncelikle hedef alan ya da aileye bir bütün olarak yaklaşan destekleyici hizmetler sunan programlardır.

Aile destek hizmetleri kapsamında sağlanan hizmetlerin ev ve toplum temelli olarak sunulması önemlidir. Gereksinim içindeki bireyler için bağımsız yaşam destekleri sunmak önemlidir. Bunlar, gerek ailenin gerekse bireyin yaşamını bağımsız olarak sürdürebilecekleri çevreler oluşturarak; eğitim, danışmanlık, rehabilitasyon, tedavi, savunuculuk vb. destekler sunarak yapılabilir.

Sosyo ekonomik dezavantajların yoğun yaşandığı ailelerdeki çocukların istismar ve ihmal gibi konularda (yaralanma, bebeklik döneminde sağlık sorunları ve çocuğun düzenli bakımlarının yaptırılmaması vb.) daha büyük riskler altında olduğu bilinmektedir. Dezavantajlı ailelerde yaşayan çocukların sağlıklarının iyileştirilmesi ve geliştirilmesi konusunda yapılacak ev ziyareti programları, uzun dönemli bir strateji olarak savunulmaktadır.

Aile destek hizmeti uygulamasının başlıca ilkeleri şunlardır (Canavan, John and Pat, 2006):

- Toplumu, aileyi, çocuğu, ve sosyal hizmet uzmanını içine alan bir ortaklık anlayışı içinde çalışmak.
- Aile desteği, çocukların iyiliği, güvenliği ile birlikte duyguları ve istekleri üzerine odaklanır.
- Aile destek hizmetleri çoğu aile ve çocuğun yaşamının bir özelliği olarak esnek bir yaklaşımla güçler perspektifine dayanır.
- Aile desteği resmi olmayan destek kaynaklarını harekete geçirerek etkili müdahalelere olanak sağlar.

- Aile desteği yerleşim yeri, zamanlama, ortam ve değişen gereksinimler bakımından esnek ve erişilebilir olmalıdır.
- Aile desteği çocuk koruma ve ev dışında bakımı birleőtirebilir.
- Aileler, kendi bakım olanakları ve diğer kaynaklara erişim açısından teşvik edilir.
- Aile destek hizmetlerinin planlanması, sunumu ve değerlendirilmesinde hizmet kullanıcılarının ve sağlayıcıların katılımı sürekli olarak teşvik edilmektedir.
- Aile destek hizmetleri, yoksulluk, kırdı ve kente yaşayanlar, engellilik gibi konularda sosyal içermeyi amaçlar.
- Aile destek hizmetlerinde başarının ölçülmesi, hizmetten yararlananlar için çıktılarına dayalı bir değerlendirmeyi kolaylaőtıracak ve böylece iyi uygulamalara dayalı kaliteli hizmeti sürekli destekleyecek şekilde yapılandırılmış olmalıdır.

Çocuk ve gençlerin ihtiyaçlarının çoğu okullar, aileden sağlanan destekler ve gençlik hizmetleri gibi evrensel hizmetlerle karşılanır. Çocukların ve gençlerin nispeten çok azı çocuk koruma ve sosyal hizmet uzmanı desteğine gereksinim duyar. Yetersizliklerden etkilenen ya da etkilenme olasılığı bulunan çocukların ve gençlerin gelişimi, gereksinim duydukları hizmetleri alamazlarsa önemli ölçüde zarar görecektir.

Bir aile öneri ya da bilgi edinmekten daha fazlasına ihtiyaç duyuyorsa başlangıç için bir değerlendirme (assessment) yapılmalıdır. Bu değerlendirme olabildiğince hızlı yapılmalıdır. Meslek elemanı, ev ziyareti ve çocukları da içine alan bir görüşme (sosyal inceleme) yapar. Çocuğun okulu veya ilişkide olduğu sağlık kuruluşları gibi diğer ev ziyareti yapan kuruluşlarla kurulacak iletişim de bu değerlendirmenin bir parçası olabilir.

Ailelerin karşılaştıkları güçlükler ne kadar karmaşık, yoğun ve uzun dönemli olursa, yapılacak değerlendirme o ölçüde detaylı gerçekleştirilir. Bu, aile yaşamı ve çocukların ihtiyaçları hakkında aile üyeleri ile bir dizi görüşme ve derinliğine tartıőmaları içeren “çekirdek” değerlendirme olarak adlandırılır. Meslek elemanı söz konusu bilgi toplama ve değerlendirmeyi makul bir süre (30-35 iş günü) içinde tamamlar ve yapılan görüşmelerin sonuçlarını aile ile paylaşır.

Ebeveynlerin çoğu doğal olarak çocukları için en iyisini yapmak isterler. İçinde buldukları koşullar ve güçlükler ne olursa olsun, çocuklarını yetiőtirmede ihtiyacı olan ailelere yardım etmenin ve çocuk bakımı mevzuatının kalbinde devlet ve aile ortaklığı kavramı yatar. Ortaklığın önemi çocuk koruma çalışmaları da içeren bir dizi araştırma bulguları ile güçlendirilmiş olmasından gelmektedir (Department of Health Department for Education and Employment Home Office, 2000).

Bir çocuğun karşı karşıya olduğu güçlüklerin ne olduğunu anlama sürecinde, profesyoneller ve aile başta olmak üzere ilgili tüm tarafların işbirliği içinde çalışması önemlidir. Aile üyeleri ile çalışmanın hedefi her zaman çocuğun refahını korumak ve teşvik etmek olmalıdır. Bu nedenle, çalışmanın odağında çocuk yer almalıdır. Bu, ailelerin belirli ihtiyaçlarını ve koşullarını anlama duyarlılığı gerektirir. Engelli bir aile üyesi için ev içinde sağlanacak makul düzenlemeler, okula devam sorunu olan bir çocuk için aile ve okulla kurulacak etkili bir işbirliği, madde bağımlısı bir aile üyesi için sağlık kuruluşları ile birlikte çalışmak gibi çocuk odaklı ve ailenin içinde bulunduğu durumu ön plana alan uygulamalar bu duruma örnek gösterilebilir.

Çocuklar ve aile üyeleri ile bir çalışma ilişkisi geliştirmek her zaman kolay değildir, özellikle çocuğun zarar gördüğüne dair anlamlı kaygılar olduğunda bu daha zor olabilir. Dirençli bir aile veya zor şartlara karşın, değerlendirme ve birlikte çalışma sürecinde aileye çekici gelecek yollar ve teővikler bulmak önemlidir. Arabuluculuk tekniklerinden yararlanmak birlikte çalışmak konusunda profesyoneller ve aile üyelerine yardım etmede yardımcı olabilir. Çocuğun cinsel istismara uğradığı yönünde iddiaların olduğu en güç koşullarda bile, çocuk ve ailesi ile çalışmanın yollarını bulmak mümkündür.

ÇOCUKLARIN KORUNMASINA İLİŞKİN YASAL DÜZENLEMELER

Giriş

Günümüzde toplumların en önemli varlığı sosyal sermaye olarak da açıklanan insan kaynağıdır. Bu kaynağın sahip olduğu nitelikler söz konusu toplumun gelişmişlik düzeyini ortaya koymaktadır. Bu nedenle nitelikli insan sermayesine sahip toplumlar gelişmiş ülke sıralamasında üst sıralarda yer almaktadırlar.

Yaşam kalitesi yüksek, iyi eğitilmiş, sağlıklı nesiller yetiştirmek, geleceğin güvencesi olan çocukların her açıdan desteklenmesi ve iyi yetiştirilmesi ile yakından ilgilidir. Özellikle küçük yaşlarda içinde buldukları koşullar itibarıyla zor şartlar altında yetişen çocuklar ülkenin geleceği açısından risk potansiyeli taşıyan bireyler olabileceklerdir. Başka bir deyişle sosyal ve psikolojik açıdan çeşitli nedenlerle yoksunluk içinde bulunan çocuklar gençlik ve yetişkinlik dönemlerinde toplumsal uyum açısından sorunlarla karşıımıza çıkabileceklerdir. Bu nedenle çeşitli nedenlerle aileleri yanında ya da onlardan ayrı oldukları ortamlarda büyüyen çocukların devletin koruması altında büyümeleri ve gelişmeleri son derece önemlidir. Bu konuda ulusal ve uluslararası mevzuatta da yer alan hükümler vardır.

Uluslararası Mevzuat

“Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi” uluslararası hukukta çocukların korunmasıyla ilgili düzenleme ve güvenceler getirmiştir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 25. maddesinde çocukların, özel bakım ve yardım haklarının olduğu ve toplumsal korumadan yararlanacakları ifade edilmiştir. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ise çocukların doğumundan ergenlik ve genç yetişkinliğine kadar yaşamlarının tüm boyutlarını kapsamaktadır. Sözleşme ayrıca çocuk için en iyi yerin ailesinin yanı sıra bulunduğu kabul edilmesini fakat ebeveynlerin çocuğun gereksinimlerini karşılayamadığı veya karşılamayı istemediği durumlarda devletin gerekli bakımı sağlamakla görevli olduğu hususunu içermektedir. Bununla birlikte sözleşme her çocuğun şiddetin her türünden korunma hakkının olduğunu, çocukların ve gençlerin ihmal ve istismara maruz kalması durumunda devletin müdahale etme, koruma, rehabilitasyon hizmeti sağlama ve geliştirme sorumluluğunun bulunduğunu kabul etmektedir (Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği, 2004: 10–11). Bu sözleşmeye göre çocuğun yaşatılması, korunması ve geliştirilmesi doğrultusunda aile kurumu; kamusal alanın içinde öncelikli kurum olarak ele alınmaktadır. Devlet, aile kurumuna destek olan ve geliştiren organdır. Aile içinde ve çevresinde bütüncül bir yaklaşımla aileyi ve çocuğu desteklemek ana işlevidir. Çocukları ve gençleri bir sosyal kategori olarak görmek çocuk hakları sözleşmesinin en önemli boyutudur. Sözleşmenin hedef kitlesi tüm çocuklar, gençler ve özel olarak korunması gerekenlerdir. Sözleşme çocukların toplumsal konumlarını ve içinde yaşadıkları yakın toplumsal ortamın koşullarını ve olanaklarını geliştirmeyi hedeflemektedir (Cılga, 1999). Türkiye’nin de tarafı olduğu bu sözleşme hükümlerine göre Devletin sorumluluğunu yerine getirmesi adına bazı düzenlemeler yaptığı bilinmektedir.

Türkiye’de 4620 Sayılı kanunla onaylanan ve yürürlüğe giren “Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi” çocukların haklarının ve yüksek yararının geliştirilmesi gerektiğine ve bu vesileyle çocukların özellikle kendilerini ilgilendiren ailevi işlemlerde olmak üzere, bu hakları kullanma olanağına sahip olmaları gereğine inanarak” düzenlenmiştir.

Türkiye tarafından 5 Aralık 2001 tarihinde Lahey’de imzalanan 29 Mayıs 1993 tarihli “Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlat Edinme Konusunda İşbirliğine Dair Sözleşme” ile taraflar “kişiliğinin uyumlu gelişmesi için, ço-

cuğun bir aile ortamında, mutluluk, sevgi ve anlayışla yetişmesi gereğini, her devletin, çocuğun asıl ailesinde kalmasını sağlayacak uygun tedbirleri öncelikle alması lüzumunu...” kabul etmişlerdir.

2007 yılında Lanzarote’de, “çocukların en üstün çıkarının ve esenliğinin, tüm üye devletler arasında paylaşılan temel değer olduğunu ve ayırım gözetmeksizin bunun geliştirilmesi gerektiğini düşünerek”; Türkiye’nin de tarafı olduğu “Cinsel Suistimale ve Cinsel İstismara Karşı Çocukların Korunmasına Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi” imzalanmıştır.

Ulusal Mevzuat

Ulusal belgelerde de çocukların ve haklarının korunmasına yönelik düzenlemeler yer almakta, anayasa ve kanunlarla bu konuda çeşitli düzenlemeler yapılmış bulunmaktadır. T.C. Anayasası, 3. Bölüm 41. Maddesinde (Ek fıkra: 12.9.2010-5982/4 md.) “*her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma... hakkında sahiptir, devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır.*” ifadesi ile çocukların korunması devletin önemli görevlerinden biri olarak gösterilmektedir. 1982 Anayasası’nın 61. maddesinde korunmaya ihtiyacı olan çocuklar, sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gereken kesim olarak tanımlanmış, 56. maddesinde ise korunmaya ihtiyacı olan çocukların topluma kazandırılması amacıyla gerekli teşkilat ve tesislerin devlet tarafından kurulacağı ya da kurdurulacağı belirtilmiştir.

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu (TMK)’nda ise çocuğun korunmasının öncelikle ana ve babaya verildiği görülmektedir. TMK’da eşler çocukların bakımına, eğitim ve gözetimine beraberce özen göstermek (185. madde) ve ana babanın her biri çocuğun eğitilmesi ve yetiştirilmesini engellemekten kaçınmakla yükümlü kılınmıştır. Çocuğun huzurunun tehlikeye girmesi ve çocukla ilgilenilmemesi halinde ana ve babanın çocukla kişisel ilişki kurma haklarının reddedilebileceği veya çocuğun kendilerinden alınacağı da hüküm altına alınmıştır (324. madde). Bunun yanı sıra anne ve babalar çocuğu olanaklarına göre eğitmek ve onun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlâkî ve toplumsal gelişiminin sağlanması ve korunmasıyla özellikle bedensel ve zihinsel özürü olanların, yetenek ve eğilimlerine uygun düşecek ölçüde, genel ve meslekî bir eğitim sağlamakla sorumlu tutulmuşlardır (340. madde). Çocuğun bedensel ve zihinsel gelişiminin tehlikede bulunması veya manen terk edilmiş olması halinde ise çocuğun korunmaya ihtiyacı olduğu kabul edilerek hâkime, çocuğu ana ve babadan alarak bir aile yanına veya bir kuruma yerleştirme yetkisi verilmiştir (347. madde).

Türk Ceza Kanunu (TCK) çocuğun, suçun mağduru olması durumu ile ilgili olarak çocuğu koruyucu nitelikli hükümler getirmiş, çocuğa karşı işlenen suçların cezasını belirterek çocuğun korunma hakkını gözetmiştir. TCK, çocuğun kaçırılması veya alıkonulmasını (234.madde), çocuğu terk etmeyi (97.madde), müstehcen yayınların çocuklara izlettirilmesini, dinlettirilmesini, bunları çocukların görebileceği, ulaşabileceği şekilde kolaylaştırılmasını (226. maddesinde), çocukların cinsel istismarını insanlığa karşı işlenen suçlardan saymaktadır (77.madde), çocuklara kumar oynatılmasını (228.madde), çocukların dilendirilmesini (229.madde), çocuk emeğinin sömürülmesini (117.madde) suç saymıştır. Buna ek olarak çocukların sağlığı için tehlikeli maddelerin çocuklara verilmesi veya satılması yasaklanmıştır (194.madde). TCK, çocuk ticaretini (80.madde), çocukların organ ve dokusuna zarar vermeyi ve ticaretini (91.madde), çocuğun hürriyetinden yoksun kılınmasını (109.madde), çocuklara işkence yapılmasını (94.madde), neticesiyle ağırlaşmış işkencenin cezasını (95.madde), ve çocuklara eziyet edilmesini (96.madde) yetişkinlere karşı işlenen suçlara göre değerlendirildiğinde artırılmış ciddi hapis cezalarıyla cezalandırmıştır.

Kanunlarla da çocukların korunması güvence altına alınmıştır. Nitekim 1983 yılında çıkartılan 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu’nda Sosyal Hizmetler, “*kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan ve kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünü*” olarak ifade edilmektedir. Sosyal Hizmetler Kanunu’nun üçüncü maddesine göre “korunmaya ihtiyacı olan çocuk”; “beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi gelişimleri, güvenlikleri tehlikede olup,

1. Ana veya babasız, ana ve babasız,
2. Ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan,
3. Ana veya babası veya her ikisi tarafından terk edilen,
4. Ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuk” tur.

Yukarıda sözü edilen 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nun 21. ve 22. maddelerine dayanılarak hazırlanan “Korunmaya Muhtaç Çocukların Tespiti, İnceleme Koruma Kararlarının Alınması ve Kaldırılmasına İlişkin Yönetmelikte” de korunmaya ihtiyacı olan çocukların tespiti ve koruma altına alınmasına ilişkin görevler açıkça belirtilmiştir.

6518 sayılı kanun ile 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununun bazı fıkralarında değişiklik yapılmıştır. Buna göre 18. maddenin ikinci fıkrası “Koruyucu aile hizmeti kapsamında aile yanına yerleştirilen çocukların bakım, eğitim, kurs, okul, yemek ve taşıma servisi, harçlık ve benzeri ihtiyaçları esas alınarak koruyucu ailelere, bu giderlerin tamamına karşılık toplu bir ödeme yapılmasına veya her bir gider türü için ayrı ayrı yapılacak ödemelerin kapsamına, ödeme tutarlarına, yapılacak ödemelerin usul ve esasları ile koruyucu ailelerin seçimine, çocukla ilgili sorumluluklarına ve hizmetin işleyişine ilişkin usul ve esaslar, Maliye Bakanlığının uygun görüşü üzerine ASPB tarafından çıkarılan yönetmelikle belirlenir ve bu kapsamda verilecek ödemelerden hiçbir kesinti yapılmaz.” olarak değiştirilmiştir. Ayrıca bu kanun veya 5395 sayılı Kanun uyarınca haklarında korunma veya bakım tedbir kararı alınmış olup fasılalı olarak geçen yararlanma süreleri dâhil iki yıldan az olmamak üzere, ASPB sosyal hizmet modellerinden yararlanan çocuklardan reşit olduğu tarih itibarıyla bu hizmetlerden yararlanmaya devam edenlerin işe yerleştirilmeleri usul ve esaslara bağlanmıştır.

2005 yılında kabul edilen 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK) çocuk adalet sistemi boyutuyla, çocuk mahkemelerinin kuruluş ve hâkimlerinin tayin edilmesine, suça itilen veya suç mağduru olan çocukların hakkında yapılacak olan soruşturma veya ifadelerinin alınmasına, çocukların korunma hakkını tam olarak kullanabilmesi için gerekli olan mesleki görüşleri içeren sosyal inceleme raporlarına, çocuklar hakkında alınabilecek tedbirlere ve tedbirlerle ilgili görev dağılımına değinmekte ve sistemi şekillendirmektedir. ÇKK'ya bakıldığında dört tür tedbirden söz edildiği görülmektedir. Bunlar, koruyucu ve destekleyici tedbirler (5. madde), çocuklara özgü güvenlik tedbirleri (11 madde), adli kontrol tedbiri (20. madde) ve denetim tedbirleridir (36. madde). Koruyucu ve destekleyici tedbirler de ÇKK'nın 5/1. maddesinde, çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma tedbirleri olarak ifade edilmiştir.

8 Haziran 2011 tarihinde “633 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” 27958 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu Kararname ile uzun yıllar korunmaya ihtiyacı olan çocukların bakım ve korunmasını sağlayan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü (SHÇEK) kapatılarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) kurulmuştur. ASPB söz konusu yasalara dayalı olarak önemli görevler üstlenmiştir. Buna göre bakanlığın temel görevlerinden biri korunmaya muhtaç çocukların korunma altına alınmasına esas oluşturacak nedenin ekonomik yoksunluk olması halinde, bu çocuklara ve ailelerine kurum bakımı yerine, ekonomik yardım ve diğer destekleyici sosyal hizmet uygulamalarıyla ailenin parçalanmadan bir arada yaşamasına fırsat sağlamaya çalışmak olarak belirlenmiştir.

Bakanlık bünyesinde çocukların korunmasına ilişkin görevleri olan birim Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'dür. Nitekim çocukların korunmasına ilişkin bir yasal düzenleme olan 633 Sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname hükümlerine göre söz konusu Genel Müdürlüğü'nün görevleri şöyle özetlenebilir.

- Çocuklara yönelik koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek ve koordine etmek,

- Çocuklara yönelik sosyal hizmetler konusunda politika ve stratejiler belirlenmesine ilişkin çalışmaları koordine etmek, belirlenen politika ve stratejileri uygulamak, uygulanmasını izlemek ve değerlendirmek,
- Çocukların her türlü ihmal ve istismardan korunması ve sağlıklı gelişimi için gerekli önleyici ve telafi edici mekanizmaları oluşturmak ve uygulamaya koymak,
- Öncelikle çocuğun aile içinde yetiştirilmesi ve desteklenmesi için aileyi eğitim, danışmanlık ve sosyal desteklerle güçlendirmek.

“Çocuk Koruma Kanunu’na Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbirlerin Yerine Getirilmesi Amacıyla Kurulan Merkezi, İl ve İlçe Koordinasyonların Çalışma, Usul ve Esasları Yönergesi’nin” 2. Maddesinde “Bu yönerge, çocukların korunması, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınması, refahlarının yükseltilmesi, ihmal ve istismarlarının önlenmesi amacıyla...” ifadesi kullanılmıştır.

Bu hususlar çerçevesinde kalkınma planları ve hükümet programlarında da çocukların korunmasına yönelik stratejiler ve hedefler belirlenmekte ve hükümetler buna uygun politikalar geliştirmeye çalışmaktadırlar.

Nitekim Onuncu Kalkınma Planı’nda (2014-2018) çocuk ve gençlik başlığı altında geleceğe dönük temel stratejiler belirlenmiştir. Buna göre genel olarak söz etmek gerekirse çocuklar için risk faktörlerinden söz edilmekte (262. madde) ve onların iyi olma hallerinin desteklenmesi, potansiyellerini geliştirmeye ve gerçekleştirmeye yönelik fırsat ve imkânların artırılması, başta eğitim, sağlık, adalet ve sosyal hizmetler olmak üzere temel kamu hizmetlerine erişimlerinin artırılması öngörülmektedir (263. madde). Ayrıca çocukların yoksulluktan kaynaklanan yoksunluklarının giderilmesi, erken çocukluk gelişiminin desteklenmesi (264. madde), çocukların iyi olma hallerini ve refahlarının destekleyici bütüncül modeller geliştirilerek, daha iyi eğitim ve sağlık hizmeti almalarının sağlanacağı, temel becerilerinin geliştirilerek, özellikle zor şartlar altındaki ve risk grubundaki çocukların yaşam kalitesinin yükseltileceği, toplumla bütünleşmelerinin sağlanacağı (265. madde) ifade edilmektedir.

Bunun yanında Onuncu Kalkınma Planının sosyal koruma başlığı altında da yine çocukların korunmasına yönelik stratejilerin belirlendiği görülmektedir. Buna göre korunmaya ihtiyacı olan çocuklara yönelik kurum bakımı dışında alternatif modeller geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasının önemine vurgu yapılmış (275. madde), aile yanında bakımı destekleyecek modellerin geliştirileceği, kurum bakım hizmetlerinin standart ve niteliğinin iyileştirileceğinden söz edilmektedir (282. madde). Ayrıca korunmaya ihtiyacı olan çocuklara yönelik öncelikle aile yanında bakım olmak üzere koruyucu aile ve evlat edinme gibi alternatif modellerin yaygınlaştırılacağı ifade edilmiştir.

Bu esaslar çerçevesinde 61. Hükümet Eylem Planı’nda da konu ele alınmış ve önemine vurgu yapılarak yapılacak çalışmalara yer verilmiştir. Buna göre ASPB’nin “risk altındaki çocukların genel özelliklerinin belirlenmesi, çocukların aile ortamında desteklenmesi ya da koruma ve bakım altına alınmalarına yönelik erken tanı ve uyarı sistemi kurulması” temel strateji olarak belirlenmiştir.

Bunlara ek olarak, ülkemizdeki üniversitelerde kurulan Çocuk Koruma, Uygulama ve Araştırma Merkezlerinin yönetmeliklerinde de “çocuğun korunması” kavramına vurgu yapılmıştır. Örneğin, Gazi Üniversitesi Çocuk Koruma, Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliğiyle “...ihmale ve istismara uğrayan çocukların tanı, tedavi, korunma ve izlenmelerine dair uygulama ve araştırmaların yapılacağı ortamı sağlamak...” amaçlanmıştır.

Görüldüğü gibi genel itibarıyla çocukların korunmasına yönelik ulusal ve uluslararası düzenlemelerle konunun önemi vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda ASPB çeşitli politikalar geliştirmekte ve Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde çeşitli uygulamalar yapmaktadır. Bu uygulamalardan biri olan sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlandırılan çocukların aileleri yanında bakımı ve yetiştirilmesine yönelik hizmetlerin verimliliğinin ve etkinliğinin değerlendirilmesi gereği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca çocuğun gelişim evrelerine göre psikolojik, sosyal, akademik gelişimlerini değerlendirmeye yönelik etkin bir sistemin oluşturulması için karşılaştırmalı bir analizin yapılması da bu projenin diğer önemli temel bir gerekçesini oluşturmuştur.

DÜNYADA ÇOCUK KORUMA SİSTEMLERİ

Çocuk refahı uzun yıllardır ve bugün uluslararası toplumun önemli gündemlerinden birini oluşturmakta olup, ülkelerin kendi sosyal politikalarının dışında uluslararası politikaların da üzerinde durduğu sürdürülebilir kalkınmanın vazgeçilmez unsurlarından biri olarak görülmektedir. Çocuk refah alanının en önemli uluslararası metni olan 20 Kasım 1989 tarihli “Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme” tarihte en fazla ülke tarafından altına imza atılan insan hakları metnidir. Sözleşmede ayırım gözetmeme, çocuğun yüksek yararı, yaşama ve gelişme hakkı, katılım hakkı ön planda olup sözleşmenin temel ilkelerini oluşturmaktadır. Sözleşme bir çocuğun ergin olana kadar korunma ihtiyacının bulunduğunu ve bu ihtiyacın yukarıda ilkeler çerçevesinde yerine getirilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Çocuğun ya da çocukluğun haklarla sağlıklı bir ilişki geliştirmesi noktasında ‘koruma’ kavramı oldukça önemlidir. Çocuk koruma, bir çocuğun çevresi tarafından yaşamının olumsuz bir biçimde etkileneceği tehlikelerle karşı karşıya kalmasını engellemek için alınan önlemleri ve savunuculuk faaliyetlerini içermekte olup çocuk koruma yaklaşımının sadece çocuğu değil çocuğun korunmasından sorumlu ebeveynleri ve kurumları da kapsamaya gerekmektedir (Acar, 2012).

Çocuk koruma sistemi sosyal, politik, ekonomik pek çok değişkenden etkilenmekle birlikte Munro (2011) iyi bir çocuk koruma sisteminin sahip olması gerektiği ilkeleri şu şekilde açıklamaktadır:

1. *Sistem çocuk merkezli olmalıdır.* Çocuk koruma sistemine dâhil olan herkesin çocuk merkezli çalışma biçimini izlemesi ve çocuk ve gençleri hakları olan, yaşları ve olgunlukları ölçüsünde, kendileriyle ilgili kararlara katılmak hakları olan bireyler olarak tanımlaması gerekmektedir.
2. *Aile ortamı, çocuk ve gençlerin yetiştirilmesi için genellikle en iyi yerdir.* Ancak, çocuğun ailesiyle birlikte olma hakkı ile ihmal ve istismardan kurtulma hakkı arasında bir denge kurmak amacıyla zor kararlar verilebilir.
3. *Çocuk ve ailelere, onlarla birlikte çalışarak yardım etmek:* Çocuk, aile ve profesyonel arasındaki ilişkinin kalitesi sunulan yardımın etkililiğini doğrudan etkiler.
4. *Erken yardım çocuklar için daha iyidir:* Olumsuz deneyimler en aza indirilir ve çocuklar için sonuçları iyileştirir.
5. Çocukların koşulları ve ihtiyaçları son derece çeşitlidir o nedenle sistem yanıt verirken eşit çeşitliliğe ihtiyaç duyar.
6. İyi bir mesleki uygulama güncel kuram ve araştırmalardan alınan bilgiye dayanır.
7. *Belirsizlik ve risk çocuk koruma sisteminin özelliklerindedir:* Risk yönetimi sadece riskleri azaltabilir, riskleri ortadan kaldıramaz.
8. Çocuk koruma sistemlerinin yerel ve ulusal düzeyde başarısının ölçülmesi çocukların etkili yardım alıp almadığıyla ilişkilidir.

Toplumlar uluslararası politikaların yönlendirmesinin yanı sıra kendi kültürel birikimleri, refah modelleri, nüfus büyüklükleri ve diğer pek çok değişkene göre çocuk koruma sistemlerini geliştirmektedirler. Ülkelerin geliştirdiği politikalar ve refah hizmetleri refah modelleriyle doğrudan ilişkilidir. Özdemir (2007) Esping-Andersen’in üç tür refah rejimi ayrımı yaptığını belirtmiştir: Liberal refah modeli (ABD, İngiltere, Avustralya), Kıta Avrupa’sı refah modeli (Fransa, Almanya, Belçika) ve İskandinav refah modeli (İsveç, Danimarka). Bu üç model sosyal haklar ve refah

önlemleri açısından incelenecek olursa liberal model sosyal haklar açısından gereksinim temelli, refah önlemleri açısından karma hizmetler sunan bir modeldir. Kıta Avrupa'sı refah modeli sosyal haklar açısından katkıya dayalı, refah önlemleri açısından transfer ödemeleri sunmaktadır. İskandinav refah modeli ise sosyal haklar açısından bütün vatandaşların yararlandığı evrensellik temelli ve refah önlemlerini kamu hizmetleriyle sağlayan bir modeldir (Ebbinghaus ve Manow, 2001 ve Voorhis, 2002'den aktaran Özdemir, 2007).

Bu modellerden çok da uzak olmayacak şekilde çocukların korunmasına yönelik özellikle gelişmiş ülkelerde görülen çalışmalar üçe ayrılmaktadır (Cameron ve Freymond, 2006'dan aktaran Beter, 2010): Bunlar çocuk koruma sistemleri, aile hizmetleri sistemleri ve toplumsal bakım sistemleridir.

Bunlardan ilki olan, çocuk koruma sistemlerinde devlet, bireysel haklar ve sorumluluklar temelinde gerekli düzenlemeleri yapmaktadır. Amaç çocuğun ailesi ve çevresi içindeki tehlikelerden korunmasıdır. İngiltere, Kanada, ABD gibi ülkeler bu sistemdedir. Aile hizmetleri sistemlerinde devlet, toplumun çocuk, aile ve toplumla ilgili ortak ideallerini yansıtan refah hizmetlerini desteklemektedir. Sosyal yardımlaşma ve dayanışma ön plandadır. Bu sistemlerin odağında çocuk ve aile ilişkilerinin güçlendirilmesi ve çocuğun bakımı bulunmaktadır. Norveç, İsveç, Hollanda gibi ülkeler bu sistemdedirler. Son olarak toplumsal bakım sistemlerinde çocuğun korunmasında ebeveynlere, geniş aileye ve yerel topluma danışılmaktadır.

Korunma ihtiyacı olan çocukların korunma şekline odaklanarak yapılan başka bir araştırma, sonucunda ülkeleri 'çocuk koruma odaklı sistemler' ve 'aile hizmeti odaklı sistemler' olarak iki sınıfa ayırmıştır. *Çocuk koruma odaklı sistemlerde* sistemin aileye yasal müdahalesi söz konusudur çünkü aile sorunun kaynağı olarak görülmektedir. Müdahalenin amacı koruma ve zararın azaltılmasıdır, müdahalede hukuki bir yaklaşım ve soruşturma bulunmaktadır. Problem çerçevesi bireysel ve ahlakçıdır. Sistem çocuğun güvenliğini sağlamak için bekeci gibi davranır ve müdahalenin başlangıcı ebeveynlerin çocuğa yönelik ihmalkâr olmasıdır. *Aile hizmeti odaklı sistemlerde* ailenin desteklenmesi söz konusudur. Müdahalenin amacı önleme ve sosyal bağlardır. Aile ile işbirliği yapılır. Müdahalede terapötik bir yaklaşım ve ihtiyaç analizi bulunmaktadır. Problem çerçevesinde aile sistemi, yoksulluk, eşitsizlik bulunmaktadır ve sosyal ve psikolojik bir süreçtir. Sistem aile ilişkilerinin güçlendirilmesine odaklanmaktadır ve müdahalenin başlangıcı ailenin yardıma ihtiyaç duymasındadır (Gilbert, 1997; Gilbert, Parton, ve Skivenes, 2011).

Çocuk koruma sürecinde farklı iki ülke örneği ve uyguladıkları politikalar üzerinden değerlendirmeler yapmak farklı bakış açıları sunması açısından faydalı olacaktır. Ele alınan iki ülke dünyada gelişmiş ülkeler olarak gösterilen bununla birlikte farklı refah modellerine ve uygulamalara sahip olan Norveç ve İngiltere'dir.

Norveç

Avustralya ve Norveç'in karşılaştırıldığı bir araştırmada çocuk koruma politikası açısından Avustralya'nın temel odağı *koruma ve risk* iken Norveç'in sistemsel yaklaşımında *önleme, erken müdahale ve destek* ön planda olduğu belirtilmektedir. Norveç'te çocuk refah sistemi içerisindeki çocukların % 80'i çeşitli destekleyici hizmetlerden yararlanmaktadır. Bunun tersine Avustralya'da ailenin desteklenmesine yönelik hizmetler çok az olarak hedef sistem içerisinde yer alır. Bununla birlikte iki ülke de 'çocuğun yüksek yararı' prensibini ve çocuk hakları konusundaki artan önemi paylaşmaktadırlar (Kojan & Lonne, 2012). Politikadaki bu farklı vurgular uygulamalara da doğrudan yansiyacak olup uygulayıcıların müdahale stratejilerini ve kaynakların çocuk ve ailelerin ihtiyaçlarına nasıl yönlendirileceğini de belirlemektedir.

Norveç'te çocuk refah hizmetlerinde birincil sorumluluk Çocuk, Eşitlik ve Sosyal İçerme Bakanlığı'ndadır. 2013'te Norveç'in nüfusu 5 milyonun üzerinde olup bunun 1,1 milyonu 0-17 yaş aralığındadır. Yani nüfusun % 22,2'si çocuklardan oluşmaktadır. 2011 yılında 38,025 çocuk, çocuk refah hizmetlerinden yararlanmıştır (Statistics Norway, 2013).

Çocuk refah yasasında vurgulandığı haliyle Norveç'teki çocuk refah hizmetlerinin iki temel amacı bulunmaktadır. İlki, aile yanında sağlıklı gelişimi olumsuz etkileyen şartlar altında yaşayan çocukların gerekli destek hizmetlerini

doğru zamanda almalarını sağlamak; ikincisi ise çocukların gelişimlerini destekleyen güvenli bir sosyal çevrede büyümelerini sağlamaktır (Child Welfare Act, 1992). Buradaki destek ve doğru zaman ifadeleri Norveç çocuk refah hizmetlerinin benimsediği önleyici yaklaşımı vurgulamaktadır. Çocuk Refahı Yasası çocuğun refahı için çocuk ve ailenin kalıcı sorunlarının önlenmesi ve bunun için ihtiyaç duyulan kaynaklara ulaşılmasında erken müdahalenin gerekliliğini belirtilmekte ve destekleyici hizmetleri zorunlu kılmaktadır.

Bu yasanın uygulamaya en önemli katkılarından bir tanesi de çocuk koruma çalışanlarına, aile durumunun geliştirilmesi ve problemlerin önlenmesinde aileyi işbirliği içerisinde çalışmaya davet etmek konusunda güçlendirilmiş imkânlar vermesidir (Backe-Hansen, Højer, Sjöblom, & Storø, 2013).

Norveç'in refah programlarından çoğu bir ailenin bütününe yönelik bir refah yaklaşımıdır. Norveç bunu geniş oranda hak temelli bir yaklaşımla, çocuk ve aile için gelir testine bağlı olmayan hizmetler sağlayarak gerçekleştirmektedir. Norveç'in çocuk koruma konusunda politika ve programları aile ile işbirliğinin önemine vurgu yapmakta ve ev dışı bakım ve müdahaleleri son seçenek olarak görmektedir. Norveç'in çocuk koruma politikaları önleme, erken müdahale ve destek üzerine şekillenmekte olup çalışma stratejisi açısından bağlamsal ve yüksek seviyede profesyonel takdir önemsenmektedir. Müdahaleler refahın artırılmasına, ihtiyaçların desteklenmesine, zararların karşılanmasına, ihmal ve istismara cevap verecek şekildedir. Norveç'in aileye yönelik yaklaşımı Norveçli sosyal çalışmacıların aile perspektifini risk değerlendirmelerinin içerisinde yer almasını gerektirmektedir ve destekleyici hizmetler çocuk ailesi yanında bakımdan uzaklaştırılmadan önce sağlanmaktadır (Kojan & Lonne, 2012).

Norveç çocuk refah hizmetlerinin Çocuk Refah Yasası kapsamında üç temel fonksiyonu şu şekildedir: (Healy & Oltegal, 2010):

1. Çocuk ihmal ve istismarını araştırmak ve değerlendirmek,
2. Aile desteği sağlamak ve terapötik hizmetler sunmak,
3. Alternatif bakım hizmetleri sağlamak.

Bir toplumun çocuk koruma sistemine yaklaşımında hizmetlerini destek odaklı kurgulamasıyla riske odaklı kurgulaması arasında önemli bir fark bulunmaktadır. Bu fark bütün politikaların nasıl yönleneceğini bunun hizmetlere ve müdahaleye nasıl yansıtacağını dolayısıyla çocuk refahı üzerinde nasıl bir etkisi olacağını belirlemektedir. Kojan ve Lonne (2012)'nin de belirttiği gibi Norveç'in çocuk refah sistemi genel olarak ailenin iyilik haline vurgu yapması açısından Avustralya çocuk koruma perspektifinin çocuğun kötü muamele, ihmal ve istismardan korunmasına yönelik yaklaşımından ayrılmaktadır. Healy ve Oltegal (2010)'a göre Avustralya'da 'çocuk koruma' kavramı yaygın olarak her düzeydeki değerlendirme ve müdahalelerle çocuk ihmal ve istismarının risklerinin azaltılması amaçlanmaktadır. Norveç ise çoğunlukla 'çocuk refahı' kavramı kullanılmakta ve bu da çocuk ihmal ve istismarı riski olan ailelere yönelik değerlendirme ve müdahalelerin yer aldığı geniş çapta hizmetlere işaret etmektedir.

Benzer şekilde ABD ile Norveç'in karşılaştırıldığı bir araştırmaya göre iki ülke arasında çocuk koruma sistemleri açısından şu farklılıklara değinilmiştir (Berrick ve Skivenes, 2013). Sosyal hizmetler Norveç'te bir hak olarak sunulurken ABD için bunun tersi yönünde ağırlıklı olarak hak temelli yaklaşılmadığı vurgulanmıştır. Aile hizmetleri Norveç'te oldukça genişken, ABD'de bunun sınırlı olduğu belirtilmektedir. Çocuk refah sistemi içerisinde Norveç'teki sistem 'Aile hizmet sistemi' olarak, ABD'deki sistem 'çocuk koruma sistemi' olarak belirtilmektedir. ABD'de çocuk refah sistemi içerisinde müdahalenin başlaması için yüksek risk durumu beklenirken, Norveç'in önleme üzerine politikası müdahalenin başlaması için düşük riski yeterli görmektedir. Baskın hizmet türü olarak ABD'de ev dışı kuruluş hizmetinin yaygın olup Norveç'te ise çoğunlukla hizmetler çocuğun aile yanında bakımı üzerine odaklanmaktadır.

İskandinav refah modelini uygulayan ülkelerdeki bu yaklaşım ve uygulamalar UNICEF tarafından 2011 yılında hazırlanan 'Zengin Ülkelerde Çocuk Refahı' isimli raporda da kendini göstermiştir. Barınacak yer, güvenli çevre, sağlık, eğitim, katılım, çocuk yoksulluğu gibi başlıklarda yapılan ölçümlerle çocuk refahı açısından dünyada ilk sıraları alan 5 ülke sırasıyla Hollanda, Norveç, İzlanda, Finlandiya, İsveç olarak belirlenmiştir:

İngiltere

İngiltere, sosyal haklar açısından gereksinim temelli, refah önlemleri açısından karma hizmetler sunan, Esping-Andersen'in refah devletleri sınıflandırmasında liberal model içerisinde yer almaktadır.

İngiltere çocuk koruma sisteminin şekillenmesi sürecinde, devletin ebeveyn ile çocuk arasındaki ilişkiye müdahalesini, çocukların çalışma koşullarını ve diğer çocuk koruma konularını ele alan ilk kanun 1889 yılında çıkarılan Çocuklara Karşı Zulmü Önleme ve Çocukların Korunması Kanunu'dur. Sonrasında 1908 yılında çıkarılan Çocuk Kanunu ve 1933 yılında çıkarılan Çocuk ve Genç Bireyler Kanunu çocuk koruma sisteminin şekillenmesinde önemli etkiye sahiptir. Özellikle 1948 yılında yürürlüğe giren Çocuk Kanunu'yla çocukların korunmasının yerel yönetimlerin bir görevi haline gelmiştir. Bu tarihten 1989'a kadar geçen sürede çocuk refahı kavramı vurgulanmıştır. 1989'de kabul edilen yeni Çocuk Kanunu'nu ile çocuk koruma sisteminde önemli değişiklikler olmuş korunma ihtiyacı olan çocuklara yönelik mevzuat bir araya getirilmiş, bununla birlikte çocuk yargılama sistemi ile çocuk koruma sistemi birbirinde ayrılmıştır. 2004 yılında yapılan bir güncellemeyle ailelere daha geniş yer ayrılmış ve çocukların devlet korumasına alınmasını zorlaştıran tedbirler getirilmiştir (Beter, 2010).

Yukarıda da belirtildiği gibi İngiltere'de yerel yönetimler çocuk refahı alanında 1948 yılında çıkarılan Çocuk Kanunu ile sorumluluk almaya başlamış ve 1989 Çocuk Kanunu ile yerel yönetimlerin bünyesindeki sosyal hizmet bölümleri, çocuk koruma sisteminde başat kurumlar olarak gösterilmiştir. Yerel yönetimlerin sunduğu bu hizmetler genel olarak erişim ve inceleme, gereksinim içerisindeki çocuklar, bakım altındaki çocuklar, evlat edindirme ve koruyucu aile, önleyici hizmetler ve gençlik hizmetleri olarak özetlenebilir (Beter, 2010).

Beter, 2010 yılında yazdığı araştırma raporunda çocuk koruma sürecinde aşamalı gereksinimler ve müdahale üçgeninden bahsetmiştir (Şekil 1). Çocuk ve ailelere yönelik çalışmalarda müdahaleye başlamadan önce gereksinimlerin belirlenmesine, ihtiyaç analizinin yapılmasına öncelik verilmektedir. İlk aşamada hizmetler genellikle okullar ve toplumsal kaynaklar vasıtasıyla sunulmakta ve bu aşamada sosyal hizmetlerin alanına girmeden önleyici çalışmalarla destekleme söz konusudur. İkinci aşamada çevre sistemlerle (okul, arkadaş, ebeveyn) problem yaşayan çocuklar bulunmaktadır. Bu aşamada çocuklar ve aileler desteklenerek sorunların çözümüne yönelik hizmetler sağlanmaktadır. Üçüncü aşamada ihmal ve istismara uğramış ya da risk taşıyan çocuklar bulunmaktadır. Bu aşamada sosyal hizmetlerin öncülüğünde müdahaleler gerçekleştirilmektedir.

Şekil 1: İngiltere'de Aşamalarla Gereksinimler ve Müdahale Üçgeni

Kaynak: (Beter, 2010)

İngiltere istatistiklerine bakıldığında İngiltere ve Wales'i içeren sayımlarda toplam nüfus 56.948.880 olarak görünmekte ve 0-19 yaş aralığında 13.543.880 çocuk toplam nüfus içerisinde %23,79'u oluşturmaktadır (Office For National Statistics, 2014).

Nüfusun yaklaşık % 24'ü çocuklardan oluşan İngiltere'de 31 Mart 2013 itibarıyla 67.886 çocuktan % 75'i (50,804) koruyucu aile hizmetinden yararlanmaktadır ve bu rakamın % 11'i akraba yanına yerleştirilen çocuklardır. Yaklaşık her on çocuktan biri (6141 çocuk - %9), çocuk yuvalarında kalmaktadır. 3403 çocuk (% 5), evlat edinilmiştir. 3257 çocuğun (% 5) kendi ailesi içinde ya da aile sorumluluğu olan birey tarafından korunması sağlanmıştır. Geri kalan % 6'lık kısımdaki çocuklar da, suça sürüklenen çocuklar için güvenli gözetim birimleri, hakkında bakım kararı

alınmış çocukların bağımsız yaşama şanslarının da olduğu yatılı kuruluşlar ve diğer hizmetlerin bünyesinde yer almaktadırlar (Ofsted, 2014).

İngiltere’de korunma ihtiyacı içerisinde olan çocuklar için aileye gerekli destek ve hizmetler için yerel yönetimler faaliyet göstermektedir. İhmal ve/veya istismara uğramış çocukların belirlenmesi halinde çok disiplinli ve çok kurumlu bir müdahale söz konusudur. Bu müdahale belirli çocuk koruma planlarına göre yapılmaktadır. Bu planlar için aileyle yapılacak ortaklık önemsenmektedir. Aile ile yerel yönetimler arasında ortaklık kurulamaması ve çocuğun ihmal ve/veya istismarı söz konusu ise süreç mahkemeye taşınmaktadır. Mahkeme son çare olarak düşünülmemektedir. Ailelerin çocuklarıyla ilgili sorunların çözümde çocuğun korunmasında görev alan kurum ve kuruluşlarla işbirliği oldukça önemlidir. Yerel yönetimlerce çocuklar için hazırlanan çocuk koruma planlarının pek çoğu bakım kararı olmayan çocuklar için hazırlanmıştır. Bunun amacı çocuğun ailede kalması ve aile yanında desteklenmesidir (Beter, 2010).

Sonuç olarak İngiltere’nin çocuk koruma yaklaşımında da çocuğun aile yanında bakımı, ailenin desteklenmesi ve önleyici çalışmalar kendini göstermektedir. Verilen istatistiklerde de bu durum görülmektedir.

Değerlendirme ve Türkiye

Yukarıda farklı refah modelleri, farklı kültürel özellikler, farklı ekonomik temeller, farklı nüfus büyüklükleri gibi pek çok farklılığı içeren iki ayrı ülkedeki çocuk koruma modeli ele alınmıştır. Dünya’da özellikle Norveç’in de içinde yer aldığı İskandinav refah modelinin çocuğun korunmasındaki olumlu yanları örnek gösterilirken İskandinav refah modelinden olmayan İngiltere’nin de çalışmaya dâhil edilmesinde farklı bir bakış açısının sunulması amaçlanmıştır.

Türkiye’nin, bu çalışmada sunulan iki ülkeden daha farklı bir refah modelinde olması, sosyal-ekonomik ve kültürel farklılıklara sahip olması, şüphesiz ki çocuk koruma açısından da politika, program ve projelerinde de farklı adımları beraberinde getirmektedir. Bununla birlikte günümüz dünyasının çocuk hakları üzerindeki evrensel kabullerinin ön planda tutulması, hak temelli bir yaklaşımla çocuk haklarının sağlanmasında, çocuk refahının artırılmasında ailelerle birlikte çalışılması ve aile hizmet sisteminin çocuk koruma felsefesi içerisinde yerleşmesi oldukça önemlidir.

Türkiye, Esping-Andersen’in refah devletleri sınıflandırmasındaki üç modelde yer almamakla birlikte, Türkiye’nin dâhil olduğu model alanyazında Güney Avrupa Modeli olarak belirtilmektedir. Güney Avrupa Refah Modeli içerisinde konumlanan Türkiye’de modelin özellikleri arasında da yer alan sosyal politikada aileye düşen sorumlulukların/yükün rolünün önemli oluşu devam etmektedir. Bu refah modelinde yer alan Yunanistan, İspanya ve İtalya ile de benzerlik gösterecek şekilde (Valle, Canali, Bravo, & Vecchiato, 2013), Akdeniz kültürünün bir özelliği olan, ailenin sosyal ve bireysel refahın artırılmasındaki temel hizmet sağlayıcısı özelliğidir. Türkiye dâhil bu ülkeler, ailenin desteklenmesi yoluyla çocukların iyilik hallerinin artırılmasına yönelik bir perspektife sahip olmakla birlikte, bunun yeterli bir seviyede olmadığı alanyazında ifade edilmektedir.

Özellikle İskandinav Refah Modelinde ve diğer gelişmiş ülkelerin çocuk koruma sürecindeki rolü ve aileyle olan işbirliği ile refahın artırılması politikası Türkiye’de tam olarak işletilememektedir. Örneğin İngiltere’yle kıyaslandığında aynı yıl ve ayın (2013 Mart) verilerine bakıldığında, Türkiye’de koruyucu aile hizmetinden yararlanan çocuk sayısı 1724 (ASPB Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2013b) iken İngiltere’de 50,804 çocuğun koruyucu aile yanında bakımı sağlanmaktadır. Bununla birlikte Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün 2014 yılı Kasım ayı istatistikleri incelendiğinde bu sayının 3890’a ulaştığı ve önemli bir ivme kazandığı da görülmektedir. Tabii ki nicelikten daha da önemli olacak şekilde bu hizmetin sağlanmasında koruyucu aile olmadan önce ailelere verilecek ve süreç içerisinde gerçekleştirilecek düzenli eğitimler, koruyucu ailede kalan çocuğa terapötik yardım sağlanması, düzenli denetimler gibi temel hizmetlerin gerçekleştirilmesi noktasında atılacak adımlar oldukça önem taşımaktadır.

Türkiye’de çocuk koruma hizmetleri 5395 sayılı “Çocuk Koruma Kanunu” yasal zemininde ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nin koordinasyonunda yürütülmektedir. Kuruluş bakımı sisteminin yerine aile yanında bakımın ve

koruyucu aile modelinin öncelikli olması ve çocukların korunma ihtiyacı oluşmadan gereken yardımı alabilmesi fikri güçlenmiş ve bu konuda adımlar atılmış olmakla birlikte istenilen düzeye ulaşılması için çalışmaların sürekliliği, politika ve uygulamalara tam olarak yansımaları oldukça önemlidir. Verilen hizmetlerin bağımsız kuruluşlarca değerlendirilmesi, nicelik ve niteliğinin ele alınması, hizmetlerin geliştirilmesinde sivil toplumla bilgi paylaşımı üzerine harcanacak çabalar sürecin gelişimi açısından fayda sağlayacaktır.

Bir diğer önemli nokta Türkiye'deki çocuk koruma sisteminin adli-hukuki süreçle birlikte vurgulanması noktasıdır. Çocuk korumasında hizmetlerin, koruyucu-önleyici çalışmaları ön plana alacak şekilde ve hak temelli bir yaklaşımla çocuk hakları çerçevesinde kurgulanması gerektiği düşünülmektedir. Oluşturulacak olan politikalar açısından çocukların korunması sürecinde adli süreçlerden bağımsız hizmet modellerinin geliştirilmesi ve aileye yönelik destekleyici hizmetlerin artırılması ile çocuğun aile yanında korunmasının önemi vurgulanmış olacaktır.

Aileye verilen ekonomik desteklerin başta eğitim olmak üzere pek çok farklı hizmetle desteklenmesi, aile yaşam döngüsü içerisinde ailenin yaşadığı sorunlar için eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin olması önem taşımaktadır. Belki de en önemlisi üretilen hizmetlerin ulaşılabilir olması noktasındaki çabalar olacaktır. Sonuç olarak yapılacak çalışmaların çocuğun aile yanında desteklenmesi, aile hizmetlerine yönelik sistemler, aile ile işbirliği yoluyla çocuğun güçlendirilmesi, destekleme, çocuğun yüksek yararı, hak temelli çalışma, çocuk hakları, koruyucu-önleyici çalışma, çocuk odaklılık kavramları çerçevesinde geliştirilmesi Türkiye'deki çocuk koruma sisteminin gelişmesini destekleyen unsurlardır.

TÜRKİYE'DE ÇOCUKLARIN KORUNMASI VE KORUMA HİZMETLERİ

Bir toplumun geleceğine yön verme potansiyelleri dolayısıyla, çocukların yetiştirilmesi, eğitimleri ve korunmaları konusunda toplumda gereken özenin gösterilmesi gerekmektedir (Şenocak, 2010: 178). Çocukların, ihtiyaç duydukları bakım ve korumayı desteksiz bir şekilde sağlamaları mümkün olmadığından; bu gereksinimlerinin toplumca sağlanması şarttır. Temel olarak çocukların bakımı ve korunması, ana babanın görevidir. Hukuki olarak, ülkemizde çocuğa bakma ve çocuğu yetiştirme görevi ana babaya verilmiştir. Türk Medeni Kanunu'nun 327. ve 328. maddeleri uyarınca çocukların bakımı, eğitimi ve korunması için gerekli giderler ana baba tarafından karşılanır ve ana babanın çocuğuna karşı olan bakım borcu, çocuğun ergin olmasına kadar devam eder. Ana baba yoksa ya da görevlerini yerine getiremiyorsa bazı kuruluşlar yoluyla devlet ve toplumun bu görevleri üstlenmesi tabiidir (Akyüz, 1991: 710; ASPB, 2013; Beter, 2010: 146).

Türkiye'de 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nda yapılan tanım kapsamındaki korunmaya muhtaç çocukların bakımı ve izleminde uzun yıllar boyunca en etkili ve geniş sosyal hizmet ağını Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü (SHÇEK) oluşturmuştur. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü 27 Mayıs 1983 tarihinde yayınlanan "2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu" ile kurulmuştur. Kurum, çocuk hakları sözleşmesi ve 2828 sayılı kanun gereğince 2011 yılına kadar işlevini sürdürmüştür (Çetin, 2008: 142; SHÇEK, 2009: 13).

2011 yılında 27958 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren "633 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname" ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü (SHÇEK) kapatılarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) kurulmuştur. ASPB'nin

kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklarını düzenlemeyi amaçlayan KHK ile sosyal hizmet uygulamalarının tek bir merkezden yönetilmesi; SHÇEK'in taşra teşkilatında yer alan sosyal hizmet kuruluşları Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüklerine bağlanması sağlanmıştır. Söz konusu KHK ile öncelikle çocuğun aile içinde yetiştirilmesi ve desteklenmesi amacıyla aileyi eğitim, danışmanlık ve sosyal yardımlarla güçlendirmek; korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç çocuk, kadın, engelli ve yaşlıların tespiti, bunların korunması, bakımı, yerleştirilmesi ve rehabilitasyonlarını sağlamak üzere gerekli hizmetleri yürütmek, bu hizmetler için gündüzlü ve yatılı sosyal hizmet kuruluşlarının açılması ve işletilmesi görevi ASPB'na verilmiştir. Bakanlık, 2014 yılında yayınlanan 6518 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile getirilen düzenlemelere dayalı olarak verdiği hizmetleri sürdürmektedir.

Bakanlık bünyesinde çocuğa yönelik hizmetler Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. Korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili bakım, koruma, evlat edindirme hizmetleri ile birlikte koruyucu aile hizmetlerini koordine etme yetkisi de Bakanlığın "Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü" tarafından yerine getirilmektedir (Yazıcı, 2012: 500). Bu bağlamda ASPB Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü altında sunulan çocuk hizmetleri; çocuğun aile yanında bakımı ve kuruluş bakımı olmak üzere iki grup altında incelenmiştir.

A. Çocuğun Aile Yanında Bakımı

Son yıllarda dünyanın gelişmiş ülkelerinde korunma altındaki her bir çocuk için yapılan kalıcı yerleştirme planında öncelikle çocuğun biyolojik ailesinin yanından uzaklaştırılması yerine; söz konusu çocuğun ailesi yanına döndürülmesi ve ailesi yanında desteklenmesi hedeflenmektedir. Uygulamadaki bu değişimin temelinde, her çocuğun kendi öz ailesi yanında yaşama hakkı yer almaktadır. Bu hak, başta 1989 tarihli Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde olmak üzere, diğer ilgili tüm uluslararası bildirme ve belgelerde de geçmektedir (Chance vd., 2010: 127-128; Özateş ve Atauz, 2011: 102; Southerland vd., 2014; 3). Çocuğun aile yanında bakımı modeli diğer bakım modellerine göre daha eski, daha insancıl ve olumlu sonuçlarının diğer modellere göre daha fazla olduğu modeldir. Çocuğun, annesi, babası, diğer aile üyeleri ile birlikte korunması medeniyetlerin ortak payesi, çocuk hakları perspektifinin temel anlayışı olmuştur (Salim, 2011: 87).

Çocukların korunmasında bakım tedbirinin, çocukla ilgili başka bir çözüm bulunamadığı durumlarda uygulanabilecek son seçenek olması gerektiği ifade edilmektedir. Oysa ülkemizde uzun yıllar boyunca, çocukları korumak için, toplum temelli, çocuk yararını gözeten alternatif hizmetler üretilmemiş ve genellikle 'kurum bakımı' ön plana çıkartılmıştır (Yolcuoğlu, 2009: 54). Çocukların koruma ve bakımında önemli rol sahibi SHÇEK'in çocuğun aile içinde korunmasıyla ilgili görevleri olup bu hususta kurumdan "çocuğun öncelikle aile içinde korunması" temel ilkesini benimseyen politikalar ortaya koyması beklenmiştir. (Salim, 2011: 87). SHÇEK'in kapatılmasıyla bu misyon ASPB tarafından üstlenilmiştir.

Son yıllarda dünyanın gelişmiş ülkelerinde benimsenen yaklaşıma paralel olarak, Türkiye'de de risk grubunu oluşturan çocuklar ve aileleri için, çocuğun kendi evi dışında bir kuruluşa yerleştirilmesi yerine, ailesi yanında yaşamına devam etmesine ve aile birliğinin korunmasına olanak tanıyan hizmetler ön plana çıkmıştır (Beter, 2010: 147; Özateş ve Atauz, 2011: 102; SHÇEK, 2009: 100). Geçmiş yıllarda korunmaya ve bakıma ihtiyacı olan çocuklara verilen hizmetlerin kuruluş bakımında yoğunlaşması söz konusu iken, yeni hizmet anlayışı ile her çocuğun sağlıklı bir aile ortamında yaşama hakkının olduğu gerçeğinden hareketle aile yanında bakımlarının sağlanması hizmet önceliği olarak belirlenmiştir. Alternatif hizmet modeli olarak çok acil durumlarda ve geçici sürelerle kuruluş bakımı şeklinde belirlenmiştir (SHÇEK, 2009: 19-100).

Bu bağlamda, 3.6.2011 tarihli 633 sayılı KHK'nin 35. maddesiyle 'Sosyal Hizmetler Kanunu' adını alan 2828 sayılı "Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununda bahsi geçen sosyal ve ekonomik destek hizmetleri, koruyucu aile uygulamaları, çocuğun evlatlık verilmesi ve danışmanlık hizmetlerinin sunumu gibi politikalar, çocuğun aile içinde korunmasına yönelik politikalar"dır.

a. Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri

Sağlıklı bir ailede çocuğun şiddet ve her türlü istismardan korunması daha kolaydır; çocuğun en iyi bakılabileceği ortam aile ortamıdır. Bu nedenle çocukların aile içinde bakımının sağlanması amacıyla alternatif hizmetler geliştirilmesi hedeflenmektedir (SHÇEK, 2009: 24). Söz konusu alternatif hizmetlerden biri aile birliğinin korunması ve yoksulluk nedeniyle çocukların ailelerinden kopmalarının önüne geçilmesi amacıyla çocuğun ailesinin yanında bakımının sürdürülmesini sağlayacak bir takım sosyal ve ekonomik yardımlar sağlanmasıdır. Bu amaçla 28.09.1986 tarihli, 19235 sayılı Ayni ve Nakdi Yardım Yönetmeliği yayımlanmıştır. Ayni ve Nakdi Yardım Yönetmeliğinin adı; 27906 sayılı Resmi gazetede yayımlanan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Ayni ve Nakdi Yardım Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik ile “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Sosyal ve Ekonomik Destek Yönetmeliği” olarak değiştirilmiştir. Yönetmelik, yoksulluk içinde olup da temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve hayatlarını en düşük seviyede dahi sürdürmekte güçlük çeken kişilere ve ailelere kaynakların yeterliliği ölçüsünde ayni ve nakdi yardım yapılmasına dair esas ve usulleri düzenlemektedir. Söz konusu Yönetmeliğe göre, Genel Müdürlüğün sosyal yardım hizmetlerinde, korunmaya muhtaç çocukların, ailelerinin yanında yaşamlarını sürdürmeleri temel hedef kabul edilmiştir. Bu hizmetlerden öncelikle ‘Ekonomik yoksunluk nedeniyle haklarında korunma/tehdit kararı alınarak, sosyal hizmet kuruluşlarının himayesine bırakılan, desteklendikleri takdirde ailesi veya yakınları tarafından yanlarına alınabilecek özellikleri taşıyan çocuklar’ ile ‘ekonomik yoksunluk nedeniyle haklarında korunma/tehdit kararı alınarak Kuruma ait bir sosyal hizmet kuruluşuna yerleştirilmesi talep edilen ve kendilerine sosyal ve ekonomik destek sağlanamaması durumunda Kuruma ait sosyal hizmet kuruluşuna yerleştirilmesi zorunlu görülen, ancak korunma/tehdit kararı alınmaksızın sosyal ve ekonomik destekle ailesi veya yakınları tarafından bakılabilecek’ çocukların faydalanması karara bağlanmıştır.

Sosyal ve Ekonomik Destek Yönetmeliği'nin 4. maddesine göre söz konusu hizmetler süreli ve geçici yardım olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır:

Süreli Yardım, muhtaç kişilere karşılaştıkları hayat güçlüklerini gidermek amacıyla Kurumun bütçe imkânları ölçüsünde yapılacak yardımları kapsamaktadır. Aileler periyodik olarak izlenmekte, yardım alma durumları ortadan kalkmadığı sürece 2 yıllık süreler halinde yardımları devam etmektedir.

Geçici Yardım, sosyal ve ekonomik bir sorunun çözümünde yardımcı olabilmek amacıyla yılda bir, zaruri hallerde en çok iki defaya mahsus olmak üzere yapılacak yardımları ifade etmektedir.

Çocukların ailelerinin yanında bakımı ve desteklenmesi amacıyla “Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Uygulaması” bulunmaktadır. Söz konusu uygulamanın temel amacı; ilk olarak ekonomik yoksunluk nedeniyle ASPB'na müracaat eden ailelerin çocuklarının kurum bakımına alınmaksızın korunması, bakımı ve yetiştirilmelerine yönelik hizmetlerin mümkün olduğu ölçüde kendi yaşam ortamlarında verilmesidir. Bu sebeple, çocuklarının korunma altına alınması için başvuruda bulunan ailelerin, bu taleplerinin sadece ekonomik yoksunluktan kaynaklandığının belirlenmesi durumunda ise bu çocuklar için korunma kararı alınmadan kurum sosyal yardım ve diğer koruyucu, önleyici, destekleyici ve geliştirici hizmetleri kapsamında, kendi yaşam ortamlarında aile veya yakınları yanında bakımları sağlanmaktadır. 2014 yılı Kasım ayı verilerine göre korunma kararlı olup ailesi yanında desteklenen 6a kapsamında 2.948 ve korunma altına alınmaksızın desteklenen 6b kapsamında 54.737 olmak üzere toplam olarak 57.685 çocuk sosyal ve ekonomik destek, eğitim ve danışmanlık hizmeti verilerek aile veya yakınları yanında desteklenmiştir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014 Kasım verileri).

2014 yılı itibarıyla sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlananların eğitim gruplarına göre dağılımı Tablo 1'de yer almaktadır.

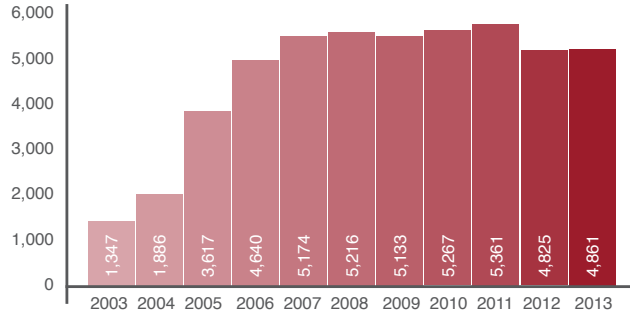
Tablo 1: 2014 Yılı Kasım Ayı Sonu İtibariyle Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetinden Yararlananların Eğitim Gruplarına Göre Sayıları

DESTEK GRUBU	SAYI	%
Okul Öncesi Çocuk	10462	17,98
İlköğretime Devam Eden Çocuk	38161	65,59
Orta Öğretime Devam Eden Çocuk	8241	14,16
Orta Öğretim Seviyesinde Olup Okula Devam Eden	887	1,53
Yüksek Öğretime Devam Eden Çocuk	110	0,19
Yetişkin	321	0,55
TOPLAM	58182	100,0

(Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014-Kasım).

Tablo 1 incelendiğinde, 2014 yılında sosyal ve ekonomik destek hizmetinden yararlananların % 65,59'u ilköğretime, % 17,98'i okul öncesi, % 14,16'sının ise orta öğretime devam eden çocuk olduğu görülmektedir.

Ayrıca, "Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Uygulaması" yoluyla, kurum bakımına alınan çocukların öz ailelerinin sosyal yardım ve sosyal hizmetlerle güçlendirilerek çocuklarını kurum bakımından en kısa zamanda geri almalarını sağlamak hedeflenmektedir. Bu konudaki yıllara göre değişim Grafik 1'de görülmektedir.

(Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2013a: 49)

Grafik 1: Kuruluş Bakımından Ailesi Yanına Döndürülen Çocuk Sayısı (2013)

Grafikte görüldüğü gibi bu uygulama kapsamında ise 2005 yılından 2013 yılı sonuna kadar 9.937 korunma kararı olup kuruluş bakımında olan çocuk, sosyal ve ekonomik destek sağlanarak kurum bakımından aile veya yakınları yanına döndürülmüştür. Özellikle 2011 yılında bu sayının 5.361 ulaşarak en üst seviyede olduğu görülmektedir. 2005 yılından 2014 yılı Kasım ayı sonuna kadar ise kuruluşlardan ailesi yanına döndürülen çocuk sayısının 10.476 olduğu saptanmıştır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2013: 48; Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Erişim 2-3-5). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014).

b. Koruyucu Aile

02 Eylül 1990 tarihli Çocuk Hakları Sözleşmesinde; çocuğun öncelikle ailesi yanında, bu mümkün olmadığı takdirde ise uygun bir aile ortamı içinde yaşamını sürdürmesi ve gelişmesi hakkına özel bir yer verilmektedir. Ülkemizde de Çocuk Hakları Sözleşmesi ile vurgulanan Koruyucu Aile Hizmeti'nin dayanağı Türk Medeni Kanunu'nun 347. maddesi ile 24.05.1983 tarih ve 6518 sayılı kanunun 18. Maddesi kapsamında düzenlenen, 2828 sayılı Sosyal

Hizmetler Kanunu'nun 23. maddesidir. Koruyucu Aile Hizmeti bu maddeleri temel alarak hazırlanan 14.12.2012 tarih ve 28497 sayılı Koruyucu Aile Yönetmeliğine uygun olarak yürütülmektedir (Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Erişim 1).

Koruyucu aile hizmeti, esas itibarıyla, mahkemelerce haklarında bakım tedbiri kararı verilen çocuklara yönelik sunulan bir hizmet modelidir. Bununla beraber koruyucu aile hizmetinin üç temel işlevi bulunmaktadır: Bunlar (1) çeşitli nedenlerle geçici veya sürekli olarak aile çevresinden yoksun kalan veya kendi yararına olmak üzere bu ortamda kalması uygun görülmemeyen çocuğun, normal bir gelişim gösterebilmesi için gereken şartları hazırlama işlevi, (2) çocuğun daha fazla zarar görmemesini, örselenmemesini sağlamak işlevi ve (3) çocuğun kişiliğinin sağlıklı gelişimi için gerekli tedbirleri almak işlevidir (Vincent, 1959'dan aktaran Doğan, 2013: 149).

Koruyucu Aile Yönetmeliği'ne göre 4 farklı koruyucu aile modeli bulunmaktadır (Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Erişim 1):

- 1. Akraba veya Yakın Çevre Koruyucu Aile Modeli:** Veli ya da vasi dışında kalan kan bağı bulunan akrabalar ya da çocuğun iletişim içinde olduğu veya tanıdığı bakıcı, komşu gibi yakın çevresinde olan, tercih etmeleri halinde en az temel ana, baba eğitimleri kapsamında eğitim almış kişi ve ailelerin sağladığı bakımdır.
- 2. Geçici Koruyucu Aile Modeli:** Acil koruma gereken ya da hakkında hizmet planı oluşturulmamış ve kuruluş bakımına yerleştirilmemiş ya da kendisi için planlanan hizmet modelinden çeşitli nedenlerle henüz yararlandırılmamış çocuklar için, temel ana, baba eğitimleri ve Koruyucu Aile Birinci ve İkinci Kademe Eğitimini almış profesyonel kişi ve ailelerin sağladığı birkaç gün ile en fazla bir ay arasında değişen bakımdır.
- 3. Süreli Koruyucu Aile Modeli:** Öz ailesi yanına kısa sürede döndürülme imkânı bulunmayan ya da kalıcı olarak aile yanına yerleştirilemeyen çocuklara, tercihen temel ana-baba eğitimleri ve Koruyucu Aile Birinci Kademe Eğitimini almış kişi ve ailelerin sağladığı bakımdır.
- 4. Uzmanlaşmış Koruyucu Aile Modeli:** Özel zorlukları ve ihtiyaçları olan çocuklara yardımcı olabilecek lisans eğitimine sahip olan veya eşlerden biri en az ilköğretim düzeyinde olmak üzere temel ana, baba eğitimleri, Koruyucu Aile Birinci ve İkinci Kademe Eğitimlerini almış kişi ve ailelerin sağladığı bakımdır.

Koruyucu aile ve koruyucu aile yanında bakılan çocuk sayılarına ilişkin veriler Tablo 2'de görülmektedir.

Tablo 2: Koruyucu Aile ve Koruyucu Aile Yanında Bakılan Çocuk Sayıları

Yıllar	Koruyucu Aile Sayısı	Koruyucu Aile Yanında Bakılan Çocuk Sayısı
2011	1190	1227
2012	1350	1492
2013	2080	2453
2014*	3195	3890

* (ASPB, 4 Aralık 2014 verileri)

Tablodaki görüldüğü gibi, 2011 yılında koruyucu aile sayısı 1190 ve koruyucu aile yanında bakılan çocuk sayısı 1227, 2012 yılında koruyucu aile sayısı 1350 ve koruyucu aile yanında bakılan çocuk sayısı 1492, 2013 yılı Mayıs ayında ise koruyucu aile sayısı 2080 ve hizmetten yararlandırılan çocuk sayısı 2453'e ulaşmıştır. Son olarak, 2014 yılı Kasım ayı itibarıyla ülkemizde 3195 koruyucu aile bulunmakta ve 3890 çocuk koruyucu aile hizmetinden faydalanmaktadır. (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014: 45; Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Erişim 2-3-5-6).

Yaş ve okul durumuna göre koruyucu aile ve ödemelerine ilişkin veriler Tablo 3'te görülmektedir.

Tablo 3: Yaş ve Okul Durumuna Göre Koruyucu Aile ve Ödemeleri (2014 Ekim)

Yaş - Okul Durumu	ORANLAR %	Aylık Bakım Ücreti	Aylık Harçlık	GİYİM (Yıllık)	EĞİTİM (Yıllık)	Aylık Ortalama Toplam	Özel Zorlukları Aylık Ücreti	Özel Zorlukları Aylık Ortalaması	Servis (Yıllık)	Kurs (Yıllık)
0-3 Yaş Okul Önc	50	365,74		731,48		426,70	548,61	609,57		
4-5 Yaş Okul Önc	75	548,61		1.097,22	1.097,22	640,05	822,92	1.005,79		
1-4 Sınıflar ve 5-8 sınıflar (6-14 Yaş İlköğr.)	80	585,18	46,20	1.170,37	1.170,37	826,45	877,78	1.119,04	153	1302(M.E)
			69,30			849,54		1.142,14	153	2.448 (S.B.S)
15-18Yaş Lise ve Den.	85	621,76	92,40	1.243,52	1.243,52	921,41	932,64	1.232,29	153	3.814(Ü.H)
19 + Yükseköğretim	90	658,33	154,00	1.316,67	1.316,67	1.031,77	987,50	1.360,94	153	
ORTALAMA		555,93				782,65		1.078,29		
2014 Ocak Memur Maaş Katsayısı			0,076998		2013 Artış	0,27				
2014 Ocak-Haziran Koruyucu Aile Sigorta Ödemesi				362,88						

(Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014).

Yaş ve okul durumuna göre koruyucu aile ve ödemelerine ilişkin veriler incelendiğinde, en yüksek ödemenin 19 yaş üzerinde olup yükseköğretime devam eden çocuklara yapıldığı, en düşük ödemenin ise 0-3 yaş okul öncesi çocuklarına yapıldığı görülmektedir.

Koruyucu ailelere yönelik olarak sertifikalı "koruyucu aile eğitimleri" verilmektedir. Koruyucu ailelerin, korunmaya muhtaç çocuğun kendine özel, farklı gereksinimlerini anlayarak onlarla iletişimlerini daha sağlıklı hale getirmek, çocuğun hizmetten daha iyi şekilde yararlanmasını sağlamak ve ilerleyen süreçte sertifikalı koruyucu aile sistemine geçiş yapmak hedefiyle planlanan Koruyucu Aile Eğitimlerinin yasal zemini, 14.12.2012 tarihli ve 28497 sayılı Koruyucu Aile Yönetmeliği ile belirlenmiştir.

Koruyucu Aile Birinci Kademe Eğitim Paketi, Koruyucu Aile Hizmeti kapsamında koruyucu aile olmak isteyen adaylara ve yanında çocuk bulunan koruyucu ailelere yönelik hazırlanmıştır.

Koruyucu Aile Birinci Kademe Modülleri Eğitici Eğitimi 2013 ve 2014 tarihleri arasında gerçekleştirilmiş toplam 102 sosyal çalışma görevlisinin koruyucu ailelere söz konusu eğitimi uygulamak üzere eğitim alması sağlanmıştır.

13 – 19 Ekim 2014 tarihleri arasında yapılan Koruyucu Aile Birinci Kademe Eğitici Eğitimi sonrasında İl müdürlükleri eğitim planlarını yaparak koruyucu ailelere yönelik "Koruyucu Aile Birinci Kademe Eğitimleri"ne başlamıştır. Bu alanda eğitim çalışması devam ettiği anlaşılmaktadır.

c. Evlât Edinme Hizmetleri

Evlât edinme, durumu evlât edindirilmeye uygun bir çocukla, durumu evlât edinmeye uygun kişi/eşler arasında hukuki bağlar sağlanarak çocuk ebeveyn ilişkisinin kurulması olarak tanımlanmaktadır. Çocukların ailelerinden sürekli olarak ayrılmalarının zorunlu olduğu veya kendilerini koruyacak kimselerinin bulunmadığı hâllerde en iyi bakım modeli olarak kabul edilmektedir (Yazıcı, 2012: 505).

Ülkemizde evlât edinme işlemleri; Türk Medeni Kanununun 305'ten 320'ye kadar maddeleri, Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlât Edinme Konusunda İşbirliğine Dair Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun, Küçüklerin Evlât Edinilmesinde Aracılık Faaliyetlerinin Yürütülmesine İlişkin Tüzük ile bu mevzuat ve işleyişe yönelik olarak hazırlanan genelge ve dağıtımli yazılar kapsamında yürütölmektedir. Küçüklerin Evlât Edinilmesinde Aracılık Faaliyetlerinin Yürütülmesine İlişkin Tüzük uyarınca, ölkö içi evlât edinmelerde aracılık faaliyetleri 'Aracı Kurum' yetkisi ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütölür. "Lahey Ülkelerarası Evlât Edinme Sözleşmesi" gereği ölkölerarası evlât edinme işlemleri Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü Aile Yanında Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı'nın sorumluluğunda yürütölür (Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Erişim 4).

Yıllar itibariyle evlât edindirilen çocuk sayısındaki gelişim incelendiğinde 2003 yılına kadar 6726 çocuğun evlât edindirildiğı görölmektedir. Her yıl artış gösteren evlât edindirilen çocuk sayısı 2014 yılı Kasım ayı verilerine göre ise 13.372'ye ulaşmıştır (Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Erişim 2-3-5; ASPB, 2014 – Kasım ayı verileri).

d. Koruyucu ve Destekleyici Tedbirler

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, koruyucu ve destekleyici tedbirler olarak, çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularında alınacak tedbirleri öngörmüştür. Bunlardan; danışmanlık tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimselere çocuk yetiştirme konusunda; çocuklara da eğitim ve gelişimleri ile ilgili sorunlarının çözümünde yol göstermeye yönelik tedbirlerdir.

B. Kuruluş Bakımı ve Türleri

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 0-18 yaş grubunda olup haklarında korunma kararı ve/veya bakım tedbiri kararı alınarak kuruluş bakımına yerleştirilen çocukların korunması, bakımı, eğitimi, bir iş ve meslek sahibi yapılarak topluma yararlı bireyler hâline getirilmeleri ile ilgili her türlü çalışmalarını yapmak/yaptırmak, izlemek ve koordine etmekle görevlidir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2012: 50).

a. Çocuğa Yönelik Hizmet Veren Kuruluşlar:

Çocuk Yuvaları: Sosyal Hizmetler Kanunu, çocuk yuvalarını, 0 - 12 yaş arası korunmaya ihtiyacı olan çocuklarla gerektiğinde 12 yaşını dolduran kız çocuklarının, bedensel, eğitsel, psiko sosyal gelişimlerini, sağlıklı bir kişilik veya iyi alışkanlıklar kazanmalarını sağlamakla görevli ve yükömlü yatılı sosyal hizmet kuruluşlar olarak tanımlanmaktadır. Çocuk Yuvaları, 23576 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Çocuk Yuvası Yönetmeliği"ne göre faaliyette bulunurlar. 2014 Mayıs ayı itibariyle 8'i Çocuk Yuvası ve Kız Yetiştirme Yurdu olmak üzere Türkiye'de toplam 27 çocuk yuvasında 1.270 çocuğa bakım ve koruma hizmeti verilmektedir (Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Erişim 3).

Yetiştirme Yurtları: 13 - 18 yaş arası korunmaya ihtiyacı olan çocukları korumak, bakmak ve bir iş veya meslek sahibi edinmeleri ve topluma yararlı kişiler olarak yetişmelerini sağlamakla görevli ve yükömlü olan yatılı sosyal hizmet kuruluşları olarak tanımlanmaktadır. Yetiştirme Yurtları, 22462 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Yetiştirme Yurtlarının Kuruluş ve İşleyişine İlişkin Yönetmelik" uyarınca hizmet vermektedir. Türkiye'de 2014 Mayıs ayı itibariyle 29 Erkek Yetiştirme Yurdunda 976 erkek çocuğun ve 4 Kız Yetiştirme Yurdunda da toplam 109 kız çocuğunun bakım ve korunması sağlanmaktadır (Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Erişim 3).

Kreş ve Gündüz Bakımevleri: 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nu bu kurumları, 0 - 6 yaş grubundaki çocukların bakımlarını gerçekleştirmek, bedensel ve ruhsal sağlıklarını korumak ve geliştirmek ve bu çocuklara temel

değer ve alışkanlıkları kazandırmak amacıyla kurulan ve yatılı olmayan sosyal hizmet kuruluşları olarak tanımlanmaktadır. 2014 yılında Türkiye genelinde toplam 1.883 özel kreş ve gündüz bakımevi ve çocuk kulübünde bakılan toplam çocuk sayısı 69.200'dür (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014).

Çocuk evleri: 2008 tarihli Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile 3.7.2005 tarih ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu kapsamında haklarında korunma ya da tedbir kararı verilen 0-18 yaş arası korunmaya muhtaç çocukları korumak, bir iş veya meslek sahibi yapmak, izlemek ve desteklemekle görevli ve yükümlü olan çocuk evlerini kapsamaktadır. Söz konusu yönetmelikte, çocuk evleri, her ilin sosyal, kültürel açıdan çocuk yetiştirmeye uygun bölgelerinde tercihen il merkezinde okul ve hastanelere yakın apartman dairesi veya müstakil dairelerde 5 ila 8 çocuğun kaldığı evler olarak tanımlanmıştır. Çocuk Evleri 27015 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik kapsamında hizmet vermektedir. Türkiye'de 2012 yılında 649 Çocuk Evi toplam 3.581 çocuğun bakım ve korunma gibi ihtiyaçlarını karşılarken, 2013 yılında 775 Çocuk Evinde 4.149 çocuğun ve 2014 yılında ise 984 Çocuk Evinde toplam 4.967 çocuğun bakım ve korunma ihtiyaçları karşılanmaktadır (Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Erişim 2-3-5; 2014).

Çocuk Evleri Sitesi: Sosyal Hizmetler Kanunu, çocuk evleri sitesini korunma ihtiyacı olan çocukların bakımlarının sağlandığı aynı yerleşkede bulunan birden fazla ev tipi sosyal hizmet biriminden oluşan kuruluş olarak tanımlanmıştır. Daha önce sevgi evleri olarak bilinen hizmet birimleri çocuk evleri sitesi kapsamına alınmıştır. Buna göre çocuk evleri sitesi en fazla 12 çocuğun üçer kişilik odalarda kaldığı, çocukların yaşlarına uygun gelişim ihtiyaçları dikkate alınarak site içerisinde inşa edilen, müstakil villa tipi evlerden oluşan aile ortamına benzer yapı ve ilişki sisteminde hizmet veren yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır. 2013 yılında 46 Sevgi Evi'nde toplam 3.056 çocuğa hizmet sunulmuştur. 2014 yılı itibarıyla ise 70 çocuk evi sitesinde toplam 4.272 çocuğa hizmet verilmektedir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2013b: 51; Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Erişim 2-3-5-6).

Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi (ÇEKOM): Çocuk evlerinin illerde planlanması, açılış ve işleyişine ilişkin her türlü işlemler ile harcamaların yapılması, takibi, denetlenmesi ve çocuk evleri arasındaki koordinasyonun sağlanması amacıyla oluşturulan merkezler, Sosyal Hizmetler Kanunu'na göre çocuk evleri koordinasyon merkezi olarak tanımlanmıştır. 2014 yılsonu itibarıyla ülke genelinde 74 ilde Çocuk Evi Koordinasyon Merkezi hizmete açılmıştır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014).

2014 Mayıs ayı itibarıyla çocuğa yönelik hizmet veren kuruluşların istatistiksel dağılımı Tablo 4'te sunulmaktadır:

Tablo 4: 2014 Yılında Çocuğa Yönelik Hizmet Veren Kuruluş Sayısı (2014 Mayıs)

	Sayı	Kapasite	Fiilen Bakılan Kişi Sayısı
Çocuk Evi (0-18)	959	5566	4963
Çocuk Yuvası ve Kız Yetiştirme Yurdu (0-18)	8	799	506
Çocuk Yuvası (0-12)	19	1412	764
Erkek Yetiştirme Yurtları (13-18)	26	1702	913
Erkek Yetiştirme Yurtları (Refakatsiz-Sığınmacı) (13-18)	3	118	63
Kız Yetiştirme Yurtları (13-18)	3	180	102
Kız Yetiştirme Yurtları (Refakatsiz-Sığınmacı) (13-18)	1	30	7
Sevgi Evi (0-18)	68	5416	4147
Ara Toplam	1087	15223	11465

(Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Erişim 3).

2014 Mayıs ayı itibarıyla çocuğa yönelik hizmet veren kuruluşların istatistiksel dağılımı incelendiğinde, 959 çocuk evinde 4.963 çocuğun, 68 sevgi evinde 4.147 çocuğun, 26 erkek yetiştirme yurdunda 913 çocuğun, 19 çocuk yuvasında ise 764 çocuğun sağlanan imkânlardan yararlandığı görülmektedir.

b. Sosyal Rehabilitasyon Hizmetleri

Fiziksel, duygusal ve cinsel ihmal ve istismara uğrayan, kanun ile ihtilafa düşmüş, suça yönelen/suçun mağduru çocuklar ile sokakta sosyal risklerle karşı karşıya olan çocukların korunması, bakım ve rehabilitasyonlarının sağlanması için Çocuk Destek Merkezleri (daha önce Koruma Bakım Rehabilitasyon Merkezleri (KBRM) ve Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezleri (BSRM) ve Çocuk Gençlik Merkezleri olarak hizmet veren birimler), ile Çocuk ve Gençlik Merkezleri (ÇOGEM) aracılığıyla söz konusu çocuklara hizmet sunulmaktadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2013b: 58).

Çocuk Destek Merkezleri: Daha önce “Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri (KBRM)”, Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezleri (BSRM) ve Çocuk Gençlik Merkezleri olarak hizmet veren birimler Çocuk Destek Merkezleri adı altında birleştirilmiştir.

Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri (KBRM): “Suça yöneldikleri tespit edilen çocukların davranış bozukluklarını gidermek amacıyla rehabilitasyon süreci tamamlanıncaya kadar geçici süre ile bakım ve korunmalarının sağlandığı, bu süreçte aile, yakın çevre ve toplum ile ilişkilerinin düzenlenmesine yönelik çalışmaların yürütüldüğü 7–18 yaş kız ve erkek çocuklara yönelik ayrı ayrı yapılandırılan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2013b: 58). 2014 yılı Eylül ayı itibarı ile 15 KBRM’de 178 çocuğa koruma ve bakım hizmeti sunulmaktadır.

Çocuk ve Gençlik Merkezleri (ÇOGEM): Çocuk destek merkezleri kapsamına alınan diğer bir birim ise Çocuk ve Gençlik Merkezleri (ÇOGEM) dir. 1997 yılında 572 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararname’nin 5. Maddesi ile SHÇEK Kanununa ek maddeyle “Çocuk ve Gençlik Merkezleri” oluşturulmuştur. Kanunda, ÇOGEM’ler, eşler arası anlaşmazlık, ihmal, hastalık, kötü alışkanlık, yoksulluk, terk ve benzeri nedenlerle sokağa düşerek sosyal tehlikelere karşı savunmasız kalan veya sokakta çalışan çocuk ve gençlerin geçici süre ile rehabilitasyonlarını ve topluma yeniden kazandırılmalarını sağlamak amacıyla kurulan yatılı ve gündüzlü sosyal hizmet kuruluşları olarak tanımlanmıştır (Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü Erişim 3). ÇOGEM’ler, 6.2.2014 tarih ve 6518 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’un 14. maddesi uyarınca Çocuk Destek Merkezleri adını almıştır. 2014 yılı Eylül ayı itibarıyla Türkiye’de 8 yatılı ÇOGEM’de 225 çocuğa bakım ve koruma hizmeti verilmektedir (Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Erişim 3-6).

Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezleri (BSRM): Duygusal, cinsel ve/veya fiziksel istismara uğradıkları tespit edilen çocukların olumsuz yaşam deneyimlerinden kaynaklanan travma ve/veya davranış bozukluklarını giderme amacıyla rehabilitasyon süreci tamamlanıncaya kadar geçici süre bakım ve korunmalarının sağlandığı, bu süreçte aile, yakın çevre ve toplum ile ilişkilerinin düzenlenmesine yönelik çalışmaların yürütüldüğü, kız ve erkek çocuklara yönelik ayrı ayrı yapılandırılan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2013b: 58). 2014 yılı Eylül ayı itibarı ile 39 BSRM’de 777 çocuğa koruma ve bakım hizmeti sunulmaktadır.

TÜRKİYE’DE ÇOCUK KORUMA SİSTEMİNDE SAYISAL GELİŞMELER

İnsan hayatında çocukluk evresi bireyin gelişimi açısından önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu evrenin sağlıklı bir şekilde geçirilebilmesinde çocukların ailelerinin yanında olması önemlidir. Ancak yoksulluk, aile içi sorunlar, anne veya babada bedensel ve ruhsal yetersizlikler, annenin, babanın veya her ikisinin de ölümü, ihmal, istismar, ergen evlilikleri ya da evlilik dışı doğum sonucunda çocuğun terk edilmesi gibi pek çok nedenle çocuklar korunmasız hâle gelmekte ve çocukların fiziksel ve ruhsal gelişimleri açısından ailelerinin yanında kalmaları birtakım sakıncalar doğurmaktadır.

Bu ve benzeri nedenler çocukların korunmasını bir zorunluluk haline getirmektedir. Çocukların korunması açısından gönüllü kamu hizmetleri isteğe bağlı olarak özel ve tüzel kişilerce yani Sivil Toplum Kuruluşları tarafından, zorunlu kamu hizmetleri ise “sosyal hizmet” olarak devletin denetim ve gözetiminde çeşitli kurum ve kuruluşlarca yerine getirilir.

Çocukların korunmasını sağlayan bu kurumların başında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü gelmektedir. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü sosyal hizmet ve yardım uygulamalarıyla korunmasız hale gelen “korunmaya muhtaç çocuklara” koruma sağlamaya çalışır (Yazıcı 2012: 500).

Toplumun geleceği olan çocukların bakımı ve korunması her ülkenin olduğu gibi Türkiye’nin de önem verdiği bir sosyal olgudur. Ailenin sağlıklı yapıya sahip olmaması çocuklara olumsuz yansımakta bu da önemli sosyal problemlere sebep olmaktadır. Türkiye’de çocukların koruma altına alınma nedenleri incelendiğinde; ekonomik ve sosyal yetersizlikler, terk edilme, anne ya da babanın cezaevine girmesi, anne ya da babadan birinin ölümü, aile içi şiddet, ailenin çocuğa yönelik fiziksel ve duygusal istismarı ve diğer sebeplerin önemli kurum bakımına alma nedenleri arasında yer aldığını görülmektedir. Bu gerekçeleri, ekonomik ve sosyal yetersizliklerden dolayı çocuklara ailenin bakamaması, ailenin ölüm ya da ayrılma nedeni parçalanması ve çocuk istismarı olarak üç ana başlıkta toplamak mümkündür. Grafik 2’de Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun 2010 yılı verilerine dayalı olarak Türkiye’de çocukların koruma altına alınma gerekçeleri verilmiştir.

Grafik 2: Türkiye’de Çocukların Korunma Altına Alınma Nedenleri

Kaynak: (Yazıcı: 2012: 515)

Çocukların bakım ve koruma altına alınma nedenlerinde ilk sırayı % 69,5 ile ekonomik ve sosyal yoksunluk almaktadır. Bunu % 33,4 ile ebeveynlerinin çocuğu terk etmesi, % 21,2 anne ya da babanın ceza evine girmesi, % 7,7 çocuğun aile içinde ve dışında cinsel istismara veya kötü muameleye uğraması, % 6,6 üvey annenin ya da babanın çocuğu kabul etmemesi, doğal afetler ve terör, % 5,7 anne veya babanın ölümü, % 1,5 ailenin fiziksel ve duygusal istismarı gibi diğer nedenler izlemektedir. Bu verilere göre çocukların bakım ve korumaya alınma nedenleri arasında ön plana çıkan durum ailelerin sosyal ve ekonomik nedenlerden dolayı çocukları terk etmesi olarak görülmektedir. Bu sayısal veriler ekonomik yetersizliklerin aile içinde çocuk sayısına da bağlı olabileceği, bakılmayan çocuklar için yardım talebi olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. İkinci sıradaki ebeveynlerin çocukları terk etmesi ise daha çok evlilik dışı çocukların olabileceği sonucunu düşündürmektedir. Tüm nedenler düşünüldüğünde göze çarpan önemli sonuçlardan biri de küçümsenmeyecek oranda olan aile içi cinsel istismardır (Yazıcı, 2012).

Avrupa ülkelerinde koruyucu aile ve kurum bakımı uygulamaları ile çocukların erken yaşlarda koruma altına alındığını görülmektedir. Avrupa ülkelerinde koruyucu aile ve kurum bakımı uygulamaları ile üç yaş altında koruma altına alınan çocuklarla ilgili veriler Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5: Bazı Avrupa Ülkelerinde Koruyucu Aile ve Kurum Bakımında Bulunan 3 Yaş Altındaki Çocukların Sayı ve Oranları (2003 yılı)

Ülkeler	Kurumdaki Sayı	Kurum Oranı (1/10.000)	Koruyucu ailedeki sayı	Koruyucu ailedeki oran (1/10.000)
Belçika	2164	56	3257	85
Bulgaristan	1238	50	-	-
Litvanya	458	46	217	22
Macaristan	773	44	1193	68
Romanya	2915	33	3675	42
İspanya	2471	23	3596	34
Hollanda	1284	16	-	-
Portekiz	714	16	138	3
Fransa	2980	13	4685	20
Polonya	1344	9	2569	17
Danimarka	133	7	391	20
Almanya	1495	7	4570	20
Yunanistan	114	3	20	5
Türkiye	850	2	580	1
İtalya	310	2	394	2
Norveç	17	1	263	15
Birleşik Krallık	65	1	7745	38
Slovenya	0	0	1252	233
Slovakya	502	31	2345	146
İzlanda	0	0	7	6
Toplam	19325		36897	

Kaynak: (Browne, 2005, pp. 26. Akt. Yazıcı: 2012).

Tablo incelendiğinde 3 yaş altındaki çocukların en çok bulunduğu koruyucu aile sayısı 7745 aile ile Birleşik Krallık ilk sırada yer almaktadır. Fransa, Almanya, Romanya ve İspanya'daki koruyucu ailelerde bakım ve koruma altında bulunan 3 yaş altındaki çocuk sayısı diğer ülkelere göre yüksek düzeydedir. Aynı dönemde Türkiye'de koruyucu ailede bulunan 3 yaş altındaki çocukların sayısı sadece 580 ve oranı ise on binde 1 olarak belirlenmiştir. Aynı dönemde 3 yaş altındaki çocukların kurum bakımına alınan sayıları incelendiğinde ise ilk sırayı Fransa almaktadır. Türkiye'de ise 850 çocuk kurum bakımında yer almakta olup, bu sayı on binde 2'lik bir oranı ifade etmektedir. Sayısal verilere göre korunma altındaki çocukların Avrupa'daki diğer gelişmiş ülkelere göre oranının düşük olması sevindiricidir. Bu sonuç Türkiye'deki aile yapısının sağlam olduğunu göstermektedir. Bu sonuç Türkiye'deki aile yapısının olumlu özellikleri olduğu biçiminde yorumlanabilir.

Aileye döndürülen çocuk, evlat edindirme hizmetlerinden yararlanan çocuk, aile yanında koruma altına alınmadan desteklenen çocuk, koruyucu aile, koruyucu aile yanındaki çocuk sayılarının 2012 – 2014 yıllarındaki gelişimi Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6: Koruma Altındaki Çocukların Yıllara Göre Dağılımı

Çocuğun Konumu	YIL		
	2012	2013	2014 (Kasım)
Aileye Döndürülen Çocuk	8.861	9.937	10.476
Evlat edindirme Hizmetlerinden Yararlanan Çocuk	12.057	12.822	13.372
Koruma Altına Alınmadan Aile Yanında Desteklenen Çocuk	33.344	42.970	54.737
Koruyucu Aile Sayısı	1.350	2.776	3.195
Koruyucu Aile Yanındaki Çocuk	1.492	3.351	3.890
Toplam	57.104	71.856	85.670

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2014)

Tabloda görüldüğü gibi son üç yıllık süreç incelendiğinde; Koruma altına alınmadan aile yanında desteklenen çocuk sayısının yoğunluğu dikkat çekmekte ve bu sayının yıllara göre fark edilir bir şekilde arttığı gözlenmektedir. Ayrıca ailesi yanına döndürülen çocuk sayısında, evlat edindirme hizmetlerinden yararlanan çocuk sayısında, koruyucu aile sayısında ve dolayısıyla koruyucu aile yanındaki çocuk sayısında yıllara göre olumlu yönde bir farklılaşmanın olduğu gözlenmektedir. Buna göre tablodaki artışın temel nedenlerinin başında korunma altına alınması gereken çocukların belirlenmesinde talep odaklı hizmetten arz odaklı hizmete geçişinin etkisinin olduğu söylenebilir. Ayrıca korunmaya muhtaç çocukların devletin koruma altına alabilme gücünün arttığı da söylenebilir. Son üç yılda devletin koruma altına alabilme kabiliyetinde önemli artışlar sağlanmıştır. Başka bir deyişle çocuklara yönelik koruyucu ve önleyici hizmetler için daha fazla sosyal ve ekonomik tedbir devreye sokulmuştur.

Türkiye'de sosyal koruma harcamalarının dul, yetim, engelli-malul, yaşlı bakımı, hastalık ve sağlık harcamaları, işsizlik ve konut yardımı v.b çeşitli alanlarda yapıldığı görülmektedir. Sosyal devlet olmanın en önemli özelliği olan ihtiyaç sahibi insanlara yardım elinin uzatılması devletin önemli görevlerinden biridir. Türkiye'de 2000-2012 yılları arasında sosyal koruma harcamalarının dağılımı Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7: Sosyal Koruma Harcamalarının Yardım Türlerine Göre Dağılımı (000 000TL)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Sosyal koruma harcamaları toplamı	14247	21586	33537	48449	61068	71271	85039	98156	113511	134564	148679	171882	195715
İdari masraflar ve diğer harcamalar	450	727	952	1222	1536	2273	2373	2336	2616	2873	3296	4006	4573
Sosyal yardımlar toplamı	13798	20859	32585	47227	59531	68998	82666	95819	110896	131692	145383	167876	191142
Hastalık/ sağlık bakımı	5788	8794	13786	18413	21927	23937	29516	32047	38864	46543	48323	54770	59017
Engelli/malül	360	522	782	1011	1225	1442	1733	2280	2737	3789	4552	5763	6792
Emekli/Yaşlı	5307	8421	13241	20531	26778	32228	38222	45498	52891	63236	71725	80119	91830
Dul/Yetim	1392	2270	3460	5482	7096	8203	9721	11470	11504	11399	13875	18895	22394
Aile/Çocuk	352	537	842	1056	1343	1790	1956	2803	2946	3418	3681	4599	5669
İşsizlik	14	20	84	165	307	470	554	604	722	1883	1852	1903	2720
Konut	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sosyal dışlanma b.y.s	585	295	390	568	856	926	964	1117	1232	1424	1374	1826	2719

TÜİK Sosyal Koruma İstatistikleri, 2000-2012

Tabloda aile ve çocuk ile ilgili boyut incelendiğinde bu yöndeki harcamaların yıllara göre artış gösterdiği. 2012 yılı itibariyle toplam yardım içerisinde %3'lük bir bölümünü oluşturmaktadır. Koruma harcamalarının en yüksekini ise kurumsal harcamalar olduğu gözlenmektedir. Bu da ayrıca dikkat çekici bir durumdur.

Çocukların koruma altına alınmalarında farklı kurumsal çözümler üretilmiştir. Bu yöntemlerden biri de çocuğun kurumda koruma altına alınmadan akraba denetim ve gözetimi altında korunma yoluna gidilmesidir. Tablo 8'de sosyal ve ekonomik yardımla desteklenen çocukların yardım yapılan kişiyle yakınlıklarına göre dağılımlarına ilişkin bilgi verilmektedir.

Tablo 8: Yardım Yapılan Çocukların Gözetimi Altında Oldukları Kişilere Yakınlıkları

Yakınlık	Sayı	Yakınlık	Sayı
Amca	345	Kayınvalide	4
Anne	46581	Kendisi	1812
Anneanne	966	Komşu	15
Arkadaş	2	Oğlu	8
Baba	3945	Kızı	14
Büyükanne	25	Teyze	215
Dayı	91	Torun	39
Dede	744	Üvey anne	93
Enişte	19	Üvey baba	13
Eşi	3	Üvey kardeş	27
Hala	560	Yenge	352
Kardeş	598	Diğer	206

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2014).

Dağılım incelendiğinde çocukları için yardım yapılan yakınlarından birinci sırada anne, ikinci sırada babanın bulunduğu görülmektedir. Yardım yapılan çocukların genellikle birinci derecede yakınlarının gözetiminde oldukları gözlenmektedir.

Sosyal ve Ekonomik Destek alan çocuklara devlet, eğitim kademelerine göre farklı miktarda yardım yapmaktadır. Okul derecesi arttıkça öğrencilere yapılan yardım miktarı da artmaktadır. Tablo 9'da yer alan eğitim kademelerine göre destek yönetmeliği çerçevesin de verilen yardımlar yer almaktadır.

Tablo 9: Sosyal Ekonomik Destek Yönetmeliği Gereği Yapılan Yardımlara İlişkin Dağılım

OKUL KADEMESİ	2011	2012	2013	2014
Okul öncesi çocuk	306,19 TL	340,05 TL	360,76 TL	365,74 TL
İlköğretime devam eden çocuk	459,28 TL	510,07 TL	541,14 TL	548,61 TL
Orta öğretime devam eden çocuk	489,90 TL	544,08 TL	577,21 TL	585,18 TL
Orta öğretim seviyesinde olup okula devam etmeyen çocuk için	306,19 TL	340,05 TL	360,76 TL	365,74 TL
Yüksek öğretime devam eden çocuk	551,13 TL	612,09 TL	649,36 TL	658,33 TL
Yetişkinler için	244,95 TL	272,04 TL	288,61 TL	292,59 TL
Ortalama	451,62 TL	501,57 TL	532,11 TL	539,47 TL

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

Tabloda yer alan eğitim kademelerine göre verilen ekonomik destek incelendiğinde okul öncesi dönemdeki çocuklara yapılan kişi başı yardım miktarı 2011 yılında aylık 306,19 TL iken 2014 yılında 365,74 TL'ye çıkarılmıştır. İlköğretime devam eden çocuklara kişi başı yardım miktarı 2011 yılında aylık 459,28 TL iken, bu miktar 2014 yılında 548,61 TL'ye ve ortaöğretime devam eden çocuklara kişi başı yardım miktarı 2011 yılında aylık 489,90 TL iken bu miktar 2014 yılında 585,18 TL'ye çıkarılmıştır. Verilere bütün olarak bakıldığında sosyal ekonomik destek kapsamında yapılan yardımların yıllara göre ve eğitim kademelerine göre farklılaşarak arttığı gözlenmektedir.

3. AMAÇ ve KAPSAM

Araştırmanın kapsamı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüne yürütülen “Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetinin” nitel ve nicel olarak değerlendirilmesi, hizmetten yararlanan çocuk ve aileye katkısı, ulaşılabilirliği ve süresi, çocuğun eğitime, gelişimine, sağlığına, yaşam kalitesine etkileri, etkili bir sosyal ve ekonomik destek hizmetine ilişkin politika, strateji ve uygulamalar geliştirilmesi olarak belirlenmiştir.

Genel Amaçlar

Buna göre bu projenin amacını üç temel boyutta ifade etmek mümkündür. Bunlar;

1. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı kuruluşlarda korunma altına alınan çocukların, ailelerine sosyal yardım yapılarak çocukların kuruluş bakımından ailelerinin yanına döndürülme çalışmasının verimliliğini ve etkililiğini değerlendirmek,
2. Ekonomik yoksunluk nedeniyle kuruluşa müracaat eden ailelerin çocuklarının kurum bakımına alınmaksızın sosyal ve ekonomik destek sağlanarak aileleri yanında bakımı ve yetiştirilmelerine yönelik hizmetlerin verimliliğini ve etkililiğini değerlendirmek,
3. Aile yanında desteklenen ya da aile yanına döndürülen çocukların gelişim evrelerine göre psikolojik, sosyal, akademik gelişimlerini ve çocuğun aile yapısını değerlendirmeye yönelik etkin bir sistem oluşturmaktır.

Alt amaçlar (Hedefler)

Yukarıdaki genel amaçlar çerçevesinde projenin alt amaçlarına (hedefleri), aşağıda sorulara cevap bulunarak ulaşılmaya çalışılmıştır. Buna göre alt amaçlar şunlardır.

1. Sosyal ve ekonomik destek (SED) yardımından yararlanan hanelerin (ve çocuğun) yardım sürecine ve işleyişine ilişkin görüşleri nelerdir?
  - a. SED hizmetinin amaçlarına ilişkin farkındalık düzeyleri nelerdir?
  - b. SED yardım sürecinin işleyişine ilişkin görüşleri nelerdir?
  - c. SED yardım sürecinde etkili olan görevlilerin davranışlarına ilişkin görüşleri nelerdir?
  - d. SED yardım sürecinde karşılaştıkları güçlüklerle ilişkin görüşleri nelerdir?
  - e. Tekrar kuruluş bakımına dönme konusundaki görüşleri nelerdir?
  - f. Aile bireylerinin çocuğun tekrar kuruluş bakımına dönmesine ilişkin görüşleri nelerdir?
2. SED yardımı alan hanelerdeki çocukların yardım almadan önceki durumlarıyla karşılaştırıldığında;
  - a. Okul (akademik) başarı durumlarında bir değişim gözlenmekte midir?
  - b. Okula devam durumlarında bir değişim gözlenmekte midir?
  - c. Okul değiştirme konusundaki sıklık derecesi nedir?
  - d. Ailenin yer değiştirme sıklığı nedir ve bu durum çocukta ne gibi bir etki (sosyal-psikolojik çevreye uyum vb.) ortaya çıkarmaktadır?
  - e. Okul terki oranlarında nasıl bir değişiklik gözlenmektedir?
  - f. Başarı, devam, okul terki durumları açısından cinsiyete göre aralarında anlamlı bir fark var mıdır?
  - g. Başarı, devam, okul terki durumları açısından bölgelere, il/ilçe ayırımına, hane halkı türüne ve toplam gelire göre aralarında anlamlı bir fark var mıdır?
  - h. Ortaöğretime geçişlerinde ne gibi bir değişim gözlenmektedir?
3. SED yardımı alan hanedeki bireylerin sosyal, psikolojik ve sağlık açısından taşıdığı riskler nelerdir?
  - a. Çocuğun ve hanedeki bireylerin sürekli tedaviye ihtiyaç duydukları kronik hastalıkları (psikolojik ve fiziksel) var mıdır?

- b. Çocuğun SED yardımı öncesi ve sonrası tedavi kuruluşlarına başvuru sıklığı nedir?
  - c. Çocuğa ve diğer aile bireyelerine yönelik olarak aile içi şiddet var mıdır?
  - d. Çocuğun içinde bulunduğu çevreden, sağlık durumundan ve kendi alışkanlıklarından kaynaklanan risk etmenleri nelerdir?
  - e. Çocuk ya da aile bireyelerinin herhangi bir kötü alışkanlığı (alkol, sigara, uyuşturucu alışkanlığı-bağımlılığı vb.) var mıdır?
  - f. Çocukta ya da ailede yeme bozukluğu var mıdır?
  - g. Çocukta dikkat eksikliği var mıdır?
  - h. Çocukta ya da aile de sosyal problemler (duygusal sorunlar, endişe, depresyon, intihara meyil vb.) var mıdır?
  - i. Çocukta konuşma bozukluğu var mıdır?
  - j. Çocukta konuşma dili (Türkçe ya da anadil) konuşma sorunu var mıdır?
  - k. Çocukta konuşma bozukluğu var mıdır?
  - l. Çocuğun günlük öğün miktarı ne kadardır?
  - m. Çocuğun ailesi ile günlük zaman geçirme süresi ne kadardır?
  - n. Çocuk ya da ailedeki diğer çocuklar içinde gelir getiren bir işte çalışma durumu (şu anda ya da geçmişte) nedir?
4. SED yardımı alan hanede yer alan bireyelerin ve çocuğun sosyal ve sportif etkinliklere katılım durumu nedir?
  5. SED yardımı sürecinde yer alan meslek elemanlarının ve eğitimcilerin yardım sürecine ilişkin görüşleri nelerdir?
    - a. SED yardımının hedeflerine ilişkin görüşleri nelerdir?
    - b. SED yardımının sürecine ilişkin görüşleri nelerdir?
    - c. SED yardım sürecinde yer alan çocuklara ve ailelerine ilişkin olumlu ya da olumsuz görüşleri nelerdir?
    - d. SED yardım sürecinde kendi mesleki yeterliliklerine ilişkin görüşleri nelerdir?
    - e. SED yardım sürecinde hizmet içi eğitime ihtiyaç duyma durumları nedir?
    - f. SED yardım sürecindeki iş yüklerine ilişkin görüşleri nelerdir?
    - g. SED yardım sürecinde kullanılan fiziksel olanaklara araç gereçlerin yeterliliğine ve kullanılan kaynaklara ilişkin görüşleri nelerdir?
    - h. SED hizmeti iptal edilen hanelere ilişkin görüşleri nelerdir?
  6. Etkili bir “Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti” sunumuna ilişkin politikalar, stratejiler, süreçler ve uygulamalar nelerdir?
  7. Yurt dışı uygulamalardaki modeller nelerdir ve örnek alınabilecek bir model önerisi var mıdır?

4. VARSAYIMLAR

Bu araştırma sonucunda elde edilecek verilere göre aile yanında destek hizmetlerine yönelik önerilere dayalı olarak yapılacak iyileştirme çalışmaları ile, gerek korunma kararlı olup ailesi yanında desteklenen çocuklar, gerekse koruma altına alınmaksızın desteklenen çocukların eğitim, sağlık, psiko-sosyal özelliklerinin olumlu yönde gelişeceği varsayılmaktadır. Başka bir deyişle çocukların yaşam kalitelerinde olumlu gelişmeler gözlenebilecektir.

5. SINIRLILIKLAR

Araştırma çalışma evreni olarak belirlenen NUTS bölge sınıflamasına göre Düzey2 bölgelerinden maksimum çeşitlilik örnekleme esaslarına özen göstererek yapılan seçim sonucunda belirlenen 30 ildeki saha araştırması verileri ile sınırlıdır. Buna karşın araştırma kapsamında incelenecek çocukların bu illerdeki oranlarına bakıldığında Türkiye evreninin büyüklüğüne yakın değerlerde olduğu gözlenmiştir. Türkiye evreninde araştırmanın saha verilerinin toplanmaya başlandığı Eylül 2014 tarihi itibarıyla korunma kararı olup ailesi yanında desteklenen (6a) 3049 çocuktan 1811'i araştırmanın yapılacağı 30 ilde bulunmaktadır. Başka bir deyişle evrenin % 59.4'ü araştırmanın yapılacağı illerde yer almaktadır. Ayrıca araştırma kapsamındaki Türkiye evreninde yer alan korunma kararı almaksızın (6b) desteklenen yaklaşık 53610 çocuğun yaklaşık % 60'ını oluşturan 32166 çocuk bu illerde bulunmaktadır. Buna göre belirlenen 30 ilin araştırma kapsamında yer alan çocukların özelliklerini önemli, ölçüde yansıtmaya potansiyeline sahip olduğu söylenebilir. Bu nedenle araştırmanın belirli sınırlılıklar dahilinde ülke genelindeki diğer sosyal destek hizmetlerinden yararlanan çocuklara yönelik yorumlara da imkân verebileceği kabul edilebilir.

6. METOD ve TEKNİKLER

Araştırmanın Modeli

Araştırma betimsel tarama modeline dayalı olarak tasarlanmıştır. Araştırma ile örnekleme yer alan korunma kararı olup ailesi yanında desteklenen çocuklar ile (6a), korunma altına alınmaksızın desteklenen çocuklara (6b) Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüne sağlanan "Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetinin" nitel ve nicel olarak değerlendirilerek mevcut durumun ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu modele uygun olarak araştırma örnekleme içinde yer alan çocuklar, bunların aileleri ve bu çocuklardan sorumlu Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüklerinde bulunan meslek elemanlarından alınan görüşler ile sağlanan desteğin çocuk ve ailesine katkısı, ulaşılabilirliği, çocuğun eğitimine, sağlığına, yaşam kalitesine etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Bunun yanında sosyal ve ekonomik destek hizmetlerine yönelik uygulanan modellerin bir değerlendirmesi yapılmış ve Türkiye'de uygulanan modelin iyileştirilmesi yönünde önerilerde bulunulmuştur.

Çalışma Evreni ve Örneklem

Türkiye'de Sosyal Ekonomik Destek (SED) kapsamında yer alan iki grup yer almaktadır. Bunlar;

1. Korunma kararı olup ailesi yanında desteklenen yaklaşık 3.049 çocuk (6a)
2. Korunma altına alınmaksızın desteklenen (6b) yaklaşık 53.610 çocuktan oluşmaktadır.

Buna göre araştırmanın çalışma evrenini "istatistiksel bölge" sınıflandırma sistemi olan ve 2002 yılından beri ülkemizde kullanılmakta olan Avrupa Birliği NUTS (The Nomenclature of Territorial Units for Statistics) sistemine göre Düzey2 (26 bölge) bölgelerinden seçilen 30 il olarak belirlenmiştir. Bu illerin belirlenmesinde temel ölçütler (a) Türkiye'nin her bölgesinden bölgesel özellikleri temsil edebilecek iller olması, (b) SED kapsamında desteklenen çocukların evrendeki oranını ve özelliklerini büyük ölçüde yansıtması olarak özetlenebilir. Düzey2 bölgesindeki iller belirlenirken bazı kriterlere dikkat edilmiştir. Bunlar; (a) her bölgedeki ilde araştırma kapsamında yer alabilecek çocuklar açısından daha fazla çocuğun bulunması, (b) bölgedeki diğer illere göre daha fazla nüfusa sahip olması ve (c) Düzey2 bölge sınıflamasında 26 il bulunmasından dolayı geriye kalan 4 il belirlenmesinde az gelişmiş il olması gibi ölçütler olmuştur.

Bu esaslar göre seçilen iller ve bu illerde örnekleme giren çocuk sayılarına ilişkin veriler Tablo 10'da görülmektedir.

Tablo 10: Araştırma İlleri ve Örneklemde Yer Alan Çocukların İllere Göre Dağılımı

Düzye/2 bölge kod	İller	Korunma kararlı çocuk sayısı (6a)	Çalışma evreni içindeki oranı % (n=1811)	*Örneklem alınan sayı (1200 kişi içindeki sayı)	*Örneklem alınan sayı (1200 kişi içindeki sayı- yuvarlak)	Korunma kararı olmaksızın desteklenen çocuk sayısı (6b)	Çalışma evreni içindeki oranı (N=32166)	Örneklem alınan sayı (2000 kişi içindeki sayı)	Örneklem alınan sayı (2000 kişi içindeki sayı- yuvarlak)	Örneklem giren toplam çocuk sayısı
TR100	İstanbul	283	15.63	187.52	188	6290	19.55	391.10	391	579
TR211	Tekirdağ	34	1.88	22.53	23	455	1.41	28.29	28	51
TR221	Balıkesir	71	3.92	47.05	47	608	1.89	37.80	38	85
TR310	İzmir	146	8.06	96.74	97	1956	6.08	121.62	122	219
TR322	Denizli	46	2.54	30.48	31	471	1.46	29.29	30	61
TR332	Manisa	24	1.33	15.90	16	975	3.03	60.62	61	77
TR411	Bursa	18	.99	11.93	12	1071	3.33	66.59	67	79
TR421	Kocaeli	20	1.10	13.25	13	429	1.33	26.67	27	40
TR511	Ankara	223	12.31	147.76	148	4132	12.85	256.92	257	405
TR521	Konya	130	7.18	86.14	86	504	1.57	31.34	32	118
TR621	Adana	77	4.25	51.02	51	701	2.18	43.59	44	95
TR611	Antalya	73	4.03	48.37	49	607	1.89	37.74	38	87
TR632	Kahramanmaraş	58	3.20	38.43	39	1143	3.55	71.07	71	110
TR712	Aksaray	36	1.99	23.85	24	449	1.40	27.92	28	52
TR721	Kayseri	66	3.64	43.73	44	399	1.24	24.81	25	69
TR811	Zonguldak	17	.94	11.26	12	517	1.61	32.15	32	44
TR822	Çankırı	35	1.93	23.19	23	224	.70	13.93	14	37
TR831	Samsun	18	.99	11.93	12	1027	3.19	63.86	64	76
TR904	Rize	29	1.60	19.22	20	322	1.00	20.02	20	40
TRA11	Erzurum	7	.39	4.64	5	1182	3.67	73.49	74	79
TRA21	Ağrı	23	1.27	15.24	16	1128	3.51	70.14	70	86
TRB13	Bingöl	117	6.46	77.53	78	506	1.57	31.46	32	110
TRB12	Elazığ	26	1.44	17.23	18	1177	3.66	73.18	73	91
TRB22	Muş	30	1.66	19.88	20	1173	3.65	72.93	73	93
TRB21	Van	2	.11	1.33	2	600	1.87	37.31	37	39
TRC11	Gaziantep	56	3.09	37.11	38	1248	3.88	77.60	78	116
TRC12	Adiyaman	34	1.88	22.53	23	597	1.86	37.12	37	60
TRC21	Şanlıurfa	27	1.49	17.89	18	1241	3.86	77.16	77	95
TRC34	Siirt	41	2.26	27.17	28	642	2.00	39.92	40	68
TRC31	Mardin	44	2.43	29.16	30	392	1.22	24.37	24	54
Toplam		1811	100.00	1200	1211	32166	100.00	2000	2004	3215

Tabloda görüldüğü gibi Türkiye evreninde saha verilerinin toplanmaya başlandığı Eylül 2014 tarihi itibarıyla korunma kararı olup ailesi yanında desteklenen 3049 çocuktan 1811'i araştırmanın yapılacağı 30 ilde bulunmaktadır. Başka bir deyişle evrenin % 59.4'ü araştırmanın yapılacağı illerde yer almaktadır. Ayrıca araştırma kapsamındaki Türkiye evreninde Eylül 2014 tarihi itibarıyla yer alan korunma kararı olmaksızın desteklenen 53610 çocuğun yaklaşık % 60'ını oluşturan 32166'sı bu illerde bulunmaktadır. Buna göre yukarıda belirlenen illerin araştırma kapsamında yer alan çocukların özelliklerini önemli, ölçüde yansıtmaya potansiyeline sahip olduğu söylenebilir.

Türkiye evrenindeki korunma kararı olup ailesi yanında desteklenen 3049 çocuktan % 95 güven düzeyi, $\pm 0,05$ örneklem hatası ile 322 kişi alınması yeterli iken, belirlenen 30 ilde 351 çocuğa ulaşılabilmektedir. Ayrıca korunma altına alınmaksızın desteklenen yaklaşık 53610 çocuktan da % 95 güven düzeyi, $\pm 0,05$ örneklem hatası ile 377 kişi alınması yeterli iken 2000 çocuğa ulaşılmıştır. Bu konudaki Tablo 11 aşağıda görülmektedir.

Tablo 11: % 95 Güven Düzeyi ve Çeşitli Kesinlik Sınırları İçin Örnek Büyüklükleri

Evren Büyüklüğü	Kesinlik (Göz Yumulabilir Hata)				
	+ 1%	+ 2%	+ 3%	+ 4%	+ 5%
1.000	*	*	*	375	278
2.000	*	*	696	462	322
3.000	*	1334	787	500	341
4.000	*	1500	842	522	350
5.000	*	1622	879	536	357
10.000	4899	1936	964	566	370
20.000	6489	2144	1013	583	377
50.000	8057	2291	1045	593	381
100.000	8763	2345	1056	597	383
500.000 to ₺	9423	2390	1065	600	384

*Bu durumlarda evrenin %50'den fazlasının örnekte yer alması gerekir.

Kaynak: (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004:50)

Bu çocukların sayılarının belirlenmesinde oranlı eleman örneklem yöntemi benimsenmiş, illerdeki çocuk sayısının 30 ildeki çocuk sayısına oranı belirlendikten sonra, bulunan oran nispetinde çocuğun örneklem grubuna girmesi sağlanmıştır. Buna göre görüldüğü gibi korunma kararı olup ailesi yanında desteklenen 351 çocuk ve korunma altına alınmaksızın desteklenen 2000 çocuk olmak üzere toplam 2351 çocuk örneklem grubunu oluşturmaktadır.

Çocukların seçiminde ise maksimum örneklem yöntemlerinden amaçlı örneklem yöntemi esas alınmıştır. Amaçlı örneklem yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örneklemesinin amacı, görece olarak bir örneklem oluşturmak ve bu örnekte çalışılan probleme taraf olabilecek bireylerin-özelliklerinin maksimum derecede yansıtmak olarak açıklanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 1999). Maksimum örneklem yöntemiyle planlanan bir araştırma sonucunda ortaya çıkabilecek bulgular ve sonuçlar daha zengin olabilmektedir. Patton'a (1987) göre maksimum çeşitlilik gösteren bir örneklem oluşturmanın iki temel yararı vardır: Bunlar 1. Örneklem dahil her durumun kendine özgü boyutlarının ayrıntılı bir biçimde tanımlanması, 2. büyük ölçüde heterojenlik gösteren durumlar arasında ortaya çıkabilecek ortak temalar ve bunların değerinin ortaya çıkarılmasıdır (Akt. Yıldırım ve Şimşek, 1999). Buna göre seçilen 30 ilin bölgelerinin en kalabalık nüfusuna sahip iller olması, gelişmiş ya da az gelişmiş yöre özelliklerini taşımaları gibi özelliklerinden dolayı farklı örnekleri barındırabilecek nitelikleri taşıyan iller oldukları düşünülmüştür. Başka bir deyişle örnekte yer alacak çocukların yaş, cinsiyet, sosyo ekonomik düzey vb. özellikleri açısından seçilen illerde yeteri kadar farklı özellikte ve örneklemin gerektirdiği sayıda bulunacağı söylenebilir.

Çocukların belirlenmesinde öncelikle Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı veri tabanından 30 ilde kapsam dahilinde olan çocukların bilgileri alınmış ve örneklem belirleme esaslarına göre hangi çocuklar ve aileleri ile görüşüleceğine karar verilmiştir. Görüşme yapılacak aileler ve çocukların belirlenmesinde "maksimum çeşitleme yöntemi" uygulanmaya çalışılmış ve araştırmaya dahil olacak bireyler açısından dengeli bir dağılım oluşturulmaya çalışılmıştır. Buna göre;

- çocukların 6a ya da 6b statüsüne göre dağılımları,
- cinsiyetleri,
- yaş durumları (0-11 yaş ve 12-18 yaş arası olma durumu gibi değişkenler dikkate alınmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın amaçları gereği bu çocukların ailelerinden bir ebeveyn ile de görüşme yapıp anket uygulanması planlanmıştır. Buna göre 2351 çocuğun ebeveynleri ile de görüşme yapılmıştır.

Araştırmanın hedef grubunu oluşturan çocuklarla ilgili veri toplama aşamasında belirlenen illerde ASP İİ Müdürlüklerinde bu çocuklardan sorumlu meslek elemanları ile de görüşmeler yapılmıştır. Buna göre 100 meslek elemanı ile görüşülmüştür.

Araştırmada veri toplanan bir başka kaynak ise çocukların akademik başarılarına ilişkin verilerdir. Bu konudaki veriler aileler, çocuklar, meslek elemanı ve çocukların dosyalarından elde edilmiştir.

Diğer bir veri toplama alanı çocukların sağlık durumlarına ilişkin verilerdir. Belge tarama boyutlu veriler toplanmasına özen gösterilmiştir. Başka bir deyişle resmi sağlık kayıtlarından bilgi alınmaya çalışılmıştır. Bunun yanında 2351 çocuğun sağlık verileri görüşmeler sırasında kendilerinden ve ailelerinden de elde edilmiştir.

Veri Toplama Araçları ve Teknikleri

Veri toplama araçlarına ilişkin özellikler Tablo 12'de görülmektedir.

Tablo 12: Veri Toplama Araçlarına İlişkin Özellikler

Hedef kitle	Veri toplama amacı	Veri toplama biçimi	Veri toplama kaynağı
2351 çocuk (976 sı 12 yaş üzerinde çocuk olup, çocuk görüşme anketleri sadece bu çocuklara uygulanmıştır)	Akademik başarı ve okul ile ilgili veriler elde etmek	Belge tarama Gözlem görüşme	Çocuğun dosyası, çocukla ve ebeveyni ile görüşme formu-anketi.
	Sağlık kayıtlarını elde etmek (boy, kilo, hastalık durumu, alışkanlıklar vb.) sağlık durumu belirleme formu	Belge tarama Görüşme	çocuğun dosyası, çocukla, ailesiyle, meslek elemanı ile görüşme anketi..
	Psiko-Sosyal Gelişimlerini belirlemek	Psiko-sosyal gelişim envanteri doldurtma	Standart ölçek
2351 ebeveyn	Çocukların ve ailenin genel olarak yaşam kaliteleri ile ilgili veri toplamak (sosyal-psikolojik yaşam-sağlık-eğitim vb)	Görüşme Gözlem	Aile görüşme formu-anketi
100 Meslek elemanı	Çocukların genel yaşam kalitesi ile ilgili veri toplamak (sosyal-psikolojik yaşam-sağlık-eğitim vb)	Görüşme	Meslek elemanı görüşme formu-anketi

Yukarıdaki açıklamalara göre oluşturulan ve pilot uygulamada denenilen 3 temel veri toplama aracı hazırlanmıştır. Bu araçlar ve özellikleri şöyle açıklanabilir.

Aile görüşme anketi

Aile görüşme anketi 55 soru ve araştırma ekibi tarafından geliştirilmiş olan 0 -11 yaş çocukların psikososyal gelişim özelliklerini belirlemeyi amaçlayan 43 maddeden oluşan bir anketin birleşiminden oluşmaktadır. Sorular nitel ve nicel veriler elde edilebilecek biçimde oluşturulmuştur. Soruların bir kısmı sadece ailenin görüşlerini belirlemeye yönelik olup, önemli bir kısmı da çocuklar ve meslek elemanının görüşleri ile karşılaştırmayı esas alan sorulardan oluşmuştur.

Çocuk görüşme anketi

Çocuk görüşme anketi 12 yaş ve üzeri çocuklardan veri toplamak amacıyla geliştirilmiştir. Çünkü bilimsel esaslara göre 12 yaşından küçük çocuklarla görüşme yöntemi ile veri toplamakta güvenilirlik ve geçerlik açısından sorunlar yaşanabilmektedir. Anket esas olarak iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm SED yardımına ilişkin veri toplama amaçlayan 41 sorudan oluşmaktadır. Söz konusu sorular nitel ve nicel veriler elde edilebilecek özelliklerde ve bir kısmı çocukların görüşleri bir kısmı da aileler ve meslek elemanının görüşleri ile karşılaştırmayı esas alan sorulardan oluşturulmuştur. Anketin devamında da 60 maddeden oluşan Erikson'un 12 yaş sonrası bireylere uygulanan psikososyal gelişim dönemleri ölçeği maddeleri yer almıştır.

Meslek elemanı görüşme anketi

Anket saha çalışmaları sırasında görüşmeler yapılacak çocuklardan sorumlu olan meslek elemanlarından veri toplamak amacıyla hazırlanmıştır. Ankette 29 soru bulunmaktadır. Sorular nitel ve nicel veriler elde edilebilecek biçimde oluşturulmuştur. Soruların bir kısmı sadece meslek elemanının görüşlerini belirlemeye yönelik olup, önemli bir kısmı da çocuklar ve ailelerin görüşleri ile karşılaştırmayı esas alan sorulardan oluşmuştur.

Veri Toplama Araçlarının Geçerlik Güvenirlik Çalışmaları

Aile, çocuk ve meslek elemanı görüşme araçlarının geçerlik ve güvenirliliği

Aile, çocuk ve meslek elemanı anketlerindeki maddelerin geçerlik çalışmaları kapsam geçerliliği açısından uzman yargısına göre test edilmiştir. Bu amaçla 7 uzman araçların amaca uygunluğunu gözden geçirmiş, araştırma amaçları ile soruları eşletirmiş, soruların amaca uygun veri toplama durumlarını değerlendirmiştir. Nitel olarak yapılan bu değerlendirmelerle en az 5 ortak oturum yapıp sorular tek tek gözden geçirilmiş ve tam bir görüş birliği ile "amaca uygun veri toplama" özelliği açısından sorular kesinleştirilmiştir. Nitekim pilot uygulama sonrasında toplam 125 sorunun (çocuk anketi = 41, aile = 55, meslek elemanı = 29, toplam = 125) yapılan inceleme sonrası araştırma amacına uygun veri toplayabileceği gözlemlenmiştir.

Veri toplama araçların güvenirlilik çalışması için ise nitel bir çalışma yapılmıştır. Buna göre 7 uzman tüm soruları "Bu soru her ölçümde doğru ve tutarlı veri toplayabilme açısından uygun mudur?" sorusunun cevabı olabilecek biçimde incelemiştir. Hazırlanan anketlerin güvenirlilik düzeyi hesaplaması için Miles ve Huberman (1994) tarafından geliştirilen formül kullanılmıştır: Bu formüle göre Güvenirlilik = [(uzlaşma sayısı / (uzlaşma + uzlaşmama sayısı))] hesaplaması yapılmıştır. Bu amaçla 7 uzmana yukarıda sözü edilen soru yöneltilmiş ve alınan uygun ve uygun değil değerlendirmesine sunulmuş ve güvenirlilik % 100 çıkıncaya kadar uzman grubu çalışma yapmıştır. Başka bir deyişle soruların uygunluğu konusunda tam bir görüş birliği oluşturuncaya kadar gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Sonuçta güvenirlilik % 100 bulunmuştur.

Çocukların psikososyal gelişimlerini belirlemek için anketlerde yer alan maddelere ilişkin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları

Proje kapsamında 0-11 yaş çocukların psikososyal gelişimlerini belirlemek amacıyla 135 maddeden oluşan ve annelere uygulanan Başaran tarafından (1974) Türkçe'ye uyarlanan "Psikososyal Gelişim Envanteri"nin kullanılması hedeflenmişse de bunun (a) madde sayısının çokluğu, (b) günümüz koşullarına uygun olmaması ve (c) araştırmanın temel amacından uzaklaşabileceği endişesiyle uygulanmasının uygun olmayacağına gerek proje ekibi gerekse Bakanlık Proje İzleme Grubu (PIG) mutabakatıyla karar verilmiştir. Ancak belirli ölçüde 0 – 11 yaş çocukların psikososyal gelişimlerini incelemek amacından da vazgeçilemeyeceği için mevcut araçlardan yararlanarak bir anket hazırlanmasına karar verilmiştir.

İlk çocukluk (0-7 yaş) ile ikinci çocukluk (7-11 yaş) döneminde bulunan çocuklara, kendilerini ifade etmeye dayanan ölçme araçlarının uygulanması gelişimsel olarak uygun değildir. Bu nedenle proje kapsamında 0-7 yaş ve 7-11 yaş arası çocukların psikososyal gelişimlerinin incelenmesi amacıyla ebeveynlerine yönelik bir anket geliştirilmiştir. Anket geliştirmek için öncelikle bir madde havuzu oluşturulmuş ve uzman yargısıyla **kapsam geçerliliği** açısından değerlendirilmiş ve 0 – 12 ay (6 madde), 13-36 ay (7 madde), 37 – 48 ay (6 madde), 49 – 60 ay (5 madde), 61 – 72 ay (12 madde), 7 – 11 yaş (7 madde) dönemlerinin psikososyal özelliklerini içerecek maddelerden oluşmuştur. Hazırlanan anketin güvenilirlik düzeyi hesaplaması için 7 uzmanın değerlendirmesine sunulmuş ve Miles ve Huberman (1994) tarafından geliştirilen formül kullanılmıştır: Bu formüle göre Güvenirlik = [(uzlaşma sayısı / (uzlaşma + uzlaşmama sayısı)]. Güvenirlik % 100 bulunmuştur. Bu formüle göre uzmanlar ankette yer alan her bir maddenin ankette yer alıp almayacağına yönelik görüş belirtmişler, uzlaşma ya da uzlaşmama sayıları buna göre belirlenmiştir. Sonuçta hazırlanan maddeler "evet – kısmen –hayır" biçiminde derecelendirilmiş ve aile görüşme formuna ilave edilmiştir.

Ayrıca 12-18 yaş ergenlik döneminde bulunan çocukların psikososyal gelişimleri ise Arslan ve Arı (2008) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Erikson'un Psikososyal Gelişim Dönemleri Ölçeği ile değerlendirilmiştir. Söz konusu ölçek Erikson'un psikososyal gelişim dönemlerinin ilk beşini (güven, özerklik, girişimcilik, çalışkanlık, kimlik) ölçen 5'li likert tipi bir ölçme aracıdır. Ölçeğin güvenilirliği için yapılan test tekrar test yöntemine göre alt ölçek korelasyon katsayıları güven = 0.78, özerklik = 0.74, girişimcilik = 0.73, çalışkanlık = 0.71, kimlik = 0.75 olarak bulunmuştur. İç tutarlılık katsayısı olan cronbach alpha değerleri ise güven = 0.76, özerklik = 0.66, girişimcilik = 0.63, çalışkanlık = 0.79, kimlik = 0.70 olarak bulunmuştur. Buna göre kullanılan 12-18 yaş psikososyal gelişim ölçeği güvenilir bir ölçektir. Ölçekte yer alan maddeler 12-18 yaş çocuk görüşme formunun arkasına ilave edilmiştir.

7. BULGULAR

Araştırmanın çalışma evrenini oluşturan 30 ilde uygulanması sonucu elde edilen bulgular araştırmanın alt amaçlarına göre ele alınarak yorumlanmıştır. Yapılan yorumlarda aileler, çocuklar ve meslek elemanından elde edilen aynı amaca dönük sorular analiz edilmiş ve karşılaştırmalı yorumlar yapılmıştır. Buna göre bulgu ve yorumlar aşağıda yer almaktadır.

SED kapsamındaki çocukların sosyal ve ekonomik destek türü

5395 Sayılı "Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usûl ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" hükümlerine göre 2 tür sosyal ve ekonomik destek yardımı yapılmaktadır. Buna göre (1) korunma kararı olup, ailesi yanında

desteklenen (6a) çocuklar ve (2) korunma altına alınmaksızın ailesi yanında desteklenen çocuklar (6b) kapsam içinde yer almaktadır. Araştırmanın örnekleminde yer alan 30 ilde uygulamaya dahil edilen çocukların hangi kapsamda yer aldığı belirlenmiştir. Buna göre çocukların hangi sosyal ve ekonomik destek türüne dahil olduklarına ilişkin veriler Tablo 13'de görülmektedir.

Tablo 13: Sosyal ve Ekonomik Destek Türü

Destek Türü	Kız		Erkek		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Korunma kararlı olup ailesi yanında desteklenen çocuk (6a)	160	13.7	191	16.1	351	14.9
Korunma altına alınmaksızın desteklenen çocuk (6b)	1002	86.2	998	83.9	2000	85.1
Toplam	1162	100.0	1189	100.0	2351	100.0

Araştırmaya katılan ailelerin çocuklarının % 85.1'i koruma altına alınmaksızın desteklenen çocuk (6b), % 14.9'si ise koruma kararlı olup ailesi yanında desteklenen (6a) çocuklardır. Örnekleme de yer alan illerden araştırmaya katılan çocukların daha çok 6b kapsamında yer alan korunma kararı olmaksızın ailesi yanında desteklenerek SED yardımı yapılan çocuklardan oluştuğu belirlenmiştir. Buna göre, SED yardımı yapılan çocukların çoğunluğunun koruma kararı olmaksızın ailesinin yanında desteklenen çocuklar (6b) olduğu söylenebilir. Bunun yanında 6a ve 6b kapsamındaki çocukların kendi içindeki cinsiyet dağılımlarının dengeli olduğu söylenebilir. Buna göre 6a kapsamındaki çocukların (351 kişi), % 45.6'sı kızlardan (160 kişi), % 54.4 ü erkeklerden (191 kişi) oluşmaktadır. 6b kapsamındaki çocukların ise (2000 kişi) % 50.1'i (1002 kişi) kızlardan, % 49.9'u ise erkeklerden (998 kişi) oluşmaktadır.

Görüşme yapılan ailenin SED yardımı yapılan çocuğa yakınlık derecesi

Anket uygulaması sırasında SED yardımı yapılan çocuğun bir yakını ile görüşmesi yapılmıştır. Görüşme yapılan kişinin yakınlık derecesine ilişkin veriler Tablo 14'de görülmektedir.

Tablo 14: Görüşülen Kişinin SED Yardımı Alan Çocuğa Yakınlık Derecesi

Yakınlık Derecesi	f	%
Anne	1909	81.2
Baba	167	7.1
Diğer	275	11.7
Toplam	2351	100.0

SED yardımı alan çocuğa yakınlık derecesine göre görüşme yapılan kişilerden % 81.2'si anne, % 7.1'i baba, %11.7'si ise diğer kişilerdir. Toplam 275 kişi olan diğer görüşülenlerin % 25.8 i babaanne (71 kişi), % 14.5'i abla, kızkardeş (40 kişi), % 14.18'i anneanne ve yine aynı oranda hala (39 kişi) olarak belirlenmiştir. Geriye kalanlar ise daha az oranlarda diğer aile yakınlarıdır. Buna göre SED yardımı alan çocuklar hakkında bilgi almak için yapılan

görüşmelerde öncelikle annelerle görüşülmüş, bunu babalar, babaanneler ve diğerleri izlemiştir. Ailelerle yapılan anket uygulama sürecinde SED yardımı yapılan çocukla ilgili olarak daha çok anne ile görüşüldüğü söylenebilir.

SED yardımına başvuru, inceleme ve hak kazanma sürecinde geçen süre

Ailelerin SED yardımına başvurularından itibaren, yardıma hak kazandıkları konusunda kendilerine bilgi verildiği tarihe kadar ne kadar zaman geçtiğine ilişkin bilgiler Tablo 15'de görülmektedir.

Tablo 15: SED Yardımına Başvuru, İnceleme ve Hak Kazanma Sürecinde Geçen Süre

Geçen süre	f	%
0 – 1 ay	612	26.0
2 – 4 ay	1234	52.5
5 – 7 ay	238	10.1
8 ay ve daha fazla	261	11.1
Cevapsız	6	0.3
Toplam	2351	100.0

SED yardımı yapılan ailelerin SED yardımına başvuru ile hak kazanma süreci arasında geçen süre ile ilgili görüşleri incelendiğinde, % 52.5'i 2-4 ay, % 26'sı 0-1 ay, % 11.1'i 8 ay ve daha fazla; % 10.1'i ise 5-7 ay arasında süre geçtiğini belirtmişlerdir. Genel olarak, ailelerin SED yardımına başvurmaları ile hak kazanma süreci arasında geçen sürenin 2-4 ay arasında olduğu söylenebilir.

Ailede birlikte yaşanan kişilerin özellikleri

SED yardımı alan ailelerin demografik özelliklerine ilişkin veriler Tablo 16'da yer almaktadır.

Tablo 16: Ailelerin ve Birlikte Yaşanılan Kişilerin Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler	Anne		Baba	
	f	%	f	%
Yaş				
20 – 29	10	0.5	3	0.2
30 – 39	389	17.8	137	8.2
40 – 49	1140	52.2	714	42.6
50 – 59	550	25.2	644	38.4
60 ve üzeri	94	4.3	180	10.6
Toplam	2183	100.0	1678	100.0
Öğrenim Durumu				
Okur yazar değil	454	20.9	130	7.8
Okur yazar	195	9.0	132	7.9
İlkokul mezunu	1117	51.4	1001	60.3
Ortaokul mezunu	255	11.7	242	14.6
Lise mezunu	141	6.5	146	8.8
Üniversite mezunu	13	0.5	10	0.6
Toplam	2175	100.0	1661	100.0
Çalışma Durumu				
Çalışmıyor	2016	93.8	1042	72.7
Çalışıyor	131	6.1	381	26.5
Emekli	42	0.1	11	0.8
Toplam	2149	100.0	1434	100.0

Ailelerin demografik özellikleri incelendiğinde; annelerin % 52.2'si 40-49 yaş, % 25.2'si 50-59 yaş, % 17.8'i 30-39 yaş grubunda yer almaktadır. Babaların % 42.6'sı 40-49 yaş, % 38.4'ü 50-59 yaş grubunda yer almaktadır. Buna göre görüşülen annelerin çoğunluğunun 30 yaş ve üzerinde oldukları, babaların çoğunluğunun 40 yaş ve üzerinde olduğu belirlenmiştir.

Eğitim durumları incelendiğinde annelerin % 51.4'ünün ilkököl mezunu, % 20.9'unun okuryazar olmadığı, % 11.7'sinin ortaokul mezunu olduğu görülmektedir. Buna göre annelerin yarısının ilkököl mezunu olduğu belirlenmiştir. Ayrıca her beş anneden birinin okuryazar olmadığı saptanmıştır.

Babaların % 60.3'ü ilkokul, 14.6'sı ortaokul mezunudur. Babaların sadece % 0.6'sı üniversite mezunudur. Babaların yarısından fazlasının ilkokul mezunu olduğu belirlenmiştir. Buna göre SED yardımı yapılan çocukların ailelerinin eğitim durumlarının çoğunlukla ilkokul düzeyinde olduğu söylenebilir.

Ailelerin çalışma durumuna bakıldığında annelerin % 6.1'inin çalıştığı, % 93.8'inin çalışmadığı görülmektedir. Çalışan annelere yaptıkları iş sorulduğunda cevap veren 106 annenin % 50'si ev temizliği (53 kişi), % 38.7'si vasıfsız işçi (41 kişi), % 9'4'ü memur (10 kişi), 7 tanesi kağıt toplamakta ve 5 tanesi de bakıcı olarak çalışmaktadır. Babaların ise % 26.5'inin çalıştığı, % 72.7'sinin çalışmadığı bulunmuştur. Çalışan babalara yaptıkları iş sorulduğunda cevap veren 321 babanın dikkati çeken çalışma alanları incelendiğinde % 82.2'sinin vasıfsız işçi (264 kişi), % 6.23'ünün küçük esnaf (20 si kişi) ve % 4.9'unun kağıt topladığı (16 kişi) belirlenmiştir.

Genel olarak bir değerlendirme yapmak gerekirse SED yardımı alan çocukların anne ve babaların çoğunlukla işsiz oldukları, çalışanların içinde babaların daha yüksek oranda yer aldığı, her iki kesimin çalışanlarının yaptıkları işler açısından da dar gelirli ve vasıfsız işgücünün yapabileceği işleri daha çok yaptıkları belirlenmiştir. Çalışma oranları karşılaştırıldığında babaların annelere göre daha yüksek oranda çalıştıkları ve hem annelerin hem de babaların çoğunlukla vasıfsız işlerde çalıştıkları söylenebilir.

Ailedeki çocuk sayısı

Araştırmada görüşülen ailelerin çocuk sayıları incelenmiştir. Elde edilen veriler Tablo 17'de görülmektedir.

Tablo 17: Ailedeki Çocuk Sayısı

Çocuk Sayısı	Çocuk Oranı	
	f	%*
1. çocuk	432	18.4
2. çocuk	753	32.1
3. çocuk	544	23.2
4. çocuk	326	13.9
5. çocuk ve fazla	293	12.4
Toplam	2348	100.0

* Yüzdeler 2348 aile içindeki oranlar esas alınarak belirlenmiştir

Ailelerin sahip olduğu çocuk sayısı incelendiğinde, ailelerin % 32.1'inin 2 çocuk, % 23.2'sinin 3 çocuk, %18.4'ünün 1 çocuk, % 13.9'u 4 çocuk, 12.4'ünün ise 5 ve daha fazla çocuk sahibi olduğu görülmektedir. Ailelerin çoğunluğunun 2 ve 3 çocuk sahibi olduğu söylenebilir.

Çocukların demografik özellikleri

Araştırmaya katılan ailelerin çocuklarına ilişkin yaş, öğrenim durumu ve çalışma durumuna ilişkin veriler Tablo 18'de görülmektedir.

Tablo 18: Çocukların Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler	f	%
Yaş		
0 – 12 ay	37	1.6
13 – 36 ay	92	3.9
37 – 48 ay	65	2.8
49 – 60 ay	70	3.0
61 – 72 ay	134	6.6
7 – 11 yaş	845	35.9
12 – 18 yaş	1088	46.2
Toplam	2351	100.0
Öğrenim Durumu		
Okula gitmiyor	47	4.9
İlkokul	11	1.1
Ortaokul	430	44.4
Genel lise	109	11.2
Teknik/Meslek Lisesi	135	14.0
İmam Hatip Lisesi	40	4.1
Açık ilkokul, ortaokul, lise	40	4.1
Anadolu Lisesi	85	8.8
Anadolu Teknik/Meslek lisesi	66	6.8
Çok programlı lise	4	0.4
Üniversite	2	0.2
Toplam	969	100.0
Çalışma Durumu		
Hiç çalışmadım	857	87.8
Çalışıyordum ayrıldım, şu anda çalışmıyorum	79	8.1
Geçmişte çalışmıyordum, şu anda çalışıyorum	40	4.1
Toplam	976	100.0

Ailelerdeki SED kapsamındaki çocukların % 46.2'si 12-18 yaş, % 35.9'u 7-11 yaş, % 6.6'sı 61 – 72 ay, % 3.9'u 13 – 36 ay, % 3'ü 49 – 60 ay, % 2.8'i 37 – 48 ay ve 1.6'sı 0-12 ay yaş grubundadır. Çocukların % 49.4'ü liseye, % 44.4'ü ortaokula devam etmektedir. Okula gitmeyen 47 çocuktan dikkati çeken oranlar incelendiğinde 10 tanesi ekonomik nedenlerle, diğer 10 tanesi gitmek istememekte, 8 tanesi sağlık sorunları, 5 tanesi sınıfta kalma ve diğer 5 tanesi de uyum sağlayamadığı için okula gitmediğini ifade etmişlerdir.

Çocukların çalışma durumuna bakıldığında % 87.8'inin hiç çalışmadığı saptanmıştır. Daha önce çalışıp şu anda çalışmayan çocukların oranı ise % 8.1 dir. Çocukların % 4.1'i ise çalıştığını belirtmiştir. Çalışan 40 çocuğun 21 tanesinin (% 52.5) bir iş yerinde çırak, kalfa, usta vb. statüde çalıştığı, 11 tanesinin (% 27.5) garsonluk, kasiyerlik, tezgâhtarlık vb. işlerde çalıştığı, 5 tanesinin de ailesine ait işyerinde çalıştığı belirlenmiştir. Çalıştığını ifade eden 40 çocuktan 20 tanesi ne kadar ücret aldığını belirtmiş olup, en düşük 200 TL, en yüksek 1100 TL ücret aldıklarını belirtmişlerdir. Ortalama olarak 409.5 TL aldıkları belirlenmiştir.

Buna göre çocukların çoğunluğunun eğitim öğretim hayatına devam ettiği söylenebilir.

Ailelerin SED yardımına başvurma biçimi

Aileler SED yardımı almak için çeşitli biçimlerde bilgi sahibi olmakta ve yararlanmak için başvurumaktadırlar. Bu konuda elde edilen veriler Tablo 19'da görülmektedir.

Tablo 19: SED Yardımına Başvurma Biçimi

Başvurma Biçimi	f	%
Kendisi bilgi edinerek	349	14.8
Muhtarlığın yönlendirmesi	200	8.5
Komşuların bilgilendirmesi	789	33.5
Valilik, kaymakamlığa başvurarak	381	16.3
Belediye, BİMER yoluyla	55	2.3
Okul müdürlüklerinin bilgilendirmesi	58	2.4
Çocuk Esirgeme Kurumu Yurdu/yuva	359	15.3
Diğer	160	6.9
Toplam	2351	100.0

Tablo 19'a göre ailelerin % 33.5'i komşuların bilgilendirmesiyle, % 16.3'ü valilik ve kaymakamlık aracılığıyla, % 15.3'ü Çocuk Esirgeme Kurumu Yurdu/Yuva aracılığıyla, % 14.8'i kendisi bilgi edinerek, % 8.5'i muhtarlığın yönlendirmesiyle, %2.4'ü okul müdürlüklerinin bilgilendirmesiyle, %2.3'ü Belediye, BİMER yoluyla SED yardımına başvurduklarını belirtmiştir. Diğer seçeneğini işaretleyenlerin 160 kişinin % 29.4'ü, (47 kişi), akrabalarından, % 20.6'sı (33 kişi) cezaevinde, % 13'ü (21 kişi) sosyal hizmetlerden, % 9.4'ü (15 kişi) kadın sığınma evinde öğrendiğini ifade etmişlerdir.

Buna göre ailelerin SED yardımına başvurma konusunda çevrelerindeki farklı kanallardan bilgi sahibi oldukları söylenebilir. Toplumda farklı kurum ve kuruluşların, çevrenin bu tür sosyal hizmet ve destek programları konusunda bilgi sahibi olmaları ve destek bekleyen risk altındaki aile ve çocukları bu konuda bilgilendirmelerinin önemli olduğu düşünülebilir.

SED yardımı öncesi geçen süreç

SED yardımı almak için başvurulduğunda yerine getirilmesi gereken bazı işlemler vardır. Bunlar ön görüşme yapma, başvuran aile ilgili meslek elemanının aile ile ilgili yapması gereken ön inceleme, süreç ile ilgili ailenin bilgilendirilmesi ve gerekli işlemlerin gecikmeden yapılması olarak özetlenebilir. Bu sürecin işleyişi ile ilgili ailelerin görüşleri alınmıştır. Elde edilen veriler Tablo 20’de sunulmuştur.

Tablo 20: SED Yardımı Sağlanmadan Önceki Sürecin İşleyişi

SED Yardımı Öncesi Süreç	Evet		Hayır	
	f	%	f	%
SED yardım talebinde bulunulduğunda meslek elemanı ile ön görüşme yapılması	2310	98.3	39	1.7
SED yardım talebi ile ilgili olarak meslek elemanı tarafından aile, çevre şartları, sosyal ve maddi durum içeren detaylı bir inceleme yapılması	2313	98.5	35	1.5
SED yardım talebi ile ilgili olarak meslek elemanı tarafından sürece ilişkin bilgi verilmesi	2207	94.1	135	5.9
SED için başvurulduğunda gerekli işlemlerin yetkili makamlarca yapılmasının gecikmesi	539	22.9	1798	76.9

Ailelerin SED yardımı sağlanmadan önceki sürecin işleyişine ilişkin görüşleri incelendiğinde, % 98.3’ü SED yardım talebinde bulunulduğunda meslek elemanı ile ön görüşme yapıldığını, % 98.5’i SED yardım talebi ile ilgili olarak meslek elemanı tarafından aile, çevre şartları, sosyal ve maddi durum içeren detaylı bir inceleme yapıldığını, % 94.1’i SED yardım talebi ile ilgili olarak meslek elemanı tarafından sürece ilişkin bilgi verildiğini belirtmiştir. Görüşülenlerin % 76.9’u SED için başvurulduğunda gerekli işlemlerin yetkili makamlarca zamanında yapıldığını, % 22.9’u ise işlemlerin yapılmasında gecikme olduğunu belirtmişlerdir. Gecikme olduğunu belirtenlerin (539 kişi), 516’sı bu süreçte ne gibi sıkıntı yaşadıklarını ilişkin görüş belirtmişlerdir. Bunların % 91.3’ü (471 kişi) bu süreçte en çok maddi sıkıntı çektiklerini belirtmişlerdir. Buna göre SED yardımı için ailelerle ön görüşme yapılması, aile hakkında detaylı inceleme yapılması, ailelerin süreç hakkında bilgilendirilmesi boyutları açısından meslek elemanlarının başarılı çalışmalar yaptıkları, ancak ailelerin ifadelerine göre işlemlerin zamanında bitirilmesi açısından zaman zaman sorunlar yaşandığı söylenebilir.

SED yardım sürecinin işleyişi

SED yardımı sürecinin işleyişi ile ilgili olarak yardımın zamanında ödenmesi, meslek elemanlarına ulaşılabilmesi, meslek elemanlarının izleme çalışmalarına ilişkin ailelerin görüşleri alınmıştır. Elde edilen veriler Tablo 21’de verilmiştir.

Tablo 21: SED Yardımı Sürecinin İşleyişi

SED Yardım Sürecinin İşleyişi	Evet		Hayır	
	f	%	f	%
SED yardımının her ayın 15 ine kadar ödenmesi	1680	71.7	664	28.3
Gerektiğinde meslek elemanına ulaşılabilmesi	1737	75.8	554	24.2
Meslek elemanlarının düzenli olarak izlemeleri (ev ziyareti) yapması	1842	81.1	429	18.9
Meslek elemanının yardım süresince izleme ziyareti sırasında, maddi durum, çocuğun durumu, aile ilişkileri vb. konularda görüşme yapması	1956	83.6	384	16.4
Meslek elemanının izleme ziyareti sırasında çocukla görüşmesi	1676	71.6	665	28.4
SED yardımı miktarının yeterli olması	484	20.8	1845	79.2

Ailelerin SED yardımı sürecinin işleyişine ilişkin görüşleri incelendiğinde; % 71.7'si SED yardımının her ayın 15 ine kadar ödendiğini, % 75.8'i gerektiğinde meslek elemanlarına ulaşabildiğini belirtilmiştir. Ailelerin % 81.1'i meslek elemanlarının düzenli olarak izleme çalışması yaptığını belirtirken, % 18.9'u düzenli izleme yapılmadığını ifade etmektedir. Ailelerin % 83.6'sı meslek elemanının yardım süresince izleme ziyareti sırasında, maddi durum, çocuğun durumu, aile ilişkileri vb. konularda görüşme yaptığını, %71.6'sı meslek elemanının izleme ziyareti sırasında çocukla görüştüğünü ifade etmiştir. Ailelerin çoğunluğu (% 79.2) ise SED yardımını yeterli bulmadığını belirtmiştir. Genel olarak SED yardım sürecinin işleyişi açısından az da olsa sorunlar olmakla beraber, genellikle meslek elemanının yapması gereken işlemleri yaptığı söylenebilir. Ancak yapılan yardım yeterli bulunmamıştır.

Düzenli izleme yapıldığını söyleyen ailelerin izleme sürecine ilişkin görüşleri Tablo 22'de görülmektedir.

Tablo 22 Meslek Elemanlarının İzleme Ziyareti Yapma Sıklığı

Meslek Elemanlarının Ziyaret Sıklığı	f	%
3 ayda bir ve daha az	197	10.7
6 ayda bir	335	18.2
Yılda bir	1285	69.7
İki yılda bir	5	0.3
Üç yıl ve daha fazla	20	0.1
Toplam	1842	100.0

Tablo 12'de görüldüğü gibi ailelerin % 69.7'si meslek elemanlarının yılda bir, % 18.2'si ise altı ayda bir meslek elemanlarının ev ziyaretinde bulduklarını ifade etmiştir. Meslek elemanlarının büyük çoğunluğunun yılda bir kez ailelere izleme ziyaretleri yaptıkları söylenebilir.

SED yardım sürecinde etkili olan görevlilerin davranışları

SED yardım sürecinde etkili olan görevlilerin davranışları ve aileler ile iletişimleri ilişkin ailelerin ve 12 yaş üstü çocukların görüşleri Tablo 23'de verilmiştir.

Tablo 23: Yardım sürecinde Etkili Olan Görevlilerin Davranışları

Görevlilerin Davranışları	Aile				Çocuk			
	Olumlu		Olumsuz		Olumlu		Olumsuz	
	f*	%	f*	%	f*	%	f*	%
Ön görüşme sırasında meslek elemanının davranışları	2217	94.8	121	5.2	904	94.0	58	6.0
Sosyal inceleme sırasında meslek elemanının davranışları	2230	95.1	115	4.9	911	94.5	53	5.5
SED yardımı almaya başlanıldığından bu yana gerekli olduğu hallerde Aile Bakanlığı ya da İl Müdürlüğü ile telefonla iletişim kurabilme	1478	62.9	846	36.4	597	63.2	348	36.8
Ailenin yanına dönüşü konusunda çocuğun görüşünün alınması (6a lı çocuk ve yakınına)	327	92.9	24	7.1	244	92.1	21	7.9

SED yardım sürecinde etkili olan görevlilerin davranışlarına ilişkin ailelerin % 94.8'i, çocukların % 94'ü ön görüşme sırasında meslek elemanlarının olumlu davranışlar sergilediğini, ailelerin % 95.1'i ve çocukların % 94.5'i sosyal inceleme sırasında da olumlu davranışlar sergilediklerini belirtmişlerdir. Ailelerin % 62.9'u, çocukların % 63.2'si SED yardımı almaya başlanıldığından bu yana gerekli olduğu hallerde ASPB ya da İl Müdürlüğü ile telefonla iletişim kurabildiklerini belirtmişlerdir. Bu konuda olumsuz düşünce belirtenler incelendiğinde her iki kesimin (aile ve çocukların) görüşmeye ihtiyaç olmadığını belirttiği gözlenmiştir. Ailelerin % 92.9'u, çocukların % 92.1'i ailenin yanına dönüşü konusunda çocuğun görüşünün alınması açısından da olumlu görüş belirtmişlerdir. Aile ve çocukların görüşlerinin büyük benzerlik gösterdiği gözlenmektedir. Buna göre SED yardım sürecinde etkili olan görevlilerin yardım verilen çocukların aileleri ile iyi bir iletişim içinde oldukları ve gerekli olduğunda kendilerine ulaşılabilirdiği, gerekli olduğunda Aile Bakanlığı ya da İl Müdürlüğü ile kolaylıkla iletişim kurabildiği ve ailenin yanına dönüş konusunda çocuğun görüşünün alındığı söylenebilir.

6a kapsamındaki çocuğun aile yanına dönüşe hazırlanması

SED yardımı sağlanan çocukların aile yanına dönme sürecine hazırlanmasına ilişkin görüşleri Tablo 24' de verilmiştir.

Tablo 24: SED Yardımı Sağlanan Çocuğun Aile Yanına Dönme Sürecine Hazırlanması

Görüş	Evet		Hayır	
	f*	%	f*	%
Sosyal ve ekonomik destek sağlanarak ailenin yanına döndürülmesi sürecinde çocuğu hazırlama	225	88.9	28	11.1

* Cevap veren 6a kapsamındaki çocukların cevapları dikkate alınmıştır.

SED yardımı sağlanarak ailesinin yanına dönme sürecinde olan çocukların hazırlanması konusunda meslek elemanlarının destek vermesine ilişkin çocukların görüşleri alındığında, çocukların % 88.9'unun "evet", % 11.1'inin "hayır" cevabı verdikleri görülmektedir. Buna göre çocukların çoğunluğunun ailelerinin yanına dönme sürecinde,

meslek elemanları tarafından destek verildiği söylenebilir. Buna karşın 6a kapsamındaki 28 çocuğun, yaklaşık üçte birinin yeterince hazırlanmadığını düşünmesi dikkate alınması gereken bir durumdur. Bu nedenle söz konusu hazırlık sürecinin daha titizlikle yerine getirilmesi gereken bir görev olduğu söylenebilir.

SED yardımı sağlanan çocuğun aile yanına dönme sürecine hazırlanmasında destek verilen konular Tablo 25' de verilmiştir.

Tablo 25: SED Yardımı Sağlanan Çocuğun Aile Yanına Dönme Sürecine Hazırlanmasında Destek Verilen Konular

Destek Verilen Konular	f*	%
Ailenin maddi durumu	123	22.4
Aile içi ilişkiler	100	18.2
Okul başarısı	76	13.9
Çalışma (iş) durumu	20	3.7
Sağlık durumu	58	10.6
Ailenin yanında kalma isteği	164	30.3
Diğer	5	0.9
Toplam	546	100.0

*Birden fazla seçenek işaretlenmiştir.

Çocuğun ailesinin yanına dönme sürecinde ne tür konularda destek verildiği Tablo 24'te "evet" diyen çocuklara sorulmuştur. Elde edilen veriler incelendiğinde; çocukların % 30.3'ü ailenin yanında kalma isteği, % 22.4'ü ailenin maddi durumu, % 18.2'si aile içi ilişkiler, % 13.9'u okul başarısı konusunda meslek elemanı tarafından sorular sorularak destek sağlandığını belirtmişlerdir. Bunun dışında az sayıda çocuk sağlık durumu ve çalışma durumu ile ilgili olarak da meslek elemanı tarafından sorular sorularak bilgilendirildiğini belirtmiştir. Buna göre 6a kapsamındaki çocukların ailelerinin yanına dönmeleri sırasında meslek elemanlarının gerekli olan soruları sorarak destek vermeye çalıştığı söylenebilir.

Ailelerin SED yardımını kullanma alanları

SED yardımı sağlanan ailelerin yapılan yardımı hangi amaçlarla kullandıkları konusunda ailelerin ve çocukların görüşleri alınmıştır. Elde edilen veriler Tablo 26' ta görülmektedir.

Tablo 26: SED Yardımının Kullanılma Alanları

SED yardımı kullanma amacı	Aile		Çocuk	
	f	%	f	%
SED yardımı alan çocuğun eğitim harcamaları	1972	23.3	875	24.2
SED yardımı alan çocuğun sağlık harcamaları	1675	19.8	681	18.8
SED yardımı alan çocuğun beslenme ihtiyaçları	1882	22.3	765	21.2
Ailedeki diğer çocuk/kişilerin ihtiyaçları	891	18.6	403	11.2
Annenin ihtiyaçları	320	3.8	145	4.0
Babanın ihtiyaçları	92	1.1	46	1.3
Ailenin zorunlu giderleri (kira, beslenme, sağlık, elektrik, su vb.)	1596	18.8	676	18.7
Diğer	27	0.3	23	0.6
Toplam	8455*	100.0	3614*	100.0

*Birden fazla seçenek işaretlenmiştir.

Ailelerin SED yardımını kullanma alanları incelendiğinde, % 23.3'ünün SED yardımı alan çocuğun eğitim harcamaları, % 22.3'ü çocuğun beslenme ihtiyaçları, % 19.8'inin sağlık harcamaları için kullandıkları görülmektedir. Ailelerin % 18.8'i kira, beslenme, sağlık, elektrik, su vb. ailenin zorunlu giderlerini karşılamak için kullanmaktadır. % 18.6'sı ailedeki diğer çocuk ve kişilerin ihtiyaçları için kullanırken, % 4.9'u anne ve babanın ihtiyaçları için kullanmaktadır. Diğer seçeneğini işaretleyen 27 ailenin çoğunluğunu oluşturan 20 si çocuğun kıyafet harcamaları için kullandıklarını belirtmişlerdir.

Çocukların görüşleri incelendiğinde ise, % 24.2'sinin SED yardımı alan çocuğun eğitim harcamaları, % 21.2'si çocuğun beslenme ihtiyaçları, % 18.8'i sağlık harcamaları için kullandıklarını belirttiği görülmektedir. Ayrıca ailelerin % 18.7'si kira, beslenme, sağlık, elektrik, su vb. ailenin zorunlu giderlerini karşılamak için, % 11.2'si ailedeki diğer çocuk ve kişilerin ihtiyaçları ve % 4'ü annenin ihtiyaçları için kullandıkları belirlenmiştir. Diğer seçeneğini işaretleyen 23 çocuğun çoğunluğunu oluşturan 20 si kendisinin kıyafet harcamaları için kullandıklarını belirtmişlerdir.

Bu verilere dayalı olarak SED yardımının çoğunlukla çocuğun ihtiyaçları için kullanıldığı söylenebilir. Bunun yanı sıra ailenin zorunlu giderleri içinde kullanıldığı gözlenmektedir. Buna dayanarak SED hizmetinin aile bütünlüğünün sağlanmasına katkıda bulunduğu söylenebilir.

Yardımanın nasıl kullanılacağına karar verme

Çocuğun yardımın ailede nasıl kullanılacağına kimin karar verdiğine ilişkin görüşleri Tablo 27’de verilmiştir.

Tablo 27: Yardımın Ailede Kullanılmasına Karar Verme

Yardıma kullanmaya karar verme	f	%
Anne	704	75.1
Baba	86	8.8
Anne Baba birlikte	45	4.6
Büyükanne	61	6.2
Abi - abla	31	3.2
Diğer	49	5.1
Toplam	976	100.0

Yardımanın ailede nasıl kullanılacağına kimin karar verdiğine ilişkin çocukların görüşleri sorulduğunda; % 75.1’i annesinin, % 8.8’inin babasının % 6.2’sinin büyükanne, % 4.6’sının anne ve babasının birlikte karar verdiğini belirtmiştir. Tabloda görüldüğü gibi çocukların % 6.9’u diğer seçeneğini işaretlemiştir. Bu seçeneği belirtenlerin (49 kişi) % 69.7’si (30 kişi) amca, hala, teyze, yenge, dayı gibi aile yakınlarının karar verdiğini ifade etmişlerdir. Buna göre SED yardımının nasıl kullanılacağına öncelikle annelerin karar verdiğini daha sonra da anne ve babanın birlikte karar verdiğini söylenebilir.

SED yardımının kullanılışı konusunda çocuğun görüşünü alma durumu

Çocuğun yardımın nasıl kullanılacağı konusunda “ailen senin fikrini soruyor mu?” sorusuna verdiği cevaba ilişkin dağılım Tablo 28’ de verilmiştir.

Tablo 28: Yardımın Kullanılması Konusunda Çocuğun Fikrinin Alınması

Yardımanın Kullanılması Konusunda Çocuğun Fikrinin Alınması	f	%
Evet	866	88.7
Hayır	110	11.3
Toplam	976	100.0

Çocuğa yardımın kullanılması konusunda fikrinin alınıp alınmadığı sorulduğunda % 88.7’sinin “evet”, % 11.3’ünün “hayır” cevabını verdiği belirlenmiştir. Çocukların büyük çoğunluğunun maddi yardımın kullanılması konusunda aileleri tarafından görüşlerinin alındığı belirlenmiştir.

Ailelerin SED yardımı dışında destek alma durumu

Aileler sosyal ve ekonomik destek yardımı dışında diğer bazı kurum ve kuruluşlardan da destek alabilmektedirler. Bu konuda ailelerin ve çocukların görüşleri alınmış ve bulgular Tablo 29’da sunulmaktadır.

Tablo 29: SED Kapsamı Dışında Sağlanan Destek Türü

Destek Türü	f	%
Kömür	997	37.5
Gıda	696	26.1
Maddi yardım (parasal destek)	805	30.3
Engelli, dul, 65 yaş yardımı	144	5.4
Diğer	19	0.7
Toplam	2661*	100.0

*Birden fazla seçenek işaretlenmiştir.

Tablo 29'da SED yardımı dışında destek alma durumu incelendiğinde, % 37.5'i kömür, % 30.3'ü maddi yardım, % 26.1'i de gıda şeklinde yardım desteği aldıklarını belirtmişlerdir. Diğer seçeneğinde görüş belirtenler ise diğer kurumlardan destek aldıklarını ifade etmişlerdir.

Yeniden kuruluş bakımına dönme isteği

SED yardımı alan çocuğun yeniden kuruluş bakımına dönmesini isteme konusunda ailelerin ve çocukların görüşleri alınmıştır. Elde edilen veriler Tablo 30'da yer almaktadır.

Tablo 30: SED Yardımı Alan Çocuğun Yeniden Kuruluş Bakımına Dönme İsteği

97

SED Dışında Destek Alma Durumu	Evet		Hayır		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Aile*						
SED yardımı alınan çocuk/ çocukların yeniden kuruluş bakımına dönmesini isteme	11	3.25	339	96.6	351	100.0
Çocuk*						
SED yardımı alınan çocuk/ çocukların yeniden kuruluş bakımına dönmesini isteme	7	2.81	242	97.2	249	100.0

* 6a – korunma kararlı çocuğa ve bunların ailelerine sorulmuştur.

Tabloda görüldüğü gibi ailelerin % 96.6'sı çocuklarının yeniden kuruluş bakımına dönmesini istememektedir. Çocukların tamamına yakını da (% 97.2) aynı doğrultuda kuruluş bakımına dönmeyi istememektedir.

Ailelerden hayır diyen 340 kişinin tamamı aile ortamında büyümesinin yararlı olduğunu ifade etmiştir. Evet diyen 11 aileden 3 tanesi maddi nedenleri, 3 tanesi uğraşmadığını, 3 tanesi de yuvanın daha güvenli ve rahat olduğunu ifade etmiştir. Evet diyen 7 çocuk ise bir açıklamada bulunmamıştır. Buna dayanarak SED yardımının doğru bir uygulama biçimi olduğu ve aile bütünlüğünü koruma açısından yararlı sonuçlar doğurduğu söylenebilir.

SED yardımı alan çocuğun sağlık durumu

Ailelere SED yardımı alan çocuklarının kronik bir rahatsızlığının olma durumu ve rahatsızlığı varsa yapılan SED yardımının bu rahatsızlığın tedavi sürecini nasıl etkilediği sorulmuştur. Elde edilen veriler Tablo 31'de görülmektedir.

Tablo 31: SED Yardımı Alan Çocuğun Sürekli (Kronik) Rahatsızlığı Olma Durumu

Seçenekler	Aile		Çocuk	
	f	%	f	%
Hayır	970	41.3	739	75.7
Evet	1284	54.6	237	24.3
Cevapsız	97	4.1	--	--
Toplam	2351	100.0	976	100.0

Araştırmaya katılan 2351 ailenin % 41,3'ü hanelerinde herhangi bir kronik rahatsızlığın olmadığını ifade etmişlerdir. Hanede kronik rahatsızlığı olan bireylerin olduğunu belirten ailelerin oranı ise % 54.6'dır. Çocukların dörtte üçü (%75.7) hanelerinde herhangi bir kronik rahatsızlığının olmadığını, dörtte biri ise (%24.3) hanede kronik rahatsızlığı olan birilerinin olduğunu belirtmişlerdir.

Çocukların ifadelerine göre hanelerdeki mevcut rahatsızlık türleri Tablo 32'de görülmektedir.

Tablo 32: Çocukların Görüşlerine Göre Sürekli (Kronik) Rahatsızlık Olma Durumu

Rahatsızlık Türü	f*	%
Astım	60	21.4
Şeker	15	5.3
Tansiyon	8	2.9
Sinüzit	65	23.2
Baş ağrısı	49	17.5
Romatizma	3	1.0
Kist	7	2.5
Akdeniz anemisi	9	3.2
Akciğer rahatsızlığı	4	1.4
Hormonal bozukluk	3	1.1
Kulak-burun-boğaz	22	7.8
Obezite – aşırı kilo	2	0.7
Epilepsi – sara nöbeti	11	3.9
Böbrek yetmezliği	10	3.5
Yeme Bozukluğu	13	4.6
Başka .. belirtiniz...	--	--
Toplam	280	100.0

*Birden fazla seçenek işaretlenebilmiştir.

Tabloda görüldüğü gibi çocukların ifadelerine göre % 23.2'si sinüzit, % 21.4'ü astım, % 17.5'i baş ağrısı ve 7.8'i kulak-burun-boğaz rahatsızlıkları olduğunu belirtmiştir. Diğer rahatsızlıklara ilişkin görüşlerin yoğunluk oluşturmadığı dikkat çekmektedir.

Ailelerin ifadelerine göre hanede herhangi bir kronik rahatsızlığı olan kişinin bulunma durumu verileri Tablo 33'de görülmektedir.

Tablo 33: Ailelerin Görüşlerine Göre Hanede Sürekli (Kronik) Rahatsızlığı Olanlar

	Anne		Baba		SED'li Çocuk		Kardeş		Diğer**	
	f*	%	f*	%	f*	%	f*	%	f	%
Astım	242	13.0	34	10.1	119	18.0	83	18.9	35	15.0
Şeker	141	7.6	41	12.2	14	2.1	6	1.4	51	22.0
Tansiyon	233	12.5	33	9.8	11	1.6	6	1.4	56	24.0
Sinüzit	159	8.6	24	7.1	76	11.5	40	9.0	18	7.7
Baş ağrısı	257	13.8	25	7.4	52	7.9	23	5.2	22	9.4
Romatizma	174	9.4	19	5.6	15	2.3	21	4.8	26	11.2
Kist	81	4.4	5	1.5	13	2.0	10	2.2	8	3.4
Akdeniz anemisi	32	1.7	2	0.6	17	2.6	15	3.4	-	-
Akciğer rahatsızlığı	42	2.3	14	4.2	18	2.7	11	2.5	2	1.0
Hormonal bozukluk	47	2.5	4	1.2	16	2.4	14	3.2	1	0.4
Kulak, burun boğaz rahatsızlığı	79	4.2	16	4.8	70	10.6	42	9.5	5	2.1
Obezite – aşırı kilo	46	2.5	4	1.2	12	1.8	6	1.4	1	0.4
Epilepsi – sara nöbeti	22	1.2	8	2.4	16	2.4	16	3.6	2	0.9
Böbrek yetmezliği	24	1.3	8	2.4	15	2.3	16	3.6	5	2.1
Yeme bozukluğu	28	1.5	7	2.1	32	4.8	17	3.9	1	0.4
Başka..yazınız.....	252	13.5	92	27.4	165	25.0	114	26.0	...	...
Toplam	1859	100.0	336	100.0	661	100.0	440	100.0	233	100.0

*Birden fazla seçenek işaretlenebilmiştir.

**Frekanslar yakın akraba olarak adlandırılan büyükanne, büyükbaba, amca, dayı hala, teyze olarak genel olarak belirlenmiştir.

Tabloda görüldüğü gibi ailelerin görüşlerine göre hanede sırasıyla tansiyon, şeker, astım, başağrısı, kulak burun boğaz rahatsızlığı ve romatizma gibi kronik rahatsızlıkların aile fertlerinde var olduğu gözlenmektedir. Baş ağrısı, astım, tansiyon, sinüzit ve şeker ailelerin onda birinde yetişkinler arasında gözlenirken, çocuklar arasında da beşte ikilik bir oranda astım (%18), sinüzit, kulak-burun-boğaz ve baş ağrısı rahatsızlıkları gözlenmektedir. Aile fertleri arasında astımın ilk sıralarda yer alması yaşam şartlarından kaynaklı olumsuzluklarla ilişkilendirilebilir.

Başka seçeneğinde belirtilen hastalıkların dağılımı ise Tablo 34'de görülmektedir.

Tablo 34: Hanede Görülen Diğer Kronik Rahatsızlıkların Dağılımı

	Anne		Baba		SED kapsamındaki Çocuk		Kardeş	
	f*	%	f*	%	f*	%	f*	%
Kalp-damar	46	18.2	27	29.3	37	22.5	22	19.3
Göz	10	3.9	4	4.3	16	9.7	11	9.6
Psikolojik sorunlar	38	15.1	11	12.0	23	14.0	17	14.9
Fıtık-bel ağrıları	44	17.5	11	12.0	8	4.9	5	4.4
Kanser	10	3.9	4	4.3	4	2.4	0	0
Beyin hastalıkları	8	3.1	4	4.3	4	2.4	3	2.6
Mide-bağırsak hastalıkları	14	5.6	3	3.3	8	4.9	5	4.4
Zihinsel engelli	6	2.4	0	0	16	9.7	11	9.6
Böbrek hastalığı	4	1.6	1	1.1	2	1.2	2	1.8
Karaciğer hastalıkları	1	0.4	2	2.2	3	1.8	2	1.8
Göğüs hastalıkları	15	6.0	4	4.3	16	9.7	13	11.4
Guatr	22	8.7	2	2.2	4	2.4	2	1.8
Hipofiz	6	2.4	2	2.2	5	3.0	1	0.9
Troid	5	2.0	0	0	2	1.2	2	1.8
Kemik erimesi	8	3.2	7	7.6	5	3.0	5	4.4
Deri-cilt hastalıkları	4	1.6	1	1.1	5	3.0	7	6.1
Diş hastalıkları	0	0	0	0	1	0.6	0	0
Bedensel hastalıklar	6	2.4	7	7.6	4	2.4	3	2.6
Migren	5	2.0	2	2.2	2	1.2	3	2.6
Toplam	252	100.0	92	100.0	165	100.0	114	100.0

*Birden fazla seçenek işaretlenebilmiştir.

Elde edilen verilere göre hanede diğer kronik rahatsızlıklar sırasıyla kalp damar, psikolojik sorunlar, fıtık ve bel ağrıları, göğüs hastalıkları gibi kronik rahatsızlıklardır. Bu rahatsızlıklar arasında kalp damar rahatsızlıkları aile fertleri arasında yaklaşık olarak beşte ikilik bir oranı temsil etmektedir. SED kapsamında yer alan çocuklar da bu kapsam içerisinde yer almaktadır.

Yapılan SED yardımının kronik rahatsızlığı olan çocuğun tedavisine nasıl bir etkisi olduğu aile ve çocuklara sorulmuştur. Elde edilen veriler Tablo 35'de görülmektedir.

Tablo 35: SED Yardımının Çocuğun Kronik Rahatsızlığının Tedavisine Katkısı

SED yardımının tedavi sürecine etkisi	Aile		Çocuk	
	f*	%	f*	%
SED yardımının önemli bir katkısı olmadı	153	27.6	60	27.3
SED yardımı sayesinde tedavi olmaya başladı	220	39.7	85	38.6
SED yardımı sayesinde daha etkili tedavi olabiliyor	156	28.2	65	29.6
SED yardımı sonrasında tedavi yönünde bir girişimimiz olmadı	22	4.0	10	0.5
Diğer (lütfen belirtiniz).....	3	0.5	...	...
Toplam	554	100.0	220	100.0

* Sadece kronik bir rahatsızlık olduğunu ifade edenler cevap vermişlerdir

SED yardımının kronik rahatsızlıkların tedavisini nasıl etkilediği yönünde ailelerin % 28.2'sinin, çocukların ise % 29.6'sının yapılan SED yardımından sonra daha etkili tedavi olunduğunu belirttiği gözlemlenmiştir. Aynı zamanda 220 aile (% 39.7) ve 85 çocuk (% 38.6) da SED yardımı sayesinde tedaviye başladığını belirtmiştir. Buna göre SED uygulamasının kronik rahatsızlığı olan ailelere tedavi olabilme açısından önemli bir katkı sağladığı bu konuda çocuklar ile ailelerin benzer düşünceleri paylaştıkları belirlenmiştir.

SED yardımı alan çocuğun SED öncesi ve sonrasında sağlık kuruluşuna gitme sıklığı ve gittiği sağlık kuruluşu

SED yardımı alan çocukların SED öncesi ve sonrasında sağlık sorunlarından dolayı ne sıklıkta tedavi kuruluşlarına gittiği ailelere ve çocuklara, hangi tedavi kuruluşlarına gittikleri ise ailelere sorulmuştur. Elde edilen veriler Tablo 36'da görülmektedir.

Tablo 36: SED Öncesi ve Sonrasında Sağlık Kuruluşuna Gitme Sıklığı

Sağlık Kuruluşuna Gitme Sıklığı	Aile				Çocuk			
	SED Öncesi		SED Sonrası		SED Öncesi		SED Sonrası	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Hiç gitmezdi	236	10.0	172	7.3	111	11.4	87	8.9
Yılda en az 3-5 kez	1526	64.9	1493	63.5	682	69.9	665	68.1
Yılda 6 kez ve fazla	589	25.1	686	29.2	164	16.8	203	20.8
Diğer (belirtiniz).....	...	...	...	....	...	...	...	...
Cevapsız	..	...	...	...	19	1.9	21	2:2
Toplam	2351	100.0	2351	100.0	976	100.0	976	100.0

Aileler çocuklarının SED yardımı öncesi % 64.9 oranında çok nadir sağlık kuruluşuna gittiğini belirtmişlerdir. SED sonrasında bu oranda bir düşme görülmektedir. Bunun yanında hiç gitmeme oranında da azalma olduğu belirlenmiştir.

Çocukların görüşleri incelendiğinde de SED yardımı öncesinde % 69.9 dolayında çok nadir sağlık kuruluşuna gidilirken, SED sonrasında bu oran bir miktar düşmüştür (% 68.1). Bunun yanında hiç gitmeme oranında da azalma olduğu belirlenmiştir.

En çok gidilen sağlık kuruluşu olarak ise aileler % 67.4 ile (1585 kişi) kamu hastanelerine, % 31.4 ile (738 kişi) aile hekimine gidildiğini belirtmişlerdir. Buna göre SED yardımı sonrasında çocuğun sağlık sorunlarından dolayı tedavi kuruluşlarına daha düzenli biçimde gittiği ve daha çok da kamu hastaneleri ve aile hekimlerini tercih ettikleri söylenebilir.

SED yardımı alan ailede engelli bulunma durumu

Ailede bedensel engelli olma durumuna ilişkin veriler Tablo 37'de yer almaktadır.

Tablo 37: SED Yardımı Alan Ailede Engelli Bulunma Durumu

Seçenekler	f*	%
Hayır yok	2086	86.9
Bedensel engelli var	102	6.4
Zihinsel engelli var	154	4.3
İşitme engelli var	28	1.1
Görme engelli var	30	1.3
Başka ..belirtiniz	...	...
Toplam	2400	100.0

*Birden fazla seçenek işaretlenebilmiştir

Elde edilen verilere göre SED yardımı alan ailelerin büyük çoğunluğunda % 86.9 ailede engelli bulunmamaktadır. Ancak % 6.4'ünde bedensel, % 4.3 gibi küçük bir bölümünde ise zihinsel engelli aile üyesinin bulunduğu gözlenmektedir.

Aile bireylerinde bulunan çeşitli sorunlar

SED yardımı alan çocukların kendileri ve aileleri çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadır. Bunların ne tür sorunlar olduğu SED yardımı alan çocukların ailelerine sorulmuştur. Elde edilen sonuçlar Tablo 38'de görülmektedir.

Tablo 38: Çocuğun Kendisinin ve Ailesinin Yaşadığı Bazı Sorunlar

Yaşanan sorunlar	Anne		Baba		Kardeş/çocuk		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Depresyon	570	71.0	121	15.1	112	13.9	803	100.0
İçine kapanıklık	352	39.6	73	8.2	465	52.2	890	100.0
Fobi (bir şeye karşı korku)	181	35.2	24	4.7	309	60.1	514	100.0
Özgüven yetersizliği	188	38.6	41	8.4	258	53	487	100.0
Cinsiyet ayrımı (kız – erkek)	15	30	8	16	27	54	50	100.0
İntihar eğilimi	92	57.5	17	10.6	51	31.9	160	100.0
İletişim bozukluğu	103	30.9	53	15.9	177	53.2	333	100.0
Sevgisini gösterememe	84	30.8	68	24.9	121	44.3	273	100.0
Takıntı	254	53.7	61	12.9	158	33.4	473	100.0
Çevre ile çatışma (komşular vb.)	45	29.0	33	21.3	77	49.7	155	100.0
İsyankarlık	97	32.3	36	12	167	55.7	300	100.0
Okula uyum sağlayamama					137	...	137	100.0
Arkadaş edinememe	37	22.4	14	8.5	114	69.1	165	100.0
Olumsuz çevre edinme	3	2.4	48	38.4	74	59.2	125	100.0
Eve geç gelme	6	3.8	68	43.3	83	52.9	157	100.0
Hane içinde çatışma (geçimsizlik)	67	23.1	91	31.4	132	45.5	290	100.0
Kıskançlık	37	9.6	62	16	288	74.4	387	100.0

Aile bireylerinin yaşadığı bazı sorunlar incelendiğinde sırasıyla içe kapanıklık, depresyon, fobi, özgüven yetersizliği, takıntı, kıskançlık ve iletişim bozukluğu gibi rahatsızlıkların ağırlıklı olarak yaşandığı gözlenmektedir.

Bulgular ayrıntılı olarak incelendiğinde, bu sorunları aile içinde ağırlıklı olarak çocuk ve annenin yaşadığı sorunlar daha çok göze çarpmaktadır. Babaların ise daha düşük düzeyde söz konusu sorunları yaşadıkları tespit edilmiştir. Ağırlıklı sorun türlerine göre bulgular irdelendiğinde; içe kapanıklık sorunu olduğunu belirtenlerin (890 kişi) %52.2'si SED yardımı alan çocuklardan, % 39.6'sı annelerden; depresyon sorunu olduğunu belirtenlerin (803 kişi) % 71'i annelerden, % 15.1'i babalardan, fobi sorunu olduğunu açıklayanların (514 kişi) % 60.1'i çocuklardan, % 35.2'si annelerden oluşmaktadır. Ayrıca özgüven yetersizliği olanların (487 kişi) % 53'ünü çocuklar, % 38.6'sını anneler; takıntı sorunları olanların (473 kişi) % 53.7'sini anneler, % 33.4'ünü çocuklar; kıskançlık sorunu yaşayanların (387 kişi) % 74.4'ünü çocuklar; iletişim bozukluğu sorunu olanların (333 kişi) % 53.2'sini çocuklar, % 30.9'unu anneler oluşturmaktadır.

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, bu sorunların yaşanması SED yardımı alan ailelerin ekonomik yetersizlik içerisinde olmaları, parçalanmış aile olma durumları vb. nedenlerle açıklanabilir. Ancak bu konuda dikkate alınması gereken bir husus söz konusu sorunların bireylerin kendilerinde var olduğunu düşündükleri ya da hissettikleri sorunlar olmasıdır. Bir başka deyişle araştırmaya katılanların kendilerinde var olduğunu düşündükleri rahatsızlıklar ya da sorunların tanısının konulmamış ve bireylerin ne bu sorunların ne düzeyde ciddi bir sorun olduğunun farkında olma durumları belirgin değildir. Bu nedenle söz konusu bireylerin bu sorunlara sahip olma durumlarının belirlenmesi ve gerekliyse tedavi edilmeleri açısından SED hizmetinin önemi ortaya çıkmakta ve meslek elemanlarının danışmanlık ve rehberlik hizmetlerini daha etkin biçimde uygulamalarının gerekli olduğu görülmektedir.

Aile içinde şiddet yaşanma durumu ve şiddete ilişkin unsurlar

Aile içinde şiddet yaşanması durumunda, çocuk koruma altına alınmaktadır. Bu nedenle ailelere aile içinde şiddet olma durumu, varsa bunun biçimi, aile bireylerinin hangilerinden kaynaklandığı, sebeplerinin neler olduğu ve şiddetten en çok kimlerin zarar gördüğü yönünde sorular yöneltilmiştir. Elde edilen veriler Tablo 39, 40, 41, 42 ve 43'de görülmektedir.

Tablo 39: Aile İçinde Şiddet Yaşanma Durumu

Seçenekler	Aile		Çocuk	
	f	%	f	%
Evet, çok sık	240	10.2	86	8.8
Hiçbir zaman olmaz	2111	89.8	890	91.2
Toplam	2351	100.0	976	100.0

Görüldüğü gibi ailelerin % 89.8'i, çocukların ise % 91.2'si aile içinde herhangi bir tartışma-kavgaya, şiddet yaşanmadığını ifade etmektedir. Çok sık şiddet yaşandığını belirtenler ise ailelerde % 10.2, çocuklarda % 8.8'dir. Buna göre ailelerin ve çocukların görüşlerinin birbirine paralel olduğu, ailelerin çok büyük çoğunluğunda şiddet yaşanmadığı belirlenmiştir. Ailelerin ve çocukların ifadelerine göre ailelerin ancak onda birinde şiddet durumunun yaşandığı söylenebilir.

Bu ailelerde tartışma ya da kavgayı başlatanın kim ya da kimler olduğuna ilişkin veriler Tablo 40'da sunulmuştur.

Tablo 40: Tartışmayı – Kavgayı Başlatan Kişiler

Seçenekler	Aile		Çocuk	
	f	%	f	%
Anne	72	30.0	24	27.9
Baba	58	24.2	26	30.2
Diğer aile büyükleri	20	8.3	9	10.5
Abi ya da abla	59	24.6	20	23.3
SED yardımı alan çocuk	31	12.9	7	8.1
Diğer (belirtiniz).....	..	...	...	...
Toplam	240	100.0	86	100.0

Ailede tartışma ya da kavga biçiminde şiddetin yaşandığını belirten yaklaşık onda bir dolayındaki aile ve çocuğa söz konusu tartışma ya da kavgayı kimlerin başlattığı sorulduğunda aile bireylerinin % 30'u öncelikle anneleri sorumlu olarak göstermektedirler. Ailede tartışma ya da kavga olduğunu belirten 86 çocuk ise % 30.2 ile ilk sırada babaları sorumlu görmektedirler. Çocuklar ikinci sırada tartışma ya da kavgayı annelerinin başlattıklarını da ifade etmektedirler. Bunun dışında diğer seçeneğinde her iki kesim benzer görüşler ortaya koymuş, tartışma ya da kavganın anne baba arasında ya da çocuklar arasında da başlayabildiğini ifade etmişlerdir.

Buna göre ailelerin onda birinde yaşandığı belirtilen tartışma ya da kavgaların başlangıcında öncelikle annenin veya babanın etkili olduğu, daha sonra diğer aile bireyleri arasında bu tür durumların yaşanabildiği söylenebilir.

Aile içi şiddetten en çok kimlerin zarar gördüğü konusunda da, tartışma ve kavga yaşandığını belirten aile üyeleri çocukların görüşleri alınmıştır. Elde edilen veriler Tablo 41'de görülmektedir.

Tablo 41: Şiddetten En Çok Zarar Görenler

Seçenekler	Aile		Çocuk	
	f	%	f	%
Anne	133	55.6	26	30.3
Baba	6	2.5	1	1.1
Diğer hane büyükleri	12	5.0	7	8.1
SED alan çocuğun abisi, ablası, kardeşi	47	19.7	18	20.9
SED yardımı alan çocuk	41	17.2	34	39.6
Diğer (belirtiniz).....	..	...	...	...
Toplam	240	100.0	86	100.0

Buna göre tartışma ya da kavga yaşandığını ifade eden ailelerin % 55.6'sı, çocukların ise % 30.3'ü söz konusu tartışma ya da kavgadan en çok zarar görenin anne olduğunu belirtmişlerdir. Ailelerin % 19.7'si ikinci sırada SED alan çocuğun abisi, ablası, kardeşinin zarar gördüğünü ifade ederken, çocuklar ise ikinci sırada ailenin %39.6 ile SED alan çocuğun, başka bir deyişle kendilerinin şiddetten daha çok zarar gördüğünü belirtmişlerdir. Buna göre ailelerin ancak onda birinde yaşanabildiği ifade edilen tartışma ya da kavgadan aile içinde en çok zarar gören kişinin öncelikle anneler olduğu belirlenmiştir.

105

Aile içinde yaşanabilen şiddetin türüne ilişkin olarak aile ve çocukların görüşleri alınmış ve elde edilen veriler Tablo 42'de sunulmuştur.

Tablo 42: Tartışma – Kavga ya da Şiddetin Türü

Şiddet türü	Aile		Çocuk	
	f	%	f	%
Vurma, sarsma vb. (fiziksel şiddet)	86	35.8	20	24.7
Hakaret, bağırma vb. (sözel şiddet)	143	59.6	55	67.9
Aşağılama, korkutma vb. (duygusal şiddet)	11	4.6	6	7.4
Diğer (belirtiniz).....	..	...	..	...
Toplam	240	100.0	81	100.0

Ailelerin onda birinde yaşandığı ifade edilen şiddetin türü evet diyen ailelerin % 59.6'sı hakaret, bağırma (sözel şiddet), % 35.8'i vurma, sarsma vb. (fiziksel şiddet), % 4.6'sı aşağılama, korkutma vb. (duygusal şiddet) olarak belirtilmiştir. Evet diyen çocukların ise % 67.9'u hakaret, bağırma (sözel şiddet), % 24.7'si vurma, sarsma vb. (fiziksel şiddet), % 7.4'ü aşağılama, korkutma vb. (duygusal şiddet)'nin aile içinde yaşanan şiddet türü olduğunu belirtmişlerdir.

Ailelerin ancak onda birinde yaşandığı ifade edilen tartışma ya da kavganın nedenleri ise Tablo 43'de görülmektedir.

Tablo 43: Tartışma ya da Kavga Neden Olan Durum

Seçenekler	Aile		Çocuk	
	f	%	F	%
Babanın işsiz olması	46	19,3	9	10,5
Annenin işsiz olması	9	3,7	2	2,4
Hanenin gelirinin düşük olması	78	32,5	16	18,6
Bu tür şiddet vb. olaylar doğal-normal kabul edilen durum olması	30	12,5	15	17,4
Hanedeki kişi sayısının çok olması	3	1,3	5	5,8
Alkol	8	3,3	2	2,3
Sigara	33	13,7	16	18,6
Madde bağımlılığı	8	3,3	..	..
Şiddete yol açan kişinin psikolojik sorunlarının olması	25	10,4	21	24,4
Diğer.. (belirtiniz).....	..	...	..	--
Toplam	240	100.0	86	100.0

Görüldüğü gibi ailede tartışma ya da kavga yaşandığını ifade eden aileler bunun nedeni olarak ilk sırada % 32,5 ile hanenin gelirinin düşük olmasını gösterirken, çocukların ise % 24,4'ü şiddete yol açan kişinin psikolojik sorunlarının olmasını öncelikli neden olarak belirtmişlerdir. Aileler ikinci sırada babanın işsiz olmasını (% 19,3), çocuklar ise hanenin gelirinin düşük olmasını (% 18,6) ve yine aynı oranda (% 18,6) sigaranın aile içerisinde tartışma ya da kavga neden olan durum olduğunu belirtmişlerdir.

Buna göre genel bir değerlendirme yapmak gerekirse ailelerin yaklaşık % 90'ında herhangi bir şiddet olayı yaşanmamaktadır. Bunun dışında kalan % 10'luk kesimde tartışma ya da kavga yaşandığı, bundan öncelikle annelerin zarar gördüğü ve bunun başlıca nedeninin de ailenin gelir durumunun düşük olmasından kaynaklandığı belirlenmiştir. Ailede şiddet yaşıyor olması çocuğun koruma altına alınmasını gerektiren bir durum olmasına karşın yaklaşık % 10'luk bir ailede yaşandığı ifade edilen tartışma ya da kavga çocuğun koruma altına alınmasını gerektirecek boyutlarda ciddi bir sorun olmadığı söylenebilir. Nitekim meslek elemanları da "aile içinde çocuğun koruma altına alınmasını gerektirecek boyutlarda tespit edilmiş bir şiddetin gözlenmediğini, böyle bir gözlemleri olduğunda çocukları koruma altına alma kararı verebildiklerini ifade etmişlerdir.

Ailelerin ev koşulları

SED yardımı yapılan çocuğun yaşadığı ev ortamının koşulları hakkında ailelerden ve çocuklardan bilgi alınmıştır. Elde edilen veriler Tablo 44'de görülmektedir.

Tablo 44: Yaşanılan Ev Koşulları

Görevlilerin Davranışları	Aile				Çocuk			
	Evet		Hayır		Evet		Hayır	
	f	%	f	%	f	%	F	%
Evimiz her açıdan uygun koşullardadır (Isınma, büyüklük, sağlık koşulları vb.)	935	39.8	1416	60.2	440	45.1	536	54.9
Evimiz nüfus sayımıza göre küçük	991	42.2	1360	57.8	391	40.1	585	59.9
Isınma sorunu var (yakacak, doğal gaz, kömür vb. alma güçlüğü vb.)	1319	56.1	1032	43.9	472	48.4	504	51.6
Sağlık açısından sorunlu. (güneş görmüyor, nem var...vb.)	1063	45.2	1288	54.8	411	42.1	565	57.9

Not: Verilen toplam cevaplara göre frekans ve yüzdeler hesaplanmıştır.

Araştırmaya katılan ailelerin % 39.8'i, çocukların % 45.1'i yaşadıkları evin uygun koşullarda olduğunu belirtirken, ailelerin % 60.2'si, çocukların % 54.9'u uygun koşullara sahip bir ev ortamında yaşamadıklarını belirtmişlerdir. Ailelerin % 42.2'si, çocukların % 40.1'i evlerinin küçük olduğunu vurgulamışlardır. Evlerde ısınma sorunu olduğu görüşü ise ailelerin % 56.1'i, çocukların % 48.4'ü tarafından belirtilen bir sorun olmuştur. Ailelerin % 45.2'i, çocukların % 42.1'i evlerinin sağlık koşulları açısından da sorunlu olduğunu belirtmektedirler.

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse ailelerin ve çocukların ev koşulları konusunda büyük ölçüde benzer görüşlerde oldukları belirlenmiştir. Buna göre SED yardımı yapılan çocukların yaklaşık yarısının yaşadıkları ev ortamının ısınma, büyüklük ve sağlık koşulları açısından uygun koşullarda olmadığı belirtilmiştir. Bunun yanında evlerin yaklaşık 1/3'ünün sağlıklı koşullara sahip olduğu ve en çok da nem sorununun yaşandığı söylenebilir.

Ailelerin evlerinin büyüklüğü ve evde yaşayan nüfus sayısı konusunda ailelerden görüş alınmıştır. Elde edilen veriler Tablo 45'de görülmektedir.

Tablo 45: Hanelerin Oda ve Yaşayan Kişi Açısından Mevcut Durumu

Oda sayısı	f	%	Yaşayan kişi sayısı	f	%
2 oda	740	31.5	2 kişi	240	10.2
3 oda	1108	47.1	3 kişi	582	24.8
4 oda	473	20.1	4 kişi	578	24.6
5 oda	23	1.0	5 kişi	409	17.4
6 oda ve daha fazla	...	...	6 kişi ve daha fazla	520	22.1
Cevapsız	7	0.3	Cevapsız	22	0.9
Toplam	2344	100.0		2329	100.0

Tablo 45'de ailelerin evlerinin büyüklüğü ve evde yaşayan nüfus sayısı konusundaki görüşleri incelendiğinde, % 47.1'inin 3 oda, % 31.5'inin 2 oda, % 20.1'inin 4 odaya sahip oldukları görülmektedir. Ailelerin evde yaşayan kişi sayısı incelendiğinde ise, % 24.8'inde 3, % 24.6'sında 4, % 22.1'inde 6 ve daha fazla kişi yaşadığı belirlenmiştir. Ailelerin genel olarak 2-3 odalı evlere sahip olduğu ve ailede yaşayan kişi sayısının 3 - 4 kişi olduğu söylenebilir.

Aile bireylerinin sahip oldukları kötü alışkanlıklar

SED yardımı yapılan çocuğun yaşadığı aile içinde sigara, alkol, uyuşturucu madde bağımlılığı, şans oyunları, kumar vb. kötü alışkanlıklarının olma durumu konusunda ailelerin görüşleri alınmıştır. Elde edilen veriler Tablo 46'da görülmektedir.

Tablo 46: Ailelerin Görüşüne Göre Ailede Sahip Olunan Kötü Alışkanlıklar

Kötü alışkanlıklar	Anne		Baba		SED Çocuk		Kardeş		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Alkol	9	9.1	85	85.9	3	3.0	2	2.0	99	100.0
Sigara	660	58.5	353	31.3	26	2.3	89	7.9	1128	100.0
Herhangi bir uyuşturucu madde	9	19.6	27	58.7	6	13.0	4	8.7	46	100.0
Şans ve talih oyunları	3	8.6	27	77.1	2	5.7	3	8.6	35	100.0
Kumar...	2	15.4	10	76.9	1	7.7	..	..	13	100.0
Diğer (belirtiniz).....	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...

Aileler içinde (N=2351) alkol kullanma oranı % 4.1, sigara kullanma oranı % 47.9, uyuşturucu madde kullanım oranı % 1.9, şans ve talih oyunları alışkanlığı oranı % 1.5 ve kumar alışkanlığı oranı ise % 0.5 tir. Buna göre ailelerde sigara kullanımının daha yaygın bir alışkanlık olduğu ve anneler, babalar ve SED alan çocuğun kardeşleri tarafından kullanıldığı söylenebilir. Oranı çok az da olsa babalar arasında alkol, şans ve talih oyunları, kumar, herhangi bir uyuşturucu madde kullanma gibi kötü alışkanlıklara sahip olanların bulunduğu belirtilmiştir.

Aile içinde kötü alışkanlıklara sahip olma açısından çocukların görüşleri ise Tablo 47'de görülmektedir.

Tablo 47: Çocukların Görüşüne Göre Ailede Sahip Olunan Kötü Alışkanlıklar

Kötü alışkanlıklar	Anne		Baba		SED Çocuk		Kardeş		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Alkol	5	17.2	23	79.3	...	...	1	3.5	29	100.0
Sigara	258	56.5	130	28.4	19	4.2	50	10.9	457	100.0
Herhangi bir uyuşturucu madde	..	..	6	75.0	1	12.5	1	12.5	8	100.0
Şans ve talih oyunları	2	15.4	8	61.5	3	23.1	..	...	13	100.0
Kumar...	...	..	2	75.0	1	25.0	...	...	3	100.0
Diğer (belirtiniz).....	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...

Çocukların görüşlerine göre (N=976) en yaygın kötü alışkanlık olarak sigara % 46.8 ile ilk sırayı almaktadır. Diğer kötü alışkanlıklar oldukça düşük düzeylerde olmak kaydıyla babaların sahip olduğu alışkanlıklardır.

Her iki kesimin görüşleri birlikte değerlendirildiğinde büyük ölçüde benzerlik olduğu dikkat çekmektedir. Buna göre ailelerde sigara dışında kötü alışkanlıklara sahip olma oranının son derece düşük olduğu, sigaranın da daha çok anneler arasında yaygın olduğu belirtilmiştir. Başta sigara olmak üzere, oldukça düşük oranlarda olan diğer kötü alışkanlıklar da dahil olmak üzere ailelerin SED kapsamında bu açıdan da desteğe ihtiyaçları olduğu söylenebilir.

Ailelerin beslenme alışkanlıkları

SED yardımı yapılan çocuğun ve ailelerin beslenme alışkanlıklarına ilişkin ailelerden veri toplanmıştır. Elde edilen veriler Tablo 48'de görülmektedir.

Tablo 48: Ailelerin Görüşüne Göre Ailelerin Beslenme Alışkanlıkları

Beslenme Alışkanlıkları	Her zaman		Bazen		Hiç bir zaman		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Her sabah düzenli kahvaltı yapma	1628	69.3	636	27.1	85	3.6	2349	100.0
Düzenli öğle yemeği yeme	1592	67.8	717	30.5	40	1.7	2349	100.0
Düzenli akşam yeme	2117	90.1	225	9.6	7	.3	2349	100.0
Meyve tüketme	935	40.0	1278	54.6	127	5.4	2340	100.0
Kırmızı et tüketme	371	15.8	1295	55.2	679	29.0	2345	100.0
Beyaz et (tavuk, balık) tüketme	515	22.0	1588	67.7	242	10.3	2345	100.0
Yumurta tüketme	1248	53.2	988	42.2	107	4.6	2343	100.0
Süt ürünleri tüketme (süt içme yoğurt yeme vb.)	1200	51.2	1008	43.0	137	5.8	2345	100.0
Sebze yemekleri ve yeşillik yeme (pırasa, ıspanak, türlü vb.)	1199	51.1	990	42.2	159	6.8	2348	100.0
Baklagilleri tüketme (nohut, fasulye, bezelye vb.)	1345	57.5	902	38.6	92	3.9	2339	100.0

Ailelerin görüşlerine göre, ailelerin % 69.3'ü her zaman düzenli kahvaltı yapmakta, % 27.1'i bazen kahvaltı yapabilmektedir. Ailelerin % 67.8'i düzenli öğle yemeği, % 90.1'i düzenli akşam yemeği yediğini belirtmiştir. Ailelerin % 54.6'sının bazen meyve tükettiği, % 55.2'sinin bazen kırmızı et tükettiği, % 67.7'sinin bazen beyaz et tükettiği görülmektedir. Ailelerin % 53.2'si her zaman yumurta, % 51.2'si her zaman süt ürünleri, % 51.1'i her zaman sebze yemekleri ve yeşillik, % 57.5'i her zaman baklagil tükettiğini belirtmiştir.

Çocukların beslenme alışkanlıkları ise Tablo 49'da görülmektedir.

Tablo 49: Çocukların Görüşüne Göre Beslenme Alışkanlıkları

Beslenme Alışkanlıkları	Her zaman		Bazen		Hiç bir zaman		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Her sabah düzenli kahvaltı yapma	616	63.5	308	31.8	46	4.7	970	100.0
Düzenli öğle yemeği yeme	681	69.9	272	27.9	21	2.2	974	100.0
Düzenli akşam yeme	865	88.8	107	11.0	2	.2	974	100.0
Meyve tüketme	406	41.9	530	54.6	34	3.5	970	100.0
Kırmızı et tüketme	162	16.7	550	56.7	258	26.6	970	100.0
Beyaz et (tavuk, balık) tüketme	229	23.6	654	67.4	87	9.0	970	100.0
Yumurta tüketme	488	50.2	435	44.8	49	5.0	972	100.0
Süt ürünleri tüketme (süt içme yoğurt yeme vb.)	502	51.8	414	42.7	53	5.5	969	100.0
Sebze yemekleri ve yeşillik yeme (pırasa, ıspanak, türlü vb.)	518	53.3	396	40.7	58	6.0	972	100.0
Baklagilleri tüketme (nohut, fasulye, bezelye vb.)	574	59.3	366	37.8	28	2.9	968	100.0

Çocukların beslenme alışkanlıklarına ilişkin açıklamalar incelendiğinde ise dikkati çeken hususlar şunlardır. Çocukların % 63.5'i her zaman düzenli kahvaltı yapmakta, yaklaşık 1/3'ü bazen kahvaltı yapabilmektedirler. Çocukların % 69.9'u düzenli öğle yemeği, % 88.8'i düzenli akşam yemeği yemektir. % 54.6'sı bazen meyve tükettiklerini, %56.7'si bazen kırmızı et tükettiklerini, %67.4'ü bazen beyaz et tükettiklerini belirtmişlerdir. Çocukların % 50.2'sinin her zaman yumurta, % 51.8'inin her zaman süt ürünleri, % 53.3'ünün sebze yemekleri ve yeşillik, % 59.3'ünün baklagil tükettiği görülmektedir.

Aile ve çocukların görüşleri birlikte ele alındığında önemli ölçüde benzerlikler olduğu gözlenmiştir. Buna göre ailelerin genellikle düzenli olarak kahvaltı yaptığı ve düzenli olarak akşam yemeği yedikleri söylenebilir. Ailelerin meyve, kırmızı et, beyaz et gibi besinleri bazen tükettikleri belirlenmiştir. Buna göre SED yardımı yapılan ailelerin istenilen ölçüde düzenli beslendiklerini söylemek güçtür. Çünkü temel besin maddelerinin çoğunlukla bazen tüketilen besin maddeleri oldukları belirlenmiştir. Bu durumun yeterli maddi imkânlarla sahip olmayışları ile ilişkisi olduğu düşünülebilir. Daha sağlıklı beslenme ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla yardım miktarının artırılması önemli bulunmuştur.

Ailelerin günlük öğün sıklıkları belirlenmeye çalışılmış ve elde edilen veriler Tablo 50'de verilmiştir.

Tablo 50: Ailelerin Öğün Yeme Sıklıkları

Öğün adı	Her zaman mutlaka		Zaman zaman		Neredeyse hiç		Toplam	
	F	%	f	%	f	%	f	%
Ailenin Görüşleri								
Sabah kahvaltısı	1652	70.4	636	27.1	59	2.5	2347	100.0
Öğle yemeği	1565	66.7	740	31.5	42	1.8	2347	100.0
Akşam yemeği	2123	90.5	217	9.2	6	.3	2346	100.0
Çocukların Görüşleri								
Sabah kahvaltısı	619	63.7	305	31.4	48	4.9	972	100.0
Öğle yemeği	660	67.6	298	30.5	18	1.8	976	100.0
Akşam yemeği	881	90.4	91	9.3	3	.3	975	100.0

Ailelerin ve çocukların öğün yeme sıklıkları ile ilgili görüşleri incelendiğinde, Tablo 35'in verileri ile benzer sonuçlar elde edilmiştir. Tablo 36'da görüldüğü gibi ailelerin % 70.4'ü, çocukların % 63.7'si her zaman kahvaltı yaptıklarını belirtmişlerdir. Ailelerin % 66.7'si, çocukların % 67.6'sı düzenli öğle yemeği yemektedir. Ailelerin (% 90.5) ve çocukların (% 90.4) büyük oranı akşam yemeğinin düzenli olarak yendiğini belirtmiştir. Genel olarak ailelerin düzenli olarak akşam yemeği yeme alışkanlıklarının olduğu söylenebilir.

SED yardımı alan çocukta dikkat eksikliği ve konuşma bozukluğu bulunma durumu

SED yardımı alan çocukta doktorlar tarafından tanısı konulmuş dikkat eksikliği bulunma durumu konusunda ailelerin görüşleri alınmıştır. Elde edilen veriler Tablo 51'de sunulmuştur.

Tablo 51: SED Yardımı Alan Çocukta Dikkat Eksikliği Olma Durumu

Seçenekler	f	%
Evet	276	11.7
Hayır	2075	88.3
Toplam	2351	100.0

Görüldüğü gibi SED yardımı alan çocukların ailelerinin % 88.3'ü çocuklarında doktorlar tarafından tanısı konulmuş dikkat eksikliği yönünde bir rahatsızlık olmadığını söylemekle birlikte, geriye kalan % 11.7'si bu tür bir rahatsızlığın olduğunu belirtmektedirler.

SED yardımı yapılan çocuklarda konuşma bozukluğu oluşumuna yol açabilecek olan dilde pelteklik, kekeleme ve dili etkili kullanma, başka bir deyişle akıcı konuşma açısından sorunları olup olmadığı yönünde ailelerden görüş alınmıştır. Elde edilen veriler aşağıda tablolar halinde özetlenmiştir.

Tablo 52: SED Yardımı Alan Çocukta Konuşma Bozukluğu ve Akıcı Konuşma Sorunu Olma Durumu

Seçenekler	f	%
SED yardımı alan çocukta konuşma bozukluğu olma durumu		
Evet	132	5.6
Hayır	2219	94.4
Toplam	2351	100.0
Dili kullanabilme, akıcı konuşma		
Evet var, akıcı biçimde konuşmıyor	251	10.7
Hayır bir sorunu yok, rahatlıkla konuşuyor	2100	89.3
Toplam	2351	100.0

SED yardımı alan çocukların ailelerinin % 94.4'ü SED yardımı alan çocuklarında konuşma bozukluğu olmadığını, % 5.6'sı ise olduğunu belirtilmiştir. Konuşma bozukluğu olan çocukların bazı kelimeleri söyleyememe, dilde pelteklik, geç konuşma, konuşurken takılıp kalma vb. sorunları olduğu belirtilmektedir. Bunun yanında dili akıcı kullanabilme açısından ise ailelerin % 13.3'ü çocuğunun akıcı konuşma açısından sorunu olduğunu belirtmektedir. Buna göre SED yardımı alan az sayıda çocukta konuşma bozukluğu ve akıcı biçimde konuşma açısından sorunların olduğu söylenebilir.

SED yardımı alan çocuğun farklı özelliği olma durumu

Ailelere SED yardımı alan çocuklarının farklı özelliklerine ilişkin bir gözlemleri olma durumları sorulmuştur. Elde edilen veriler Tablo 53'de görülmektedir.

Tablo 53: SED Yardımı Alan Çocuğun Farklı Bir Özelliğinin Olma Durumu

Seçenekler	Aile		Çocuk	
	F	%	f	%
Evet var... açıklama...	588	25.0	313	32.1
Yok, farkında değil.	1763	75.0	663	67.9
Toplam	2351	100.0	976	100.0

Tabloda görüldüğü gibi ailelerin % 25'i, çocuklarının farklı bir özelliğinin olduğunu, çocukların %32.1'i farklı özelliklerinin olduğunu düşünmektedir. Çocuklardan farklı bir özelliği olduğunu belirtenlerin (313 çocuk) % 39.3'ü spor (123), % 26.5 resim (83 kişi), ve % 15'i müzik (47 kişi) konularında farklı bir özelliği olduğunu ifade etmişlerdir. Ailelerden çocuklarının farklı bir özelliği olduğunu belirten 588 kişiden % 39'u (229 kişi) resim, % 21.9'u (123 kişi) matematik, % 18.8'i dans (110 kişi), % 14.1'i de müzik konusunda çocuklarının farklı bir özelliği olduğunu düşünmektedirler. Farklı bir özelliğinin olmadığını belirtme oranının ailelerde % 75, çocuklarda % 67.9 olduğu gözlenmiştir. Buna göre çocukların yaklaşık üçte birinin spor, müzik, resim vb. etkinliklere ilgisinin olduğu söylenebilir.

Aile ile birlikte geçirilen zamanlarda yapılan aktiviteler

SED yardımı alan çocuğun ailesi ile birlikte olduğu zaman içinde birlikte ne tür aktiviteleri yaptıkları konusunda ailelerin görüşü alınmıştır. Elde edilen veriler Tablo 54'de sunulmuştur.

Tablo 54: Ailelere Göre Ailede Birlikte Yapılan Aktiviteler

Birlikte geçirilen zamanlarda yapılan etkinlikler	Her zaman		Zaman zaman		Hiç bir zaman		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Yemeklerde birlikte oluruz	2039	86.8	300	12.8	9	.4	2348	100.0
Birbirimizle konuşur muhabbet ederiz (sorunlarımızı paylaşıyoruz)	1658	70.6	640	27.2	52	2.2	2350	100.0
Berberer gezmeye, alışverişe gideriz	606	25.8	1370	58.3	373	15.9	2349	100.0
Sosyal bir aktivite (sinema, tiyatro maç, vb.) yaparız	119	5.1	479	20.4	1749	74.5	2347	100.0
Komşu, akraba vb. ziyaretlere gideriz	602	25.6	1410	60.1	335	14.3	2347	100.0
Birlikte evde oturur, televizyon seyrediyor	1795	76.5	510	21.7	40	1.7	2345	100.0
Diğer. Lütfen yazınız...								

Ailenin yemek zamanlarında birlikte oldukları görüşü % 86.8 düzeyinde benimsenmiştir. Aile bireylerinin birbirleriyle iletişim kurmaları, sorunlarını paylaşmaları % 70.6 oranında benimsenirken, beraberce gezmeye, alışverişe gitme etkinliği ise % 58.3 oranında zaman zaman yapılan bir aktivite olarak belirtilmiştir. Ailelerin % 74.5'i sosyal bir aktivite olan sinema, tiyatro, maç vb. bir etkinliği neredeyse hiç birlikte gerçekleştirmediklerini belirtmişlerdir. Ailelerin % 60.1'i komşu, akraba vb. ziyaretlerine gitmektedirler. Birlikte evde oturup TV seyretme oranı ise % 76.5 düzeyinde benimsenen bir etkinlik olarak ortaya çıkmıştır. Buna göre SED yardımı alan ailelerin genel olarak yemek saatlerinde birlikte oldukları, çoğunlukla evde oturup TV izledikleri, zaman zaman birlikte akraba ziyaretine gittikleri, beraber alışverişe gittikleri, buna karşın çoğunlukla sosyal bir aktiviteyi birlikte yapamadıkları ortaya çıkmıştır.

Çocuğun ailesi ile birlikte olduğu zaman içinde birlikte ne tür aktiviteleri yaptıkları konusunda çocukların görüşleri de Tablo 55'de sunulmuştur.

Tablo 55: Çocuklara Göre Ailede Birlikte Yapılan Aktiviteler

Birlikte geçirilen zamanlarda yapılan etkinlikler	Her zaman		Zaman zaman		Hiç bir zaman		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Yemeklerde birlikte oluruz	816	83.9	147	15.1	10	1.0	973	100.0
Birbirimizle konuşur muhabbet ederiz (sorunlarımızı paylaşıyoruz)	656	67.6	298	30.7	17	1.8	971	100.0
Berberer gezmeye, alışverişe gideriz	257	26.4	563	57.8	154	15.8	974	100.0
Sosyal bir aktivite (sinema, tiyatro maç, vb.) yaparız	55	5.6	261	26.7	660	67.6	976	100.0
Komşu, akraba vb. ziyaretlere gideriz	237	24.3	597	61.2	141	14.5	975	100.0
Birlikte evde oturur, televizyon seyrediyor	740	76.0	220	22.6	14	1.4	974	100.0

Çocukların görüşlerine göre ise, ailenin yemek zamanlarında birlikte oldukları görüşü % 83.9 düzeyinde her zaman yapılan bir etkinlik olarak benimsenmiştir. Aile bireylerinin birbirleriyle iletişim kurmaları, sorunlarını paylaşmaları % 67.6 oranında benimsenirken, beraberce gezmeye, alışverişe gitme etkinliği ise % 57.8 oranında zaman zaman yapılan bir aktivite olarak belirtilmiştir. Çocukların % 67.6'sı sosyal bir aktivite olan sinema, tiyatro, maç vb. bir etkinliği ailesiyle birlikte hiç yapmadıklarını ifade etmişlerdir. Çocukların % 61.2'si zaman zaman komşu, akraba vb. ziyaretlerine gittiklerini belirtmiştir. Birlikte evde oturup TV seyretme oranı ise % 76 düzeyinde benimsenen bir etkinlik olarak ortaya çıkmıştır.

Çocukların görüşlerine göre de, SED yardımı alan ailelerin genel olarak yemek saatlerinde birlikte oldukları, çoğunlukla evde oturup TV izledikleri, zaman zaman birlikte akraba ziyaretine gittikleri, beraber alışverişe gittikleri, buna karşın çoğunlukla sosyal bir aktiviteyi birlikte yapamadıkları ortaya çıkmıştır. Bir başka deyişle çocukların aileleri ile sosyal bir aktiviteyi yeterince birlikte yerine getirmediği söylenebilir. Bu durumun ailenin içinde bulunduğu ekonomik koşullarından kaynaklandığı da söylenebilir. Birlikte zaman geçirme konularında ailelere yönlendirici bilgiler verilebileceği düşünülmektedir.

Ailede ilgilenilen sosyal ve sportif aktiviteler

Aile bireylerinin sosyal ve sportif aktivitelerle ilgilenme durumlarına ilişkin veriler Tablo 56'da görülmektedir.

Tablo 56: Ailede İlgilenilen Sosyal ve Sportif Aktiviteler

Etkinlikler	SED alan çocuk		Diğer çocuk/ lar		Anne		Baba		Hanedeki diğer kişiler	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Müzik (enstrüman çalma, koro çalışması vb.)	7	8.0	61	69.3	18	20.5	...	...	2	2.3
Resim	17	10.1	121	72.0	27	16.1	1	.6	2	1.2
Tiyatro	4	5.8	57	82.6	8	11.6	...	...	...	...
Sinema	2	5.4	31	83.8	3	8.1	...	...	1	2.7
Spor	20	8.3	187	77.9	31	12.9	1	.4	1	.4
Gezi	3	9.7	21	67.7	3	9.7	2	6.5	2	6.5
Eğitim/kurs	2	5.7	18	51.4	9	25.7	5	14.3	1	2.9

Yüzdeler cevap verenlere göre hesaplanmıştır.

Aileler % 79.2'si (1863 kişi) aile üyelerinden herhangi birinin sosyal ve sportif faaliyetle ilgilenmediğini belirtmişlerdir. Sosyal ve sportif faaliyetle ilgilenenlerin dağılımı incelendiğinde ise Tablo incelendiğinde, SED yardımı alan çocukların %10.1'inin resim, % 9.7'sinin gezi etkinlikleriyle, diğer çocukların %83'inin sinema, %82.6'sının tiyatro, % 77.9'unun spor, % 72'sinin resim etkinlikleriyle ilgilendiği görülmektedir. Annelerin % 25.7'si, babaların % 14.3'ünün eğitim ve kurslarla ilgilendiği belirlenmiştir.

SED alan çocukların (976 kişi) sosyal ve sportif faaliyetlerle ilgilenme durumu kendilerine sorulduğunda elde edilen verilere göre, çocukların % 20.8'i sporla % 6.7'si (65 kişi) müzik, % 8.3'ü resimle, % 3.2'si tiyatro ile ilgilenmektedir. Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse ailelerde ve SED yardımı alan çocuklarda sosyal ve sportif etkinliklerle ilgilenme oranı düşüktür. Az sayıda ilgilenilen etkinlikler ise spor, müzik, resim ve tiyatro olarak özetlenebilir. Bunlar içinde en çok ilgilenilen alan ise spordur.

Çocukların yaşadıkları başlıca sorunlar

Çocukların yaşadıkları başlıca sorunlara ilişkin görüşleri alınmıştır. Elde edilen veriler Tablo 57’de sunulmuştur.

Tablo 57: Çocukların Yaşadıkları Başlıca Sorunlar

Yaşanılan Sorunlar	f	%
1 İyi beslenemiyorum	194	19.9
2 Yüzümdeki sivilcelerden rahatsızım	206	21.1
3 Çok terliyorum (sıcak hava, soğuk hava vb. her ortamda)	163	16.7
4 Sağlık sorunlarım var (gözler, baş ağrısı, az işitme vb...)	168	17.2
5 Kilo sorunum var (şişmanlık, zayıflık)	152	15.6
6 Kendimi beğenmiyorum (yakışıklı-güzel bulma durumu)	131	13.4
7 Çok kıskancım	224	23.0
8 Özgüvenim yok denecek kadar az	154	15.8
9 Zorda kalınca ağlıyorum	303	31.0
10 Sır tutamıyorum	61	6.3
11 Okulda disiplin sorunu var (çok sıkı, çok zayıf)	68	7.0
12 Öğretmenlerin davranışları iyi değil (dayak atma, hakaret etme vb.)	29	3.0
13 Defter tutmayı ödev yapmayı sevmiyorum	98	10.0
14 Okulu sevmiyorum	55	5.6
15 Ailem benim fikrimi dikkate almıyor	57	5.8
16 Hanemizde sürekli bir kavga, şiddet, korku ortamı var	27	2.8
17 Ailedekilerle anlaşamıyorum (beni anlamıyorlar, iletişimim iyi değil)	47	4.8
18 Arkadaşlarımla geçinemiyorum	47	4.8
19 Karşı cinsle arkadaşlık kuramıyorum	127	13.0
20 Konuşurken çok heyecanlanıyorum	248	25.4
21 Kendimi değersiz hissediyorum	70	7.2
22 Ailemden şiddet (dayak vb.) görüyorum	15	1.5
23 Maddi sorunlarım var, param-harçlığım yetmiyor	494	50.6
24 Çabuk sinirleniyorum	402	41.2
25 Başkalarına güvenemiyorum	306	31.4
26 Çok utangacım	313	32.1
27 Başkaları benim geçimsiz biri olduğumu düşünüyor	79	8.1
28 Çok alinganım	286	29.3
29 Geleceğimden endişeliyim	242	24.8
30 Sıkıntılarımı paylaşacağım kimse yok	104	10.7

*Yüzdeler toplam 12 yaş üstü çocuk sayısına göre (976) hesaplanmıştır.

Çocukların yaşadıkları sorunlar sorulduğunda, % 50.6’sı ilk sırada maddi sorunları, para-harçlığının yetmediğini ifade etmiştir. Çocukların % 41.2’si çabuk sinirlendiğini, % 32.1’i çok utangaç olduğunu, % 31.4’ü başkalarına güvenemediğini, % 31’i zorda kalınca ağladığını, % 29.3’ü çok alingan olduğunu, %25.4’ü konuşurken çok heyecan-

landığını, % 24.8'i geleceğinden endişelendiğini, % 23'ü çok kıskanç olduğunu, %21.1'i yüzündeki sivilcelerden rahatsız olduğunu % 19.9'u iyi beslenemediğini sorun olarak belirtmiştir. Ayrıca çocuklar çabuk terleme, sağlık sorunları, kilo sorunları, özgüven azlığı, karşı cinsle arkadaşlık kuramama, sıkıntılarını paylaşacak kimsenin olmasını da sorunları arasında belirtmiştir.

Buna göre çocukların öncelikle ekonomik sorunları olduğu söylenebilir. Ayrıca çabuk sinirlendikleri, insanlara güven duymadıkları, kıskançlık, alınganlık, utangaçlık, heyecanlanma, gelecek endişesi gibi kişilik sorunlarından dikkate değer ölçülerde olduğu söylenebilir. Bunların yanı sıra beslenme, terleme, kilo, yüzde sivilce gibi sağlık sorunları özgüven azlığı, karşı cinsle arkadaşlık kuramama, sıkıntılarını paylaşacak kimsenin olmaması da çocukların sorunları arasındadır.

SED in ailelerin yer/adres değiştirme sıklığına etkisi

Ailelerin yer değiştirme sıklığına SED' in nasıl bir etkisi olduğu konusunda ailelerin görüşleri alınmıştır. Elde edilen veriler Tablo 58'de görülmektedir.

Tablo 58: SED'in Ailenin Yer Değiştirme Sıklığına Etkisi

Seçenekler	f	%
SED in yer değiştirme konusunda olumlu ya da olumsuz bir etkisi yoktur	1902	80.9
SED yer değiştirme oranını olumlu yönde etkiledi (<i>daha az değiştiriyor ya da hiç yer değiştirmiyor</i>)	449	19.1
Toplam	2351	100.0

Tablo 58'de görüldüğü gibi, SED desteği alan aileler % 80.9 oranında SED yardımının kendilerinin yer/adres değiştirmelerine olumlu ya da olumsuz bir etkisi olmadığını belirtmişlerdir. Buna karşın yaklaşık beşte birlik bir kesim (% 19.1) SED yardımının yer değiştirme sıklıklarını olumlu yönde etkilediğini belirtmiştir.

SED in yer değiştirme sıklığını olumlu yönde etkilediğini ifade eden ailelere, ne gibi olumlu etkileri olduğu sorulmuştur. Elde edilen veriler Tablo 59'da görülmektedir.

Tablo 59: SED'in Yer Değiştirme Sıklığına Olumlu Etkisi

Seçenekler	f	%
SED öncesi sosyal çevremiz iyi değildi, şimdi daha iyi bir çevremiz var	187	41.6
SED öncesi SED yardımı alan çocuğumun arkadaş çevresi – sosyal ortamı iyi değildi, şimdi daha uygun bir arkadaş çevresi var	65	14.5
SED öncesi SED yardımı alan çocuğumun yaşadığımız çevreden de kaynaklı psikolojik sorunları vardı, şimdi daha olumlu davranışları var	83	18.5
SED öncesi yaşadığımız çevre iyi değildi (suç oranı yüksek, kötü alışkanlıklara eğilim fazla...vb.) SED sonrası yaşadığımız çevre daha olumlu koşullara sahip.	56	12.4
Başka belirtiniz.....	58	12.9
Toplam	449	100.0

Ailelerin SED'in yer değiştirme sıklığına olumlu etkisi olduğunu belirtenlerin görüşleri incelendiğinde, %41.6'sı "SED öncesi sosyal çevremiz iyi değildi, şimdi daha iyi bir çevremiz var", %18.5'i "SED öncesi SED yardımı alan çocuğumun yaşadığımız çevreden de kaynaklı psikolojik sorunları vardı, şimdi daha olumlu davranışları var", %14.5'i "SED öncesi SED yardımı alan çocuğumun arkadaş çevresi – sosyal ortamı iyi değildi, şimdi daha uygun bir arkadaş çevresi var", %12.4'ü "SED öncesi yaşadığımız çevre iyi değildi (suç oranı yüksek, kötü alışkanlıklara eğilim fazla...vb.) SED sonrası yaşadığımız çevre daha olumlu koşullara sahip." olduklarını belirtmişlerdir.

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, SED yardımı öncesinde daha sık yer değiştiren ama SED sonrasında buldukları yerleri hiç değiştirmeyen ya da çok az değiştiren ailelerin bu azalmanın neden olarak gösterdikleri gerekçeler incelendiğinde "artık daha iyi bir sosyal çevrede yaşadıkları", "bu durumun çocuğun psikolojisini olumlu yönde etkilediği" gibi gerekçeler dikkati çekmektedir. Buna göre SED sonrasında yaşadıkları yerleri değiştiren ailelerin sosyal çevrelerinin olumlu yönde değiştiği söylenebilir.

Hanede SED kapsamındaki çocuk sayısı

Araştırma kapsamında yer alan çocuklar dahil veri toplanan hanelerde ne kadar SED yardımı alan çocuk olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Elde edilen veriler Tablo 60'da görölmektedir.

Tablo 60: Hanede SED Yardımı Alan Çocuk İle Birlikte Destek Kapsamında Bulunan Çocuk Sayısı

Seçenekler	f	%
1 Çocuk	1841	78.3
2 Çocuk	413	17.5
3 Çocuk	63	2.6
4 Çocuk	17	0.7
5 Çocuk	11	0.5
6 Çocuk	6	0.2
Toplam	2351	100.0

Göröldüğü gibi hanelerin % 78.3'ünde SED yardımı alan 1 çocuk vardır. % 17.5'inde ise 2 çocuk vardır.

SED yardımı alan çocuğun hanede birlikte yaşadığı bireyler

SED kapsamındaki çocuğun hanede kimlerle birlikte yaşadığına ilişkin veriler Tablo 61'de görölmektedir.

Tablo 61: SED Yardımı Alan Çocuğun Hanede Birlikte Yaşadığı Kişiler

Seçenekler	f	%
Anne, baba SED yardımı alan çocukla beraber yaşıyorlar	600	25.7
Anne baba ayrı, SED yardımı alan çocuk annesiyle beraber yaşıyor.	1422	60.8
Anne baba ayrı, SED yardımı alan çocuk babasıyla beraber yaşıyor.	111	4.7
Anne baba ayrı, SED yardımı alan çocuk bir yakını (amca, dayı, hala vb.) ile yaşıyor.	204	8.7
Toplam	2337	100.0

Görüldüğü gibi çocukların çoğunluğunu oluşturan % 60.8'i annesiyle beraber yaşamaktadır. Anne ve babasıyla birlikte yaşayanların oranı ise % 25.7 dir.

SED kapsamında danışmanlık-rehberlik hizmetlerinden yararlanma durumu

SED hizmetleri ekonomik destek yanında danışmanlık ve rehberlik hizmetlerini de içermektedir. Bu nedenle SED yardımı alan çocuğun bu kapsamda bir destek alma durumu hakkında ailelerin görüşleri alınmıştır. Elde edilen veriler Tablo 62'de yer almaktadır.

Tablo 62: SED Kapsamında Danışmanlık ve Rehberlik Alma Durumu

Seçenekler	f	%
Evet	219	9.3
Hayır	2126	90.7
Toplam	2345	100.0

Görüldüğü gibi SED kapsamında araştırmaya katılanların çoğunluğunu oluşturan % 90.7'lik kesim herhangi bir danışmanlık ve rehberlik hizmeti almadıklarını belirtmişlerdir. Bu konuda meslek elemanlarının ise özellikle izleme ziyaretleri sırasında ailelere yaşadıkları sorunlara ilişkin olarak gerekli rehberlik ve danışmanlığın yapılmaya çalışıldığını belirtmişlerdir. Bu nedenle ailelerin kendilerine yönelik yapılan rehberlik ve danışmanlık hizmetleri konusunda farkındalık düzeylerinin yeterli olmadığı söylenebilir. Başka bir deyişle meslek elemanının çocuğun ya da ailenin yaşadığı sorunlarla ilgili yaptığı önerilerin ve yönlendirmelerin bir rehberlik ve danışmanlık hizmeti olarak algılanmadığı ortaya çıkmaktadır. Ayrıca meslek elemanlarınca belirtildiği gibi iş yükü nedeniyle izlemenin yeterince yapılamaması da danışmanlık ve rehberliğin istenildiği biçimde yerine getirilememesine yol açmaktadır.

Çocukların SED öncesi ve sonrasında eğitim – öğretime ilişkin durumları

Araştırmada SED yardımı alan 0 – 11 yaş arası çocuklarla ilgili eğitim – öğretime ilişkin veriler ailelerden, 12 yaş ve üzeri çocuklarla ilgili veriler ise çocukların kendilerine sorular yöneltilerek elde edilmiştir. Çocuklarla ilgili verilerin içinde 7-11 yaş dönemi çocuklara ilgili olanlar çocukların ailelerine sorular yöneltilerek elde edilmiştir. Buna göre elde edilen veriler aşağıda ele alınmıştır.

Çocukların okula gitme durumu

0 – 11 yaş arası çocukların ailelerine ve 12 yaş üstü çocukların kendilerine okula gitme durumları sorulmuştur. Elde edilen veriler Tablo 63'de görülmektedir.

Tablo 63: Çocukların Okula Gitme Oranları

Görüş	Aile		Çocuk	
	f	%	f	%
Hayır	398	16.9	54	5.5
Evet	1953	83.1	922	94.5
Toplam	2351**	100.0	976*	100.0

*1218 yaş grubu çocuklardan elde edilmiştir.

** Araştırma kapsamındaki tüm çocukların (0-18 yaş) ailelerinden elde edilmiştir

Görüldüğü gibi görüşülen ailelerin % 83,1'inin çocuğu ve görüşülen 12 yaş üstü çocukların % 94.5' i okula gitmektedir.

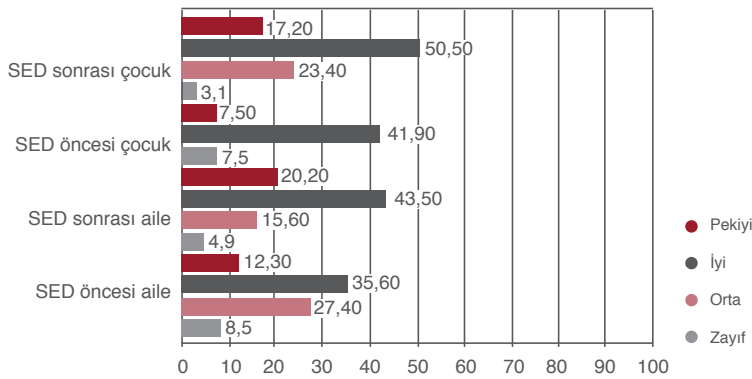
Çocuklarının okula gitmediğini belirten 398 ailenin 357'si bunun nedenini açıklamıştır. Bunlardan dikkati çeken oranlar incelendiğinde ilk sırada % 75.9 ile çocuğun okul döneminde olmayışı (0-6 yaş dönemi) yer almaktadır. Daha sonra % 6.2 ile (22 kişi) maddi yetersizlikler, % 3.9 (14 kişi) sağlık sorunları ve % 3.4 oranında da (okulda sorunlar çıkması seçenekleri yer almıştır. Okula gitmediğini söyleyen 54 çocuktan 47 si bunun nedeninin açıklamıştır. Buna göre Okula gitmeyen 47 çocuktan dikkati çeken oranlar incelendiğinde 10 tanesi ekonomik nedenlerle, diğer 10 tanesi gitmek istememekte, 8 tanesi sağlık sorunları, 5 tanesi sınıfta kalma ve diğer 5 tanesi de uyum sağlayamadığı için okula gitmediğini ifade etmişlerdir. Görüldüğü gibi SED yardımı alan çocukların çoğunluğu öğrenimlerine devam etmektedir.

Okuldaki başarı durumu

SED yardımı alan çocuğun SED öncesi ve SED sonrası başarı durumu konusunda ailelerin ve çocukların görüşleri alınmıştır. Elde edilen veriler aşağıda Tablo 64'de görülmektedir.

Tablo 64: Okuldaki Başarı Durumu

Başarı Durumu	Aile				Çocuk			
	SED Öncesi		SED Sonrası		SED Öncesi		SED Sonrası	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Zayıf	199	8.5	115	4.9	76	7.8	30	3.1
Orta	644	27.4	367	15.6	361	37.0	228	23.4
İyi	838	35.6	1022	43.5	409	41.9	493	50.5
Pekiyi	290	12.3	476	20.2	73	7.5	168	17.2
Cevapsız	380	16.2	371	15.8	57	5.8	57	5.8
Toplam	2351	100.0	2351	100.0	976	100.0	976	100.0

Grafik 3: Okuldaki Başarı Durumu

Araştırmaya katılan ailelerin % 35.6'sı SED öncesinde çocuklarının okul başarılarının "iyi" % 27.4'ü "orta", % 12.3'ü "pekiyi" ve % 8.5'i ise "zayıf" olduğunu belirtmişlerdir. Diğer taraftan SED sonrası öğrencilerin okul başarılarına ilişkin durum değerlendirildiğinde ise; ailelerin çocuğun okuldaki başarısına ilişkin görüşlerinin daha olumlu bir dağılım sergilediği gözlenmektedir. Bu bağlamda araştırmaya katılan ailelerin % 43.5'i SED sonrası öğrencilerin okul başarılarının "iyi", % 20.2'si "pekiyi" ve % 15.6'sı ise "orta" olduğunu belirtmişlerdir.

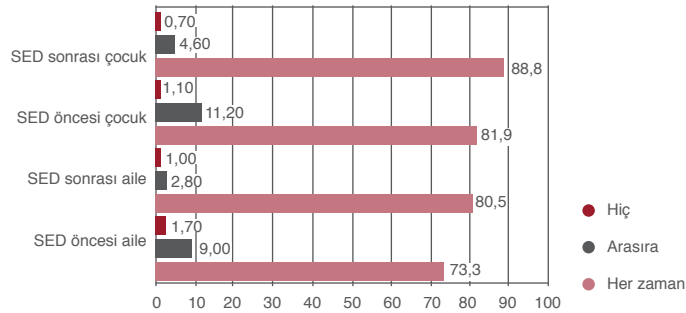
Araştırmaya katılan çocukların % 41.9'u SED öncesi başarılarının "İyi", % 37'si "orta", %7.8'i "zayıf" olduğunu belirtirken, başarı durumu "Pekiyi" olanların oranı % 7.5' dir. Bu oranlar SED sonrasında daha olumlu bir şekilde farklılaşmış, çocukların % 50.5'i SED sonrasında başarılarının "İyi", % 23.4'ü orta ve % 17.2'si de "Pekiyi" olduğunu belirtmişlerdir. Bu sonuca dayalı olarak SED yardımının öğrencilerin okul başarılarında olumlu yönde katkı sağladığı söylenebilir.

Okula devam durumu

SED yardımı alan çocuğun SED öncesi ve SED sonrası okula devam durumu konusunda ailelerin ve çocukların görüşleri alınmıştır. Elde edilen veriler Tablo 65'te görülmektedir.

Tablo 65: Okula Devam Durumundaki Değişim

Okula Devam Durumu	Aile				Çocuk			
	SED Öncesi		SED Sonrası		SED Öncesi		SED Sonrası	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Her zaman gidiyordu	1723	73.3	1892	80.5	799	81.9	867	88.8
Ara sıra gidiyordu	211	9.0	66	2.8	109	11.2	45	4.6
Hiç gitmiyordu	41	1.7	24	1.0	11	1.1	7	.7
Cevapsız	376	16.0	369	15.7	57	5.8	57	5.8
Toplam	2351	100.0	2351	100.0	976	100.0	976	100.0

Grafik 4: Okula Devam Durumu

Tablo incelendiğinde araştırmaya katılan ailelerin yaklaşık dörtte üçü (%73.3) SED öncesinde çocuklarının okula "her zaman" gittiğini, % 9'u ise ara sıra gittiğini belirtmektedir. SED sonrasında ise ailelerin çocukların okula devam ile ilgili görüşlerinin daha da olumluya doğru değişme gösterdiği gözlenmiş, okula "her zaman" gittikleri yönünde görüş belirten ailelerin oranının % 80.5'e çıktığı belirlenmiştir.

Çocuklar ise yaklaşık beşte dördü (% 81.9) SED öncesinde, % 88.8'i de SED sonrasında okula her zaman gittikleri yönünde görüş belirtmişlerdir. Ara sıra gitme oranı da SED öncesine göre azalmıştır. Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse SED öncesine göre SED sonrasında okula devam oranında olumlu yönde bir gelişme gözlemlendiği belirlenmiştir. Bu durum SED yardımının okula devam etme oranını bir ölçüde olumlu yönde etkilediği biçiminde yorumlanabilir.

Okul değiştirme durumu

SED öncesi ve SED sonrasında SED yardımı alan çocuğun okul değiştirme durumu konusunda ailelerin ve çocukların görüşleri incelenmiştir. Elde edilen veriler Tablo 66’da sunulmuştur.

Tablo 66: Okul Değiştirme Oranındaki Değişim

Okul Değiştirme Durumu	Aile				Çocuk			
	SED Öncesi		SED Sonrası		SED Öncesi		SED Sonrası	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Sık sık	45	1.9	28	1.2	21	2.2	14	1.4
Ara sıra	217	9.2	148	6.3	113	11.6	78	8.0
Hiç	1713	72.9	1804	76.7	784	80.3	826	84.6
Cevapsız	376	16.0	371	15.8	58	5.9	58	5.9
Toplam	2351	100.0	2351	100.0	976	100.0	976	100.0

Araştırmaya katılan ailelerin % 72.9’u, SED öncesi çocuklarının “Hiç” okul değiştirmediklerini vurgularken, % 9.2’si “ara sıra” okul değiştirdiklerini belirtmektedirler. SED sonrası ise bu durumun farklılaşmadığı neredeyse aynı durumu koruduğu ailelerin % 76.7’sinin “Hiç” ve % 6.3’ünün “ara sıra” şeklinde görüş belirttikleri gözlenmektedir.

Araştırmaya katılan çocukların ise % 80.3’ü SED öncesi “Hiç” okul değiştirmedikleri vurgularken, % 11.6’sı “ara sıra” okul değiştirdiklerini belirtmektedirler. SED sonrası ise çocukların % 84.6’sının “Hiç” ve % 8’inin “Ara sıra” şeklinde görüş belirttikleri gözlenmektedir.

Okul değiştirmenin gerekçeleri konusunda ailelerin ve çocukların ileri sürdükleri düşünceler ise şöyle özetlenebilir.

Tablo 67: Okul Değiştirme Nedenleri

Görüş	Aile		Çocuk	
	f	%	f	%
Bulunduğu arkadaş ortamından uzaklaşması gerektiği için	33	12.1	16	15.4
Daha kaliteli eğitim veren bir okula gidebilmek için	23	8.5	12	11.5
Okul eve uzak olduğu için	77	28.3	43	41.4
Aldığı ceza nedeniyle	2	0.7	...	...
Taşınma	35	12.9	21	20.2
Ailevi nedenler	17	6.3	7	6.7
Öğretmenlerin tutumu	8	2.9	2	1.9
Sınıfta kalma	5	1.8	3	2.9
Diğer.....	72	26.5	...	...
Toplam	272	100.0	104	100.0

Okul değiştirmenin gerekçeleri konusunda ailelerin ve çocukların ileri sürdükleri düşüncelere yer veren tablo incelendiğinde Okul değiştirme konusunda ara sıra ve sık sık seçeneğini işaretleyen ailerden bunun sebepleri konusunda cevap verenlerin okul değiştirme nedenleri incelendiğinde öncelikli nedenin “okulun eve uzak olması” %28.3, “taşınma” %12.9, “arkadaş ortamından uzaklaşma” %12.1 ve “daha kaliteli okula gidebilme” %12.1 gibi nedenlere bağlandığı gözlenmektedir.

Görüldüğü gibi Araştırmaya katılan 976 çocuğun sadece 134'ü ara sıra ve sık sık okul değiştirdiğini belirtirken bunların 104'ü nedenine ilişkin açıklamada bulunmuştur. Açıklamada bulunanların kendi içerisindeki dağılımları incelendiğinde ise “okulun eve uzak olması” nedeninin (% 41.4) ön plana çıktığı görülmektedir. Buna göre okul değiştirmede en önemli etkenin “okulun eve uzak olması” olduğu söylenebilir. Bunun yanında, taşınma, arkadaş ortamından uzaklaşma, daha iyi eğitim alma gibi nedenler dikkati çekmektedir.

Okulu terk etme durumu

SED öncesi ve SED sonrasında SED yardımı alan çocuğun okulu terk etme durumu konusunda ailelerin ve çocukların görüşleri incelenmiştir. Elde edilen veriler Tablo 68'de yer almaktadır.

Tablo 68: Okulu Terk Etme

Okul Terk Etme Durumu	Aile				Çocuk			
	SED Öncesi		SED Sonrası		SED Öncesi		SED Sonrası	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Evet	83	3.5	48	2.0	38	3.9	25	2.6
Hayır	1860	79.1	1900	80.8	874	89.5	887	90.9
Cevapsız	408	17.4	403	17.1	64	6.6	64	6.6
Toplam	2351	100.0	2351	100.0	976	100.0	976	100.0

Tablo incelendiğinde araştırmaya katılan ailelerin dörtte üçünden fazlası gerek SED öncesi (%79.1) gerekse SED sonrasında (%80.8) çocuklarının okulu terk etme durumlarının olmadığını vurgulamaktadırlar. Bunun yanında “evet” diyenlerin oranında bir düşüş olduğu dikkate alınırsa okul terkinde bir azalma olduğu da söylenebilir. Buna göre gerek SED öncesi gerekse SED sonrası okul terkinde sorun yaşanmadığı söylenebilir.

Çocukların verileri incelendiğinde ise SED öncesinde % 89.5'inin okulu terk etmediği, %3.9'unun okulu terk ettiği gözlenirken, SED sonrasında okulu terk etmeme oranı % 90.9 ve terk edenlerin oranı ise azalarak % 2.6'ya düşmüştür.

Çocuklarının okul terk ettiklerini belirten ailelerden nedenleri sorusuna cevap veren 64'ünün belirttikleri nedenler incelendiğinde 17 kişi (%26.6) babanın göndermemesi 13 kişi (%20,3) başarısızlık, 12 kişi (%18.8) maddi yetersizlikler ve 7 kişi de okulu sevmeme nedenlerinden dolayı çocuklarının okulu terk ettiğini bildirmişlerdir. Okulu terk ettiğini ifade eden 38 çocuktan 35'i nedenine ilişkin soruya cevap vermiştir. Çocuklar buna sebep olarak açıköğretim de okuma (9 kişi), babanın göndermemesi (5 kişi), okulu sevmeme (5 kişi) ve canı sıkılma (5 kişi) gibi nedenleri ileri sürmüşlerdir.

Okulu terk ettiğini belirten çocuklara açık öğretim lisesine kayıt olma durumları sorulduğunda, bu soruya cevap veren 29 çocuktan 20 si açık öğretim lisesine kayıt yaptırdığını belirtmiş, 9 tanesi ise hayır cevabı vermiştir.

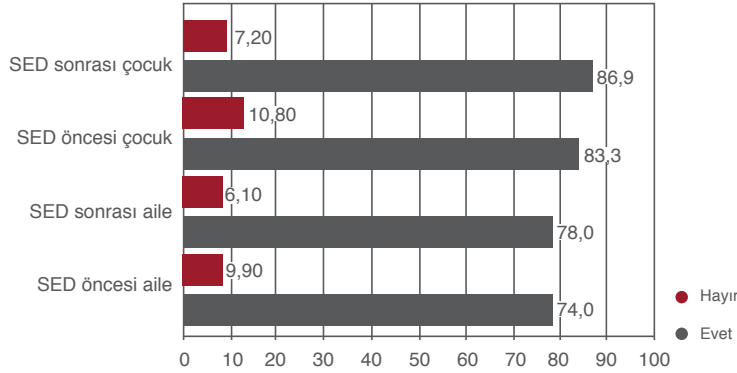
Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse SED öncesi ve sonrasında okul terk oranının düşük olduğu söylenebilir. Öte yandan terk edenlerin oranı az bile olsa yasa gereği bulunduğu düzeydeki açık öğretim programına kayıt olması gereklidir.

Bir üst öğrenime devam etme isteği

SED yardımı alan çocukların bir üst öğrenime devam etme konusunda isteklilik durumu çocuklara ve ailelerine sorulmuştur. Elde edilen veriler Tablo 69'da görülmektedir.

Tablo 69: Bir Üst Öğrenime Devam Etme Eğilimi

Üst öğrenime İsteklilik	Aile				Çocuk			
	SED Öncesi		SED Sonrası		SED Öncesi		SED Sonrası	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Evet	1740	74.0	1833	78.0	813	83.3	848	86.9
Hayır	233	9.9	144	6.1	105	10.8	70	7.2
Cevapsız	378	16.1	374	15.9	58	5.9	58	5.9
Toplam	2351	100.0	2351	100.0	976	100.0	976	100.0

Grafik 5: Üst Öğrenime Gitme İstağı

Tablo incelendiğinde araştırmaya katılan ailelerin yaklaşık dörtte üçü gerek SED öncesi (% 74) gerekse SED sonrasında (% 78) çocuklarının bir üst öğrenime devam etmek istedikleri yönünde görüş belirtmişlerdir.

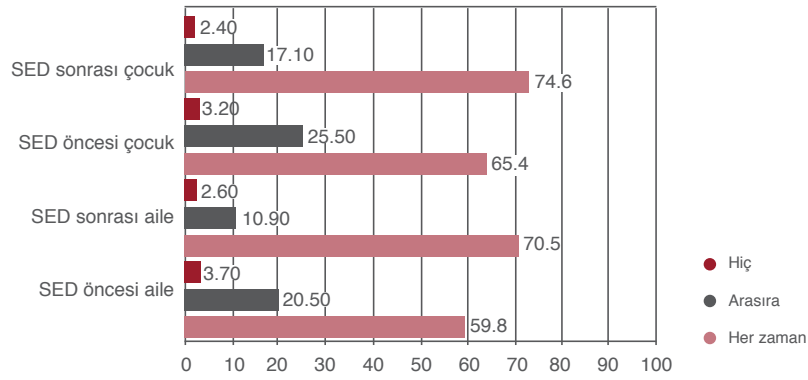
Çocukların bir üst öğrenime devam etme isteği konusundaki görüşleri incelendiğinde de ailelerin düşüncelerine paralel bir görüşün ortaya çıktığı gözlenmiştir. Buna göre araştırmaya katılan çocukların beşte dördünden fazlası gerek SED öncesinde (% 83.3), gerekse SED sonrasında (% 86.9) bir üst öğrenime devam etmek istediklerini belirtmişlerdir. Bir üst öğrenime devam etmek istemeyen (52 çocuk) az sayıda çocuğun ileri sürdüğü gerekçeler ise "arkadaş edinememe (2 kişi)", "maddi sorunlar (18 kişi)", "başarısızlık (7 kişi)", "herhangi bir işte çalışma isteği", "okulu sevmeme (15 kişi)", "sağlık sorunları" (8 kişi) gibi nedenler olarak ortaya çıkmaktadır. Çocuklarının bir üst öğrenime devam etmek istemediğini belirten 85 aile ilk sırada maddi nedenleri (38 kişi), daha sonra da okulu sevmemeyi (22 kişi) gerekçe olarak göstermişlerdir. Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse SED öncesinde ya da sonrasında çocuklarda bir üst öğrenime devam etme isteğinin yüksek olduğu, bununla birlikte SED öncesine göre SED sonrasında bir ölçüde olumlu gelişme olduğu belirlenmiştir.

Ev ödevlerini yapma durumu

Çocukların ev ödevlerini yapma durumuna ilişkin olarak SED öncesi ve sonrasında nasıl bir değişim olduğu konusunda ailelerin ve çocukların görüşleri alınmıştır. Konu ile ilgili bulgular Tablo 70'de sunulmuştur.

Tablo 70: Ev Ödevlerini Yapma

Ev ödevi yapma	Aile				Çocuk			
	SED Öncesi		SED Sonrası		SED Öncesi		SED Sonrası	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Her zaman	1405	59.8	1658	70.5	638	65.4	728	74.6
Ara sıra	482	20.5	257	10.9	249	25.5	167	17.1
Hiç	87	3.7	62	2.6	31	3.2	23	2.4
Cevapsız	377	16.0	374	15.9	58	5.9	58	5.9
Toplam	2351	100.0	2351	100.0	976	100.0	976	100.0

Grafik 6: Ev Ödevlerini Yapma Durumu

Tablo incelendiğinde araştırmaya katılan ailelerin % 59.8'i SED öncesi çocuklarının ev ödevlerini "Her zaman", % 20.5'i "zaman zaman" yaptıklarını belirtirken, bu oranlar SED sonrasında olumlu bir şekilde değişmiştir. Buna göre ailelerin % 70.5'i SED sonrasında çocuklarının ev ödevlerini "Her zaman", % 10.9' u "ara sıra" yaptıkları şeklinde görüş belirtmişlerdir.

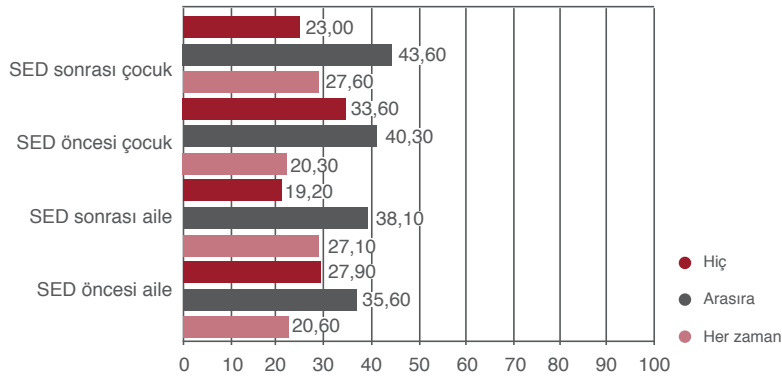
Araştırmaya katılan çocukların görüşleri alındığında ise % 65.4'ü SED öncesi ev ödevlerini "Her zaman", % 25.5'i "ara sıra" yaptıklarını belirtirken, bu oranlar SED sonrasında olumlu bir şekilde farklılaşmış, çocukların % 74.6'sı SED sonrasında ev ödevlerini "Her zaman", %17.1'i "ara sıra" yaptıklarını belirtmişlerdir. Bu sonuca dayalı olarak SED'in öğrencilerin ödevlerine yönelik bakış açılarını farklılaştırdığı, ödevlerin daha çok önemsenmesinde etkili olduğu söylenebilir. Bir başka deyişle SED yardımının çocukların ders çalışma alışkanlıklarını olumlu yönde etkilediği söylenebilir.

Okuldaki sosyal ve kültürel etkinliklere katılım

SED yardımının çocukların okullardaki sosyal ve kültürel etkinliklere katılımlarını nasıl etkilediği konusunda ailelerden ve çocuklardan görüş alınmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 71'de görülmektedir.

Tablo 71: Okullardaki Sosyal Etkinliklere Katılma

Sosyal Etkinliklere Katılma	Aile				Çocuk			
	SED Öncesi		SED Sonrası		SED Öncesi		SED Sonrası	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Her zaman	484	20.6	636	27.1	198	20.3	269	27.6
Ara sıra	836	35.6	895	38.1	393	40.3	426	43.6
Hiç	655	27.9	451	19.2	328	33.6	224	23.0
Cevapsız	376	16.0	369	15.7	57	5.8	57	5.8
Toplam	2351	100.0	2351	100.0	976	100.0	976	100.0

Grafik 7: Okullardaki Sosyal Etkinliklere Katılım

Tablo incelendiğinde araştırmaya katılan ailelerin % 20.6'sı SED öncesi çocuklarının okuldaki sosyal ve kültürel etkinliklere "Her zaman", % 35.6'sı "ara sıra" katıldıklarını % 27.9'u "hiç" katılmadıklarını belirtmişlerdir. Bu oranlar SED sonrasında biraz daha olumlu bir şekilde farklılaşmış ailelerin % 27.1'i SED sonrasında çocuklarının okuldaki sosyal ve kültürel etkinliklere "Her zaman", % 38.1'i "ara sıra" katıldıklarını ve %19.2'si de "hiç" katılmadıklarını belirtmişlerdir.

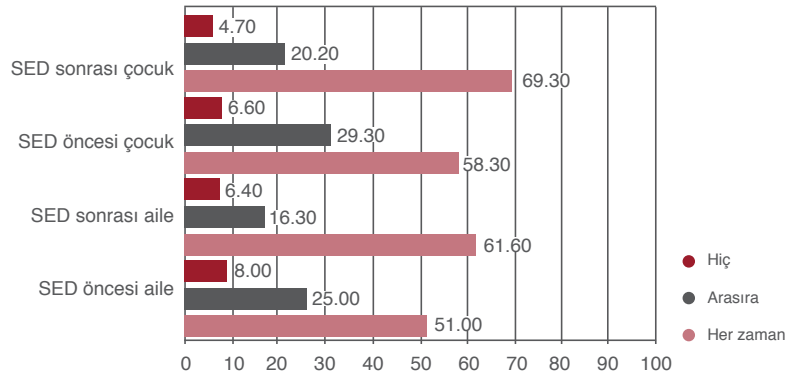
Çocukların ise % 20.3'ü SED öncesi okuldaki sosyal ve kültürel etkinliklere "Her zaman", % 40.3'ü "ara sıra" katıldıklarını %33.6'sı "hiç" katılmadıklarını belirtmişlerdir. SED sonrasında ise biraz daha olumlu gelişme gözlenmiş, çocukların % 27.6'sı SED sonrasında okuldaki sosyal ve kültürel etkinliklere "Her zaman", % 43.6'sı "ara sıra" katıldıklarını ve % 23'ü ise "hiç" katılmadıklarını belirtmişlerdir. Bu sonuca dayalı olarak SED'in okuldaki sosyal ve kültürel etkinliklere katılma yönünde çocukların algılarını olumlu yönde etkilediği, imkânlarını ve katılımlarını artırdığı söylenebilir.

Sınavlara hazırlık yapma

SED yardımının çocukların sınavlara hazırlık yapma alışkanlıklarına bir etkisinin olup olmadığı konusunda ailelerden ve çocuklardan görüş alınmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 72'de görülmektedir.

Tablo 72: Sınavlara Hazırlık Yapma Durumu

Sınavlara hazırlık yapma	Aile				Çocuk			
	SED Öncesi		SED Sonrası		SED Öncesi		SED Sonrası	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Her zaman	1199	51.0	1449	61.6	569	58.3	676	69.3
Ara sıra	587	25.0	383	16.3	286	29.3	197	20.2
Hiç	187	8.0	150	6.4	64	6.6	46	4.7
Cevapsız	378	16.1	369	15.7	57	5.8	57	5.8
Toplam	2351	100.0	2351	100.0	976	100.0	976	100.0

Grafik 8: Sınavlara Hazırlık Yapma

Araştırmaya katılan ailelerin % 51'i SED öncesi çocuklarının sınavlara "her zaman", % 25'i "ara sıra" hazırlık yaptıklarını belirtirken, bu oranlar SED sonrasında olumlu bir şekilde farklılaşmış ailelerin % 61.6'sı SED sonrasında "her zaman", % 16.3'ü "ara sıra" hazırlık yaptıklarını belirtmişlerdir.

Tablo incelendiğinde araştırmaya katılan çocukların ise % 58.3'ü SED öncesi sınavlara "her zaman", % 29.3'ü "ara sıra" hazırlık yaptıklarını % 6.6'sı ise "hiç" hazırlık yapmadıklarını belirtmişlerdir. Ailelerde olduğu gibi bu oranlarda SED sonrasında olumlu bir gelişme gözlenmiş, çocukların % 69.3'ü SED sonrasında sınavlara "her zaman", % 20.2'si "ara sıra", hazırlık yaptıklarını, % 4.7'si "hiç" hazırlık yapmadıklarını belirtmişlerdir. Bulgular genel olarak değerlendirildiğine SED yardımının çocukların düzenli ders çalışma alışkanlıklarına olumlu bir etkisi olduğu söylenebilir.

Okulda disiplin cezası alma durumu

SED yardımı alan okula giden çocukların SED yardımı öncesinde ve sonrasında okullarında disiplin cezası alma durumlarındaki değişim konusunda ailelerin ve çocukların görüşleri alınmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 73'de yer almaktadır.

Tablo 73: Okulda Disiplin Cezası Alma Durumu

Disiplin cezası alma durumu	Aile				Çocuk			
	SED Öncesi		SED Sonrası		SED Öncesi		SED Sonrası	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Evet	34	1.4	33	1.4	30	3.1	21	2.2
Hayır	1932	82.2	1937	82.4	884	90.6	893	91.5
Cevapsız	385	16.4	381	16.2	62	6.4	914	93.6
Toplam	2351	100.0	2351	100.0	976	100.0	976	100.0

Tablo incelendiğinde araştırmaya katılan ailelerin yaklaşık dörtte üçü gerek SED öncesi (%82.2) gerekse SED sonrasında (%82.4) çocuklarının okulda disiplin cezası almadıkları yönünde görüş belirtmişlerdir.

Araştırmaya katılan çocukların neredeyse tamamı gerek SED öncesi (% 90.6) gerekse SED sonrasında (% 91.5) okulda disiplin cezası almadıkları yönünde görüş belirtmişlerdir.

SED Yardımı Alan 0-11 Yaş Aralığındaki Çocukların Psikososyal Gelişimleri

Ailelere SED yardımı alan çocuklarının psikososyal gelişim özelliklerine ilişkin görüşleri sorulmuştur. Çocukların belirli dönemlerine göre psikososyal gelişimleri ele alınmış olup, bu dönemler 0-12 ay, 12-36 ay, 37-48 ay, 49-60 ay, 61-72 ay ve 7-11 yaş dönemini kapsamaktadır. Bu dönemlerde çocuğu olan ailelerden elde edilen veriler aşağıdaki tablolarda görülmektedir.

Tablo 74: SED Yardımı Alan 0-12 Ay Arasındaki Çocukların Psikososyal Gelişim Özellikleri

Psikososyal Gelişim Özellikleri	Evet		Kısmen		Hayır		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Beslenme, uyku ve sindirim gibi işlevlerde rahattır	23	69.7	5	15.2	5	15.2	33	100.0
Yabancılarla karşılaştığında yakınlık gösterir	22	66.7	7	21.2	4	12.1	33	100.0
Kaygı ve öfkeye kapılmadan anneden/bakıcıdan belli bir süre uzak kalabilir	13	39.4	7	21.2	13	39.4	33	100.0
Tanıdığı kişilere tepki verir	20	60.6	12	36.4	1	3.0	33	100.0
Duygularını jest ve mimikleri ile ifade eder	23	69.7	10	30.3	...	...	33	100.0
Kendisiyle oynayan kişiye eşlik eder	24	72.7	9	27.3	...	...	33	100.0

Araştırmaya katılan ve 0-12 ay arasında bebeği olan 33 aileden %70'i çocuğunun beslenme, uyku ve sindirim gibi işlevlerde rahat olduğunu, %67'si çocuğunun yabancılarla karşılaştığında yakınlık gösterdiğini (seslerine gülme, ses çıkarma, elini kolunu sallama gibi), %39'u çocuğunun kaygı ve öfkeye kapılmadan anneden/bakıcıdan belli bir süre uzak kalabildiğini, %61'i çocuğunun tanıdığı kişilere tepki verdiğini, %70'i çocuğunun duygularını jest ve mimikleri ile ifade edebildiğini ve %73'ü çocuğunun kendisiyle oynayan kişiye eşlik ettiğini ifade etmişlerdir. Psikososyal gelişim kuramına göre temel güven duygusu, yaşamın ilk yıllarındaki deneyimlerden çıkarılan, dünya ve diğer

insanlara yönelik yaygın olan tutumlardır. Buna göre SED yardımı yapılan 0-12 ay arasında çocuğu olan ailelerin bebeklerinin, bireyin psikolojik olarak sağlıklı olması için temel olan “güven duygusunu” sergiledikleri söylenebilir.

Tablo 75: SED Yardımı Alan 13-36 Ay Arasındaki Çocukların Psikososyal Gelişim Özellikleri

Psikososyal Gelişim Özellikleri	Evet		Kısmen		Hayır		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Kıyafet seçimi, oyuncak seçimi gibi kendisiyle ilgili konularda seçim yapabilir	35	43.2	26	32.1	20	24.7	81	100.0
Yemek yeme, giyinme gibi kendisiyle ilgili işleri tek başına yapabilir	24	29.3	29	35.4	29	35.4	81	100.0
Akranlarına ilgi gösterir	56	68.3	17	20.7	9	11.0	81	100.0
Çevreyi tanımaya isteklidir	62	75.6	16	19.5	4	4.9	81	100.0
Kendi isteklerinin yapılmasında ısrar eder	59	72.0	18	22.0	5	6.1	81	100.0
Kendine ait nesnelere paylaşır	44	53.7	25	30.5	13	15.9	81	100.0
Basit kurallara uyar	43	52.4	27	32.9	12	14.6	81	100.0

Araştırmaya katılan ve 13-36 ay arasında çocuğu olan 81 ailenin 43'ü çocuğunun kıyafet seçimi, oyuncak seçimi gibi kendisiyle ilgili konularda seçim yapabildiğini; %68'i çocuğunun akranlarına ilgi gösterdiğini; %76'sı çocuğunun çevreyi tanımaya istekli olduğunu; %72'si çocuğunun kendi isteklerinin yapılmasında ısrar ettiğini; %54'ü çocuğunun kendisine ait nesnelere başkaları ile paylaştığını ve %53'ü çocuğunun basit kurallara uyduğunu ifade etmiştir. Buna karşılık 81 ailenin %35'i çocuğunun yemek yeme, giyinme gibi kendisiyle ilgili işleri kısmen tek başına yapabildiğini ve yine %35'i çocuğunun yemek yeme, giyinme gibi kendisiyle ilgili işleri tek başına yapamadığını belirtmiştir. Psikososyal gelişim dönemi açısından değerlendirildiğinde 13-36 ay özerkliğe karşı kuşku ve utanç dönemidir. Bu dönemde çocuk artık kendi davranışlarının kendine ait olduğunu farkına varmaya başlar, kendisinin de yapabileceği bir şeyler olduğunu, her şeyinin başkaları tarafından karşılanmadığını öğrenir. SED yardımı yapılan 13-36 ay arasında çocuğu olan ailelerin bu dönemdeki çocuklarının, bireyin psikolojik olarak sağlıklı olması için temel olan “özerklik duygusunu” sergiledikleri söylenebilir.

Tablo 76: SED Yardımı Alan 37-48 Ay Arasındaki Çocukların Psikososyal Gelişim Özellikleri

Psikososyal Gelişim Özellikleri	Evet		Kısmen		Hayır		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Grup oyunlarına katılır	50	80.6	9	14.5	3	4.8	62	100.0
Kendisiyle ilgili sorulara cevap verir	46	76.7	13	21.6	1	1.7	60	100.0
Duygularını ifade eder	41	69.5	13	22.0	5	8.5	59	100.0
Başkalarının duygularını fark eder	36	60.0	15	25.0	9	15.0	60	100.0
Basit sorumlulukları yerine getirir	36	60.0	17	28.3	7	11.7	60	100.0
Kendine ait nesnelere paylaşır	34	57.6	18	30.5	7	11.9	59	100.0

* Cevap veren ailelere göre hesaplanmıştır

Araştırmaya katılan ve 37-48 ay arasında çocuğu olan 62 ailenin %81'i çocuğunun grup oyunlarına katıldığını; 60 aileden %77'si çocuğunun kendisiyle ilgili sorulara cevap verebildiğini; %60'ı çocuğunun başkalarının duygularını fark edebildiğini ve basit sorumlulukları (oyuncağını dolaba koyma, kıyafetlerini giyme gibi) yerine getirebildiğini; 59 aileden %70'i çocuğunun duygularını ifade ettiğini, %58'si ise çocuğunun kendine ait nesnelere (oyuncak, yiyecek gibi) paylaştığını ifade etmiştir. Psikososyal gelişim dönemi açısından değerlendirildiğinde 38-48 ay girişkenliğe karşı suçluluk duygusu dönemidir. Bu dönemde çocukta bir kişi olarak kendisine güçlü bir şekilde inanma duygusu gelişmeye başlar ve bir kişi olarak yapabileceklerinin neler olduğunu keşfetmeye çalışır. Buna göre SED yardımı yapılan 38 – 48 ay dönemindeki çocukların “girişkenlik” duygusunu sergiledikleri söylenebilir.

Tablo 77: SED Yardımı Alan 49-60 Ay Arasındaki Çocukların Psikososyal Gelişim Özellikleri

Psikososyal Gelişim Özellikleri	Evet		Kısmen		Hayır		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Duyularını jest ve mimikleri ile ifade eder	56	88.9	7	11.1	...	...	63	100.0
Başkalarının duygularına uygun tepkiler verir	55	88.7	7	11.3	...	...	62	100.0
Bir sorunu olduğu zaman yardım ister	54	87.1	7	11.3	1	1.6	62	100.0
Başkalarına yardım etmeye isteklidir	43	69.4	14	22.6	5	8.1	62	100.0
Merak ve araştırma duygusuna sahiptir	44	80.0	9	16.4	2	3.6	55	100.0

Araştırmaya katılan ve 49-60 ay arasında çocuğu olan 63 ailenin %89'u çocuğunun duygularını jest ve mimikleri ile ifade edebildiğini; 62 ailenin % 89'u çocuğunun başkalarının duygularına uygun tepkiler verdiğini; %87'si çocuğunun bir sorunu olduğu zaman yardım istediğini; %69'u çocuğunun başkalarına yardım etmeye istekli olduğunu ve 55 ailenin %80'i çocuğunun merak ve araştırma duygusuna (neden/niçin gibi soruları çok sık sorma gibi) sahip olduğunu belirtmiştir. Psikososyal gelişim dönemi açısından değerlendirildiğinde 49-60 ay girişkenliğe karşı suçluluk duygusu dönemidir. Çocukların bu dönemde motor ve dil gelişimi, onun fiziksel ve sosyal çevresini daha fazla araştırmasına katkı sağlar. Çocukta girişkenliğin artmasıyla, problem olan davranışları da artar. Bu açıdan değerlendirildiğinde SED yardımı yapılan 49-60 ay arasında olan çocukların "girişkenlik" duygusunu sergiledikleri söylenebilir.

Tablo 78: SED Yardımı Alan 61-72 Ay Arasındaki Çocukların Psikososyal Gelişim Özellikleri

Psikososyal Gelişim Özellikleri	Evet		Kısmen		Hayır		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Yaratıcı faaliyetlere yönelir	98	65.8	40	26.8	11	7.4	149	100.0
Yeni tanıştığı insanlarla kolay iletişim kurar	84	55.3	55	36.2	13	8.6	152	100.0
Duyularını, düşüncelerini ve hayallerini ifade eder	89	58.6	45	29.6	18	11.8	152	100.0
Duyularını kontrol eder	69	45.4	64	42.1	19	12.5	152	100.0
Bir olay veya durum karşısında başkalarının duygularını açıklar	76	50.3	56	37.1	19	12.6	151	100.0
Değişik ortamlardaki kurallara uyar	95	62.5	46	30.3	11	7.2	152	100.0
Başkalarının haklarına saygı gösterir	99	65.1	40	26.3	13	8.6	152	100.0
Kendi haklarını korur	94	61.8	49	32.2	9	5.9	152	100.0
Başkalarıyla sorunlarını çözmeye çalışır	69	45.3	68	44.7	15	9.9	152	100.0
Merak ve araştırma duygusuna sahiptir	113	74.3	29	19.1	10	6.6	152	100.0
Aldığı sorumluluğu yerine getirir	75	52.4	60	42.0	8	5.6	143	100.0
Başladığı işi bitirme çabası gösterir	59	53.6	46	41.8	5	4.5	152	100.0

Araştırmaya katılan ve 61-72 ay arasında çocuğu olan 149 ailenin %66'sı çocuğunun yaratıcı faaliyetlere yöneldiğini; 152 ailenin %55'i çocuğunun yeni tanıştığı insanlarla kolay iletişim kurduğunu, %59'u çocuğunun duygularını, düşüncelerini ve hayallerini ifade ettiğini, %45'i çocuğunun duygularını kontrol edebildiğini, %63'ü çocuğunun değişik ortamlarda kurallara uyduğunu, %65'i çocuğunun başkalarının haklarına saygı gösterdiğini, %62'si çocuğunun kendi haklarını koruduğunu, %45'i çocuğunun başkaları ile sorunlarını çözmeye çalıştığını, %74'ü çocuğunun merak ve araştırma duygusuna sahip olduğunu ve %54'ü çocuğunun başladığı işi bitirme çabası gösterdiğini; 151

ailenin %50'si çocuğunun bir olay veya durum karşısında başkalarının duygularını açıkladığını; 143 ailenin %52'si ise çocuğunun aldığı sorumlulukları yerine getirdiğini belirtmişlerdir. Psikososyal gelişim dönemi açısından değerlendirildiğinde 61-72 ay girişkenliğe karşı suçluluk duygusu döneminin son evresidir. Bu dönemde çocuk yakın ve uzak çevredeki yetişkin rolleri fark edilmeye ve yetişkinlerin dünyasına yönelik her ayrıntı büyük bir merakla soruşturulmaya başlanır. Değişik rolleri tanıyan ve özdeşim yapan çocuk, yalnızca düşleri ve oyunlarında kendini bu rollere sokmakla kalmaz, gerçek yaşamda da özendiği rolleri oynama denemelerine girer. Tüm bu rol denemelerinden çocuğun çıkardığı özellik "girişim" duygusudur. Bu açıdan değerlendirildiğinde SED yardımı yapılan 61-72 aylık dönemde bulunan olan çocukların, "girişkenlik" duygusunu sergiledikleri söylenebilir.

Tablo 79: SED Yardımı Alan 7-11 Yaş Arasındaki Çocukların Psikososyal Gelişim Özellikleri

Psikososyal Gelişim Özellikleri	Evet		Kısmen		Hayır		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Başladığı işi bitirme çabası gösterir	640	74.2	186	21.6	36	4.2	862	100.0
Yarışmaya dayalı etkinliklerden hoşlanır	650	75.3	163	18.9	50	5.8	863	100.0
Yeni şeyler öğrenmekten keyif alır	717	83.3	126	14.6	18	2.1	861	100.0
Okulda/evde sorumluluklar alır ve yerine getirir	548	63.9	254	29.6	56	6.5	858	100.0
Arkadaşlık kurma becerileri geliştirir	635	73.9	193	22.5	31	3.6	859	100.0
Günlük yaşamda karşılaştığı sorunları çözebilir	446	51.9	355	41.3	58	6.8	859	100.0
İnsanları tanımak için gözlem yapma, dinleme ve konuşma becerilerini kullanır	547	63.6	271	31.5	42	4.9	860	100.0

* Cevap veren ailelere göre hesaplanmıştır

Araştırmaya katılan ve 7-11 yaş arasında çocuğu olan 862 ailenin %74'ü çocuğunun başladığı işi bitirme çabası gösterdiğini; 863 ailenin % 75'i çocuğunun yarışmaya dayalı etkinliklerden hoşlandığını; 861 ailenin % 83'ü çocuğunun yeni şeyler öğrenmekten keyif aldığını; 858 ailenin % 64'ü çocuğunun okulda/evde sorumluluklar alıp yerine getirdiğini; 859 ailenin % 74'ü çocuğunun arkadaşlık kurma becerilerini geliştirdiğini ve % 52'si çocuğunun günlük yaşamda karşılaştığı sorunları çözebildiğini; 860 ailenin % 64'ü ise çocuğunun insanları tanımak için gözlem yapma, dinleme ve konuşma becerilerini kullandığını ifade etmiştir. Buna göre ailelerin büyük bir çoğunluğu çocuklarının bu döneme özgü psikososyal gelişim özelliklerini gösterdiğini dile getirmiştir. Psikososyal gelişim dönemi açısından değerlendirildiğinde 7-11 yaş "çalışkanlığa karşı aşağılık duygusu" dönemidir. Bu dönemde çocuk, yaşantılarından bazı sonuçlar çıkarabilecek biçimde düşünmeye başlar. Bu evrenin en önemli kazanımı "çalışkanlık" duygusunun edinilmesidir. Bu dönemde, çocuğun görev paylaşımı, disiplin ve bir şeyler yapabilme duygusunda büyük bir artma ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bu dönemde planlı ve yapıcı bir paylaşım duygusu içerisinde akranları ile birlikte bir şeyler yapmaya eğilimi gözlenir. Bu açıdan değerlendirildiğinde SED yardımı yapılan ailelerin 7-11 yaş arasında olan çocuklarının, "çalışkanlık" duygusunu sergiledikleri söylenebilir.

SED Yardımı Alan 12-18 Yaş Aralığındaki Çocukların Psikososyal Gelişimleri

SED yardımı alan 12-18 yaş ergenlik döneminde bulunan çocukların psikososyal gelişimleri Erikson'un Psikososyal Gelişim Dönemleri Ölçeği ile değerlendirilmiştir. Elde edilen veriler aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 80: 12-18 Yaş Psikososyal Gelişim Ölçeği Betimsel İstatistikleri

Gelişim Dönemleri	N	$\bar{X}$	Ss
Güven	976	41.88	6.77
Özerklik	976	44.61	6.41
Girişimcilik	976	44.74	6.27
Çalışkanlık	976	45.58	7.68
Kimlik	976	44.50	6.86

Araştırmaya katılan ergenlerin (N=976) Erikson'un Psikososyal Gelişim Dönemleri Ölçeği'nin Güven alt ölçeğinden aldıkları puanların ortalamaları $\bar{X}$ = 41.88 (Ss = 6.771), özerklik alt ölçeğinden aldıkları puanların ortalamaları $\bar{X}$ = 44.61 (Ss = 6.414), girişimcilik alt ölçeğinden aldıkları puanların ortalamaları $\bar{X}$ = 44.74 (Ss = 6.272), çalışkanlık alt ölçeğinden aldıkları puanların ortalamaları $\bar{X}$ = 45.58 (Ss = 7.687), kimlik alt ölçeğinden aldıkları puanların ortalamaları ise $\bar{X}$ = 44.50'dir (Ss = 6.771). Bu bulgulara dayanarak araştırmaya katılan ergenlerin güven, özerklik, girişimcilik, çalışkanlık, kimlik dönemlerine ilişkin kazanımlarının ortalamanın üzerinde olduğu söylenebilir.

Erikson'un psikososyal gelişim kuramına göre "özerklik" özelliğinin kazanıldığı 1-3 yaşlar arasında çevreden ve başka insanlardan ayrı bir kişi olduğunu kavramış olan çocuk, artık kendi kişiliğine bir biçim verme yolunda denemeler, araştırmalar yapmaya başlamaktadır. Kendisine sağlanan güven ve özerklik duygularına koşut olarak yavaş yavaş çevresini keşfetmekte ve çevre üzerine denetim gücü kazanmaktadır. Bu duygunun gelişmesi büyük oranda yeterli özgür ve uyarıcı bir ortamın bulunmasına bağlıdır. Benzer şekilde 3-6 yaş arasında çocuğun motor ve dil gelişimi düzeyi, onun çevresini daha fazla araştırmasına, daha fazla girişken olmasına olanak verir. Çocukta girişkenlik duygusunun gelişebilmesi için değişik yaşantılarla çocuğun kendisini keşfetmesine imkân sağlanmalıdır. 7-12 yaş arasında ise okul ve çeşitli sportif etkinlikler çocuğun bedensel ve zihinsel gelişimi için; akranlarla etkileşim ise sosyal yeteneklerini geliştirmek için uygun ortamlar sağlar. Çocuğun bu yöndeki çabaları ebeveynleri ve öğretmeni tarafından takdir edilmesi çocukta başarılı olma duygusunun gelişmesini sağlar. Çocuk çalışkanlık duygusunu yaparak, yaşayarak, ödüllendirilerek, onaylanarak geliştirir. Erikson'un psikososyal gelişim kuramına göre, ergenlikte kazanılması gereken temel özellik "kimlik" gelişimidir. Sağlıklı bir kimlik duygusunun temelinde, daha önceki evrelerin başarılı bir şekilde yaşanması yatmaktadır. Bu dönemde ergen kim olduğu, ne yapmak istediği ve yaşamına nasıl yön verebileceği sorularına cevap arar. Ayrıca ergenlik, çatışma ve karmaşaların yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde ergenin ailesi, diğer yetişkinler ve akranları ile kurduğu doyurucu ilişkiler ve ona sunulan imkânlar yaşadığı bu çatışmaların sağlıklı şekilde çözümlenmesinde önemlidir.

SED yardımı alan çocukların ailesi yanında daha güvende olacağı bir gerçektir. Kimlik kazanma açısından da ailesi yanında bulunması ve desteklenmesi, onlarla doyurucu ilişkiler kurması oldukça önemlidir. Bu anlamda çocuğa sağlanacak sosyal ve ekonomik destekler, çocuğun psikolojik, bilişsel ve sosyal yeterliklerini geliştirmede çok daha fazla ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle SED yardımının 12 – 18 yaş dönemi çocukların psikososyal gelişimi açısından yararlı olduğu söylenebilir.

Meslek Elemanlarından Elde Edilen Veriler

Saha çalışmaları sırasında 30 ilde toplam 100 meslek elemanı ile görüşmeler yapılmış ve çoğunlukla nitel olan veriler toplanmıştır. Nitel veriler betimsel analiz yöntemi, nicel veriler ise araştırma amaçlarını gerektirdiği istatistiksel analizlerle çözümlenmiştir. Elde edilen bulgular aşağıda ele alınmıştır.

SED yardımlarının amacına ulaşma durumu

SED kapsamında sağlanan desteklerin amacına ulaşması konusunda meslek elemanlarının görüşleri oldukça önemlidir. Çünkü SED uygulamalarında önemli sorumlulukları olan söz konusu meslek elemanları çok önemli gözlemleri vardır. SED in amaçlarına ulaşma durumu konusunda görüşleri içeren bulgular Tablo 81'de görülmektedir.

Tablo 81: SED Yardımlarının Amacına Ulaşma Durumu

SED kapsamı destekler	Evet		Hayır		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
a. Korunma/bakım tedbirli olup da ailesi yanına döndürülen çocuklara sağlanan destekler	81	81.0	19	19.0	100	100.0
b. Ailesi veya yakınları tarafından bakılabilecek çocuklara sağlanan sosyal ve ekonomik destekler	85	85.0	15	15.0	100	100.0
c. Koruma/tedbir kararlı iken yaş sınırlarını tamamlamaları nedeniyle yetiştirme yurtlarından ayrılan, bir iş ve meslek sahibi olamayan gençlere sağlanan destekler	83	83.0	17	17.0	100	100.0
d. 2022 sayılı Kanundan yararlanamayan 60 yaşını doldurmuş ve 65 yaşını doldurmamış yaşlılara sağlanan destekler	85	85.0	15	15.0	100	100.0
e. Maddi sorunlar yüzünden eğitimini devam ettiremeyecek duruma düşen ilköğretim ve orta öğretimdeki öğrencilere sağlanan destekler	88	88.0	12	12.0	100	100.0
f. Tabii afetler nedeniyle muhtaç duruma düşen ailelere sağlanan destekler	85	84.0	14	16.0	100	100.0
g. Tabii afetler nedeniyle yakınlarını kaybederek kimsesiz ve korunmasız kalmış kişilere sağlanan destekler	75	75.0	25	25.0	100	100.0
h. Olağanüstü bir felaket, hastalık veya kaza yüzünden belirli bir süre kendisinin ve geçindirmekle yükümlü bulunduğu aile fertlerinin temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olanlara sağlanan destekler	78	78.0	22	22.0	100	100.0
i. Hayati tehlike arz eden ve ameliyat gerektiren durumlarla karşılaşan kişilere sağlanan destekler	70	70.0	31	30.0	100	100.0

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından çıkarılan ve halen yürürlükte olan Sosyal ve Ekonomik Destek Yönetmeliğinin amacı, yoksulluk içinde olup da temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve hayatlarını en düşük seviyede dahi sürdürmekte güçlük çeken kişilere ve ailelere kaynakların yeterliliği ölçüsünde aynı ve nakdi yardım yapılmasını sağlamaktır.

Yönetmeliğin İkinci Bölümünde “yardımdan yararlanacak olanlar” belirtilmektedir. Tablo 64’te görüldüğü gibi araştırma sırasında meslek elemanlarına SED yardımından yardım kapsamında olanlar belirtilerek, verilen yardımların amacına ulaşmış olup olmadığı sorulmuştur. Tüm kategorilerde yardımların amacına ulaşma oranı % 70’in üzerindedir. Yanıt verenlere göre amacına en fazla ulaşan yardımlar arasında ilk sırada “maddi sorunlar yüzünden eğitimini devam ettiremeyecek duruma düşen ilköğretim ve orta öğretimdeki öğrencilere sağlanan destekler (% 88), ikinci sırada “ailesi veya yakınları tarafından bakılabilecek çocuklara sağlanan sosyal ve ekonomik destekler” (% 85), “tabii afetler nedeniyle yakınlarını kaybederek kimsesiz ve korunmasız kalmış kişilere sağlanan destekler (% 84)” ve 2022 sayılı yasadan yararlanamayan yaşlılara yapılan yardımlar gelmektedir.

Yardımların amacına ulaşmadığına ilişkin görüş belirtenlerin oranı ise % 12 ile % 30 arasında değişmektedir. Meslek elemanlarına yardımların amacına ulaşmama nedenleri de sorulmuştur:

Tabii afetler nedeniyle yakınlarını kaybederek kimsesiz ve korunmasız kalmış kişilere sağlanan desteklerin amacına ulaşmadığını belirten 25 meslek elemanının 18’i verilen yardımların amacına uygun kullanıma durumunun takip edilemediğini, bu yüzden bazı aileler için verilen yardımların amacına ulaşırken, bazılarında ulaşmadığını belirtmektedirler. Ayrıca “kriter belli değil”, “sadece ekonomik desteğin yeterli olduğunu düşünmüyorum” gibi gerekçeler de sıralanmıştır.

Tabii afetler nedeniyle muhtaç duruma düşen ailelere sağlanan desteklerin yetersiz olduğunu düşünen 14 meslek elemanı (%14) için sağlanan yardımın “ihtiyaçları karşılar yeterlilikte” olmadığını, artırılması gerektiğini belirtmişlerdir.

Ailesi veya yakınları tarafından bakılabilecek çocuklara sağlanan sosyal ve ekonomik desteklerin amacına ulaşmadığını belirten 15 meslek elemanının (% 15) 13 tanesi sağlanan maddi desteğin yeterli olmadığını vurgulamışlardır. Bunun yanında yardımın amacına ulaşabilmesi için “sürekli denetlenmesi ve aile içi iletişimin güçlenmesi için düzenli çalışma yapılması” yönünde öneriler dikkati çekmektedir.

Maddi sorunlar yüzünden eğitimini devam ettiremeyecek duruma düşen ilköğretim ve orta öğretimdeki öğrencilere sağlanan desteklerin amacına ulaşabilmesi için yapılan önerilerden dikkati çeken unsur “hayata uyum açısından bir süre destek sağlanması” önerilmiştir. Söz konusu desteğin sağlıklı denetlenebilmesi için yeterli kadro sağlanması gerektiğini vurgulamışlardır.

Olağanüstü bir felaket, hastalık veya kaza yüzünden belirli bir süre kendisinin ve geçindirmekle yükümlü bulunduğu aile fertlerinin temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olanlara sağlanan desteklerin yeterli olmadığını belirten meslek elemanlarının (22 kişi) tamamı ödeneğin ailelerin ihtiyaçlarına yetecek düzeyde olmadığını vurgulamışlardır.

Korunma/bakım tedbirli olup da ailesi yanına döndürülen çocuklara sağlanan desteklerin amacına yeterince ulaşmadığını düşünen bazı meslek elemanları yardımların doğrudan çocuklara ulaşmadığını ifade etmektedirler. Ancak yardımın ailenin ihtiyaçları için kullanıldığını vurguladıkları dikkate alınırsa SED hizmetinin çocuğu korumasının yanında aile bütünlüğünü koruması açısından da katkı sağlamanın doğru bir uygulama olduğu söylenebilir. Ayrıca meslek elemanları yardım miktarının yeterli olmadığından da söz etmişlerdir. Bu konuda dikkati çeken bir öneri yardımların dışında sosyal hizmetlere ağırlık verilmesi gerektiği yönünde olmuştur.

2022 sayılı Kanundan yararlanamayan 60 yaşını doldurmuş ve 65 yaşını doldurmamış yaşlılara sağlanan desteklerin amacına ulaşmadığını ya da kısmen ulaştığını ifade edenlerin vurguladıkları temel yetersizlik yaşlılara yeterince “psiko-sosyal destek” sağlanmadığı yönündedir. Bu tür desteklere de ağırlık verilmesini önermişlerdir.

Hayati tehlike arz eden ve ameliyat gerektiren durumlarla karşılaşan kişilere sağlanan desteklerin amacına ulaşmadığını ifade eden 30 meslek elemanının 25 tanesi "böyle bir uygulama olmadığını, bunun kapsam dışı olduğunu ifade etmişlerdir. Ancak bilindiği gibi Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın kurulmasından sonra bu tür yardımlar genel olarak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV) tarafından yapılmaktadır. Gerektiği hallerde ASPB İl Müdürlükleri tarafından da yapılmaktadır. Buna göre meslek elemanlarının bu konuda bilgi eksikliği olduğu söylenebilir.

Koruma/tedbir kararlı iken yaş sınırlarını tamamlamaları nedeniyle yetiştirme yurtlarından ayrılan, bir iş ve meslek sahibi olamayan gençlere sağlanan desteklerin amacına ulaşmadığını belirten 17 meslek elemanının 13 ü böyle bir destek olmadığını ifade etmektedir. Az sayıda meslek elemanı ise bu tür destek ihtiyacı içinde olanların Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'na (SYDV) yönlendirdiklerini vurgulamışlardır. Ancak ASPB Sosyal ve Ekonomik Destek YBS verilerine göre yetiştirme yurtlarından ayrılan bu kapsamda yardım almakta olan Kasım 2014 itibarıyla 278 genç bulunmaktadır. Bu nedenle bu konuda bir destek olmadığını belirten meslek elemanlarının bilgi eksikliği olduğu söylenebilir.

SED sürecindeki iş yükü süreleri

Meslek elemanlarının SED çalışmalarını sürdürürken ne kadar iş yüküne sahip oldukları ve olması gerektiği konusunda görüşleri alınmıştır. Elde edilen veriler Tablo 82'de görülmektedir.

Tablo 82: SED Çalışmalarının Kapsadığı İş Yükü

SED çalışmaları	Mevcut Durum (Ortalama)	Olması Gereken (Ortalama)
1. Bir Yılda Ortalama Olarak Değerlendirdiğiniz SED Başvurusu Sayısı	358.73	138.48
2. Bir Günde Ortalama Olarak SED Programından Yararlanan Çocuk ve Aile Yaptığınız Görüşme Sayısı	7.37	3.67
3. Bir Ayda Ortalama Olarak SED Programından Yararlanan Aileye Yaptığınız İzleme Ziyareti Sayısı	18.39	10.51
4. SED yardım talebinde bulunan aile hakkında ortalama ne kadar süre içinde inceleme yapıyorsunuz	27gün	16 gün

Görüldüğü gibi meslek elemanları yılda yaklaşık 358 başvuru incelemektedir. Önerdikleri başvuru sayısı ise yaklaşık bunun yarısından daha az olup 138 dolayındadır. Meslek elemanları günde ortalama 7 görüşme yaptıklarını, oysa yaklaşık 4 dolayında görüşmenin ideal olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca SED programından ailelere bir ayda ortalama 18 ziyaret yaptıklarını ifade edip, olması gereken ziyaret sayısının yaklaşık 10 olması gerektiğini belirtmektedir.

Görüldüğü gibi meslek elemanları yoğun bir iş yükü ile karşı karşıyadır. Meslek elemanlarının önerdikleri oranlar dikkate alındığında mevcut çalışmaların yaklaşık yarısı oranında bir iş yükünü önerdikleri belirlenmiştir. Meslek elemanlarının SED hizmetine ilişkin önerdikleri iş yükü oranlarının düşük düzeyde olmasının nedeninin SED hizmetine yönelik çalışmalar dışında çok farklı görevlerinin olmasından ve yeterli meslek elemanı bulunmamasından kaynaklandığı söylenebilir.

SED yardımı alan aileler ile ilgili yapılan çalışmalar dışında yürütülen çalışmalar

Meslek elemanının SED yardımı kapsamındaki aileler ile ilgili çalışmalar dışında ne tür çalışmalar yaptıkları konusunda görüşleri alınmıştır. Elde edilen bilgiler aşağıda sunulmuştur.

Tablo 83: SED Yardımı Alan Aileler İle İlgili Yapılan Çalışmalar Dışında Yürütülen Çalışmalar

Görüşler	f	%
Evet	71	71.0
Hayır	29	29.0
Toplam	100	100.0

Tabloda görüldüğü gibi meslek elemanların % 71'i Sosyal ve Ekonomik Destek Yönetmeliği çerçevesinde yürüttükleri çalışmaların dışında farklı çalışmalar da yaptıklarını vurgulamışlardır. Başlıca çalışmalar şöyle özetlenebilir.

- İhbar vakaları,
- Aile içi şiddet,
- Kadına yönelik şiddet
- Kadın ve çocuk eğitim programları
- Engelli evde bakım hizmeti işleri,
- Korunmaya, yardıma muhtaç çocuklar,
- Korunma kararı alınan ve kaldırılan çocuklar,
- Özel kreşler,
- Ücretsiz kreş başvurusu,
- 5395 sayılı yasa kapsamında tedbir kararları ile rapor yazılması, mahkemeye bilgi verilmesi, yazışmalar, vaka bilgilendirme/tartışma toplantıları çocuk koruma danışmanlık
- Öfke kontrol danışmanlığı
- Boşanma süreci rehberliği danışmanlığı,
- Huzurevi müracaatları
- Şehit, gaziler ve diğerleri
- Bakım evi, yaşlı ve özürli hizmetleri,
- BİMER'den gelen başvurular, yazışmalar izleme-takip ,
- Özürli rehabilitasyon hizmetleri
- Engelli memur alımı,
- Engelli evde bakım başvuruları ve denetimleri
- Sokak çocukları,
- İşkür'la ilişkiler
- Çocuk danışmanlığı,
- İlk kabul ve başvuru işlemleri,
- Mahkemelerde bilirkişi,
- Dosya nakilleri,
- Dosya düzenleme,
- 6284 Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin. Önlenmesine Dair Kanun çerçevesinde yürütülen iş ve işlemler
- Üst yazıları inceliyoruz rehberlik ediyoruz.
- İhbar talebi işlemleri
- Acil durum bildirimleri,

Görüldüğü gibi meslek elemanlarının ihbar talebi işlemleri, öfke yönetimi, dosya düzenleme, BİMER başvurularının değerlendirme, engelli memur alımı, huzurevi başvuruları, dosya nakli çocuk danışmanlığı, mahkemelerde bilirkişilik, kontrol danışmanlığı, boşanma süreci rehberliği gibi pek çok konuda yoğun iş yükleri vardır. Bu kadar yoğun iş yükü içinde SED çalışmalarını istenildiği ölçüde verimli yürütmeleri güçtür.

SED hizmetindeki görevleri yerine getirebilme

SED hizmeti kapsamında meslek elemanının önemli görevleri vardır. Bu görevleri yerine getirebilmeleri konusunda görüşlerine başvurulmuş ve elde edilen veriler aşağıda özetlenmiştir.

Tablo 84: SED Hizmetinde Görevleri Yerine Getirebilme Durumu

SED hizmetinin yürütülmesiyle ilgili görevler	Evet		Hayır		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
1. SED yardım talebinde bulunan aile ile ön görüşme yapıyor musunuz?	94	94.0	6	6.0	100	100.0
2. Bu ön görüşmeye bağlı olarak SED yardım talebi kabul edilen aile ve çocuk için hemen bir dosya açıyor musunuz?	93	93.0	7	7.0	100	100,0
3. SED yardım talebi kabul edilen aile ve çocuk için aile ve çevre şartları, sosyal ve ekonomik durumunu içeren detaylı bir sosyal inceleme yapıyor musunuz?	89	89.0	11	11.0	100	100,0
4. Çocuk/lar için aileye verilen yardımların nasıl kullandığını düzenli takip ediyor musunuz?	45	45.0	55	55.0	100	100,0
5. SED yardımı alan ailenin maddi durumu ile ilgili ayrıntılı bilgi ve belge topluyor musunuz?	89	89.0	11	11.0	100	100,0
6. Hayatını yardım almadan sürdürebilecek aileleri tespit ettiğinizde yardımı usulüne uygun olarak kesiyor musunuz?	93	93.0	7	7.0	100	100,0

SED hizmetinin başarılı biçimde sürdürülmesi için meslek elemanlarının, bir dizi görevi titizlikle yerine getirmesi gerekmektedir. Meslek elemanlarının % 94'ü SED yardım talebinde bulunan aileler ile ön görüşme yaptıklarını, % 93'ü bu ön görüşmeye bağlı olarak SED yardım talebi kabul edilen aile ve çocuk için hemen bir dosya açtığını belirtmektedir. Meslek elemanlarının % 89'u SED yardım talebi kabul edilen aile ve çocuğun, aile ve çevre şartlarını, sosyal ve ekonomik durumunu içeren detaylı bir sosyal inceleme yaptıklarını belirtmişlerdir. Ancak çocuklar için aileye verilen yardımların nasıl kullanıldığını düzenli takip edenlerin oranı daha düşüktür (% 45). Bu bulgu yukarıda açıklanan iş yükü konusundaki bulgularla paralellik göstermektedir. Meslek elemanlarının % 89'u SED yardımı alan ailenin maddi durumu ile ilgili ayrıntılı bilgi ve belge topladığını, % 93'ü ise hayatını yardım almadan sürdürebilecek aileleri tespit ettiğinde yardımı usulüne uygun olarak kestğini belirtmektedir. Genel olarak belirtmek gerekirse meslek elemanları SED kapsamındaki görevlerini yerine getirmekle birlikte SED'i izleme konusunda iş yükü nedeniyle istenilen düzeyde denetim ve rehberlik yapamamaktadır.

Bu görevleri yerine getirme konusunda "hayır" cevabını vererek yaşadıkları sorunları dile getiren meslek elemanlarının açıkladıkları sorunlar şöyle özetlenebilir. İnceleme ve izleme çalışmaları için zaman ve araç yetersizliği olduğu, meslek elemanı sayısının yetersiz olduğu, çalışma ortamının (oda koşulları vb.) uygun olmaması, uygun olmayan aile başvurularının çokluğu vurgulanan başlıca güçlüklerdir.

Çocuk/lar için aileye verilen yardımların nasıl kullanıldığının düzenli takibi son derece önemli olmakla birlikte, bu görevi yeterince yerine getiremediklerini belirten meslek elemanları vardır. Bunu ifade ederken "yoksul semtlerde çalışırken sorunlar yaşıyoruz, can güvenliğimiz yok, tepkiler alıyoruz, yalnız gittiğimiz zamanlar sıkıntılı anlar yaşıyoruz, adres bulmak zor oluyor" gibi açıklamalar dikkati çekmektedir.

SED yardımı alan ailenin maddi durumu ile ilgili ayrıntılı bilgi ve belge toplamanın konusunda sorun yaşadıklarını belirten 11 meslek elemanı bunu engelleyen unsurları belirtmişlerdir. Vurguladıkları güçlükler meslek elemanı yetersizliği, ailenin harcamalarını faturalandırmadaki zorluklar, iş yoğunluğu, alt yapı yetersizlikleri (bilgisayar ve internet altyapısı) olarak özetlenebilir.

SED alan ailelerin büyük çoğunluğu sosyal yardımı yaşam boyu yararlanabilecekleri bir hak olarak görmekte ve zaman zaman evde bakım hizmeti ile karşılaştırarak kendilerine daha az ödeme yapıldığını ileri sürmektedirler. Aslında ailelere yönelik sosyal hizmetlerin yalnızca nakdi yardım olarak algılanmaması gerekir. Aileyle kurulan bağın onları bir bütün olarak güçlendirecek biçimde sürdürülmesi gerekir. SED alan aileler ve özellikle çocuklarının eğitim başarıları takip edilmelidir. Meslek elemanlarının bunları yapabilmesi için de iş yükünün rasyonel bir şekilde planlanması ve yönlendirilmesi gerekmektedir.

Meslek elemanlarının görevlerinden biri hayatını yardım almadan sürdürebilecek aileler tespit edildiğinde yardımı usulüne uygun olarak kesmektir. Bu görevi yerine getirmekte güçlük yaşadığını belirtenlerin ifadelerine göre, bu süreçte tehdit edenler, aşırı reaksiyon gösterenler olabilmektedir.

SED hizmetinin yürütülmesine ilişkin görüşler

Meslek elemanı SED hizmetinin yürütülmesinden sorumludur. Bu nedenle hizmetin yürütülmesine ilişkin olarak görüşlerine başvurulmuştur. Elde edilen bulgular Tablo 85'te görülmektedir.

Tablo 85: SED Hizmetinin Yürütülmesine İlişkin Görüşler

Size göre;	Evet		Hayır		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
1. SED yardımları ailelere zamanında yapılıyor mu?	82	82.0	18	18.0	100	100.0
2. Süreli nakdi yardıma hak kazananların onayı, yetkili makamlarca hızlı veriliyor mu?	76	76.0	24	24.0	100	100.0
3. SED yardımına hak kazananların işlemleri yetkili makamlarca hızlı yapılıyor mu?	66	66.0	24	24.0	100	100.0
4. Ailelere ödenen SED yardımları sizce yeterli mi?	69	69.0	31	31.0	100	100.0

SED hizmetinin yürütülmesiyle ilgili olarak meslek elemanlarının görüşleri alınmıştır. Bu çerçevede SED yardımlarının ailelere zamanında yapıldığını düşünenlerin oranı % 82; süreli nakdi yardıma hak kazananların onayının yetkili makamlarca hızlı verildiğini düşünenlerin oranı % 76; SED yardımına hak kazananların işlemlerinin yetkili makamlarca hızlı yapıldığını düşünenlerin oranı % 66; ailelere ödenen SED yardımların yeterli görenlerin oranı % 69 olarak belirtilmiştir.

Bu görevlerin yerine getirilmesi sırasında yaşanan güçlükler konusunda meslek elemanlarını görüşleri alınmıştır. Bu konuda görüş belirten üç meslek elemanının ifadesi şöyledir.

ME-1. Başvuranlar çok fazla. Personel sayısı az olduğu için işlemlerin yapılması gecikiyor. Bürokratik işlemler, imza işlemleri başvurunun hızlı sonuçlanmasına engel olabilmektedir.

Me-2. Her detay yetkili yetkisiz kişiler tarafından incelendiği için, nakdi yardıma hak kazananların onayı gecikebiliyor.

ME-3. Yapılan maddi yardım yetersiz. Aileyi bağımlı hale getiriyor. Ailenin sorunlarını çözebilecek düzeye getirilmesi yararlı olur.

Genel olarak görüş birliği halinde olunan güçlükler, meslek elemanı yetersizliği, İl Müdürlüğünden onayın geç çıkması, yoğunluk nedeniyle sosyal inceleme raporunun geç yazılması, evrak akış hızındaki yavaşlık, onayların geç alınması, sağlanan desteğin ihtiyaçlar açısından yetersiz olması olarak özetlenebilir. Yapılan yardımı yetersiz bulan meslek elemanlarından birinin görüşleri şöyledir.

ME-4: Bazı durumlarda yapılan SED ödemesi yeterli olabiliyor. Ancak özellikle kadın konukevinden ayrılan, yeni bir yaşam kuran çocuklu ebevenler için ilk etapta toplu, hemen akabinde sürekli yardımın aynı anda değerlendirilmesi gerekiyor. Bazen de sağlık nedeniyle özel ihtiyacı olan çocuklara SED daha fazla olabilmelidir.

Genel olarak özetlemek gerekirse meslek elemanlarından SED yardımını yetersiz bulanlar bazı önerilerde bulunmuşlardır. En çok dikkati çeken önerileri yardımın asgari ücret düzeyine çıkarılması olarak ortaya çıkmıştır. Bunun yanında çocuk sayısına göre hesaplanması, açlık sınırı üstünde olması gerektiği gibi önerilerde bulunmuşlardır. Birkaç meslek elemanı ise maddi destek yanında iş imkânlarının da oluşturulması gerektiğini vurgulamışlardır.

Müracaatçılar kendilerine ilişkin işlemlerde onayın çok uzaması halinde yakınmalarını içeren geri bildirimlerde bulunmaktadır. Verilen ödeneklerin yeterliliği, aileye göre değişiyor. Aslında çoğu durumda tek çocuk için verilen nakdi yardımı, aile, geçimi için gerekli para olarak yorumlayabilmektedir. Böyle olunca “tek çocuk için verilen para günümüz geçim koşulları düşünüldüğünde yeterli” olmamaktadır. Yardım tüm çocuklar ve ailenin geçimini sağlamaya yetecek ölçüler göz önünde bulundurularak mı yapılmalıdır? konusu tartışılması gereken temel konulardan biridir.

SED yardımının kullanılış amacına ilişkin meslek elemanların görüşleri

SED kapsamında sağlanan maddi desteğin çocukların ihtiyaçları için kullanılması oldukça önemlidir. Bu konuda görüşlerine başvuru alan meslek elemanının düşünceleri alınmıştır.

Meslek elemanlarının % 45'i SED yardımlarının öncelikle çocuklar için kullanıldığını, % 55'i ise ailenin temel ihtiyaçları için de kullanılabildiğine vurgu yapmışlardır.

Yapılan yardımın öncelikle “ailenin temel ihtiyaçları” için kullanıldığı yönünde görüş belirten iki meslek elemanının açıklaması şöyledir.

ME-5: Çocuklar için yapılan yardımlar öncelikle ebeveynler tarafından birincil ihtiyaçların karşılanması amacıyla kullanılmaktadır. Daha sonra çocuğun ihtiyaçları karşılanmaktadır.

ME-6: SED'e başvuran müracaatçılar büyük ölçüde günlük temel ihtiyaçlarını karşılamak konusunda sorunlar yaşayanlar olduğu için, doğal olarak sağlanan yardımı öncelikle ailenin kira, elektrik, su, gıda vb. harcamalarına kullanmaktadır.

Buna göre SED yardımının hangi amaçlar için kullanıldığı konusunda alınan yanıtlar genel olarak değerlendirildiğinde “ailenin temel ihtiyaçlarının karşılanması”, “gıda”, “evin geçimiyle ilgili masraflar” ve “evin ve çocukların ihtiyaçları”, “kira, elektrik vb. zaruri giderler” gibi ifadeler yer almaktadır.

Meslek elemanlarının görüşlerinin ailelerin ve çocukların görüşleri ile de paralellik gösterdiği belirlenmiştir. Çünkü aileler ve çocuklar da ailenin temel ihtiyacı için harcandığı görüşünü öncelikli olarak ifade etmişlerdir.

Elde edilen verilere göre SED ile sağlanan yardımların çocuğun ihtiyaçları yanında ailelerin temel ihtiyaçlarına harcanması, ailelerin maddi yetersizlikleri dikkate alındığında doğal bir durumdur. Ayrıca SED yardımı çocuğa sağlanan bir destek olmasının yanında aileyi de korumayı ve geliştirmeyi hedefleyen bir hizmettir. Nitekim bazı meslek elemanları çocuk ailesi ile birlikte yaşadığına göre bu tür harcamaların aynı zamanda çocuk için yapılan harcama olarak da değerlendirilebileceğini belirtmişlerdir.

Ev ziyaretleri sırasında yaşanan güçlükler

Meslek elemanları SED hizmeti kapsamında sorumluluklarında bulunan çocukların evlerini düzenli olarak ziyaret etmektedirler. Söz konusu ziyaretler sırasında güçlük yaşama durumları konusunda görüşleri alınmış ve bulgular aşağıda özetlenmiştir.

Tablo 86: Ev Ziyaretleri Sırasında Yaşanan Güçlükler

Görüşler	f	%
Evet	49	49.0
Hayır	51	51.0
Toplam	100	100.0

Meslek elemanına ev ziyaretleri sırasında güçlüklerle karşılaşmış veya karşılaşmadıkları sorulduğunda, katılımcıların % 49'u "evet" derken % 51'i "hayır" cevabını vermiştir. Sorun yaşadıklarını belirten meslek elemanlarının görüşleri alınmıştır. Bu konuda iki meslek elemanının açıklaması aşağıdaki gibidir.

ME-7: Adres bulmada güçlük yaşıyorum. İstanbul gibi yerde uzaklık, trafik önemli engel. Ayrıca aileler kötü koşullardaki evlerde yaşıyorlar. Güvenliğimiz konusunda endişelendiğim oluyor. Güvenliğimiz ciddi risk altında. Müracaatçıların öfke apresyonuyla karşı karşıya gelebiliyoruz. Binalar karanlık, izbe yerler. Ev ziyaretleri sırasında zorunlu bazı ihtiyaçlarımızı (beslenme, temizlik vb.) karşılamakta da zorlanıyoruz.

*ME-8: İncelemeye gidilen eve tek gitmek sıkıntı olabiliyor. Bayan olarak daha çok sorun yaşıyabiliyoruz. Müracaatçılar zaten sorunlu risk grubu içinde yer alabilen kişiler oldukları için ciddi can güvenliği tehdidi altında olduğumuzu düşünüyoruz. Kuruluşlarda sivil polisler görevlendirilmesi ve **inceleme** ziyaretlerine birlikte gidilmesini talep ediyorum.*

Eleman ve zaman yetersizliğinden yakınan, bir başka ifade ile iş yükü yoğunluğu altında ezilmekte olan meslek elemanının bir de ev ziyaretleri sırasında çeşitli güçlüklerle karşılaşması düşündürücüdür.

Elde edilen verilere göre yaşanan güçlükler konusunda öne çıkan boyutlar şunlar olmuştur: Ailelerin adreslerinin bulunması konusunda sıkıntılar vardır. Ziyaret sırasında ailenin "evinde bulunmaması", "görüşme talebini geri çevirenler" "kapıyı açmayanlar", "görüşmek istemeyenler", "ziyarete gitmek için gerekli araç olanaklarının kısıtlı olması gibi sorunlar dile getirilmiştir. Meslek elemanları ev ziyaretleri sırasında zaman zaman "güvenlik" sorunu da yaşamaktadırlar. Ayrıca müracaatçılarla iletişimde meslek elemanlarının kendi cep telefonlarını kullanmak zorunda kalmaları da ayrı bir sorun olarak ifade edilmiştir. Bazı ailelerin şiddet uygulama eğiliminde olduğunu, "sözlü taciz"de bulduklarını, bazılarının da "fiziksel saldırı ve tehditte bulduklarını", "yardım kesildiğinde kaba davranışlar" gösterdiklerini ifade eden meslek elemanları vardır. Kimi meslek elemanları da "can güvenliği" konusunda risklerden söz etmektedirler: "hiç bir güvenliğimiz yok, tehdit altındayız, korumamız yok, can güvenliğimiz konusunda endişeliyiz" ifadelerini dile getirmişlerdir.

Buna göre genel bir değerlendirme yapmak gerekirse meslek elemanlarının bir bölümü görevleri gereği yapmak zorunda oldukları ev ziyaretleri sırasında sorunlar yaşamaktadırlar. Adres bulma, iletişim kurma, görüşmeyi kabul etmeme, ulaşım gibi sorunlar yaşayan meslek elemanları zaman zaman sözel şiddetle karşılaşabilmekte, can güvenliği riski olarak değerlendirilebilecek fiziksel tehditlerle bile karşılaşabilmektedirler.

SED yardımına başvuranların meslek elemanlarına karşı davranışları

Sosyal hizmet elemanları SED yardımına başvurma sürecinden itibaren çeşitli dönemlerde yardım talebinde bulunanlarla iletişim kurmaktadır. Bu nedenle yardım talebinde bulunanların meslek elemanlarına davranışları ve ilk müracaattan itibaren süreç boyunca davranışları nasıl değerlendirdikleri konusunda veri toplanmıştır. Elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur.

Meslek elemanlarının SED yardımı talebinde bulunanların kendilerine karşı davranışlarını olumlu ve olumsuz olarak değerlendirmeleri ve bunların ne tür davranışlar olduğunu belirtmeleri istenmiştir. Elde edilen bulgular Tablo 87'de sunulmuştur.

Tablo 87: SED Yardımı Talebinde Bulunanların Meslek Elemanlarına Karşı Davranışları

Davranışlar	Olumlu		Olumsuz	
	f	%	f	%
SED için başvuranların, yardım talebiyle ilk müracaat ettiklerinde davranışları	87	87.0	13	13.0
SED için başvuranların, ön görüşme sırasında davranışları	80	80.0	20	20.0
SED için başvuranların, sosyal inceleme sırasında davranışları	89	89.0	11	11.0
SED için başvuranların, süreli ve geçici sosyal yardımların onayı sırasında davranışları	85	85.0	15	15.0
Ailelerin, SED yardımı aldığı sürece davranışları	88	88.0	12	12.0
SED yardımı alan ailelerin ev ziyaretleri sırasındaki davranışları	89	89.0	11	11.0

*Frekanslar N=100 meslek elemanına göre hesaplanmıştır.

Meslek elemanı SED yardımı için başvuranların davranışları ile ilgili yaptıkları değerlendirmelerde genel olarak olumlu görüşler bildirmişlerdir. Buna göre yardım için başvuranların ilk müracaat ettiklerinde davranışlarını % 87 oranında olumlu bulmuşlar, olumsuz bulanlar açıklamalarda bulunmuşlar ve 13 kişinin en çok vurguladığı olumsuzluk "hak etmeden yardım talep edenlerin kendilerini acındırmaya çalıştıkları" hususunu vurgulamışlardır. Ayrıca olumsuz bulan 3 meslek elemanı "ısrarcı davranışlar" sergilediklerini, mağdur oldukları yönde açıklamalar yapmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Ön görüşme sırasındaki tavırlarını da % 80 oranında olumlu bulmuşlar, olumsuz bulan 20 meslek elemanının 14 tanesi ise yardım talep edenlerin kendilerini ikna etme çabası içinde olduklarını, kendilerini mağdur gösterme gayretine girdiklerini, yalan söyleyebildiklerini vurgulamışlardır. 6 meslek elemanı emsal göstermeye çalıştıkları hususuna dikkat çekmiştir. Meslek elemanları yaptıkları sosyal inceleme sırasında da çoğunlukla olumlu davranışlarla karşılaşmışlar (% 89), % 11 oranında olumsuz davranışlar ile karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Olumsuzlukları ise stresli davranmaları, yardım kesilme durumunda olacaksa sinirlilik, ağlama, yalan söyleme gibi davranışlar sergileyebildiklerini vurgulamışlardır. Yardım için başvuranların, süreli ve geçici sosyal yardımların onayı sırasında davranışlarını ise % 85 oranında olumlu bulmakla beraber, 15 meslek elemanı olumsuz davranışlarla karşılaştıklarını belirtmişler ve en çok da 13 meslek elemanı süre uzatımı yapılmıyorsa sinirlendiklerini, çok sık arayıp yardımın ne zaman başlayacağını sorduklarını belirtmişlerdir. Bunun yanında SED yardımını aldıkları süreç boyunca davranışlarını % 88, ve ev ziyaretleri sırasındaki davranışlarını da % 89

dolayında olumlu bulmuşlardır. Olumsuz bulanların ifadeleri incelendiğinde bütün meslek elemanlarının ortak olarak vurguladıkları husus yardım devam ettikçe tavırların olumlu, yardım kesilme sürecine girince olumsuz tavırlar ile karşılaşabildikleri yönündedir. Bu konuda açıklama yapan bir meslek elemanının ifadeleri şöyledir.

ME-9: Başvuranların tamamına yakını başvururken acındırma, duygu sömürsü, yaşadıkları koşulları daha kötü gösterme eğiliminde oluyor. SED başladığında seviniyorlar, bize karşı tavırları da olumlu hale dönüşüyor. Eğer SED kesilirse agresif tepkiler alıyoruz ve agresif oluyorlar.

Buna göre genel bir değerlendirme yapmak gerekirse sosyal hizmet elemanları SED yardımı için başvuranların davranışlarını büyük ölçüde olumlu bulmaktadırlar. İlk müracaatta, ön görüşme, sosyal inceleme süreçlerinde, sürekli ve geçici yardımların onayı sırasında, yardım süresince ve ev ziyaretleri esnasında SED yardımı talebinde bulunanlar meslek elemanlarına genel olarak olumlu davranışlar sergilemektedir. Buna karşın özellikle süreli ve geçici sosyal yardımların onayı esnasında eğer süre uzatılmıyorsa sinirlenen ve agresif davrananlar da olmaktadır.

Meslek elemanlarının müracaatçılarla görüşme, inceleme ve izlemelerde olumsuz davranışlarla karşı karşıya kalma durumları incelenmiş ve bulgular Tablo 88’de sunulmuştur.

Tablo 88: Meslek Elemanlarının Görüşme, İnceleme ve İzlemelerde Maruz Kaldıkları Davranışlar

Maruz kalınan davranışlar	Çok sık		Zaman zaman		Hiç	
	f	%	f	%	f	%
1. Sözlü şiddet (hakaret, küfür...vb)	11	11.0	59	59.0	30	30.0
2. Fiziksel şiddet	2	2.0	13	13.0	85	85.0
3. Tehdit	10	10.0	65	65.0	25	25.0
4. İftira	8	8.0	52	52.0	40	40.0
5. Diğer-yazınız.....	8 kişi					

*Frekanslar N=100 meslek elemanına göre hesaplanmıştır.

Tabloda görüldüğü gibi meslek elemanları görüşme, inceleme ve izlemelerde kendilerine yönelik bazı olumsuz davranışlarla karşılaşabilmektedirler. Buna göre meslek elemanlarının yaklaşık üçte ikisi (“çok sık” ve “zaman zaman” toplamı % 70) sözlü şiddete maruz kalabilmektedir. Fiziksel şiddete zaman zaman ve çok sık maruz kalanların oranı % 15 tir. Bunun yanında yine tehdit ile karşılaşanların oranı % 75, iftiraya uğrayanların oranı ise % 60 dolayındadır. Elde edilen bulgulara göre meslek elemanları görüşme, inceleme ve izlemelerde dikkate değer oranlarda fiziksel, sözel şiddete maruz kalmakta, tehdit edilebilmekte ya da iftiraya uğrayabilmektedir.

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, müracaatçılar SED başvurusu, ön inceleme ve diğer süreçlerde meslek elemanlarına karşı olumlu davranışlar sergilemektedirler. Ancak SED yardımının kesilmesi gibi bir kararın uygulanması ile karşı karşıya kaldıklarında bir kısmının agresif davranışlar sergileyebildikleri, meslek elemanlarına karşı başta sözel olmak üzere fiziksel şiddete de başvurabildikleri söylenebilir. Meslek elemanlarının görevleri gereği uygulamak zorunda oldukları “yardımın kesilmesine karar verme vb.” durumlar karşısında olumsuz davranışlarla karşılaşmalarının görevlerini gerektiği gibi yapmalarını zorlaştırdığı belirlenmiştir.

Yeniden kuruluş bakımına dönen çocuklarla ilgili gözlemler

SED hizmeti kapsamında olmasına rağmen çeşitli nedenlerle çocuklar yeniden kuruluş bakımına dönebilmektedir. Meslek elemanlarına kuruluş bakımına dönen çocuk olup olmadığı ve varsa bunun kimin isteği ile sağlandığı ve gerekçeleri sorulmuştur. Elde edilen veriler aşağıda özetlenmiştir.

Tablo 89: SED Hizmetinden Yararlanırken Kuruluş Bakımına Dönme Durumu

Görüşler	f	%
Evet	67	67.0
Hayır	29	29.0
Fikrim yok	4	4.0
Toplam	100	100.0

Görüldüğü gibi meslek elemanının % 67'si, SED hizmetinden yararlanırken kuruluş bakımına dönüş yapan çocuk olduğunu belirtmişlerdir. Bunun kimin istemiyle gerçekleştiğine ilişkin veriler Tablo 90'da görülmektedir.

Tablo 90: Kuruluş Bakımına Dönüşü Sağlama İsteğini Belirten Kişi/ler

Dönüşü sağlayan kişi/ler	f	%
1. Ailenin istemiyle	34	34.0
2. Meslek elemanının istemiyle	39	39.0
3. Diğer sebeplerle	5	5.0
4. Fikrim yok+yanıtsız	22	22.0
Toplam	100	100.0

Görüldüğü gibi bu durumun öncelikle meslek elemanlarının istemiyle gerçekleştiği, bunu ailenin istemi izlemektedir. Meslek elemanları bu kararın gerekçelerini şöyle açıklamaktadırlar. Ailenin bu konudaki temel gerekçesi çocuğa bakamayacağını belirtmesi, çocuğun davranışlarından şikâyetçi olması, çocuğun evden kaçtığını bildirmesi, aile içinde şiddet olması, çocuğa kuruluştaki daha iyi bakılacağı düşüncesi, çocuğun istismara uğraması, çocuğun dışlanması vb. durumlar olması ve ailenin bu konuları öne sürerek istekte bulunması halinde kuruluş bakımına geri alındığını belirtmişlerdir. Meslek elemanlarının isteğiyle çocukların kuruluş bakımına döndürülmesi gerekçeleri de ailenin isteğiyle kuruluş bakımına dönüş nedenlerinden çok farklı değildir. Buna göre meslek elemanları eğer çocuk ailesi yanında şiddet görüyorsa, psikolojik sorunlar yaşıyorsa iletişim sorunları yaşıyorsa, istismar ediliyorsa, yaşam ortamını uygun bulmadıklarında ya da ihbar olduğunda çocuğun kuruluş bakımına dönmesine karar verdiklerini ifade etmişlerdir. Elde edilen verilere göre meslek elemanlarının gerek ailenin başvurusu, gerekse izleme ve denetimlerinde çocuğun yaşam koşullarını uygun bulmadıklarında, istismar edildiği, yaşadığı ortamın sağlıklı olmadığı, şiddet gördüğü, öz bakımının iyi yapılmadığını tespit ettikleri ya da çocukta evden kaçma, hırsızlık vb. olumsuz davranışlar gözlenmesi halinde yeniden kuruluş bakımına dönmesini sağladıkları söylenebilir.

SED hizmetinden yararlanan ailelerin yardım almadan yaşamını sürdürebilmeleri

Meslek elemanının izleme çalışmaları sırasında ailelerle ilgili gözlemlerde bulunacakları konulardan biri de ailenin yardım almaksızın yaşamını sürdürebilme durumudur. Araştırmaya katılan 100 meslek elemanının % 70'i (70 kişi) bu konuda tespitleri olduğunu, % 30'u ise (30 kişi) bu yönde bir tespitlerinin olmadığını belirtmişlerdir. Bu konuda nasıl bir gözlemlerde bulduklarına ilişkin olarak bir meslek elemanı şunları belirtmektedir.

ME-10: Ailelerin düzenli gelirinin olduğu, aile bütünlüğünün sağlandığı, yaşam standartlarının iyi düzeyde olduğu, aile bireylerinin yaşam özelliklerini tehdit eden bir risk ve istismar durumu olmadığı durumlarda, yoksulluğun izleri ortadan kalktığında ailenin yardım almadan yaşamlarını sürdürebilecekleri kanaatim oluşmaktadır.

Diğer meslek elemanları da benzer ifadelerde bulunmuşlardır. Buna göre meslek elemanlarını belirttikleri diğer hususlar bu konuda bilgi toplama, anne ya da babanın işe girmesi, ailedeki aile bireylerinin çeşitli gelir getirici faaliyetlere, girişimleri, risk faktörlerinin ortadan kalkması olarak özetlenebilir. Buna göre meslek elemanlarının ailelerin yardım almadan yaşamlarını sürdürebilme nitelikleri konusunda gereken gözlemlerde, araştırma ve incelemelerde buldukları söylenebilir.

SED yardımı dışında aileye sosyal destek sağlama

SED hizmeti kapsamında maddi yardım dışında meslek elemanının bazı destekler sağlama gereklidir. Bu konuda ne tür destekler sağlayabildikleri meslek elemanına sorulmuş ve elde edilen bilgiler aşağıda özetlenmiştir.

Tablo 91: Maddi Yardım Dışında Meslek Elemanlarının Destek Sağlama Durumları

Görüşler	f	%
Evet	65	65.0
Hayır	35	35.0
Toplam	100	100.0

143

Meslek elemanın çoğunluğunu oluşturan % 65'i ailelere maddi yardımlar dışında sosyal destek sağladıklarını ifade ederken, % 35'i meslek elemanı böyle bir destek sağlayamadıklarını belirtmektedirler. Bu konuda bir meslek elemanının açıklaması şöyledir.

ME-11: Hakkında tedbir kararı çıkarılmış veya boşanmış, parçalanmış ailelere psikolojik destek veriyoruz. Çocuklarının eğitimi için rehberlik veya yönlendirme yapıyoruz.

Destek sağladığını ifade eden meslek elemanlarının sözünü ettikleri sosyal destek hizmetleri eğitim, danışmanlık, psikolojik destek, rehberlik, çeşitli yönlendirmeler yapma, gerekirse iş bulma, hizmet alabilecekleri kuruluşlara yönlendirme, kadın ve çocuk eğitimine davet etme olarak özetlenebilir.

Destek sağlamadığını belirten meslek elemanlarının iş yükünü temel gerekçe olarak öne sürdükleri belirlenmiştir. Destek sağladığını belirten % 65 meslek elemanının görüşüne karşılık, ailelerin ve çocukların görüşleri dikkate alındığında bir çelişki olduğu dikkati çekmektedir. Çünkü daha önce belirtildiği gibi ailelerin % 90.7 si herhangi bir SED kapsamında maddi yardım dışında bir danışmanlık ya da rehberlik almadıklarını belirtmektedirler. Daha önce de belirtildiği gibi meslek elemanlarının özellikle izleme ziyaretleri sırasında ailelerin yaşadıkları sorunlara ilişkin olarak tavsiyelerde ve yönlendirmelerde bulunmalarının bir danışmanlık ve rehberlik hizmeti olduğu boyutunda ailelerin bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi konusunda yetersizlik olduğu söylenebilir.

Çocukların ve ailelerinin madde bağımlılığı ve diğer kötü alışkanlıklarına ilişkin olarak meslek elemanlarının görüşleri

Meslek elemanlarının aile ile ilgili kötü alışkanlıklara ilişkin gözlemleri içinde en çok dikkati çeken kötü alışkanlık "sigara" olarak ortaya çıkmıştır. Bunun yanında alkol alışkanlığı olanları gözlemlediklerini belirtmektedirler. Meslek

elemanlarının tamamı alkol vb. madde bağımlılığı olan, kumar, fuhuş vb. olumsuz davranışları olan aileler ile karşılaştıklarında risk unsuru olarak değerlendirip çocuk hakkında koruma kararı alıp kuruluşa alındığını belirtmektedirler. Bu konuda bir meslek elemanının açıklaması şöyledir.

ME-12: Az da olsa bazı ailelerde alkol, bağımlılığı gibi kötü alışkanlıklarla karşılaşabiliyoruz. Bu durumda çocuğu kuruluş bakımına alıyoruz.

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse meslek elemanları ailede kötü alışkanlıkların ve davranışların olması halinde çocuklara ve ailelere yardım etmeye çalıştıklarını, uyarılarda ve önerilerde bulduklarını, ya da çocuğu risk altında görmeleri halinde kuruluş bakımına aldıklarını ifade etmektedirler. Buna karşın az sayıda meslek elemanı (5 kişi) ise bu tür durumlarla çok az karşılaştıklarını ya da bu durumları tespit etmelerinin güç olduğunu vurgulamaktadırlar.

Çocukların eğitim niteliklerine ilişkin gözlemleri

Meslek elemanlarının yaklaşık yarısı (%52) genel olarak SED yardımının çocukların eğitim özelliklerine olumlu katkı sağladığını düşündüklerini vurgulamışlar, % 48 i ise SED in buna bir etkisinin olmadığını düşündüklerini belirtmişlerdir. Olumlu katkısı olduğunu düşünen bir meslek elemanının açıklamaları şöyledir.

ME-13: SED yardımı çocukların eğitimine devam etmesi konusunda olumlu etkisi vardır. Bunun sonucunda çocukların başarı ve devam hususlarında önemli etkisi olduğunu düşünüyorum”

Bu konuda ailelerin ve çocukların görüşleri ile karşılaştırıldığında meslek elemanlarının yarısının görüşleri ile bir paralellik olduğu söylenebilir. Çünkü aileler ve çocuklar genel olarak SED yardımının okul başarısını olumlu yönde etkilediğini belirtmişlerdir.

Buna karşın meslek elemanlarının diğer yarısının çocukların okul başarısının genelde düşük olduğu ve SED in buna bir etkisinin olmadığı yönündeki görüşleri ile ailelerin ve çocukların görüşlerinin çeliştiği söylenebilir. Ancak bu görüşü belirten meslek elemanlarının “böyle bir yardım olmasa bütünüyle çaresiz kalacaklarını” belirtmeleri dikkate alınırsa SED in çocukların okul başarısını olumlu yönde etkilemek açısından da ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Çocukların sağlık özelliklerine ilişkin gözlemleri

Meslek elemanlarının % 86 sı genel olarak SED yardımlarının çocukların sağlık koşullarının iyileşmesine olumlu katkı sağladığını belirterek bunun sebeplerini, maddi durumlarında bir ölçüde iyileşme olmasından dolayı ilaç alabildikleri, sağlık kuruluşlarına daha fazla gidebilmeleri, daha iyi beslenebildikleri biçiminde açıklamaktadırlar. Bu konuda bir meslek elemanının görüşü şöyledir.

ME-14: Temel ihtiyaçları karşılandığından daha sağlıklı oluyorlar. Ekonomik destek almanın ebeveynlerde aksiyetenin azalmasına yol açtığı, bu durumun çocuğa yansımalarının olumlu olduğunu gözlemledim.

Bilindiği gibi SED yardımı alan çocuklar sosyal güvenlik kapsamında sağlık hizmetlerinden yararlanmaktadır. Bu nedenle SED in çocukların sağlık ile ilgili koşullarına olumlu katkısı olduğu gerçektir. Meslek elemanlarının önemli bir çoğunluğunun bunu doğruladığı görülmüştür.

Çocukların psikososyal özelliklerine ilişkin gözlemleri

Bu konuda görüş belirten meslek elemanlarının çoğunluğu % 72 SED yardımlarının çocuğun psikososyal özelliklerine olumlu bir etkisi olduğunu belirtmektedirler. Bu düşünceyi dile getiren bir meslek elemanı şunları söylemektedir.

ME-15: Çocuklara sağlanan SED yardımı çocukların ve ailelerin yaşamlarına pek çok olumlu katkısı vardır. Sağlanan maddi destek çocukların psikolojik sosyal gelişimlerine şüphesiz katkı sağlamaktadır.

Meslek elemanları SED yardımının aile içinde belirgin bir rahatlama neden olduğunu gözlediklerini ifade etmektedirler. Bu konuda ailelerin ve çocukların görüşleri de aynı doğrultudadır. Meslek elemanlarının bir bölümü ise (% 19) sadece nakdi yardım yapıldığını, aile içi iletişim, çocuk, ergenlik sorunları, psikolojik destek gibi yardımların yapılmadığını, oysa olması gerektiğini, bu konuda düzenli takiplerin yapılması gerektiğini belirtmeleri de önemli bir bulgudur.

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse SED yardımı çocukların psikososyal gelişimleri için de önemli bir katkı sağlamaktadır. Her ne kadar çoğunlukla meslek elemanlarının iş yüklerinin yoğunluğundan kaynaklı olarak aile içi iletişim, ergenlik sorunları, psikolojik destek vb. konularda organize hizmetler sunmada güçlükler olsada, sağlanan destek çocuğa ve aileye sahip çıkma, Devletin çocukların ve ailelerin yanında olduğu duygusunun kazandırılması açısından önemli olduğu gerçektir. Çocuklar ve aileler bu düşüncelerle daha olumlu bir psikoloji içinde sosyal yaşamlarını sürdürebilmektedirler.

SED hizmetinin amacına ulaşması konusundaki görüşler

SED hizmetinin amacına ulaşma durumu konusunda meslek elemanının görüşleri oldukça önemlidir. Bu konuda elde edilen görüşler aşağıda ele alınmıştır.

Tablo 92: SED Hizmetinin Amacına Ulaşma Durumu

Görüşler	f	%
Evet	61	61.0
Hayır	39	39.0
Toplam	100	100.0

Meslek elemanı uygulanmakta olan SED hizmetinin amacına ulaşması konusunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Meslek elemanlarının % 61'i programın amacına ulaştığını düşünürken, diğerleri (% 39) karşıt görüştedirler. Amacına ulaşmadığını düşünen kesimin bunun sebepleri konusundaki açıklamaları incelendiğinde dikkati çeken öncelikli husus, ailelerin böyle bir yardımla kolay yoldan geçimini sağlamaya alıştırdığını ifade etmektedirler. Bu konuda örnek bir açıklama şöyledir.

ME-16: Aileyi sosyal yardımla geçinmeye alıştıırılarak, bağımlı bir hale dönüştürüyor. Sağlanan gelir bir hak olarak görülmeye başlanıyor ve giderek kemikleşiyor. Kendi öz kaynaklarını kullanma, üretken olma, yaşama mücadele etme davranışları köreliyor.

SED yardımının amacına ulaşması konusunda olumsuz düşünen meslek elemanlarının vurguladıkları diğer önemli boyutlar, vak'a sayısının çok olması, yeterince denetim yapılamaması, yardım alanla almayı ayırt eden kriterlerin yeterli olmaması, maddi destek dışında diğer desteklerin yeterince sağlanamaması, eleman yetersizliği olarak özetlenebilir.

SED hizmeti hakkında hizmetiçi eğitim alma durumları

Meslek elemanının SED hizmeti ile ilgili herhangi bir hizmetiçi eğitim alma durumları, almadılarsa gerekli görüp görmedikleri incelenmiştir. Bu konuda görüşleri alınmış ve bulgular aşağıda açıklanmıştır.

Tablo 93: SED Hizmeti Hakkında Hizmetiçi Eğitim Alma Durumu

Görüşler	f	%
Evet	26	26.0
Hayır	72	72.0
Toplam	100	100.0

Elde edilen bulgulara göre görüşülen meslek elemanlarının % 72'sinin bu konuda bir eğitim almadıklarını belirtmişlerdir. Hizmetiçi eğitim almayan meslek elemanlarının çoğunluğunu oluşturan 48 kişi bu konuda bir eğitime ihtiyaçları olduğunu belirtmiş, buna karşın 32 meslek elemanı ise ihtiyacı olmadığını belirtmiştir. Bazı meslek elemanları ise görüş belirtmemişlerdir.

Hizmetiçi eğitim alınması gerektiğini belirten meslek elemanlarına göre bu tür bir eğitimin içeriğinde SED in amaçları, mevzuat bilgisi, aile, iletişim, yoksulluk, dosya inceleme, yardım alma koşulları vb. konuların yer alması gerektiğini vurgulamışlardır. ASPB SED ile ilgili zaman zaman hizmetiçi eğitim programları düzenlemektedir. Bu konuda bir eğitim almadığını belirten meslek elemanları mesleğe yeni başlayan ya da SED ile ilgili eğitime katılmayanlar olabilirler.

Meslek elemanlarının mesleğine ilişkin düşünceleri

Meslek elemanının mesleklerine yönelik değerlendirmeleri incelendiğinde dikkati çeken hususlar şöyle özetlenebilir. Meslek elemanları mesleki doyumlarının yüksek olduğunu, mesleğini severek yaptıklarını, insanların sorunlarının çözülmesine katkıda bulunmanın mutluluğunu yaşadıklarını, sosyal statüsü yüksek olan bir mesleği yapmaktan haz aldıklarını vurgulamışlardır. Bu konuda bir meslek elemanı şunları söylemektedir.

ME-17: Mesleği çok seviyorum. Mesleğime bağlıyım. Yoğun iş yükü, mesleğimi amacına paralel icra etmemek, yaptığım işin niteliğini olumsuz etkiliyor. Bürokratik, siyasal bazı yönlendirme girişimleri, sık yönetici değişiklikleri, bu alanda bazı tecrübesiz kişilerin görev alması işlerimizi yapmamızı güçleştirebiliyor. Maaş ve sosyal haklarımızın yetersiz olduğunu, bazen hiç takdir edilmediğimizi düşünüyorum.

Yukarıdaki açıklamada da görüldüğü gibi yaşadıkları sorunları da dile getirmişler ve en çok vurguladıkları boyut iş yüklerinin fazlalığı olmuştur. Bazı kesimler tarafından herkesin yapabileceği bir iş gibi algılanmasından rahatsız olduklarını ve alt yapı yetersizliklerinin işlerini yapmalarını güçleştirdiğini vurgulamaları olmuştur. Bununla birlikte ekonomik yönden güçlendirilmesi gerektiğini, ulaşım, yemek, kreş vb. imkânların sağlanması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Meslek elemanlarının belirtmek istediği genel hususlar

Meslek elemanları bu konuda da genel olarak yaşadıkları sorunları ve temennilerini dile getirmişlerdir.

ME-18: Mesela bazı vatandaşlarımıza tam anlamıyla yardımcı olabildiğimizi düşünmüyorum. Çünkü yönetmeliğimizde çok açıklık var. Mesela bulaşıcı rahatsızlığı olan bir engelli yatırabilecek ve bakımını sağlayabileceğimiz kuruluşumuz yok ve bazı engelli vatandaşlarımız bu sebeple çok mağdur oluyorlar ve bize aktardıklarında, bu konuda yardımcı olamadığımız için psikolojik olarak olumsuz etkileniyoruz. Bakanlık bünyesinde çalışan meslek elemanı olarak yemek, yol, kreş vb. masraflarımızın devlet tarafından karşılanması gerektiği ve diğer yatılı kuruluşlar gibi SHM ve İl Müdürlüklerinde de bu bağlamda destek verilmesi gerektiğini düşünüyorum.

Yukarıda örnekte de görüldüğü gibi genel olarak eleman yetersizliğine vurgu yaparak, alt yapının iyileştirilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Ulaşım, yemek, kreş imkânı sağlanmasını istemişlerdir. SED kapsamındaki ekonomik hizmetler kriterinin daha açık hale getirilmesini, SED yardımlarının sosyal yardımlaşma vakfı sistemi haline getirilmesini önermişlerdir. Bunun sağlanması halinde meslek elemanlarının asli görevleri olan aile danışmanlığı, yaşlı, özürü değerlendirmesi gibi işlerini yapabileceklerini vurgulamışlardır. Ailelere maddi yardım yanında iş imkânlarının sunulmasını, böylece ailenin ekonomik yardım alma zorunluluğundan kurtarılmasını önermektedirler.

8. TARTIŞMA

147

Araştırmada yer alan çocukların dağılımı

SED yardımı yapılan çocukların çoğunluğu 6b kapsamında yer alan korunma kararı olmaksızın ailesi yanında desteklenerek SED yardımı yapılan çocuklardır. Ailelerle yapılan anket uygulama sürecinde SED yardımı yapılan çocukla ilgili olarak daha çok anne ile görüşülmüştür. Buna göre, SED yardımı yapılan çocukların çoğunluğunun koruma kararı olmaksızın ailesinin yanında desteklenen çocuklar (6b) olduğu söylenebilir. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün, 2012 yılında 43.487 çocuğu, 2013 yılında 55.087 çocuğu, 2014 Kasım ayı itibarıyla toplamda 70.311 çocuğu koruma altına almadan aile yanında desteklediği ortaya çıkmıştır. Koruma altına alınmadan aile yanında destek verilen çocuk sayısı diğer hizmet türlerine göre daha fazladır (Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Erişim 6). Bu veriler çalışma bulgularını desteklemektedir. Bir risk grubunu oluşturan korunmaya ve bakıma ihtiyacı olan çocuklara verilen hizmetlerin kuruluş bakımında yoğunlaşması yerine, yeni hizmet anlayışı ile her çocuğun sağlıklı bir aile ortamında yaşama hakkının olduğu, çocuğun sağlıklı gelişiminin gerçekleşebileceği, fizyolojik ihtiyaçlarının yanı sıra, psikolojik ihtiyaçlarının da karşılanabileceği mümkün tek kurumun 'aile' olması ve aile birliğinin korunması gerçeğinden hareketle aile yanında bakımlarının sağlanmasının hizmet önceliği olarak benimsendiği söylenebilir.

SED yardımı alan ailelerin demografik özellikleri

SED yardımı alan ailelerin demografik özelliklerine ilişkin verilere göre görüşülen annelerin çoğunluğunun 30 yaş ve üzerinde, babaların çoğunluğunun 40 yaş ve üzerinde olduğu belirlenmiştir. Annelerin ve babaların yarısından fazlası ilköğretim mezundur. Anne ve babaların çalışma oranları karşılaştırıldığında annelerin babalara göre daha yüksek oranda çalıştıkları belirlenmiştir. Aileler genelde iki çocukludur. Türkiye aile yapısı araştırması verilerine göre ortalama aile büyüklüğü 3.6 olduğu dikkate alınır ise SED yardımı alan ailelerin büyüklüğü bu araştırma bulguları ile benzerlik göstermektedir (ASPB. 2011). Araştırmada okula giden çocukların daha çok ortaokul ve liseye

devam ettiği belirlenmiştir. Buna göre SED yardımı yapılan çocukların eğitim durumlarının çoğunlukla ortaokul ve lise düzeyinde olduğu söylenebilir. Çalışma durumları açısından bakıldığında genellikle işsizliğin hakim olduğu, çalışan ebeveynler içinde babaların daha fazla iş yaşamı içinde oldukları bulgusu dikkate değer bulunmuştur. Annelere de dikkate değer ölçüde iş yaşamı içindedirler. Bu durum ailelerin parçalanmış aile olması sonucu annenin daha fazla sorumluluk almak zorunda kalması, geçim zorlukları sonucu annenin de çalışmak zorunda olması, annelerin gündelik temizlik işleri gibi vasıfsız iş bulma ve çalışma durumunun babalara göre daha kolay olması gibi nedenlerle açıklanabilir. Annelerin vasıfsız işlerde çalışması; bazı ailelerin parçalanmış aile olması ve annenin daha fazla sorumluluk almak zorunda kalması, geçim zorlukları sonucu annenin de çalışmak zorunda olması, annelerin gündelik temizlik işleri gibi vasıfsız iş bulma ve çalışma durumunun babalara göre daha kolay olması gibi nedenlerle açıklanabilir. Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse SED yardımı yapılan ailelerde ebeveynlerin eğitim durumlarının düşük olması ve ekonomik sorunlarının bulunmasından dolayı bu tür yardımı almalarının çocuklarına daha iyi bir gelecek hazırlayabilmeleri açısından yararlı olduğu söylenebilir. Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse SED yardımı yapılan ailelerde ebeveynlerin eğitim durumlarının düşük olması ve ekonomik sorunlarının bulunmasından dolayı bu tür yardımı almalarının çocuklarına daha iyi bir gelecek hazırlayabilmeleri açısından yararlı olduğu söylenebilir.

Çocukların demokratik özellikleri

Araştırmaya katılan SED kapsamındaki çocukların çoğunlukla 7-11 yaş ve 12-18 yaş grubu içinde yer aldıkları belirlenmiştir. Çocukların çoğunluğu liseye ve ortaokula devam etmektedir. Çocukların çalışma durumu incelendiğinde okul çağındaki çocukların % 93.8'inin öğrenci olduğu saptanmıştır. Okula gitmeyip çalıştığını belirten 40 çocuğun yaklaşık yarısı bir iş yerinde çırak, kalfa, usta vb. statüde çalıştığı belirlenmiştir. Çalışan çocukların ortalama olarak 409.5 TL aldıkları belirlenmiştir.

Akşit, Karancı ve Hoşgör (2001) tarafından yapılan çalışma ile Konanç'ın (1992) çalışmalarında da sokakta çalışan çocukların eğitim düzeyi düşük ailelerden geldiği bulunmuştur (Akt: Şişman, 2006, 261). Her ne kadar bu araştırmada, çalışan çocuklar sokakta çalışmasa da ailelerin eğitim düzeylerinin düşük olduğu belirlenmiştir. Başka bir deyişle SED desteği alan ailelerin içinde buldukları sosyo-ekonomik koşullar itibarıyla Akşit, Karancı ve Hoşgör'ün araştırması ile benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Ailelerin SED yardımına ilişkin başvuru, inceleme ve hak kazanma tarihleri

Ailelerin SED yardımına ilişkin başvuru, inceleme ve hak kazanma tarihlerine ilişkin veriler genellikle başvuruların 2-4 ay içinde sonuçlandırıldığını göstermektedir. Aileler SED yardımı almak için çeşitli biçimlerde bilgi sahibi olmakta ve yararlanmak için başvurumaktadırlar. Ailelerin SED yardımına alma konusunda çeşitli kaynaklardan bilgi sahibi oldukları, daha çok da komşularından bilgi aldıkları belirlenmiştir. SED yardımına konusunda bilgi sahibi olan sayısı arttıkça son yıllarda yardım alma konusunda başvurularında artış olduğu söylenebilir. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nce, 2012 yılında 43.487 çocuğun, 2013 yılında 55.087 çocuğun, 2014 Kasım ayı itibarıyla toplamda 70.311 çocuğun koruma altına almadan aile yanında desteklendiği dikkate alınırsa sürekli bir artış olduğu görülmektedir (ASPB: 2014). Bu veriler araştırma bulgularını desteklemektedir.

SED yardımı hakkında bilgi alma kanalları

Araştırma verilerine göre ailelerin belirgin bir kanaldan bilgi almaktan daha çok, değişik birimlerden elde ettikleri bilgilerle SED yardımı için başvurdukları belirlenmiştir. Bunların içinde komşuların bilgilendirmesi ilk sırayı almaktadır, bunu valilik ve kaymakamlık, izlemektedir. Buna göre ailelerin SED yardımına başvurma konusunda çevrelerindeki farklı kanallardan bilgi sahibi oldukları söylenebilir. Toplumda farklı kurum ve kuruluşların, çevrenin bu

tür sosyal hizmet ve destek programları konusunda bilgi sahibi olmaları ve destek bekleyen risk altındaki aile ve çocukları bu konuda bilgilendirmelerinin önemli olduğu düşünülebilir.

SED yardımı öncesi geçen süreç

SED yardımı öncesi geçen süreç değerlendirildiğinde, SED yardımı için ailelerle ön görüşme yapılması, aile hakkında detaylı inceleme yapılması, ailelerin süreç hakkında bilgilendirilmesi boyutları açısından meslek elemanlarının başarılı çalışmalar yaptıkları, söylenebilir. Ancak ailelerin ifadelerine göre işlemlerin zamanında bitirilmesi açısından bazı sorunlar vardır. Bunun en önemli nedeninin meslek elemanlarının yoğun iş yükleri olduğu söylenebilir.

SED yardım sürecinin işleyişi

SED kapsamında ailelere yapılan ödemelerin zamanında ödendiği, ailelerin gerektiğinde meslek elemanlarına ulaşabildikleri söylenebilir. Meslek elemanlarının düzenli ev ziyaretlerini yaptıkları, ancak yine de yeterli sıklıkta olmadığı da söylenebilir. Meslek elemanının iş yoğunluğundan kaynaklandığı düşünülen bu durumun yardımın nasıl kullanıldığının izlenmesinde, izleme sırasında çocukla görüşme ve aile ilişkileri, maddi durum gibi inceleme işlemlerinin istenildiği düzeyde olmadığı yönündeki bulguyu destekler niteliktedir. Meslek elemanlarının çoğunlukla yılda 1 kez izleme ziyareti yapabildiği belirlenmiştir. Özateş ve Atauz (2011)'un sosyal hizmet uzmanlarının aileye dönüş ve aile yanında destek projesine ilişkin değerlendirmelerini inceledikleri çalışmada, meslek elemanlarının yaklaşık dörtte biri (% 23,1) personel eksikliğinin ve iş yükü fazlasının ortadan kaldırılması için meslek elemanı sayısının artırılması gerektiği üzerinde durmuştur. Sosyal hizmet uzmanlarının bir bölümü (% 11,2), kurum/kuruluşlar arası işbirliği ve koordinasyon sağlanması önerisinde bulunmuşlardır. Ayrıca sosyal hizmet uzmanlarının % 7'si mevcut ulaşım sorununa işaret ederek, ailelere ilişkin sosyal incelemelerin zamanında ve düzenli yapılabilmesi için araç temin edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Özateş ve Atauz'un bulguları ile bu araştırmanın SED yardımı öncesi geçen süreç ve yardım sürecinin işleyişine ilişkin bulguları birlikte değerlendirildiğinde benzer sonuçlara ulaşıldığı ve alanda çalışan meslek elemanlarının ailelerin beklentilerinin farkında oldukları ve bu yönde önerilerde buldukları söylenebilir.

SED yardım sürecinde etkili olan görevlilerin davranışları

SED yardım sürecinde etkili olan görevlilerin davranışları ve iletişimlerine ilişkin ailelerin ve 12 yaş üstü çocukların görüşlerine bakıldığında, meslek elemanlarının yardım verilen çocukların aileleri ile iyi bir iletişim içinde oldukları ve gerekli olduğunda ailelerin meslek elemanlarına ulaşabildiği, ihtiyaç halinde Aile Bakanlığı ya da İl Müdürlüğü ile iletişim kurabildiği ve ailenin yanına dönüş konusunda çocuğun görüşünün alındığı söylenebilir. Bu bulgular meslek elemanlarının SED yardımı sürecinde olumlu davranışlar sergilediklerini ortaya koymaktadır. Bu davranışların daha da iyi hale gelebilmesi için meslek elemanlarının hizmetiçi eğitime katılarak bilgi düzeylerinin geliştirilmesi yararlı sonuçlar verecektir. Nitekim Özateş ve Atauz (2011) çalışmalarında, aileye dönüş ve aile yanında destek projesinde görev alan sosyal hizmet uzmanları (% 4,9) projede görev alan tüm meslek elemanlarına hizmet içi eğitim verilmesini önermişlerdir. Alanda çalışan görevlilerin ailelerle olan olumlu iletişimlerinin hizmet içi eğitimlerle daha da artırılabilceği söylenebilir.

6a kapsamındaki çocuğun aile yanına dönüşe hazırlanması

SED yardımı sağlanan çocukların aile yanına dönme sürecine hazırlanmasına konusunda çocukların çoğunluğunun ailelerinin yanına dönmesi konusunda, meslek elemanları tarafından hazırlandığı söylenebilir. Buna karşın az da olsa yeterince hazırlanmadığını düşünen çocuk olduğu dikkate alınırsa, hazırlık sürecinin daha titizlikle yerine getirilmesi gereken bir görev olduğu söylenebilir.

Çocuğun ailesinin yanına dönme sürecinde meslek elemanlarının öncelikle ailenin yanında kalma isteği, daha sonra ailenin maddi durumu, aile içi ilişkiler ve çocuğun sağlık durumuna ilişkin sorular sorarak destek sağladıkları söylenebilir. Buna göre 6a kapsamındaki çocukların ailelerinin yanına dönmeleri sırasında meslek elemanlarının sorulması gereken soruları sorarak destek vermeye çalıştığı söylenebilir. Bu bağlamda, kuruluş bakımından aile yanına alınan çocuklara titiz davranılması ve ailelerinin yanında desteklenmesi önemlidir.

Ailelerin SED yardımını kullanma amaçları ve yeterli bulma durumları ve alınan diğer destekler

SED yardımı sağlanan ailelerin yapılan yardımı hangi amaçlarla kullandıkları konusunda ailelerin ve çocukların görüşlerine bakıldığında, SED yardımının öncelikle çocuğun eğitim ihtiyaçları için kullanıldığı, daha sonra beslenme ve sağlık ihtiyaçları için harcandığı belirtilmiştir. Bunun yanı sıra ailenin zorunlu giderleri içinde kullanıldığı ortaya çıkmıştır. SED yardımının nasıl kullanılacağına kimin karar verdiği konusunda ilk sırayı anneler, daha sonra da anne ve babanın birlikte karar verdiği, maddi yardımın kullanılması konusunda aileleri tarafından çocukların görüşlerinin alındığı belirlenmiştir. Ailelerin SED dışında da çoğunlukla yerel yönetimlerin sağladığı yakacak, maddi yardım ve gıda vb. katkılardan yararlandıkları belirlenmiştir. Sağlanan maddi yardımın yeterliliği konusundaki görüşlerin üzerinde durulması, yardımlar yoluyla ulaşılmaması gereken hedeflere ne ölçüde varılabildiğini ortaya koyması açısından önemlidir. Sosyal ve Ekonomik Destek Yönetmeliği ile yoksulluk içinde olup da temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve hayatlarını en düşük seviyede dahi sürdürmekte güçlük çeken kişilere ve ailelere kaynakların yeterliliği ölçüsünde aynı ve nakdi yardım yapılmasına dair esas ve usulleri düzenlemektedir. İlgili yönetmeliğe göre, aynı ve nakdi yardım uygulamalarında, muhtaç durumda bulunan kişilerin en kısa sürede kendi imkânları ile geçinebilecekleri bir hale gelebilecekleri hizmeti sağlama anlayışı içinde bulunulması esastır (ASPB: 2011). Araştırma bulgularına göre, aileler gıda gibi temel ihtiyaçlarını söz konusu yardımlar yoluyla sağlamaktadır. Katılımcılar yapılan yardımı yetersiz görmektedir; bu açıdan söz konusu yardımların bireyleri en kısa sürede kendi imkânlarıyla geçinebilecek duruma getirmesi mümkün görünmemektedir. Ancak 633 Sayılı yasada belirtildiği gibi ailelerin en kısa sürede kendi imkânları ile geçinebilecekleri bir hale gelebilecekleri hizmeti sağlama anlayışı gereği yapılması gereken, aile bireylerine mesleki beceriler kazandırılması ve iş sahibi olmalarına katkı sağlanmasıdır. Bu konuda işsiz aile bireylerinin yerel yönetimlerin meslek edindirme kurslarına, halk eğitim merkezlerinin beceri edindirme kurslarına, İŞKUR organizasyonları ile yapılan mesleki beceri kurslarına yönlendirilmeleri yararlı sonuçlar verebilir.

Yeniden kuruluş bakımına dönme

SED yardımı alan çocuğun yeniden kuruluş bakımına dönmesini isteme konusunda ailenin ve çocukların görüşleri incelendiğinde hem çocukların hem de ailelerin yeniden kuruluş bakımına dönülmesini istemedikleri ortaya çıkmıştır. Buna dayalı olarak SED yardımının yerinde bir hizmet olduğu ve aile bütünlüğünü koruma açısından yararlı sonuçlar doğurduğu söylenebilir. Bununla birlikte, yapılan bazı araştırmalarda çocuğun eve dönme sürecinde ve ailenin yanında yaşarken bazı problemlerle karşılaşabileceği de belirtilmektedir. Saçan ve diğerleri (2014) çalışmalarında, aile yanına döndürülen çocukların % 24.3'nün ebeveynlerinin, çocuğu almak istemediklerini ortaya koymuştur. Ebeveynler, kuruluş tarafından kuruma sorun yaratması, okul devamsızlığının olması ve kuruluşta kalması halinde çocuğun daha çok zarar göreceği bildirilerek çocuğun kendilerine verildiğini ve bu nedenle sıkıntı yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Aile yanına döndürülen çocukların ebeveynlerinin % 64.9'u çocuk döndükten sonra

sorun yaşamadıklarını, % 35'i ise çocuk eve döndükten sonra ailede sorun yaşadıklarını ifade etmiştir. Aile yanına döndürülen çocuk ve gençlerin ebeveynlerinin % 32.4'ü çocuk eve döndükten iki-üç ay sonra normal davranmayı öğrendiğini, % 24.3'ü çocuğun davranışında herhangi bir değişikliğin olmadığını, % 18.9'u çocuğun daha mutlu olduğunu, % 13.5'inin çocuğun daha sıcak iletişim kurduğunu, %5.4'ünün çocuğun derslerinin düzeldiğini ve yine % 5.4'ünün de çocuğun yeni ortama uyum sağlayamadığını ifade ettiği görülmüştür. Saçan ve diğerlerinin araştırmalarında çocuğun aile yanında sorun yaşayabileceğinden söz edilmekle birlikte, döndüğü ve bir süre geçtikten sonra uyum sağladığı bulgusu dikkate alınır, söz konusu araştırmanın bulgularının bu araştırmadaki aile yanına dönüşün olumlu karşılanması bulgusu ile bir ölçüde örtüştüğü söylenebilir.

SED yardımı alan çocuğun sağlık durumu

SED yardımı alan çocuğun sağlık durumu incelendiğinde, ailelerin ifadelerine göre çocukların yaklaşık yarısının kronik rahatsızlığı olduğu ifade edilmiştir. Çocuklara göre ise yaklaşık dörtte birinin kronik rahatsızlık olarak değerlendirilebilecek sağlık sorunlarının olduğu belirlenmiştir. Çocuklarda sinüzit, astım, baş ağrısı, kulak burun boğaz rahatsızlıkları dikkati çekerken, hanede ise tansiyon, şeker, astım, baş ağrısı hastalıkları öncelikli olarak dikkati çekmektedir. Oransal farklılık olmakla beraber çocukların bir bölümünün kronik rahatsızlığı olduğu belirlenmiştir. Bulgulara göre SED uygulamasının kronik rahatsızlığı olan ailelere tedavi olabilmeye açısından önemli bir katkı sağladığı, SED yardımı sonrasında çocuğun sağlık sorunlarından dolayı tedavi kuruluşlarına daha düzenli biçimde gidildiği tespit edilmiştir. Tedavi için gidilen kuruluş olarak ise çoğunlukla da kamu hastaneleri ve aile hekimlerinin tercih edildiği belirlenmiştir. Buna göre SED yardımı alan ailelerin çocuklarının tedavisi konusunda imkânları ölçüsünde daha hassas oldukları, tedavi kuruluşlarına çocuklarını daha düzenli götürdükleri söylenebilir.

Ailede engelli birey bulunma durumu

SED yardımı alan ailelerde engelli birey bulunması konusunda elde edilen verilere göre ailelerin yaklaşık % 13'ünde çeşitli biçimlerde engelleri olan bireyler olduğu söylenebilir. Bu engelli özellikleri incelendiğinde ise zihinsel engellilik öncelikle yer almaktadır. Aslında % 13 lük oranın dikkate değer bir oran olduğu ve SED yardımının bu açıdan da önemli bir işlevinin olduğu söylenebilir. Çünkü SED ile sağlanabilecek danışmanlık ve rehberlik hizmetleri sayesinde engelli aile bireylerinin çeşitli sorunlarına da destek sağlanabilir.

SED yardımı alan çocukların ve ailelerinin yaşadıkları sorunlar

SED yardımı alan çocukların ve ailelerinin yaşadıkları sorunlar incelendiğinde; içine kapanıklık, depresyon, fobi, iletişim bozukluğu gibi sorunlarının olabildiği belirlenmiştir. Bu nedenle bu sorunları yaşayan ailelerin SED desteğine ihtiyaçları olduğu söylenebilir. Çocukların kuruluş bakımında ya da ailesi yanında yaşadığı sorunlar ile ilgili Saçan ve diğerleri (2014) tarafından yapılan araştırmada kurum bakımından aile yanına döndürülen 6-18 yaş çocukların duygusal ve davranış sorunları incelenmiştir. Araştırmada, ailesi yanına döndürülen çocukların sorunlu davranışlarının, yuva-yurtta ve ailesi yanında kalan çocuklara göre, daha fazla olduğu, anne-baba öğrenim düzeyi, anne-baba ile ilişkiler, kardeş, akran ilişkileri ve okul başarısının sorunlu davranışlarla ilişkili olduğu bulunmuştur. Aile yanına döndürülen çocukların, yuva-yurtta ve ailesi yanında kalan çocuklara göre, yuva-yurtta kalan çocukların da ailesi yanında kalanlara göre daha fazla sorunlu davranışlarının olması nedeniyle, öncelikle çocuğu, kurum bakımına almadan ailesi yanında bakılmasını sağlayacak makro sistem düzeyinde önlemlerin alınmasının gerekli olduğu vurgulanmıştır. Aile yanına döndürme hizmeti birçok çocuğun güvenliği için tercih edilen bir yöntem olmasına rağmen, ailelerinin yanına dönen çocuklara, koruyucu aile ya da evlat edinme hizmeti kapsamındaki çocuklara göre daha az özen gösterildiği biçiminde araştırma bulguları da vardır (Malet ve diğerleri, 2010). Çocuğun ve ailenin eve dönüş sürecine çok iyi hazırlanması, çocuğun aile yanına döndükten sonra da izlenmesi, çocuk ve ailenin rehberlik ve danışmanlık hizmetleri ile desteklenmesinin önemli olduğu söylenebilir. Bu nedenle çocuklar ve aileler için SED yardımının olumlu bir işlevi olduğu söylenebilir.

Aile içinde şiddet yaşanma durumu ve şiddete ilişkin unsurlar

SED yardımı yapılan ailelere aile içinde şiddet olma durumu ile ilgili yöneltilen sorulara verilen cevaplar incelendiğinde; ailelerin yaklaşık % 90'ında herhangi bir şiddet yaşanmadığı, yaklaşık % 10'unda şiddetin yaşandığı söylenebilir. Şiddeti başlatanın öncelikle anneler, daha sonra diğer aile bireyleri arasında yaşandığı, şiddetten en çok zarar görenin ise öncelikle annelerin olduğu belirlenmiştir. Aile içinde çok yaşanan hakaret, bağırma türü sözel şiddettir. Tartışma ya da kavganın nedenlerinin başında annenin ya da babanın işsiz olması ve buna bağlı ekonomik sorunlar gelmektedir. Bu tür tartışmaların doğal kabul edilmesi de dikkati çeken bir diğer bulgu olup, bununla beraber tartışma, kavga türü sürtüşmelerin de az da olsa normal karşılandığı da söylenebilir. Bu bulgu, Güler ve diğerlerinin (2005), kadının aile içinde yaşanan şiddete bakışını belirlemek amacıyla yürüttükleri çalışma bulguları ile benzerlik göstermektedir. Güler ve diğerlerinin araştırmalarında bu araştırmanın bulgularına paralel biçimde, şiddetin en çok kadınlara (% 59.8) ve çocuklara (% 32.4) uygulandığını belirtmişlerdir.

Günümüzde aile içi şiddet meydana getirdiği sosyal ve hukuki sonuçları nedeniyle toplumun karşı karşıya olduğu ciddi bir sorundur. Aile içi şiddeti anlamak ve çözüm yolları üretmek için çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Ancak söz konusu araştırma bulgularına dayalı olarak aile içi şiddeti tek bir sebebe bağlamak mümkün görünmemektedir; aile içi şiddetin kültürel, sosyal ve ekonomik birçok sebebi olabilir. Şizofreni, paranoid gibi akıl hastalıkları, anti sosyal kişilik bozukluğu gibi bazı ruhsal bozukluklar, hatalı namus ve ahlak anlayışları, cehalet, toplumun sahip olduğu iletişim becerilerinin yetersizliği, duygu ve düşüncelerin kışkırtıcı biçimde ifade edilmesi, hayat karşısında yetersiz ve şanssız olduğunu düşünmek ve alkol ve uyuşturucu madde bağımlılığı, ekonomik sorunlar aile içi şiddetin sebepleri arasında gösterilmektedir (Özbey, 2012; Unicef, 2010). Türkiye genelinde hem kırsal hem de kentli kesimi temsil edecek nitelikte 4287 hanede yapılan çalışmada ailelerin % 34'ünde fiziksel şiddete rastlandığı, % 53'ten fazla hanede sözlü şiddetin uygulandığı, şimdiki ebeveynlerin geçmişinde fiziksel şiddete maruz kalmış olma oranının ise % 70'i geçtiği belirtilmektedir. Eşler arasında şiddetin olduğu ailelerde büyüyen çocukların, daha sonraki yaşamlarında şiddet uygulayıcısı olma ya da şiddete maruz kalma ile ilişkili olabilecek, bir dizi ruhsal ve davranışsal problemler yaşayabileceği ifade edilmektedir. Ayrıca, şiddetin bir 'terbiye' biçimi olarak algılanması, bunun hem aile içinde hem de kamusal yaşamda meşru olarak görülmesi şiddetin hem yeniden üretilmesine, hem de gizlenmesine yol açtığı tartışmasını destekleyen veriler mevcuttur (Page & İnce, 2008; İbiloğlu, 2012). Bu açıdan, aile içi şiddeti yaratan unsurların tespiti ve şiddetin ortadan kaldırılmasına yönelik uygulamalar getirilmesi önemlidir. Ancak söz konusu araştırma bulgularına dayalı olarak aile içi şiddeti tek bir sebebe bağlamak mümkün görünmemektedir; aile içi şiddetin kültürel, sosyal ve ekonomik birçok sebebi olabilmektedir.

Bilindiği gibi ailede şiddetin var olması çocuğun koruma altına alınmasını gerektiren bir durumdur. Meslek elemanları da bu durumu vurgulamışlardır. Buna karşın söz konusu tartışma ya da kavganın yaşandığı ifade edilen yaklaşık % 10 dolayındaki ailelerde yaşayan çocukların neden koruma altına alınmadığı düşünülebilir. Meslek elemanlarının "aile içinde çocuğun koruma altına alınmasını gerektirecek boyutlarda tespit edilmiş bir şiddetin gözlenmediğini, böyle bir gözlemleri olduğunda çocukları koruma altına alma kararı verebildikleri biçimindeki açıklamaları bu bulguyu desteklemektedir.

Ailelerin ev koşulları

SED yardımı yapılan çocuğun yaşadığı ev ortamının koşulları hakkında elde edilen veriler dikkate alındığında, aile büyüklüğüne göre ailelerin yaşadıkları ev ortamlarının genel olarak küçük olduğu belirlenmiş, evlerin büyüklüğünün ise çoğunlukla 2+1 ve 3+1 boyutunda olduğu ortaya çıkmıştır. Ailelerin genellikle 3-4 kişilik aileler olduğu gözlenmiştir. Çocukların yaşadıkları evlerin yaklaşık yarısı uygun olmayan koşullara sahiptir. Genel olarak ısınma sorunu olan bu evler aynı zamanda sağlıksız koşullara sahiptir.

Unicef raporuna göre korunmaya muhtaç çocukların ailelerinde genel olarak, çocukların büyük veya küçük kardeşleri vardır ve bir tahmine göre tüm çocukların dörtte biri (özellikle kırsal kesimlerde) başta büyük anne-büyükbaba olmak üzere yakın bir akrabasının da bulunduğu hanelerde yaşamaktadır. 2008 NSA'sına göre çocukların % 5'i diğerinin ölümü, ayrılma veya boşanma gibi nedenlerden dolayı tek ebeveynle (çoğunlukla anne) birlikte

yaşamaktadır. Hem annesi hem de babasından ayrı yaşayan çocukların oranı % 2'dir (çoğunun anne ve babalarının hayatta olmasına rağmen). 2-4 yaşlarındaki çocukların %97'si kendi annesi ve babasıyla yaşarken, 15-17 yaşlarına gelindiğinde bu oran % 86'ya inmektedir (UNICEF, 2012).

Elde edilen bulgulara göre ailelerin ve çocukların ev koşulları konusunda büyük ölçüde benzer görüşlerde oldukları belirlenmiştir. Buna göre SED yardımı yapılan çocukların yaşadıkları ev ortamının yaklaşık yarısının ısıtma, büyüklük ve sağlık koşulları açısından uygun koşullarda olmadığı, evin yaşanılan kişi sayısına göre küçük olduğu belirlenmiştir. Bunun yanında evlerin yaklaşık yarısının sağlıksız koşullara sahip olduğu ve en çok da nem sorununun yaşandığı söylenebilir. Buna göre aileleri için SED yardımının gerekli olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında ailelerin daha sağlıklı ve aile büyüklüğüne uygun ev koşullarına kavuşabilmeleri için sosyal konut projelerine ihtiyaç olduğu bir gerçektir.

Aile bireylerinin sahip oldukları kötü alışkanlıklar

Aile bireylerinin sahip oldukları kötü alışkanlıkları incelendiğinde, genel olarak ailelerde sigara içme alışkanlığının yaygın olduğu belirlenmiştir. Araştırmada elde edilen bu sonucu destekler bir çok araştırma bulgusu mevcuttur. SHÇEK (Mülga) 201-2014 Stratejik Plan Raporu'na göre gecekondü bölgelerindeki hanelerde yaşayan çocukların kötü alışkanlıkları olduğunu belirten ailelerde, bu oran sigara için % 20.2, alkol için % 3,8 ve uyuşturucu/uçucu maddeler için de % 1,3 olarak belirtilmektedir (Kalkınma Bakanlığı;16).

Yine yapılan bir başka araştırmada çocuk ve gençlerde sigara kullanma davranışında ailenin rolü vurgulanmaktadır. Anne-baba veya kardeşleri sigara içen bireylerin anne- baba veya kardeşleri sigara içmeyen bireylere oranla daha çok sigara kullandıkları bildirilmektedir. Bir çalışmada bu oranın dört misline kadar çıktığı bulunmuştur (Herken, Özkan, 1998; 87). Bir başka araştırma bulgularına göre sigara anneler, babalar ve çocuklar tarafından kullanılmaktadır. Anne baba tutumu kötü alışkanlıklara başlamada, sürdürmede ve sonlandırmada özellikle ergenlik döneminde belirleyici rol oynamaktadır. Anne babalar, otoriter-ilgisiz, sevgilerini şarta bağlayıcı, çocuklarına boyun eğici tutumları ile sigara yatkınlaştırıcı olabilecekleri gibi davranışlarında tutarlı sevecen kabul edici çocukların düşüncelerine değer veren tutumları ile sigara kullanımının başlamasında ve bırakılmasında çok önemli bir yere sahiptirler (Herken, Özkan, 1998; 87-88). Başta sigara olmak üzere, oldukça düşük oranlarda olan diğer kötü alışkanlıklar da dahil olmak üzere ailelerin SED kapsamında bu açıdan da desteğe ihtiyaçları olduğu söylenebilir.

Ailelerin beslenme alışkanlıkları

Ailelerin beslenme alışkanlıkları incelendiğinde ailelerin genellikle düzenli olarak kahvaltı yaptıkları ve düzenli olarak akşam yemeği yedikleri söylenebilir. Yine de üçte biri düzenli kahvaltı yapmamaktadır. Ailelerin meyve, kırmızı et, beyaz et gibi besinleri bazen tükettikleri belirlenmiştir. Buna göre ailelerin istenilen ölçüde düzenli beslendiklerini söylemek güçtür. Çünkü temel besin maddelerinin çoğunlukla bazen tüketilen besin maddeleri oldukları belirlenmiştir. Ailelerin istenilen düzeyde düzenli beslenme alışkanlıklarına sahip olamayışlarının temel nedenlerinden birinin sahip oldukları maddi imkânların yetersizliği olduğu dikkate alınır, SED yardımının yetersiz kaldığı da düşünülebilir.

Araştırma bulgusunu destekleyen beslenmenin okul çocukları üzerindeki etkisini inceleyen bir araştırmada, okul çocuklarının, önemli bir bölümünün başarılı bir öğrenim için gerekli beslenme olanağından yoksun oldukları görülmüştür. Düzenli kahvaltı yapmayan çocuk oranı yoksul kesimlerde % 40'a yaklaşmaktadır. Kahvaltı yapanların yarısından çoğunun ise kahvaltısı yetersiz ve dengesizdir. Bu tip beslenme, çocukların okul başarısına olduğu kadar büyüme ve gelişmelerine de yansımaktadır. Araştırma verileri sosyal eşitsizliğin çocukların büyüme durumuna yansımalarının iyi bir örneğidir. Aynı yaş grubundaki yüksek gelirli özel okul çocuklarının boyu, düşük gelirli çocuklara göre 12-15 cm daha uzundur (Baysal, 2003: 69). Buna göre SED yardımının çocukların düzenli beslenme alışkanlıkları kazanmaları adına da olumlu bir uygulama olduğu söylenebilir.

SED yardımı alan çocuğun dikkat eksikliği ve konuşma bozukluğu bulunma durumu

SED yardımı alan çocuğun dikkat eksikliği ve konuşma özellikleri incelendiğinde, söz konusu çocukların yaklaşık % 10'unda dikkat eksikliği olduğu belirlenmiştir. Az sayıda çocukta konuşma bozukluğu ve akıcı konuşma açısından sorunlarının olduğu belirlenmiştir. Bu çocukların aileleri yanında bulunmaları önemlidir.

Nitekim ailelerin çocukların duygusal gelişimi üzerindeki etkisinin vurgulandığı bir çalışmada, çocukların kurum bakımı altında bakım ve beslenme ihtiyaçlarının karşılanmasına karşın, bu çocukların sosyal ve duygusal açıdan gereken ihtiyaçları karşılanmadığı görülmüştür. Kışla tipi kurumlarda gerek nitelik gerekse nicelik açısından yetersiz personelle iletişim kurmak zorunda kalan bu çocukların sağlıklı bir benlik kavramı geliştirmelerinin zor olduğu ifade edilmektedir. Bu sebeple çocukların aile yanında desteklenmesi doğru bir uygulamadır (Üstün, Akman, 2002: 231). Buna göre SED yardımı alan çocukların ailesi yanında bulunması dikkat eksikliği ve konuşma bozukluğu gibi durumların daha kolay çözümlenmesi açısından önemlidir. Ancak bu konuda ailelere destek sağlanması gerektiği görülmektedir.

SED yardımı alan çocuğun farklı özelliği olma durumu

SED yardımı alan çocuğun farklı bir özelliği olma durumuna ilişkin görüşler incelendiğinde ailelerin çocuklarının yaklaşık 1/4 ünün farklı bir özelliğinin olduğunu düşündükleri, çocukların da 1/3'ünün kendisinin farklı bir özelliği olduğunu düşündüğü belirlenmiştir. Bu özelliklerin içinde spor, resim, müzik ön plana çıkmaktadır. Bireylerin kendilerini bir konuda farklı özelliklerde bir kişi olarak değerlendirmesi önemli olmakla birlikte, esas olan bu niteliğin gerçekten var olup olmadığının ortaya çıkarılması ve söz konusu niteliği geliştirecek ortamların sağlanmasıdır. SED uygulamasının maddi yardım dışında destekler sağlayabilmesi halinde, çocukların bu tür niteliklerini ortaya çıkarabilecek çalışmalar yapılabilecektir.

Aile ile birlikte geçirilen zamanlarda yapılan aktiviteler

Aile ile birlikte geçirilen zamanlarda yapılan aktiviteler incelendiğinde, SED yardımı alan aileler genellikle yemek saatlerinde birlikte olmakta, çoğunlukla evde oturup TV izlemekte, zaman zaman birlikte akraba ziyaretine ve beraber alışverişe gitmektedirler. Buna karşın yeterli düzeyde sosyal bir aktiviteyi birlikte yapamadıkları ortaya çıkmıştır. Aile bireylerinin yaklaşık % 80'i herhangi bir sosyal ve sportif etkinlikle uğraşmamaktadır. Bu durumun ailenin içinde bulunduğu güç yaşam koşullarından kaynaklandığı da söylenebilir.

Literatürde benzer bir araştırma olmamakla birlikte Demirbilek (2000: 147) tarafından yapılan çalışmada da yetiştirme yurdunda kalan öğrencilerin boş vakitlerini çoğunlukla kitap okuyarak geçirdikleri, ayrıca spor yaparak, sinemaya giderek, el işi yaparak, müzik dinleyerek, oyun oynayarak boş zamanlarını geçirdikleri belirlenmiştir. Başka bir deyişle klasik etkinlikleri yapmaktadırlar. Buna göre SED desteği alan ailelerin klasik yaşam aktivitelerini yerine getirdikleri söylenebilir.

Çocukların yaşadıkları başlıca sorunlar

Çocukların yaşadıkları başlıca sorunlara ilişkin görüşleri incelendiğinde, öncelikle maddi sorunlarının olduğu, zor da kalınca ağlama, konuşurken heyecanlanma, yüzdeki sivilcelerden rahatsız olma, iyi beslenmeme, kıskançlık gibi kişilik sorunlarının dikkate değer ölçülerde olduğu söylenebilir. Bunların yanı sıra terleme, kilo sağlık sorunları yanı sıra, okulu, ödev yapmayı, defter tutmayı sevmeme, okulda disiplin gibi eğitim sorunları ile özgüven gibi

önemsenmesi gereken düzeyde sorunları olduğu da söylenebilir. Yetiştirme yurdunda kalan çocuklar üzerinde yapılan araştırmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Güçray (1989) tarafından yapılan araştırmada, korunmaya muhtaç çocukların yuvada kalmasının özsayıgı açısından olumsuz bir etken olduğunu, yetişkinlerin “demokratik” tutumunun özsayıgı açısından olumlu etken olduğunu, ayrıca yuva çocuklarının ana-baba yerine geçen bireylerin tutumlarını ailesi yanında kalanlara göre daha “otoriter” ve “ilgisiz” olarak algıladıklarını belirtmiştir (Akt: Üstün, Akman 2002: 231). Korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili yapılan bir başka araştırmada benzer çeşitli sorunlar tespit edilmiştir. Bunlar; kronik hastalıklar, duygusal sorunlar, gelişimsel sorunlar sağlık sorunları olarak belirlenmiştir. Korunmaya muhtaç çocukların sağlık sorunları genellikle kapsamlı bakım ve tedavi gerektiren sorunlar olduğu belirtilmektedir (Çetin, 2010: 2-3). Bilindiği gibi korunma altın alınan çocukların geliş nedenlerinin başında yaşadıkları psiko sosyal ve fiziksel travma yaşamaları gelmektedir. Buna bağlı olarak sağlık sorunları bulunmakta olup kurum bakımı sürecinde çocukların tedavileri gerçekleştirilmekte, her türlü sağlık giderleri SGK kapsamında karşılanmaktadır.

ABD’de Koruma altındaki çocukların sıklıkla akut sağlık sorunlarının tedavi edilmediği, hastalıklarının kronikleştiği, yetersiz beslendikleri, aşılarının yetersiz yapıldığı ve fiziksel gereksinimlerinin ihmal edildiği belirtilmektedir. Bunların yanı sıra çocukların çoğunda gelişme geriliği, görme, işitme ve diş problemleri de saptanmıştır. Kurum bakımı alan çocukların % 40-76 ‘sının kronik bir hastalığının olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca koruma altında çok az çocuğun normal fiziksel gelişim gösterdiği de ifade edilmektedir. Bütün bunlar ABD’de koruma altındaki çocukların sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanmadığı düşüncesini ortaya çıkarmaktadır (Çetin, 2008: 145-146).

Yapılan bir başka araştırmada Türkiye’de korunmaya muhtaç olup kurum bakımı altındaki çocukların % 7.6’sı engelli olup, % 97’sinin kurum bakımı süresince önemli bir fiziksel hastalık geçirmediği belirtilmektedir. Sosyal hizmet görevlilerinden elde edilen verilere göre yuvalarda kalan çocukların % 61’i kurum bakımı sürecinde uyum sorunu ya da psikolojik sorun yaşamaktadırlar. Bunların en önemlisi % 20.3 ile “içe kapanıklıktır” (Çetin, 2008: 145-146).

5510 sayılı Kanununun 60. maddesinde genel sağlık sigortalısı sayılanlar düzenlenmiştir. Gelir testi sonucu tespit edilecek aile içindeki geliri kişi başına düşen aylık tutarı asgari ücretin üçte birinden az olan vatandaşlar ile gelir tespiti yapılmaksızın genel sağlık sigortalılığı ya da bakmakla yükümlü olduğu bulunmayan Türk vatandaşlarından 18 yaşını doldurmamış çocuklar genel sağlık sigortalısı olarak kabul edilmiştir.

Yukarıda açıklanan yasa gereğince SED kapsamındaki ailelerin genellikle yeterli geliri veya mal varlığının bulunmaması nedeniyle SYDV gelir testi yapılarak genel sağlık sigortası kapsamında sağlık giderleri SGK tarafından karşılanmaktadır. Buna göre araştırma kapsamındaki çocukların yaşadıklarını ifade ettikleri sorunların SED hizmetinden yararlanmalarını gerektirecek sorunlar olduğu için, çocuklar genel sağlık sigortalısı kapsamındaki hizmetlerden yararlanmaktadırlar.

SED in ailelerin yer/adres değiştirme sıklığına etkisi

SED desteği alan ailelerin büyük çoğunluğu SED yardımının kendilerinin yer/adres değiştirmelerine olumlu ya da olumsuz bir etkisi olmadığını belirtmişlerdir. Buna karşın yaklaşık beşte birlik bir kesim yardımının yer değiştirme sıklıklarını olumlu yönde etkilediğini belirtmiştir.

Ailelerin SED’in yer değiştirme sıklığına olumlu etkisine ilişkin görüşleri incelendiğinde, (N=449) öncelikle “SED öncesi sosyal çevrenin iyi olmadığı, çocuğun arkadaş çevresi – sosyal ortamın sorunlu olduğu için yer değiştirdikleri belirlenmiştir. Genel olarak yer değiştiren ailelerin SED yardımı ile sosyal çevrelerinin olumlu yönde değiştiği söylenebilir.

Çocukların SED Öncesi ve Sonrasında Eğitim – Öğretime İlişkin Durumları

Çocukların okula gitme durumu incelendiğinde; okul dönemindeki çocukların yaklaşık % 90'ının okula devam ettiği belirlenmiştir. Oranı az olmakla beraber (40 çocuk), okula gitmeyen çocuğun gitmeme nedeni ise hastalık, maddi yetersizlik, okulda sorunların çıkması vb. olarak özetlenebilir. Araştırmanın örnekleminde yer alan çocukların çoğunluğunun ortaokul ve lise öğrencisi olduğu belirlenmiştir. SED yardımının çocukların eğitimine devamı konusunda aileleri desteklediği, yardım alan aileler bazında okula devam durumunu olumlu yönde desteklediği değerlendirilmektedir.

Yapılan bir araştırmada zorunlu eğitim çağına olmasına rağmen okula devam etmeyen çocukların % 44,8'i ekonomik nedenlerden, % 27,6'sı ailesinin isteği ile % 17,2'si kendi isteği ile %10,3'ü ise başarısızlık nedeniyle okulu bıraktığı veya gitmediği belirlenmiştir (Şişman, 2006, 261). Bu bulgular ile araştırmada elde edilen az sayıdaki çalışan çocukların çalışma nedenleri arasında bir benzerlik vardır. Buna göre SED in çocukların zor koşullar altında okula gitmek yerine iş yaşamına geçişini önemli ölçüde engellediği söylenebilir.

Okuldaki başarı durumu açısından elde edilen bulgulara göre SED yardımının öğrencilerin okul başarılarında olumlu yönde katkı sağladığı SED öncesine göre daha başarılı sonuçlar aldıkları söylenebilir. SED öncesinde okul başarısını ailelerin % 35.6'sı "iyi" olarak değerlendirirken bu oran SED sonrasında % 43.5 e yükselmiştir. Çocuklar ise SED öncesindeki başarılarını % 41.9 oranında iyi olarak değerlendirirken SED sonrasında bu oranın % 50.6 olduğu belirlenmiştir. Bu durum SED yardımının çocukların okuldaki başarı oranlarını bir ölçüde olumlu yönde etkilediği biçiminde yorumlanabilir. Çocukların okula devam oranlarında da SED sonrasında dikkate değer oranda olumlu bir gelişme gözlenmiştir. SED in temel amaçlarından biri desteklenen çocukların daha iyi eğitim olanaklarına kavuşmalarını sağlamak olduğu düşünülürse, bu konuda olumlu sonuçlar alındığı söylenebilir. Bu durumun çocukların SED öncesine göre sorunlarının bir ölçüde azaldığı için okul başarılarına olumlu yansıdığı söylenebilir.

Nitekim Balcı (1999) tarafından yetiştirme yurdunda ve ailesinin yanında kalan öğrencilerin kişisel ve sosyal uyum düzeylerinin okul başarılarına etkisinin incelendiği araştırmada, yetiştirme yurdunda kalan ve ailesinin yanında kalan öğrencilerin okul başarı düzeyleri, aile ilişkileri, sosyal ilişkileri, kişisel uyum ve sosyal uyum düzeyleri yönünden farklılık gösterdiği ve aile yanındaki öğrencilerin daha yüksek uyum düzeyine sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu durum ailenin eğitimdeki önemini vurgulamaktadır. Balcı'nın araştırma sonuçları bu araştırma ile benzerlik göstermektedir.

Okul değiştirme durumu açısından çalışmanın bulguları değerlendirildiğinde çocukların SED öncesine göre SED sonrasında okul değiştirme oranlarında az da olsa bir düşme olduğu belirlenmiştir. Okul değiştirenlerin gerekçeleri incelendiğinde okulun uzak olması ve daha iyi eğitim olanakları arayışı olduğu söylenebilir. Taşınmanın temel nedenlerinden birinin de daha iyi koşullarda yaşamak ve buna bağlı olarak daha iyi eğitim olanaklarından yararlanmak isteği olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonucu SED yardımının daha iyi eğitim alma isteğini olumlu biçimde etkilediği şeklinde düşünmek mümkündür.

Okulu terk etme oranı açısından gerek SED öncesi gerekse SED sonrası okul terkinde çoğunlukla sorun olmadığı söylenebilir. Bunun yanı sıra az sayıda okul terki içinde de SED sonrasında daha da azalma olduğu gözlenmiştir. Bu durum SED'in zaten çok fazla yaşanmayan okul terki sorununu daha da azalttığı biçiminde yorumlanabilir.

Korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili yapılan bir araştırmada çeşitli sorunlar belirlenmiştir. Bu sorunlardan biri de eğitime devam edememedir. Bu durum koruma altındaki çocukların önemli problemlerinden biri olarak belirlenmiştir (Çetin, 2010: 2). Okul değiştirme ve devamsızlık düşük okul başarısına yol açmaktadır. Okula devamsızlık ilk yıl içerisinde diğer yıllara oranla daha zararlı olsa da tüm sınıf düzeylerinde yapılan uzun süreli devamsızlıklar öğrenciyi hem derslerden hem de okul ortamından uzaklaştırdığı için başarısızlık ve uyum sorunları ortaya çıkabilir. Bununla birlikte okul değiştirme çocuğun yeniden uyum sağlamak zorunda kalmasını gerektirmekte, alışincaya kadar geçen zaman da çocuğun derslerden geri kalmasına neden olmaktadır (MRAM).

Aile yanında SED ile desteklenen çocukların bir üst öğrenime devam etme isteği ile ilgili bulgulara göre ailelerin yaklaşık dörtte üçü gerek SED öncesi (% 74) gerekse SED sonrasında (% 78) çocuklarının bir üst öğrenime devam etmek istedikleri yönünde görüş belirtmişlerdir. Çocukların beşte dördünden fazlası da gerek SED öncesinde (% 83.3), gerekse SED sonrasında (%86.9) bir üst öğrenime devam etmek istediklerini belirtmişlerdir. Görüldüğü gibi az da olsa SED öncesine göre SED sonrasında bir üst öğrenime devam etme isteğinde olumlu yönde bir gelişme görülmektedir.

Bir üst öğrenime devam etmek istemeyen (52 çocuk) az sayıda çocuğun ileri sürdüğü gerekçeler ise “arkadaş edinememe (2 kişi)”, “maddi sorunlar (18 kişi)”, “başarısızlık (7 kişi)”, “herhangi bir işte çalışma isteği”, “okulu sevmeme (15 kişi)”, “sağlık sorunları” (8 kişi) gibi nedenler olarak ortaya çıkmaktadır. Ailelerin 85 tanesi de çocuklarının bir üst öğrenime devam etmek istemediğini belirtmiş ve ilk sırada maddi nedenleri (38 kişi), daha sonra da okulu sevmemeyi (22 kişi) gerekçe olarak göstermişlerdir.

Özellikle üst öğrenime devam etmek istemeyen çocukların gerekçelerinin anne babalarının tavırları ile de ilişkisi olabileceği düşünülmektedir. Nitekim bu konuda yapılan bir araştırmada başarısız çocukların yarısından fazlasının babalarının kendilerine zaman ayıramayacak kadar meşgul oldukları, yarıya yakınının ailesinde anne baba ilişkisinin iyi olmadığı görülmektedir. Ailedeki bu ilgisiz ve sorunlu ortam sadece çocuğun okul başarısını etkilememekte bununla birlikte duygusal gelişiminde de sorunlar yaratmaktadır. Başarısız çocukların yarıya yakınında dikkatsizlik ve dalgınlık, 3/1’inde arkadaş ilişkilerinde sorunlar, otoriteyle çatışma, yalan söyleme ve tırnak yeme gibi belli davranış problemleri gözlenmektedir. Okul başarısızlığıyla birlikte çocukta davranış problemi de görülüyorsa başarısızlığın kaynağının anne babanın hatalı tutumu olduğu inancı güçlenmektedir (MRAM).

SED desteği alan çocukların ev ödevlerini yapma alışkanlığına ilişkin veriler incelendiğinde, SED’in öğrencilerin ödevlerine yönelik bakış açılarını olumlu yönde etkilediği, ödevlerin daha çok önemsenmesinde etkili olduğu söylenebilir. Bir başka deyişle SED yardımının çocukların ders çalışma alışkanlıklarını olumlu yönde etkilediği söylenebilir.

Aile yanında SED ile desteklenen çocukların, okuldaki sosyal ve kültürel etkinliklere katılım durumları incelendiğinde, SED in olumlu bir etkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonuca dayalı olarak SED’in okuldaki sosyal ve kültürel etkinliklere katılma yönünde çocukların isteklerini olumlu yönde etkilediği ve katılımlarını artırdığı söylenebilir. Demirbilek (2000: 147) tarafından yapılan çalışmada, yurtda kalan yetiştirme yurdu çocuklarının yaklaşık yarısının yurt yönetimi tarafından düzenlenen kır gezileri, sinema, tiyatroya gitme ve kampa katıldığını ifade etmektedir. Bu durumun çocukların sosyalleşme ve topluma katılma süreçlerini olumlu etkilediği görülmektedir. SED kapsamında ki çocukların okulda sosyal ve kültürel etkinliklere katılarak yaşam kalitelerinde olumlu gelişme olduğu söylenebilir.

Aile yanında SED ile desteklenen çocukların, sınavlara hazırlık yapma durumları incelendiğinde SED öncesine göre SED sonrasında olumlu bir gelişme gözlenmiştir. Buna göre SED yardımının çocukların düzenli ders çalışma alışkanlıklarına olumlu bir etkisi olduğu söylenebilir.

Sağlık Eğitim Kimliği sisteminin oluşturulması ile korunmaya muhtaç çocukların eğitim süreçleri içinde daha iyi eğitim alma ve eğitimlerinin izlenmesiyle başarılarının artırılması söz konusu olabilir (Çetin, 2006: 110).

Bazı düşük sosyo-kültürel çevre çocukları için okul zor bir çevre olabilmektedir. Tüm çabalara karşın genelde okullar orta sınıf kurumlardır. Bunun anlamı orta sınıftan gelen çocuğun okul ve ev çevresi özellikle değerler sistemi ve dilin kullanımı açısından büyük ölçüde birbirine benzerlik gösterir. Oysa yetersiz çevre koşullarından gelen çocuklar için okul ve aile yaşantısı arasındaki farklılıklar onları öğrenme sürecinden uzaklaştıran faktörlerdir. Evde edindikleri düşünme ve davranış biçimleri, okulun değer ve ödül sisteminden farklılık gösterdiği ölçüde başarısız olma olasılıkları artmaktadır. Bu çocuklarla okul arasındaki uçurum öğrenciler kadar öğretmen ve aileleri de etkilemektedir. Aile okulun amaç ve metotlarını, öğretmenler de çocuğun ev şartlarını ve çevresini anlamakta güçlük çekebilmektedirler. Öğretmenler kültürel açıdan dezavantajlı olarak niteledikleri bu çocuklardan daha az şey beklemekte, dikkatlerinin büyük çoğunluğunu diğer öğrencilere yoğunlaştırmaktadırlar. Öğretmen beklentisi-

nin düşüklüğü öğrencide başarı için güdülenmede başlı başına engeldir (MRAM). Bu nedenle SED kapsamındaki çocuklar gibi sosyo-kültürel açıdan dezavantajlı çevrelerden okula gelen çocukların sosyal ve kültürel etkinliklere katılımlarının olumlu sonuçlar vereceği söylenebilir.

Okulda disiplin cezası alma durumu açısından SED öncesi ve sonrasında disiplin cezası alma oranlarında bir değişme olmadığı belirlenmiştir. Buna göre her iki dönemde de çocukların sınırlı miktarda disiplin cezası aldıkları söylenebilir. Bu durumdaki çocuklar için meslek elemanları ve aileler okul rehberlik servisi ile işbirliği yaparak çocukların sorunlu davranışlarını önleyici tedbirleri ortak kararlarla almalıdır.

SED yardımı alan çocukların psikososyal gelişim özellikleri

SED yardımı alan çocukların psikososyal gelişim özelliklerine ilişkin veriler incelendiğinde, SED yardımı yapılan 0-12 ay döneminde olan çocukların “güven duygusu”, 12-36 ay döneminde olan çocukların psikolojik olarak sağlıklı olması için gerekli olan “özerklik duygusu”, 36-48 ay dönemindeki çocukların “girişkenlik” duygusunu sergiledikleri belirlenmiştir. Ayrıca 49-60 ay dönemi çocukların ve 60-72 ay dönemi çocukların “girişkenlik duygusunu sergiledikleri belirlenmiştir. 7-11 yaş dönemi çocukları da “başarılı olma” duygusunu sergilemektedir. 0-11 yaş arasındaki çocukların olumlu psikososyal gelişim özellikleri olan “temel güven, özerklik, girişkenlik ve başarılı olma” özelliklerini ailelerinin görüşlerine göre kısmen sergiledikleri belirlenmiştir. 12-18 yaş arası ergenlerin psikososyal gelişimleri incelendiğinde ise en çok “özerklik” ve “kimlik kazanma” özelliklerini kazandıkları belirlenmiştir.

Aile ile çocuk arasındaki ilişki çocuğun doğduğu andan itibaren tüm gelişim alanlarında büyük öneme sahiptir. Psikososyal gelişimde aile ile olan ilişkilerden oldukça etkilenmektedir. Çocuğun aile bireyleri ile kurduğu olumlu ilişki onun diğer insanlarla kuracağı ilişkiye temel hazırlamakta ve bu ilişkiye beslemektedir. Bu durum, korunmaya muhtaç çocukların sosyal ve duygusal gelişimleri ile ilgili literatürde desteklenmektedir. Kurum bakımı altında kalan çocukların sosyal ve duygusal gelişim yönünden yetişkinlere karşı sözel tepkilerde bulunmakta, tanıdık ve yabancı kişileri ayırt etme, yüz ifadelerini taklit etme, belirli kişiye bağlılık geliştirme, yetişkinlerle sosyal oyunlar oynama, sosyal ilişkide inisiyatif kurma davranışını yaşıtlarından daha geç kazandıkları saptanmıştır (Gürvardar, 2001). Bulut’a (1995) göre aile ilişkilerinin kopukluğu ve kurumda yaşamayla ilişkili olarak güvensizlik, gelecekte umutsuzluk ve sosyal uyumsuzluk gibi sorunlara ek olarak geçmiş yaşantılarından gelen reddedilmişlik duyguları, ihmal ve istismarla ilişkili olarak çocukların benlik saygıları düşük ya da orta düzeyde olabilmektedir. Çetin ve Çavuşoğlu (2009) tarafından yapılan çalışmada da yine yetiştirme yurdunda kalan çocukların benlik saygıları ailesi ile birlikte yaşayan çocukların benlik saygılarının karşılaştırılmasına yönelik yapılan çalışmada ailesi ile birlikte yaşayan çocukların benlik saygılarının daha yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir. Şimşek ve diğ. (2008) tarafından yapılan araştırmada kurum bakımından yararlanmakta olan çocuklar ailesi ile birlikte yaşayanlara oranla sorun davranış görülme sıklığının fazla olduğu, sosyal sorun, düşünce sorunu ve dikkat sorununun anlamlı bir şekilde farklılık gösterdiği bilgisi edinilmiştir. Çeliköz ve diğ. (2008) tarafından yapılan çalışmada ise ailesi ile yaşayan çocukların ahlaki ve sosyal kurallara çocuk yuvasında kalan akranlarına göre daha fazla önem verdikleri tespit edilmiştir. Koşay (2013) da yaptığı araştırmada ailesi ile birlikte yaşayan çocukların çocuk evlerinde kalan çocuklara göre sosyal beceriler yönünden daha üst düzeyde olduğunu bulmuştur.

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse SED yardımı alarak ailesi yanında desteklenen çocukların ailesi yanında daha güvende olacağı bir gerçektir. Kimlik kazanma açısından da ailesi yanında bulunması ve desteklenmesi, onlarla doyurucu ilişkiler kurması oldukça önemlidir. Bu anlamda çocuğa sağlanacak sosyal ve ekonomik destekler, çocuğun psikolojik, bilişsel ve sosyal yeterliklerini geliştirmede çok daha fazla ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle SED yardımının çocukların psikososyal gelişimi açısından yararlı olduğu söylenebilir.

Meslek elemanının Görüşlerinden Elde Edilen Bulgular

Proje kapsamında örnekleme yer alan 30 ilde toplam 100 meslek elemanı ile yüz yüze görüşmeler yapılarak veriler toplanmıştır. Elde edilen bulgular aşağıda özetlenmiştir.

SED yardımlarının amacına ulaşma durumu

Halen yürürlükte olan Sosyal ve Ekonomik Destek Yönetmeliğinin amacı, yoksulluk içinde olup da temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve hayatlarını en düşük seviyede dahi sürdürmekte güçlük çeken kişilere ve ailelere kaynakların yeterliliği ölçüsünde aynı ve nakdi yardım yapılmasını sağlamaktır.

Yönetmeliğe göre yardımdan yararlanması gerekenlere yardımın yapılabilmesi açısından amaca ulaşabilme oranı tüm kategorilerde % 70'in üzerindedir.

Yardımların amacına ulaşmadığını düşünen meslek elemanlarına nedenleri de sorulmuştur: Genel olarak belirtilen hususlar, denetimin sağlıklı olmayışı, sadece ekonomik desteğin yeterli olmadığı, psiko-sosyal destek verilmesi gerektiği ve ailesi yanına döndürülen çocuklara yapılan yardımların çocuklara ulaşmadığı biçimindedir.

Hayati tehlike arz eden ve ameliyat gerektiren durumlarla karşılaşan kişilere sağlanan desteklerin amacına ulaşmadığını ifade eden 30 meslek elemanının 25 tanesi "böyle bir uygulama olmadığını, bunun kapsam dışı olduğunu" ifade etmişlerdir.

Koruma/tehdit kararlı iken yaş sınırlarını tamamlamaları nedeniyle yetiştirme yurtlarından ayrılan, bir iş ve meslek sahibi olamayan gençlere sağlanan desteklerin amacına ulaşmadığını belirten 17 meslek elemanının 13'ü böyle bir destek olmadığını ifade etmektedir. Az sayıda meslek elemanı ise bu tür destek ihtiyacı içinde olanların Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'na (SYDV) yönlendirdiklerini vurgulamışlardır. ASPB verilerine göre Kasım 2014 te bu hizmetten yararlanan 278 çocuk olduğu dikkate alınırca, bu konuda bir destek sağlanmadığını düşünen meslek elemanlarının bilgi eksikliklerinin olduğu belirlenmiştir. Çünkü Kasım 2014 verilerine göre yetiştirme yurtlarından ayrılan 278 çocuk bu kapsamda yardım almaktadır. Buna göre meslek elemanlarının bu konu hakkında veya mevzuat hükümleri konularında bilgilendirilmelerinin ayrıca hizmetiçi eğitimlerle desteklenmelerinin gerekli olduğu söylenebilir.

Türkiye'de gerek politika açısından eksiklikler, gerekse meslek elemanı personel sayısı yetersizliği nedeniyle, değerlendirme sürecine gerekli ağırlığın verilemediği, derinlemesine vaka değerlendirmesi ve görüşmelerin yapılamadığı, ev ziyaretlerinin bir-iki ay sonra yapılabilirdiği söylenebilir (Yolcuoğlu, 2009). Çocuk koruma sistemlerinde varolan çocuk ve aile destek programları geliştirilmeli ve kurumun insan kaynağı da önemli ölçüde artırılmalıdır. Tüm çocukların korunması, ancak kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütlerinin hepsinin dahil olduğu, etkin bir şekilde işbirliği yapabileceği, birbirine entegre edilmiş bütüncül çocuk ve aile politikalarıyla olanaklı hale gelebilir.

Araştırmada ayrıca "kriter belli değil", "sadece ekonomik desteğin yeterli olmaması" gibi nedenler de önemli bulunmuştur. Çocuğun fizyolojik ihtiyaçlarının yanı sıra psikolojik ihtiyaçlarının da karşılanabileceği en öncelikli kurum 'aile'dir. Ekonomik yoksunluk nedeniyle çocukların aile yanında desteklenmesi ya da ailelere döndürülmesini amaçlayan hizmet modelinin başarıya ulaşması için öncelikle ailelerin koşullarının çocuğun bakımına olanak sağlayacak şekilde iyileştirilmesi gerekir. Bu nedenle aileye verilen ekonomik desteklerin başta eğitim olmak üzere pek çok farklı hizmetle desteklenmesi, aile yaşam döngüsü içerisinde ailenin yaşadığı sorunlar için destek ve danışmanlık hizmetlerinin de yer alması önem taşımaktadır.

SED sürecindeki işlem süreleri

Meslek elemanının SED çalışmalarını sürdürürken ne kadar iş yüküne sahip oldukları incelendiğinde yılda yaklaşık 358 başvuru incelemektedirler. Önerdikleri başvuru sayısı 138 dolayındadır. Meslek elemanları günde ortalama 7 görüşme yapmaktadır. Oysa ortalama yaklaşık 4 dolayında görüşme yapılmasını ideal olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca meslek elemanlarının görüşlerine göre SED programından ailelere bir ayda ortalama 18 ziyaret yapılmakta, oysa ideal ziyaret sayısının 10 dolayında olması gerekmektedir. Meslek elemanları yoğun bir iş yükü ile karşı karşıyadır. Önerdikleri oranlar dikkate alındığında mevcut çalışmaların yaklaşık yarısı oranında bir iş yükünü öneri olarak sunmaktadırlar.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Sosyal ve Ekonomik Destek Yönetmeliğinde, “yardım talebiyle müracaat eden veya yardıma ihtiyacı olduğu duyulan veya tespit edilen kişiler meslek elemanları tarafından bir ön görüşmeye tabi tutulur. Bu görüşme neticesinde, yardım talebinde bulunan kişilerin durumlarının aynı veya nakdi yardım yapılmasına ihtiyaç bulunduğu kanaatine varıldığı takdirde ilgili için dosya açılır ve gerekli incelemelere başlanır (9. madde)” ifadesi yer almaktadır. Aynı yönetmeliğin 10. maddesinde “Aynı ve nakdi yardım hizmetlerinin yürütülmesinde görevli sosyal çalışmacılar veya ihtiyaçlar doğrultusunda görevlendirilecek Sosyal Hizmet Kuruluşları bünyesindeki sosyal çalışmacılar tarafından, kişilerin aile ve çevre şartları ile sosyal ve ekonomik durumlarını kapsayan bir inceleme yapılır ve sosyal inceleme raporu düzenlenir” ve 25. maddesinde “Sosyal Çalışmacılar, yardım talebiyle müracaat eden kişileri aynı ve nakdi yardımlar yanında sosyal hizmet mesleğinin bilgi ve becerisine dayalı “kişiyle çalışma” usulü çerçevesinde yönlendirmek ve kendi kendilerine yeterli hale gelmelerini temin edici rehberlik faaliyetlerinde bulunmakla da yükümlüdür.” ifadeleri yer almaktadır.

Meslek elemanlarının önerdikleri iş yükü oranlarının düşük olmasının başlıca nedeninin SED hizmeti dışında yerine getirmeleri gereken çok farklı görevlerinin bulunması olarak açıklanabilir. Ayrıca istihdam edilen meslek elemanı sayısının yetersiz olması çeşitli sorunlara neden olmakta, hizmetin verimli bir şekilde yürütülmesi sağlanamamaktadır. Bu sorunların çözülmesi halinde meslek elemanlarının önerdikleri SED hizmeti iş yükü oranlarının daha yüksek seviyelere ulaşabileceği söylenebilir.

SED yardımı alan aileler dışında yürütülen çalışmalar

Meslek elemanlarının SED programındaki görevleri dışında da yoğun iş yükleri vardır. Dosya düzenleme, dosya nakli çocuk danışmanlığı, mahkemelerde bilirkişilik, ihbar talebi işlemleri, BİMER başvurularını değerlendirme, engelli memur alımı, huzurevi başvuruları, öfke kontrol danışmanlığı, boşanma süreci rehberliği bunlardan bazılarıdır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı sosyal hizmet merkezlerinin yetki ve sorumluluklarını belirleyen 28554 Sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliğinin 18. maddesi gereğince sosyal çalışma görevlisinin yetki ve sorumluluklarından bazıları “sosyal hizmet sunulacak birey ve ailelere yönelik, sorunların çözümü için mesleki çalışmalarda bulunmak, rapor düzenlemek ve bunlarla ilgili işlemleri yürütmek; ilgili mevzuat uyarınca öngörülen tedbirlerin uygulanması ile gerekli hizmet modelinin bireylere ve ailelere sunulmasına yönelik sosyal inceleme raporunu düzenlemek ve amirine sunmak; gizlilik ilkesine uygun olarak, yapılan çalışmalar ile ilgili kayıtları tutmak, yapılan mesleki çalışmalarla ilgili rapor ve dosyaları düzenlemek, arşivlemek; çalışanların hizmet içi eğitim programlarının hazırlanması ve uygulanmasında görev almak” şeklinde belirtilmiştir. Bu kadar yoğun iş yükü içinde SED çalışmalarını istenildiği ölçüde verimli yürütmeleri de güçtür.

SED hizmetindeki görevleri yerine getirebilme

SED hizmeti kapsamında meslek elemanlarının yerine getirmeleri gereken önemli görevleri vardır. Meslek elemanları ön görüşme yapmakta, SED yardım talebi kabul edilen aile ve çocuk için hemen bir dosya açmakta, talebi kabul edilen aile ve çocuğun, aile ve çevre şartlarını, sosyal ve ekonomik durumunu içeren detaylı bir sosyal incelemesi yapmaktadırlar. Ancak çocuklar için aileye verilen yardımların nasıl kullandığını düzenli takip

etmeleri oldukça güç olmaktadır. Daha önce de bahsedildiği gibi, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Ayni ve Nakdi Yardım Yönetmeliği'nde belirtilen sorumlulukların fazlalığı, eleman sayısının azlığından kaynaklı olarak aileye verilen yardımların nasıl kullanıldığına düzenli takibi güçleşmektedir. Ayrıca yardımların nasıl kullanıldığını takip etmek için inceleme ziyaretleri sırasında özellikle SED yardımının kesilmesini gerektirecek bir karar vermeleri gereken bir aile ziyareti sırasında can güvenliği, tehdit vb. sorunlar yaşayabilmektedirler. SED yardımı alan ailenin maddi durumu ile ilgili ayrıntılı bilgi ve belge toplayan meslek elemanları, hayatını yardım almadan sürdürebilecek aileleri tespit ettiğinde yardımı usulüne uygun olarak kesmektedirler.

Meslek elemanları, bu görevlerin yerine getirilmesi sırasında çeşitli güçlüklerle karşılaşmaktadırlar: İnceleme ve izleme çalışmaları için zaman ve araç yetersizliği, ilgili alanda çalışanları sayıca azlığı, çalışma ortamının (oda koşulları vb.) uygun olmaması, uygun olamayan aile başvurularının çokluğu bu güçlüklerden bazılarıdır. Özateş ve Atauz'un (2011) sosyal hizmet uzmanlarının aileye dönüş ve aile yanında destek uygulamasına ilişkin değerlendirmelerini inceledikleri araştırmanın sonuçları da bu bulguları destekler niteliktedir. Bahsi geçen araştırmada sosyal hizmet uzmanlarının % 23,1'i personel sayısının azlığı ve işyükü fazlalığından, % 7'si de ailelere ulaşmak için araç eksikliğinden kaynaklı güçlükler yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca yardımların nasıl kullanıldığını takip etmek için inceleme ziyaretleri sırasında can güvenliği, tehdit vb. sorunlar yaşayabilmektedirler.

SED hizmetinin yürütülmesine ilişkin görüşler

Meslek elemanının SED hizmetinin yürütülmesine ilişkin görüşleri incelendiğinde SED yardımlarının ailelere zamanında yapıldığı, süreli nakdi yardıma hak kazananların onayının yetkili makamlarca hızlı verildiği söylenebilir. Ancak ailelere ödenen SED yardımların yeterli olduğunu söylemek güçtür. Özateş ve Atauz'un (2011) araştırmasına katılan sosyal hizmet uzmanlarının % 16'sı da yardım miktarının az olduğunu belirtmişlerdir. Devlet Denetleme Kurulu'nun 04.06.2009 tarihli "Türkiye'de Sosyal Yardımlar ve Sosyal Hizmetler Alanındaki Yasal ve Kurumsal Yapının İncelenmesi, Aile, Çocuk, Özürlü, Yaşlı ve Diğer Kişilere Götürülen Sosyal Hizmetlerin ve Sosyal Yardımların Genel Olarak Değerlendirilmesi, Bu Hizmetlerin Düzenli ve Verimli Şekilde Yürütülmesinin ve Geliştirilmesinin Sağlanması Hakkında" yayınlanan araştırma ve inceleme raporunda da yardımların yeterli olmadığı sonucuna varılarak "Yoksul kişilere verilecek sosyal yardımların miktar ve çeşidi, kişilerin temel ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek düzeyde ve çeşitlilikte olmalıdır." önerisinde bulunulmuştur.

Bu görevlerin yerine getirilmesi sırasında eleman yetersizliği, İl Müdürlüğünden onayın geç çıkması, evrak akış hızındaki yavaşlık, yoğunluk nedeniyle sosyal inceleme raporunun geç yazılması, onayların geç alınması gibi sorunlar yaşanabilmektedir. Müracaatçılar onayın geç çıkmasından şikâyetçi olabilmektedir. Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu'nun söz konusu raporunda, sosyal yardımların başvurusu ile onay arasında geçen sürenin uzunluğuna atıf yapılarak "Sosyal hizmet ve yardımlar, kişilerin ikametgâhına en yakın yerlerde oluşturulacak birimler vasıtasıyla verilmeli, başvuru ve onay makamı aynı yerde olmalı, başvuruların sonuçlandırılması makul sürelerle sınırlandırılmalı" ifadesine yer verilmiştir. Yapılan maddi yardım da ailenin geçimi için yapılmış olarak algılandığından yetişmemektedir.

Bilindiği gibi ailelere çocuk(lar) üzerinden verilen sosyal yardımların temel ölçütü "muhtaçlık"tır. Muhtaçlık, Sosyal yardım hizmetlerinde önem kazanan kavramlardan biridir. Muhtaçlık değerlendirmesinde kullanılabilen ulusal standart ölçütler henüz geliştirilmiş değildir. Muhtaçlık değerlendirmesi yapılırken profesyonel meslek elemanları yoksulluğu tüm boyutlarıyla dikkate alan bir yaklaşım sergilemelidir. Bir yanda içinde bulunulan işsizlik, ekonomik kriz, yıkım olayları (deprem, savaş, sel baskını, hortum) vb. toplumsal koşullar ile cinsiyet, yaş, hastalık, engel durumu, medeni durum, bağımlılık gibi bireysel özellikler birlikte dikkate alınmalıdır. Uygulamada "muhtaçlık değerlendirmesi" yaparken kullanılan takdir hakkının sınırı, sosyal yardımların bir hak olup olmamasına göre değişecektir (Karataş, 2002)

SED hizmeti kapsamında çocuklar için ailelere verilen yardımların kullanılış biçimi

Meslek elemanları, çocuk/ lar için ailelere yapılan yardımların öncelikle çocuklar için değil daha çok ailenin ihtiyaçlarına harcadığı görüşündedirler.

Öncelikle hangi amaçlar için kullanıldığı konusunda alınan yanıtlar arasında ihtiyaçlarının ve diğer temel ihtiyaçlarının karşılanması, “gıda”, “evin geçimiyle ilgili masraflar” ve “evin ve çocukların ihtiyaçları”, “kira, elektrik vb. zorunlu giderler” gibi çarpıcı ifadeler yer almaktadır. Elde edilen verilere göre SED ile sağlanan yardımların ailelerin ihtiyaçlarına harcanması yanında bunun da aslında ailelerin temel ihtiyaçlarını dahi karşılamakta yeterli olmadığı için, çocuklar için sağlanan nakdi desteğin tüm ailenin geçimine harcadığını belirtmektedirler

Bu konuda özellikle ailelerin görüşleri dikkate alındığında benzerlik olduğu söylenebilir. Çünkü aileler ailenin temel ihtiyacı için harcadığı görüşünü dikkate değer ölçüde benimsemişlerdir. Buna göre SED hizmeti ile sağlanan maddi desteğin çocuğun ihtiyacı ile birlikte ailenin temel ihtiyaçları için harcadığı söylenebilir.

SED hizmetine başvuran ve bu hizmetten yararlanan ailelerin asgari ekonomik koşullara sahip olduğu bilinmektedir. Birçok ailede söz konusu çocuğun bakımı, ailenin karşılayamadığı tek ihtiyaç değil, karşılayamadığı ihtiyaçlardan sadece bir tanesidir. Bu durum göz önüne alındığında SED hizmeti kapsamında yapılan yardımın, aileler tarafından diğer ihtiyaçların karşılanması amacıyla kullanılması kaçınılmazdır.

SED yardımına başvuranların meslek elemanlarına karşı davranışları ve ev ziyaretleri sırasında yaşanan güçlükler

Meslek elemanları SED yardımı için başvuranların yardım sürecine ilişkin ilk müracaat, ön görüşme, sosyal inceleme, süreli ve geçici sosyal yardımların onayı ve ev ziyaretleri sürecindeki davranışlarını büyük ölçüde olumlu bulmaktadırlar. Buna karşın özellikle süreli ve geçici sosyal yardımların onayı esnasında eğer süre uzatılmıyorsa sinirlenen ve agresif davrananlar da olmaktadır. Bunlar görüşme, inceleme ve izlemelerde fiziksel ve sözel şiddete maruz kalmakta, tehdit edilebilmekte ya da iftiraya uğrayabilmektedir.

Meslek elemanlarının ev ziyaretleri sırasında da bazı güçlükler yaşadıkları söylenebilir. Bu güçlükler ailelerin adreslerinin bulunamaması, ailenin “evinde bulunmaması”, “kapıyı açmayanlar”, “görüşmek istemeyenler”, “görüşme talebini geri çevirenler” ziyarete gitmek için gerekli aracın istenildiği zaman bulunamaması, güvenlik, ulaşım, gibi güçlüklerdir. Ailelerin yeteri kadar bilinçlendirilmemesi, ya da yardımın kesileceğini düşünmesi gibi sebeplerden dolayı bazı aileler adres değişikliklerini bildirmemekte, ya da adreslerinde bulunmalarına rağmen bir şekilde görüşme sağlamamaya çalışmaktadırlar.

Aileler SED yardımı aldıktan sonra bunu ‘hak ettikleri sürekli verilmesi gereken bir para’ olarak görmektedirler. Bu nedenle yardımı almaya başlamadan önce, meslek elemanlarına olumlu davranışlar sergilerken; yardım kesileceğinde meslek elemanlarına az da olsa sözel şiddet, hatta fiziksel şiddete varan olumsuz davranışlar sergileyebilmektedirler.

Yeniden kuruluş bakımına dönen çocuklarla ilgili gözlemler

Ailesi yanında sosyal ve ekonomik destek gören çocuğun kuruluş bakımına dönmesinde meslek elemanı ve ailenin istemi etkili olmaktadır. Ailenin istemini meslek elemanının da uygun bulunduğu ya da aileye rağmen meslek elemanının bu konuda etkili olduğu durumlar da söz konusudur.

Meslek elemanları gerek ailenin başvurusu, gerekse izleme ve denetimlerinde çocuğun yaşam koşullarını uygun bulmadıklarında, istismar edildiği, yaşadığı ortamın sağlıksız olduğu, şiddet gördüğü, öz bakımının iyi yapılmadığını tespit ettikleri ya da çocukta evden kaçma, hırsızlık vb. olumsuz davranışlar gözlenmesi halinde yeniden kuruluş bakımına dönmesini sağladıkları söylenebilir.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (Madde 20) geçici ve sürekli olarak aile çevresinden yoksun kalan veya kendi yararına olarak bu ortamda bırakılması kabul edilmeyen her çocuk, Devletten özel koruma ve yardım görme hakkına sahip olacağını ifade etmektedir. Bu durumda taraf devletler çocuğa uygun olan bakımı sağlayacaklardır. Yine Sözleşmeye göre söz konusu bakım koruyucu aile yanında bakım, evlat edinme ya da gerekiyorsa çocuğu uygun kuruluşlara yerleştirmeyi de içerir. 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununda korunma gereksinimi olan çocukların hangi durumlarda aileden alınabileceği konusunda yönlendirici açık hükümler bulunmaktadır.

Meslek elemanlarının maddi yardım dışında aileye sosyal destek sağlama durumları

Meslek elemanları genel olarak aileye sosyal destek sağlandığını ancak bu desteğin aşırı iş yükü sebebiyle yeterince sağlanmadığını ifade etmektedirler. Ailelere sağlanan sosyal destek hizmetleri kapsamında eğitim (kadın ve çocuk eğitimi vb.), danışmanlık, psikolojik destek, rehberlik, yönlendirme, iş bulma, vb. konular yer almaktadır.

Sosyal destek, bireyin ihtiyaçlar hiyerarşisinde var olan ait olma, sevgi, takdir ve kendini gerçekleştirme gibi temel ihtiyaçlarının başka bireylerle (arkadaşları, ailesi, üstleri veya profesyonel danışmanlar vb.) kurduğu etkileşim sonucunda tatmin edilmesi anlamına gelmektedir (Ekinci ve Ekici, 2003:1). Sosyal destek bireyin sosyal ve zihinsel sağlığını olumlu yönde etkileyen, bireyin çevresinden erişebildiği sosyal veya maddesel olabilen çok boyutlu özelliklerden ve fonksiyonlardan oluşan bir yapı olarak da tanımlanabilir (Rodriguez ve Cohen 1998: 873). Bu nokta sosyal desteği kendi iç kaynaklarında ve sosyal çevresinde bulamayan birey ve aileler kurumsal hizmetlerin sunacağı sosyal desteğe ihtiyaç duymakta olduğunu söylemek mümkündür.

Kendilerine yeterli olacak şekilde ailelere sağlanan ekonomik desteğin yanı sıra yapılacak rehberlik, eğitim, danışmanlık vb. diğer faaliyetlerle ailelerin güçlendirilmesi vazgeçilmezdir. Bu güçlenme sürecinin salt ekonomik destekle sağlanmaya çalışılması hizmetin amacına tam olarak ulaşmasını engellemektedir. Hizmetin bütüncül bir anlayışla kurgulanıp verilmemesi yoksunluğu / yoksulluğu bir kısır döngüye dönüştürmekte ve aileleri "yardım bağımlılığına" yöneltmektedir.

SED hizmetinden yararlanan ailelerin yardım almadan yaşamını sürdürebilmeleri

SED hizmetinden yararlanan ailelerin yardım almadan yaşamını sürdürebilmeleri konusunda meslek elemanları çoğunlukla izleme çalışmaları sırasında bilgi toplamaktadırlar. Meslek elemanlarının bu konuda topladıkları bilgiler genel olarak aile bireylerinin çeşitli gelir getirici faaliyetlere girişmeleri, ailedeki anne ya da babanın işe girmesi, olarak özetlenebilir. SED hizmetinden yararlanan ailelerin temel ihtiyaçlarını dahi karşılamakta güçlük çektikleri ve çocukları için sağlanan nakdi desteğin esas olarak tüm ailenin geçimi için harcandığı anlaşılmaktadır. Diğer taraftan SED hizmetinden yararlanan ailelerin büyük çoğunluğu bu yardımı yaşam boyu yararlanabilecekleri bir hak olarak görmekte olup zaman zaman SED hizmetini evde bakım hizmeti ile karşılaştırarak kendilerine daha az ödeme yapıldığını ileri sürmektedirler. Hayatını yardım almadan sürdürebilecek aileler tespit edildiğinde verilen hizmetin usulüne uygun olarak sonlandırılması süreci de sancılı olabilmektedir. Sonlandırma sürecine aileler aşırı reaksiyon gösterebilmektedirler.

Meslek elemanlarının SED hizmeti sürecinde dikkat etmesi gereken önemli noktalardan biri ailenin yardım almaksızın yaşamını sürdürebilme durumudur. Ailelerin yardım almalarını gerektiren durumların ortadan kalkması haline yönelik takip ve gözlemler meslek elemanlarının izleme çalışmaları açısından önem taşımaktadır. Bu hem ailenin bağımlılığını azaltmak hem de güçlenmesi yönünde atılacak adımları gerektirmektedir (Karataş ve Baykara Acar, 2008). Bireylerin güçlendirilmesi sürecinde güçlü yanların ve olumlu özelliklerin ön plana çıkarılması geliştirilmesi ve beslenmesi önemlidir. Güçlendirme ailenin kendi kararları ve geleceği üzerindeki kontrolünü artıracaktır (Zastrow ve Krist-Ashman, 2010). Barker (1999), güçlendirmeyi ailelerin sosyal, ekonomik ve politik gücünü artırmalarına ve içinde buldukları durumu geliştirmelerine yardımcı olma süreci olarak tanımlamaktadır.

Bu noktada önemli olan ailelerin yaşadıkları sosyal ve ekonomik yoksunluk sürecine yönelik desteğin, yalnızca ekonomik destek olarak algılanmaması gerekliliğidir. Aileye verilen ekonomik desteğin, ailenin içinde bulunduğu ihtiyaç halinin ortadan kalkması ve ailenin toparlanması sürecine destek olunması için verildiği şekilde kurgulanması önemlidir. Bu desteğin ve aileyle kurulan bağın, aileyi bir bütün olarak güçlendirecek biçimde sürdürülmesi önemlidir. SED kapsamında sunulacak olan sosyal desteğin bu güçlendirme sürecindeki önemini ekonomik destekten sonra gelmemesi, ekonomik desteğin bir amaçtan ziyade araç olacak şekilde ailelere sunulması SED'in amacına ulaşması açısından önemli bir bakış açısıdır.

Çocukların ve ailelerinin madde bağımlılığı ve diğer kötü alışkanlıklarına ilişkin görüşleri

Meslek elemanları ailelerde ve çocuklarda en çok sigara alışkanlığını olduğunu belirtmişlerdir. Eğer alkol vb. madde bağımlılığı olan, kumar, fuhuş vb. olumsuz davranışları bulunan çocuklarla karşılaşırlarsa risk unsuru değerlendirilmesi yapıp çocuk hakkında koruma kararı çıkarıp kuruluşa/yurda alınmasını sağlamaktadırlar. Bu tür durumlar çocuğun gelişimi açısından ciddi riskler yaratmaktadır. Benzeri nedenlerle risk altında bulunan çocuklar korunma gereksinimi olan çocuklar olarak değerlendirilmekte ve koruma ve bakım altına alınmaktadır. Bu tür çocuklar ve aileleri ile olanaklar ölçüsünde çalışılmakta, çocuğun risklere karşı korunması, tedavisi için ilgili kuruluşlara yönlendirmesi, gerekli uyarılar ve öneriler de dâhil olmak üzere yapılmaktadır.

Gelişim süreci içerisinde çocukluk ve gençlik döneminin kendine ait özellikleri beraberinde korku, endişe ve kaygıyı da getirmektedir. Bu süreç beraberinde doğru bir rehberlik ve güvenli bir çevre gereksinimini getirmektedir. Çocuklar, gençlerin bu ihtiyacı aile ve çevre tarafından sağlanmadığında, birey bu ihtiyacı değişik altkültürler içerisinde aramaya, bulmaya çalışmaktadır (Köknel, 2001). Her türlü bağımlılık altkültürü çocuğun yaşamında oldukça olumsuz yaşam deneyimini beraberinde getirecek olan risk olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çocuğun bağımlılık yapıcı maddeleri kullanmaya başlaması ile çocuğa yönelik psikolojik ve sosyal destek mekanizmalarının işlememesi arasında önemli bir ilişki vardır. Bu mekanizmalara çocuğun içinde bulunduğu aile ve çevre, bu çevrede gördüğü destek, kendisine sağlanan rehberlik, çocuğun ihmal ve istismara maruz bırakılması gibi süreçleri içermektedir.

Madde bağımlılığı sorunu kapsamında birey ve ailelere yönelik çalışmalar koruyucu-önleyici çalışmaları, bağımlılık ortaya çıkmışsa birey ve ailesinin tedavisini, tedavi sonrası toplumla bütünleşmeyi ve izleme çalışmalarını kapsamaktadır (Duman, 2014). Yapılacak sosyal ve ekonomik desteklerin çocuk/lar ve ebeveynler için koruyucu ve önleyici bir işlev görerek yaşanan sorunların azalmasını sağlaması beklenmektedir.

Çocukların eğitim niteliklerine ilişkin gözlemler

Meslek elemanlarının yaklaşık yarısı SED yardımının çocukların eğitimine olumlu katkı sağladığını düşünmektedirler. Aileler ve çocuklar da genel olarak daha önce belirtildiği gibi SED in eğitim sürecindeki başarı, okula devam,

ödev yapma alışkanlığı, okul terkinin azalması gibi durumlarına olumlu katkı yaptığı görüşünü daha çok benimsemişlerdir. Meslek elemanlarının bir bölümü ise çocukların genel olarak okul başarılarının zaten düşük olduğu görüşündedirler. Çocukların aileleri yanında olmaları ve maddi sorunlarını bir ölçüde de olsa çözmüş olmaları, onların okul başarılarını olumlu etkilemektedir. Bazı meslek elemanları, ailelerin, Bakanlığın sağladığı sosyal ve ekonomik destekten yoksun kalması halinde, bütünüyle çaresiz kalacaklarını belirtmektedirler. Bu durumdan, çocukların yanı sıra ailelerin de olumsuz etkileneceği kanaatini taşımaktadırlar. Bazıları da SED'in çocukların eğitim başarıları üzerindeki etkisini özel olarak gözlemlemediklerini belirtmişlerdir.

Çocukların eğitim niteliklerinin, okul başarısının artmasında ailenin konumu oldukça önemlidir. Kasatura (1991)'nın yaptığı araştırmada, başarılı öğrenciler başarılarını en başta kendi çalışmalarına borçlu olduklarını söylerken, yardımcı etkenler olarak da önemine göre aile, okul ve sosyal faktörleri belirtmişlerdir. Başarısız öğrencilerin büyük çoğunluğu ise, başarısızlık nedenleri olarak ilk sırada aileyi göstermişlerdir. Dam tarafından yapılan araştırmada (2008); ailede yeterli destek ve katkıyı bulamadığını söyleyen öğrencilerin başarı ortalamalarının düşük, hiç bir ailevi problemi olmadığını, aksine ailesinin kendisine çok iyi davrandığını belirten öğrencilerin başarı ortalaması ise yüksek olarak bulunmuştur.

Bireyin eğitimi için önemli olan zekâ ve yeteneklerin geliştirilmesinde, ailedeki sosyalleşme şartları, anne ve babanın çocuk yetiştirme metotları, ailenin içinde bulunduğu sosyal sınıf veya tabakası ailenin okuldan daha etkili bir eğitim öğretim kurumu olmasına neden olmaktadır. Çocukların eğitim ve öğretiminde okul aile bağlantısı ve etkileşimi çok önce başlamaktadır (Ergün, 1994;135). Çok iyi bir aile tecrübesi, ortalama zihinsel özelliklerle doğmuş bir çocuğun, okulda çok iyi başarılar elde etmesini sağlayabilir. Öğrencilerin başarı düzeyleri kendilerine sağlanan uygun ortam ve koşullarla yakından ilgilidir. Öğrencilere sağlanan olumlu ortamlar ve imkânlar öğrencilerin yetenekleri konusunda özgüven, başarı güdüsü, ilgisi ve kendilerine güvenlerini artırır (Gelişli, 2004).

Bu noktada SED'in sunduğu destek ve hizmetlerle aile ortamına sağlayacağı olumlu katkıların çocuğun eğitim sürecini geliştirmesi ve okul başarısını artırması beklenmektedir.

Çocukların sağlık özelliklerine ilişkin gözlemleri

Meslek elemanlarına göre SED yardımları çocukların sağlık koşullarının iyileşmesine olumlu katkı sağlamaktadır. Bu durum ailelerin maddi durumlarının iyileşmesinden kaynaklanmakta olup, yapılan yardımla aileler daha iyi beslenebilmekte, sağlık kuruluşlarına daha düzenli gidebilmektedirler. Buna karşılık az sayıda meslek elemanı ise SED yardımlarının çocukların sağlık durumlarına bir etkisinin olmadığını vurgulamıştır. Çocukların sağlık kurumlarından zaten ücretsiz yararlandıklarını ve bu konuda bir gözlemlerinin olmadığını belirtmişlerdir.

Çocukların psikososyal özelliklerine ilişkin gözlemleri

Meslek elemanları SED yardımlarının genelde ailelerin psikososyal özellikleri üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu söylemektedirler. Ailelere sağlanan maddi yardımın aile içinde belirgin bir rahatlama neden olduğu ve bunun çocuğun psikososyal gelişimine olumlu katkı sağladığı düşüncesindedirler. Az sayıda meslek elemanı ise SED yardımının büyük ölçüde nakdi yardımla sınırlı olduğuna dikkat çekerek, aile içi iletişim, çocuk ve ergen sorunları vb. konularda psiko-sosyal desteklerin yapılamadığını ifade etmektedirler.

Aile sisteminin içinde bulunduğu yoksunluk durumu, salt ekonomik boyutlarıyla sınırlı değildir. Bu yoksunluğun giderilebilmesi için aileye, SED kapsamında yapılan ekonomik katkının yeterli olması beklenemez. Çocuğun ve ailesinin psiko-sosyal gereksinimleri ve bu alanda karşılaştığı sorunların çözümünü amaçlayan hizmetlerin birbirini tamamlaması gerekir. Bu temelde geliştirilecek hizmetin bütüncül bir yaklaşımla geliştirilmesi gerekmektedir. Bireyin gelişimi içinde bulunduğu sosyal çevreyle çok sıkı bir etkileşim içerisinde; bireyi çevresi içerisinde değerlendirmek önemli bir sosyal hizmet bakış açısıdır. Bu bağlamda program aile ve toplum temelli olarak yürütülmelidir.

Gelişim ile ilgili kuram ve yaklaşımlar, çocukların erken fiziksel ve sosyal çevresini belirlemedeki önemlerini göz önüne alarak, ebeveyn tutumlarını vurgulamaktadır (Maccoby, 2002; Miller, 1983). Yavuzer (2013) çocuk yetiştirmeyle ilgili en olumlu tutumun güven verici, destekleyici ve hoşgörülü tutum olduğunu, bu tutumun en sağlıklı çocuk yetiştirme tutumu olduğunu vurgulamaktadır. Çocuğun hem desteklendiği hem de sınırlarının olduğu, iletişim kanallarının açık olduğu, sevginin koşula dayalı olmadığı, kabul edilen ve edilmeyen davranışların belirgin olduğu, çocuğun katılım hakkının desteklendiği bir yetiştirme tutumudur. Bu tutumla yetişen çocuk özgüvenli, girişimci, sorumluluk sahibi, kendi ayakları üzerinde durabilen bireyler yetişmesine olumlu yönde katkılar sağlar.

Böyle bir tutumla yetiştirilmeyen; baskıcı, ihmalkâr, otoriter tutumlarla yetiştirilen bir çocuğun psikolojik ve sosyal açılarından uğradığı ihmal ve istismarın uzun dönem etkileri şu şekilde özetlenmiştir (Gushurst, 2003; Kairys ve Johnson, 2002):

- Kişisel görüşler, düşük benlik saygısı, olumsuz duygusal durum veya hayat görüşü, anksiyete bulguları, depresyon, intihar, intihar düşünceleri;
- Duygusal sağlık, duygusal değişkenlik, kişilik sorunları, duygusal küntlük, dürtü kontrol sorunları, öfke, fiziksel istismar, yeme bozuklukları ve madde bağımlılığı;
- Sosyal beceriler, antisosyal davranışlar, bağlanma sorunları, başkaları için düşük sempati ve empati, uyumsuzluk, cinsel uyumsuzluk, bağımlılık, şiddet ve suçluluk;
- Düşük akademik başarı, öğrenme güçlükleri, değer yargılarında bozukluk;
- Fiziksel sağlık, büyüme geriliği, somatik şikâyetler ve bozuk erişkin sağlığı.

Yukarıda belirtilen durumların bilgisi dahilinde SED hizmetinin aileye sunacağı sosyal desteklerin, verilen danışmanlıkların çocuğun psikososyal gelişimine katkı sağlayacak şekilde kurgulanması oldukça önemlidir.

SED hizmetinin amacına ulaşması konusundaki görüşler

SED hizmetinin amacına ulaştığını düşünen meslek elemanları olduğu gibi, ailelerin kolaycılığa alıştırılması, vaka sayısının çok olması, SED dışında destek sağlanamaması, yardım alanla almaması gerekeni ayırt eden ölçütlerin yeterli olmaması, izlemenin yetersiz olması, eleman yetersizliği gibi sorunlardan dolayı SED programının amacına ulaşmadığını ifade edenler de vardır.

Sosyal ve Ekonomik Destek Yönetmeliğinin amacı, yoksulluk içinde olup da temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve hayatlarını en düşük seviyede dahi sürdürmekte güçlük çeken kişilere ve ailelere kaynakların yeterliliği ölçüsünde ayni ve nakdi yardım yapılmasını sağlamaktır. Yönetmelikte belirlenen amaçlar göz önünde tutulduğunda yardımların amacına ulaşma oranı oldukça yüksek görünmektedir.

Verilen yardımın amacına ulaşabilmesi için “sürekliliği denetlenmesi ve aile içi iletişimin güçlenmesi için düzenli çalışma yapılması” önerilmektedir.

SED hizmeti hakkında hizmetiçi eğitim alma durumları

Meslek elemanlarının çoğunluğu SED hizmeti hakkında bir hizmetiçi eğitim almamıştır. Eğitim almayanların çoğunluğuna göre mevzuat, sosyal incelemede dikkat edilecek hususlar, aile içi ilişkiler, çatışma ve sorun çözme, iletişim, yoksulluk, yardım alma koşulları vb. konularında eğitime ihtiyaç vardır.

Barutçugil (2002), eğitimin insanın ve toplumun yararı ve yarını düşünülerek planlandığını, uyumun ve üretkenliğin artırılmasını amaçladığını, insanın sahip olduğu performans ile arzulan performans arasındaki farkı kapatmaya yardımcı olduğunu belirtmektedir. Benzer şekilde hizmet içi eğitimler de meslek elemanlarının, sunulacak hizmetin verimliliğini artıracak ve müracaatçıya sunulan faydayı en yüksek düzeye taşıyacak şekilde bilgi ve becerilerle desteklenmesine yönelik faaliyetleri içermektedir. Toplum sürekli bir değişim içerisinde. İnsanı anlamaya yönelik bilgiler de bu değişim süreciyle birlikte güncellenmeye ve yenilenmeye ihtiyaç duyar. Birey, aile ve toplumun refahı için mesleki ve akademik gelişimini sürdüren meslek elemanlarının da müracaatçının yararı için bilgi ve becerileriyle güncel tutma ve geliştirme sorumluluğu bulunmaktadır.

Meslek elemanlarının mesleğine ilişkin düşünceleri

Meslek elemanlarının büyük çoğunluğu mesleğine karşı olumlu düşüncelere sahiptir. Mesleklerini severek yapmakta, mesleki doyumlarının yüksek olduğunu belirtmektedirler. Bununla birlikte iş yüklerinin fazla olmasından, mesleklerinin bazı kesimler tarafından herkesin yapabileceği bir iş gibi algılanmasından ve ekonomik sorunlardan yakınmaktadır. Meslek elemanlarını diledikleri diğer sorunlar, alt yapı ve eleman yetersizliği, mesleki çalışmalarını sırasında yaşadıkları ulaşım ve yemek sıkıntıları, kreş vb. olanakların yetersizliği, SED kapsamında verilen ekonomik yardımların ölçütlerinin yeterince açık olmaması olarak özetlenebilir. SED yardımlarının sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarının etkinliklerine dâhil edilmesi halinde meslek elemanlarının asli görevleri olan aile danışmanlığı, çocuk, yaşlı, özür-lü vb. kesimlerle çalışmak gibi işlere daha geniş zaman ayırabilecekleri vurgulanmıştır.

Meslek elemanlarının belirtmek istediği genel hususlar

Meslek elemanlarına göre öncelikle eleman yetersizliği ve alt yapı sorunları çözümlenmeli, SED yardımları sosyal yardımlaşma vakfına devredilmelidir. Böylece meslek elemanları asli görevleri olan aile danışmanlığı, yaşlı, özür-lü değerlendirmesi gibi işlerini yapabileceklerini, düşünmektedirler. Bununla birlikte maaş, ulaşım, yemek, kreş imkânı gibi sorunlarının çözümlenmesini ve Bakanlık uzmanlarının meslek elemanlarının arasından atanmasının sağlanmasını önermişlerdir.

9. SONUÇLAR

- SED yardımı yapılan çocukların çoğunluğu 6b kapsamında yer alan korunma kararı olmaksızın ailesi yanında desteklenen çocuklardır.
- Uygulama sırasında görüşme yapılan ebeveyn çoğunlukla annedir.
- SED yardımı alan çocukların ebeveynleri büyük oranda ilkököl düzeyinde eğitim almışlardır.
- SED yardımı alan çocukların ebeveynlerinin işsizlik oranı fazladır.
- SED başvuruları çoğunlukla 2-4 ayda sonuçlandırılabilir.
- Aileler, SED yardımına ilişkin başvuru konusunda, komşu, valilik, kaymakamlık, önceki ismiyle çocuk esirgeme kurumu vb. kanallar yoluyla bilgi sahibi olmaktadır.
- Meslek elemanları, SED yardımı öncesi geçen süreçte, SED yardımı için ailelerle ön görüşme yapma, aile hakkında detaylı inceleme yapma, aileleri süreç hakkında bilgilendirme boyutları açısından görevlerini yerine getirmektedirler.
- SED değerlendirme ve onay alınma aşamasındaki işlemlerin zamanında bitirilmesi konusunda zaman zaman sorunlar yaşanmaktadır. Bu nedenle ailelere yapılan ödemeler bazen zamanında ulaştırılamamaktadır.
- Aileler gerektiğinde meslek elemanlarına ulaşabilmektedir ancak meslek elemanlarının kendilerine daha sık ziyaret etmelerini beklemektedirler.
- Meslek elemanları yardım verilen çocukların aileleri ile iyi bir iletişim içindedir. Gerekli olduğunda görevlilere ulaşılabilir; gerekli olduğunda da ASPB ya da İl Müdürlüğü ile iletişim kurulabilmektedir.
- Ailenin yanına dönüş konusunda çocuğun görüşü alınmaktadır.
- Çocuğun ailesinin yanına dönme sürecinde meslek elemanları öncelikle ailenin maddi durumu, daha sonra aile içi ilişkiler, çocuğun ailenin yanında kalma isteği ve çocuğun sağlık durumuna ilişkin sorular sorarak bilgi toplamaktadır. Meslek elemanı tarafından çocuğun okul başarısı ve herhangi bir işte çalışma durumu ile ilgili az da olsa sorular sorulmaktadır.
- SED hizmetinden yararlanan aileler esas olarak temel ihtiyaçlarını dahi karşılamakta güçlük çeken aileler olup çocuklar için talep edilen ve sağlanan ekonomik desteğin çocukların ihtiyaçları için harcanması yanında, ailenin ihtiyaçları için de harcandığı anlaşılmaktadır. Çünkü işlevlerini sağlıklı olarak yerine getiren aileler çocuklarına en iyi bir şekilde bakmaya çalışmakta, korumakta ve desteklemektedir. Bu durum SED hizmetinin temel amaçlarından biri olan ailenin de desteklenmesi bağlamında değerlendirildiğinde normal bir durum olduğu söylenebilir.
- SED yardımının nasıl kullanılacağına öncelikle anneler, daha sonra da anne ve babalar birlikte karar vermektedir. Maddi yardımın nasıl kullanılacağı konusunda çocukların görüşleri aileleri tarafından alınmaktadır.
- Çocukların çoğunluğu SED kapsamında sağlanan maddi yardımı yeterli bulmamaktadır. Aileler SED dışında çoğunlukla yerel yönetimlerin sağladığı bazı (kömür, maddi, yardımlar, gıda, giyim, yakacak vb.) yardımlardan faydalanmaktadır.
- SED yardımı alan aileler ve çocuklar, çocukların yeniden kuruluş bakımına dönmelerini istememektedir.
- Ailelerin yaklaşık % 13'ünde çeşitli engelleri olan bireyler mevcuttur.
- SED yardımı alan çocukların yaklaşık 1/4 ünün kronik rahatsızlık olarak değerlendirilebilecek sağlık sorunları bulunmaktadır.
- SED yardımı sonrasında çocuğun sağlık sorunlarından dolayı tedavi amaçlı sağlık kuruluşlarına daha düzenli bir şekilde gidilmektedir. Tedavi için çoğunlukla da kamu hastaneleri ve aile hekimleri tercih edilmektedir.
- SED yardımı yapılan ailelerin yaklaşık yarısında yaşanan başlıca sorunlar sağlık sorunları ve maddi yetersizliklerdir.

- Ailelerde en çok yaşanan sorunlar olarak ifade edilen içe kapanıklık, depresyon, fobi, öz güven yetersizliği, takıntı, kıskançlık, iletişim bozukluğudur. Ancak bunlar araştırmaya katılan aileler ve çocukların kendilerinin ifade ettikleri tanısı konulmamış sorunlardır.
- SED yardımı yapılan ailelerin yaklaşık % 90'ında herhangi bir şiddet olayı yaşanmamaktadır. Bununla beraber aileler ve çocukların yaklaşık % 10'unun tartışma ya da kavga yaşandığı yönünde açıklamaları olmasına karşın, bu durumun çocuğu koruma altına almayı gerektirecek boyutta bir durum olmadığı belirlenmiştir. Nitekim meslek elemanları ailelerde çocukları koruma altına almayı gerektirecek düzeyde bir şiddet tespiti yapmadıklarını, böyle bir durum olması halinde yönetmelik gereği çocuğu koruma altına aldıklarını vurgulamışlardır.
- Ailelerin bir bölümünün yaşadıkları evler genel olarak küçük olup, sağlık koşulları açısından olumsuzluklar içermektedir.
- Ailelerin yaklaşık yarısında sigara içme alışkanlığının yaygın olduğu belirlenmiştir. Sigara içenlerin içinde annelerin oranı diğer aile bireylerine göre daha fazladır.
- Ailelerin ekonomik yetersizlikten dolayı yeterince düzenli beslenme imkânları ve alışkanlıklarına sahip olmadıkları tespit edilmiştir.
- Araştırmada az sayıda da olsa bazı çocukların konuşma bozukluğu ve akıcı konuşma açısından sorunlarının olduğu belirlenmiştir.
- Çocukların yaklaşık % 10'unda dikkat eksikliği vardır.
- Çocukların, futbol oynama, resim, müzik, vb. aktivitelere ilgi duydukları sonucu elde edilmiştir.
- Aileler ve çocuklar yemeklerde beraber olabilmekte, televizyon izlemekte, az da olsa alışverişe ve gezmeye birlikte gidebilmektedirler.
- Aileler ve çocuklar sosyal bir aktiviteye yeterince birlikte katılamamaktadırlar.
- Sorunları olduğunu ifade eden çocukların başlıca sorunları, maddi sorunlar, çabuk sinirlenme, insanlara güvenmeme, kıskançlık, alınganlık, utangaçlıkheyecanlanma ve gelecek endişesi olduğu belirlenmiştir.
- SED hizmetinin sık sık ikamet adresi değiştiren ailelerin ikametlerini değiştirmelerinde olumlu bir rol oynadığı belirlenmiştir. Buna göre aileler SED hizmeti öncesine göre daha az ikamet yeri değiştirmekte ya da daha iyi bir sosyal çevrenin olduğu bölgelere yerleşmektedirler.
- Meslek elemanlarının aşırı iş yükleri SED hizmetinin sosyal boyutuna yönelik çalışmalar üzerinde yoğunlaşmasını engellemektedir.
- SED yardımı alan çocukların 2/3 ü annesi ile, 1/4'ü de anne ve babasıyla birlikte yaşamaktadır. Bunun dışında en çok beraber yaşanan aile yakınının anneanne olduğu tespit edilmiştir.
- SED ile desteklenen çocuklardan okul çağında olanlarının büyük çoğunluğu okula devam etmektedir. Okula devam etmeyen %5 lik grubun çoğunlukla okul öncesi eğitim döneminde olduğu saptanmış olup diğerlerinin okula gitmeme nedeni olarak sırasıyla maddi yetersizlikler, sağlık sorunları ve okula uyum sorunları olduğu belirlenmiştir.
- Araştırmaya katılan çocukların büyük çoğunluğunun ortaokul ve lise öğrencisi olduğu belirlenmiştir.
- SED yardımının okula devam oranını ve okul başarısını olumlu yönde etkilediği sonucu elde edilmiştir.
- Çocuklar çok fazla okul değiştirmemektedir. Ancak değiştirenlerin oranına bakıldığında SED sonrasında okul değiştirme de düşük oranda bir azalma gözlenmiştir.
- SED sonrasında okul terki davranışının azaldığı görülmüştür.
- Çocukların bir üst öğrenime gitme isteği SED sonrası artış göstermiştir. Devam etmek istemeyen az sayıda çocuğun başlıca gerekçeleri arasında; arkadaş edinememe, maddi sorunlar, ders başarısının düşük olması ve okulu sevmeme gibi gerekçeler ortaya çıkmıştır.

- SED'in okuldaki sosyal ve kültürel etkinliklere katılma yönünde çocukların algılarını olumlu yönde etkilediği ve katılımlarını artırdığı gözlenmiştir.
- SED yardımının çocukların düzenli ders çalışma alışkanlıklarına olumlu bir etkisi olduğu tespit edilmiştir.
- SED öncesi ve sonrasında disiplin cezası alma oranlarında bir değişiklik olmadığı belirlenmiştir
- SED yardımı yapılan 0-11 yaş arasındaki çocukların "temel güven, özerklik, girişkenlik ve başarılı olma" özelliklerini sergiledikleri; 12-18 yaş arası ergenlerin ise "özerklik" ve "kimlik kazanma" özelliklerini kazandıkları belirlenmiştir.
- SED yardımları büyük ölçüde amacına ulaşmaktadır. Amacına en fazla ulaşan yardımlar sırasıyla "maddi sorunlar yüzünden eğitimi devam ettiremeyecek duruma düşen ilköğretim ve orta öğretimdeki öğrencilere sağlanan destekler ", ailesi veya yakınları tarafından bakılabilecek çocuklara sağlanan sosyal ve ekonomik destekler ve tabii afetler nedeniyle yakınlarını kaybederek kimsesiz ve korunmasız kalmış kişilere sağlanan destekler"dir.
- Yardımların amacına ulaşmama nedenlerinin başında, verilen yardımların "amacına uygun kullanıp kullanılmadığının takip edilmemesi, kriterlerin yeterince belirgin olmayışı, ailesi yanına döndürülen çocukların yeterince izlenememesi gelmektedir.
- Bir meslek elemanı tarafından SED çalışmaları kapsamında yılda yaklaşık 359 başvuru incelemektedirler. Ayrıca günde ortalama 7 görüşme yaptıkları, SED programından ailelere bir ayda ortalama 18 ziyaret yaptıkları belirlenmiştir.
- Meslek elemanlarının dosya düzenleme, her türlü konuda sosyal inceleme yapma, çocukların şahsi dosyaları ile ilgili işlemler, mahkemelerde bilirkişilik, danışmanlık tedbir ve denetim görevi, ihbar talebi işlemleri, BİMER başvurularını değerlendirme, engelli memur alımı, huzurevi/kadın konukevi/ özürülü evde bakım / koruyucu aile / kreşler vb. başvuruları, öfke kontrol danışmanlığı, boşanma süreci rehberliği gibi pek çok konuda yoğun iş yükleri vardır.
- Meslek elemanları, SED çalışmaları kapsamında çeşitli güçlüklerle karşılaşmaktadırlar: İnceleme ve izleme çalışmaları için zaman ve araç yetersizliği, ilgili alanda çalışanların sayıca azlığı, çalışma ortamının (oda koşulları, araç-gereç yetersizliği vb.) uygun olmaması ile uygun olmayan aile başvurularının çokluğu bu güçlüklerden bazılarıdır.
- SED çalışmalarının yerine getirilmesi sırasında meslek elemanı yetersizliği, makam onaylarına ilişkin sürecin uzaması, iş yükü nedeniyle sosyal inceleme raporunun geç yazılması, evrak akış hızındaki yavaşlık gibi sorunlar yaşanabilmektedir.
- Meslek elemanları ev ziyaretleri sırasında ailelerin adreslerinin bulunamaması, ailenin "evinde bulunmaması", "kapıyı açmayanlar", "görüşmek istemeyenler", "görüşme talebini geri çevirenler" ziyarete gitmek için gerekli aracın istenildiği zaman bulunamaması, güvenlik, ulaşım, gibi güçlükler yaşamaktadırlar.
- SED hizmetinden yararlanan aileler bu yardımın sonlanması sürecine yönelik olumsuz tepki geliştirebilmektedirler. Meslek elemanları, SED yardımına başvuranlar tarafından görüşme, inceleme ve izlemelerde, özellikle yardımın kesilmesi gibi bir sürecin yaşanması halinde bazen sözel ve hatta fiziksel şiddete maruz kalmakta, tehdit edilebilmekte ya da iftiraya uğrayabilmektedirler.
- Çocuğun kuruluş bakımına dönmesi kararını meslek elemanları vermekte, bunu ailelerin istekleri izlemektedir. Aileler ve çocuklar yeniden kuruluş bakımına dönmeyi istememektedirler. Bu durum çocuğun aile yanında desteklenmesini içeren SED in uygun bir model olduğunu göstermektedir.
- SED kapsamında yapılan maddi yardımın psiko-sosyal destek hizmetleriyle beraber sunulmaması ailelerin yardım bağımlılığı geliştirmesine sebep olmaktadır.
- Maddi yardımın meslek elemanları tarafından hem yeterli hem de yeterli olmadığına yönelik görüşler bulunmakla birlikte aileler, çoğunlukla yapılan maddi yardımı yeterli bulmamaktadırlar.

- SED hizmetinden yararlanan ailelerde alkol, madde bağımlılığı, kumar vb. kötü alışkanlıklar yok denecek düzeydedir. Çok nadir de olsa karşılaşılsa SED hizmeti çerçevesinde az da olsa karşılaşılan alkol, madde bağımlılığı, kumar vb. kötü alışkanlıklara sürüklenen çocukların aileleri ile mesleki çalışmalar yapılmakta; sorunun çözümü sağlanamazsa, çocuk hakkında bakım tedbiri kararı talep edilmektedir.
- SED yardımı çocukların hastaneye gidiş, tedavi sürecine devam etme vb. üzerinde olumlu bir etki yaratmaktadır.
- SED kapsamında maddi yardım hizmeti yerine getirilirken, diğer sosyal yardım hizmetleri istenildiği ölçüde yerine getirilememektedir. Özellikle meslek elemanı yetersizliği ve aşırı iş yükü nedeniyle yerine getirilemeyen bu hizmetlere karşın, yine de ailelerin psikososyal özellikleri üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.
- Meslek elemanlarının bir kısmının SED hizmeti hakkında bazı hizmet içi eğitimler aldığı, bir kısmının da eğitime ihtiyacı olduğu belirlenmiştir.
- Yapılacak hizmet içi eğitimlerde sosyal incelemede dikkat edilecek hususlar, aile içi ilişkiler, çatışma ve sorun çözme, iletişim, yoksulluk, mevzuat, yardım alma koşulları vb. konular yer almalıdır.
- Meslek elemanlarının mesleki doyumu yüksek bulunmuştur. Buna karşılık aldıkları ücretin düşüklüğü, yemek, kreş vb. olanakların yetersizliği gibi işteki üretkenliğini doğrudan etkileyen özlük haklarına ilişkin sorunları bulunmaktadır.
- Meslek elemanları alt yapı ve eleman yetersizliği, hizmetin kıstaslarının yeterince açık olmaması, aile danışmanlığı boyutunun yetersiz kalması gibi programa dair sorunlar dile getirmişlerdir.

10. ÖNERİLER

- SED yardımı alan ailelerin eğitim durumlarının geliştirilmesi gereklidir. Genellikle ilkokul düzeyinde eğitim durumuna sahip olan ailelerin daha üst öğrenim kurumlarına gidebilmeleri için açık ortaokul, açık lise gibi eğitim kurumlarına devam etmeleri teşvik edilebilir.
- SED yardımı alan ailelerin ekonomik durumlarının daha iyi koşullara ulaşması için destek sağlanmalıdır. Bunun için yaşadıkları bölgedeki İŞKUR ile iletişime geçmeleri yönünde çalışmalar yapılabilir. Bunu sağlamak için meslek elemanlarının desteği yararlı olacaktır. Ayrıca bu ailelerin daha vasıflı niteliklere sahip olabilmeleri için örneğin yerel yönetimlerin, halk eğitim merkezlerinin düzenledikleri meslek edindirme kurslarına katılmaları da teşvik edilmelidir. Bu konuda da meslek elemanlarının rehberlik etmelerinde yarar vardır.
- Toplumda farklı kurum ve kuruluşların, destek bekleyen risk altındaki aile ve çocukların sosyal ve ekonomik destek programları konusunda bilgi sahibi olarak ek katkı sağlamaları önemlidir.
- Meslek elemanları tarafından gerçekleştirilen ev ziyaretleri ve aile ilişkileri, maddi durum gibi incelemelerin istenilen düzeye ulaştırılabilmesi amacıyla, personel eksikliği giderilerek iş yükü fazlası ortadan kaldırılmalıdır. Mevcut uygulamadaki ulaşım sorununu çözmek ve ailelere ilişkin sosyal incelemelerin zamanında ve düzenli yapılabilmesi için ek araçlar temin edilmelidir.
- SED yardım sürecinde çalışan görevlilerin yardım verilen çocukların aileleri ile kurdukları nitelikli iletişimin sürdürülebilmesi için görevli meslek elemanlarına hizmet içi eğitim verilebilir.
- Kuruluş bakımından ailenin yanına döndürülen çocuklara titiz davranılması ve ailelerinin yanında desteklenmesi önemlidir. Ülkemizde çocuklara yönelik hizmetler gerçekleştirilirken uygulamada karşılaşılabilecek güçlükler ve eksikliklerin giderilmesi için profesyonel bir anlayışla yaklaşılması, ilgili meslek elemanlarının eğitimlerle desteklenmesi, ailelere yapılan psiko-sosyal desteklerin iyileştirilmesi sağlanabilir.

- Yapılan yardımların, aileleri kısa sürede kendi imkânları ile geçinebilecekleri bir düzeye getirmeyi hedefleyen bir yapıya ulaştırılmalıdır. Aileleri bağımlı kılmayan, kısa sürede kendi imkânları ile geçinebilecekleri bir hale getirmeyi hedefleyen niteliğe kavuşturulmalıdır.
- Çocuğun ve ailenin eve dönüş sürecine çok iyi hazırlanması gerekmekte olup çocuğun aile yanına döndükten sonraki izleme çalışmaları ile çocuk ve ailenin sağlık, sosyal ve danışmanlık hizmetleri yönünden desteklenmesi çalışmalarına daha ağırlık verilmelidir. Çocuğun aileye uyum süreci içinde verilecek destek uyum sorunlarının çözümünde aileye katkı sağlayacak, çocuğun kuruluş bakımına dönme riskini azaltacaktır.
- Aileler kötü alışkanlıklar konusunda bilinçlendirilmelidir. Ailelere kötü alışkanlıklardan korunma konusunda Sağlık Bakanlığı desteği sağlanmalıdır.
- Çocuklara ilgi duydukları spor, güzel sanatlar vb alanlarında gelişim imkanı sağlanmalı ve gelişimleri aile katılımı ile desteklenmelidir. Çocuklar bu konuda çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından verilen ücretsiz sosyal etkinliklere yönlendirilmelidirler.
- Çocuklara okula, aileye ve topluma yönelik olumlu tutum geliştirici psikolojik destek sağlanmalıdır.
- Çocukların okul başarılarını artırmaya yönelik rehberlik hizmetlerinde bulunulmalıdır.
- Üst öğretime devam edecek çocuklar için çocukların başarı durumlarını artırmaya yönelik destekleyici hazırlık kurslarına katılmaları sağlanmalıdır.
- İş yükü fazlalığının ortadan kaldırılması için sosyal çalışmacı ve diğer meslek elemanı sayısının artırılması gerekmektedir.
- SED kapsamında yer alanların daha etkili biçimde takip edilebilmesi açısından ailelerin adres-iletişim bilgilerini güncellemek için makul sürelerle kuruluşa başvurma zorunluluğu getirilmelidir.
- Ergenlik dönemi; psiko-sosyal açıdan içinde sorunları barındırdığından okullarda öncelikli hizmet verilmesi gereken gruplardır. Bu nedenle varolan birimlerin daha aktif çalışması, gerekirse bu konuda hizmet verebilecek yeni birimler kurulması için MEB ile daha etkin işbirliğine gidilmelidir.
- Anne babaların eğitimi için anne-baba okulu, aile eğitim programları gibi etkinlikler desteklenerek daha fazla sayıda kişinin söz konusu etkinliklerden yararlanabilmesi sağlanabilir.
- Akademik başarı, ergene gerek yeterlik ve kendini değerli bulma duygusu kazandırdığından gerekse toplumsal kabulü artıran bir etken olması açısından ergenin psikososyal gelişim sürecinde önemli faktördür. Bu nedenle ergenlerin akademik başarılarını destekleyecek okul ve aile düzeyinde etkinliklere yer verilmesi önemli görülmektedir.
- Öğrencilerin kimlik kazanımında arkadaş ilişkileri de çok önemli olduğundan okullarda resim, spor, müzik, tiyatro gibi kulüpler aracılığıyla arkadaş ilişkileri ve sosyal gelişimleri desteklenebilir.
- SED hizmeti kapsamında desteklenen aileler çocuk bakımı, çocukla iletişim, çocuğun eğitimi ve davranış sorunları ile baş etme konularında güçlendirilmelidir. Meslek elemanlarına yönelik yapılacak hizmet içi eğitimlerde ise bu kapsamda; aile eğitimi, danışmanlığı, savunuculuk, kaynaklara yönlendirme vb. konularına yer verilmelidir.
- Ailelerin hizmetin sonlandırılması sürecine hazırlanmasına yönelik faaliyetlerin geliştirilmesi gereklidir.
- SED hizmetinin, aileler için bir güçlendirme aracı olarak görülmesi ve nihai hedefinin ailenin güçlenerek yardıma yönelik ihtiyaç halinin ortadan kalkması olarak kurgulanması gerekmektedir. Yapılan maddi yardım aileyi güçlendirmekle birlikte ailenin ekonomik yönden bağımlı bir ilişki geliştirmesine de engel olmalıdır.
- SED kapsamında verilen ekonomik destek, ailenin içinde bulunduğu yoksulluğun giderilmesi ve/veya kriz durumundaki ihtiyaçlarının karşılanması için yeterli olmalıdır.
- Çocukları alkol vb. madde bağımlılığına, kumar, fuhuş vb. kötü alışkanlıklara sürüklenmekten alıkoyacak koruyucu önleyici önlemlere ağırlık verilmelidir.

- SED yardımının çocuğun eğitim başarısına etkisini çoğaltmak için, yapılan yardımın çocuğun eğitim gereksinimlerine yönelik kullanılmasının gözetilmesi gerekmektedir.
- SED yardımının çocuğun sağlık koşullarına etkisini arttırmak için, yapılan yardımın çocuğun gereksinimlerine yönelik kullanılmasının gözetilmesi gerekmektedir.
- Ailelere sağlanan ekonomik destek miktarının artırılması ihtiyacına ilişkin bulgular elde edinilmişse de sağlanan ekonomik desteğin nasıl kullanılacağına ilişkin ailelere rehberlik edilmesi, ekonomik yaşama bu ailelerinde katkılarının sağlanabilmesi için aile bireylerinin de istihdama katılabilmesi için niteliklerini artırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır.
- Ailelere sağlanan ekonomik desteğin yanı sıra ihtiyaç duydukları psiko-sosyal destek hizmetleri de verilmelidir.
- Ailelerin sağlanan ekonomik desteğin amacına uygun harcanıp harcanmadığı daha sık denetlenmelidir.
- Meslek elemanlarına verilecek hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimlerde SED hizmetinin amacı, özellikleri, kapsamı, uygulamada sahip olunması gereken özel bilgi ve beceriler yer almalıdır.
- Meslek elemanları kurumda her türlü iş ve işlemleri yürütmekte ve çocukların geleceğine ilişkin her türlü kararı almakta, adli birimlerle sıkı ilişkiler içinde çalışmakta ve kurumda da üzerlerinde birçok ek görev bulunmaktadır. Meslek elemanlarının mesleki doyum ve verimliliklerini artırmak için iş koşullarının iyileştirilmesi ve ekonomik sorunların çözümüne yönelik önlemler alınmalıdır.
- Hizmetin etkililiğini arttırmak amacıyla alt yapı ve eleman yönünden kurumsal yapı güçlendirilmeli, aileyi bir bütün olarak ele alacak ve özellikle de psiko sosyal açıdan destekleyecek düzenlemeler yapılmalıdır.
- Başvuru ve sonrasındaki değerlendirme sürecine ilişkin bürokratik işlemlerin kısaltılması ve/veya kolaylaştırılması, süreci hızlandıracaktır. Yardımın değerlendirme aşamasında diğer kurumlardan istenilen belgelerin (örn. öğrenci belgesi vb) elektronik ortamdan temin edilmesi dosya işleminin daha kısa sürede tamamlanabilmesi açısından önemlidir. Söz konusu belgelerin tamamlanması müracaatçıya bağlı olduğundan bu süreç uzayabilmektedir.
- Söz konusu hizmeti yürüten meslek elemanlarının il içerisinde görev yerlerinin değişmesi / rotasyonu, vakaların aynı kişiler tarafından takip edilebilmesini engellemekte, konuya ilişkin uzmanlaşmalarının önüne geçmekte ve dolayısı ile hizmetin verimliliğini azaltmaktadır. Bu nedenle, personel görevlendirmelerinde bu konu dikkate alınmalıdır.
- Meslek elemanlarının takip ettikleri dosya sayısının sınırlandırılması, işyükünün azaltılması ve vakaların etkin takibi açısından önem taşımaktadır.
- İkinci çocuğa yapılan ödemenin oransal olarak sınırlandırılması, ailelerin çalışma konusunda teşvik edilmesi açısından önemli bir etken olacaktır.
- SED Yönetmeliğinin 6-a maddesinde çocuk sınırı bulunmamaktadır, 4-5 çocuk adına da ödeme yapılabilir. Bir tavan uygulama konulması ve kişi başına düşen gelire göre bir sınırlandırma yapılması gerekmektedir.
- Aynı ailede bir çocuğa süreli yardım verilirken, diğer çocuğa geçici yardım yapılamamaktadır. Bu nedenle, sistemin buna imkân verecek şekilde düzenlenmesi gerekmektedir.
- Hizmetin etkililiğinin artırılması açısından, MEB, Sağlık Bakanlığı ve İŞKUR vb. kurumların süreçte aktif rol alacak şekilde yer almaları sağlanmalıdır.
- SED verilecek ailelerin belirlenmesinin meslek elemanının tarafsız değerlendirmesine bırakılması önem taşımaktadır.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Yürüttüğü Sosyal ve Ekonomik Destek Programının Geliştirilmesi İçin Model Önerisi

Mevzuat

SED hizmetinin yasal dayanağı 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu ile 633 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK'dır. Mevzuat ve uygulamalar incelendiğinde iki farklı yönetmelik ve iki farklı uygulamanın olduğu göze çarpmaktadır. İlk olarak SED yönetmeliğinde 'aynı ve nakdi yardım hizmetlerinin yürütülmesinde görevli sosyal çalışmacılar veya ihtiyaçlar doğrultusunda görevlendirilecek sosyal hizmet kuruluşları bünyesindeki sosyal çalışmacılar tarafından, kişilerin aile ve çevre şartları ile sosyal ve ekonomik durumlarını kapsayan bir inceleme yapılır ve sosyal inceleme raporu düzenlenir' ifadesi yer almaktadır (Madde 10). Sosyal Hizmet Merkezleri (SHM) yönetmeliği ise SED hizmetinden yararlanacak olan ailelere ilişkin kararların Sosyal Hizmet Komisyonu tarafından verileceğini belirtmekte olup (Madde-9) bu komisyon, müdür veya müdür tarafından görevlendirilen yardımcısının başkanlığında, merkezde çalışan farklı birim ve branşlardaki personelden oluşturulmaktadır (Madde 8). Ayrıca SHM Yönetmeliğinde meslek elemanı tanımlaması yer almakta olup bu tanım içerisinde sosyal çalışmacı, psikolog, sosyolog, çocuk gelişimcisi, öğretmen, psikolojik danışman ve rehber öğretmen ile aile ve tüketici bilimleri bölümü mezunları yer almaktadır (Madde-18). Bu noktada programın Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü tarafından mı yoksa SHM'ler tarafından mı yürütüleceği konusunda daha açık bir düzenlemeye ihtiyaç bulunmaktadır.

SED Yönetmeliğin amacı, 'yoksulluk içinde olup da temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve hayatlarını en düşük seviyede dahi sürdürmekte güçlük çeken kişilere ve ailelere kaynakların yeterliliği ölçüsünde aynı ve nakdi yardım yapılmasına dair esas ve usulleri düzenlenmek' şeklinde ifade edilmiştir (Madde 1). Dikkat edilirse burada programın temel amacının ilgili kişi ve ailelere aynı ve nakdi yardım yapılmasıyla sınırlı tutulduğu anlaşılmaktadır. Oysa hedef kitlede yer alan kişi ve ailelerin içinde buldukları ihtiyaç ve sorunlar dikkate alındığında, bunların yalnızca sosyal yardımlarla karşılanması beklenemez. Bu amaçla yönetmeliğin yeniden gözden geçirilerek, müracaatçı ailelere ve çocuklara sunulan ekonomik desteğin yanı sıra sosyal ve psikolojik desteğin de sunulabilmesine olanak sağlayacak düzenlemelere yer verilmelidir. Sözü edilen destek programlarında Sağlık Bakanlığının da etkin görev alması sağlanmalıdır. SED kapsamında verilen ekonomik destek, ailenin içinde bulunduğu yoksunluğun giderilmesi ve/veya kriz durumundaki ihtiyaçlarının karşılanması için yeterli olmalıdır. Yapılan maddi yardım aileyi güçlendirmekle birlikte ailenin ekonomik yönden bağımlı bir ilişki geliştirmesine de neden olmamalıdır.

Örgütlenme ve Personel

SED hizmetinin en verimli şekilde yürütülebilmesi için meslek elemanlarının sorumlu olduğu aile sayısı, hizmetin verimliliği ve niteliği açısından en yüksek yararı sağlayacak şekilde belirlenmesi gerekir. Makul sayıda aileyle çalışılmasına yönelik altyapı geliştirilmesi ve belirlenecek rakamı karşılayacak sayıda meslek elemanı istihdam edilmelidir. SED hizmetinin daha organize ve planlı bir şekilde yapılabilmesi için yeterli meslek elemanı istihdamı oldukça önemlidir.

Uygulama deneyimlerine dayanarak her meslek elemanın aynı anda en fazla 30 vaka (aile) ile çalışması önerilebilir.

İdeal sayıda aile ile çalışma olanağı sağlanan meslek elemanlarına, uygulama sırasında süpervizyon desteği verilmelidir. Süpervizyon verebilecek deneyimli ve üst eğitim almış meslek elemanları belirlenmeli, bu konuda akademik çevrelerle daha etkili işbirliği yapılmalıdır.

Meslek elemanlarının iş doyumlarını ve verimliliklerini arttıracak önlemler alınmalıdır.

İşleyiş

Vaka yönetim sistemi uygulanarak her vakanın bir 'vaka yönetici' olması, bir vakanın başından sonuna kadar aynı meslek elemanı tarafından takip edilmesinin sağlanması gerekir. Bu süreçte gerektiğinde diğer meslek elemanlarından, kurum ve kuruluşlardan destek alınması gerekmektedir.

Vaka yöneticisi, müracaatçı için kaynak kullanımını planlar, hizmet sürecine rehberlik eder, ekip üyeleri arasında eşgüdüm sağlar, planlanan hizmet sürecinin hedeflerinde meydana gelen sapmaları izler ve değerlendirir, sürece dair kayıtları tutar, müracaatçı ve çevresini (ailesini) eğitir, müracaatçının bağımsız bir yaşam sürmesini en kısa zamanda sağlamaya çalışır. Bu bağlamda SED hizmetinde vaka yönetimi müracaatçı ve ailesinin (çevresinin) gereksinimlerini bütüncül bir yaklaşımla karşılamayı amaçlar.

SED hizmeti çerçevesinde yapılan ekonomik yardıma dair ölçütlerin netleştirilmesi gerekir. Bakanlığın diğer bir sosyal yardım uygulaması olan evde bakım desteğinde olduğu gibi daha net kriterlere ihtiyaç vardır. Ayrıca meslek elemanlarının vakaya müdahale ederken ekonomik destek bağlamında farklı koşullardaki ailelere farklı alternatifler sunabilmeye imkân tanıyacak yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Sosyal ve ekonomik desteğe gereksinim duyan bir ailedeki tüm çocukları kapsayan, çocuk sayısı arttıkça artan ve belirli miktarı aşmayan bir yardım üzerinde anlaşılmalıdır.

SED yardımı veri tabanı güncel ve işlevsel olmalıdır. Ailelerin adres-iletişim bilgilerini kuruluşa düzenli bildirmesi güncelleme açısından gereklidir. Bunu sağlamak için bazı kurallar konulabilir. Her aile 2-3 (süre tartışılabilir) ayda bir adres bilgilerini kuruluşa bildirmeli, aksi halde yardımın kesilebileceği gibi bir uyarı bu konuda yaptırım gücü yüksek olan bir tedbir olabilir.

Eğitim

SED hizmetinde çalışan sosyal çalışmacı ve diğer meslek elemanlarının sayıca yeterli olması kadar bu hizmetin gerektirdiği bilgi ve becerilerle sürekli desteklenmesi de gerekmektedir. Bu amaçla hizmette istihdam edilecek çalışanların uygun bir hizmet öncesi eğitimden geçirilmesi ve zaman içerisinde önceden planlanmış hizmet içi eğitimlerle güçlendirilmeleri gerekmektedir. Bu eğitimler mevzuat, aile danışmanlığı, sorun çözme, krize müdahale, vaka yönetimi gibi konuları içermelidir. Ayrıca çalışılan bölgenin ve ailelerin özellikleri, gereksinimleri ve özgün sorunları bu eğitimin içeriğini etkileyecektir. Söz gelimi çalıştığınız bölgede madde bağımlılığı, internet bağımlılığı, şiddet, okul devamsızlığı gibi konular daha fazla gözlemleniyorsa eğitim programları bu bilgileri ve bunlara yönelik uygulamaları da içermelidir. Özetle meslek elemanlarının bilgi ve becerilerinin değişen toplumsal yapı, ihtiyaçlar ve sorunlar göz önünde bulundurularak sürekli güncellenmesi hizmetin başarısı açısından zorunludur.

Sosyal destek sağlanmasına yönelik bilgi ve becerilerin meslek elemanları tarafından güncel tutulması ve geliştirilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte bu gelişimin, ASPB tarafından hizmet içi eğitimlerle desteklenmesi müracaatçılara sunulacak olan faydanın artırılması açısından oldukça önemlidir.

Mesleki Uygulama

Ailelerin, hizmetin sonlandırılması sürecine hazırlanmasına yönelik faaliyetlerin geliştirilmesi oldukça önemlidir. SED hizmeti kapsamında desteklenen aileler çocuk bakımı, çocukla iletişim, çocuğun eğitimi ve davranış sorunları ile baş etme konularında güçlendirilmelidir. Meslek elemanlarına yönelik yapılacak hizmet içi eğitimlerde ise bu kapsamda; aile eğitimi, danışmanlığı, savunuculuk, kaynaklara yönlendirme vb. konularına yer verilmelidir.

SED hizmetinin, aileler için bir güçlendirme aracı olarak görülmesi ve nihai hedefinin ailenin güçlenerek yardıma yönelik ihtiyaç halinin ortadan kalkması olarak kurgulanması gerekmektedir.

SED kapsamında desteklenen çocukların eğitim yaşamları desteklenmeli, alternatif çözüm önerileri geliştirilmeli, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının sürece etkin katılımı sağlanmalıdır. Ayrıca çocukları alkol vb. madde bağımlılığına, kumar, fuhuş vb. kötü alışkanlıklara sürüklenmekten alıkoyacak koruyucu önleyici tedbirlere ağırlık verilmelidir.

SED yardımının çocuğun öncelikli ihtiyaçlarının karşılanması için kullanılmasına öncelik verilmeli ve bu konuda aileler bilinçlendirilmelidir.

Hizmetin etkililiğini arttırmak amacıyla alt yapı ve eleman yönünde kurumsal yapının güçlendirilmesi, aileyi bir bütün olarak ele alacak ve özellikle de psiko sosyal açıdan destekleyecek düzenlemeler yapılması önemlidir.

Genel Değerlendirme ve Sonuç

Çocukların korunmasına ilişkin uygulanan modeller içerisinde bilinen modeller içinde en etkili modelin çocukların aileleri yanında korunmasına ilişkin model olduğu herkes tarafından kabul edilmektedir. Bu araştırma kapsamında elde edilen bulgularda da SED 'in uygulanmasından aileler ve çocukların mutlu oldukları, meslek elemanlarının da uygulamayı destekledikleri ortaya çıkmıştır. Araştırmanın bulguları arasında dikkati çeken **olumlu boyutlar** şöyle özetlenebilir.

- SED için başvuru öncesi ve yardım süreci boyunca meslek elemanlarının davranışlarını olumludur.
- Yapılan maddi destek çocuğun ve ailenin ihtiyaçları için kullanılmaktadır.
- Çocuklar ve aileler çocuğun yeniden kurum bakımına dönmesini istememektedirler.
- SED programı çocukların psikolojik gelişim özelliklerine olumlu katkı sağlamaktadır.
- Aile içinde şiddet yok denecek kadar azdır. Nadiren olduğu ifade edilen tartışma ve kavga boyutlu durumların da çocuğun kurum bakımına alınmasını gerektirecek düzeyde bir nitelik taşımadığı anlaşılmaktadır. Çünkü meslek elemanları böyle bir durumla karşılaşırsalar derhal çocuğu kurum bakımına alma kararı uyguladıklarını ifade etmektedirler.
- Çocuklar yemek saatlerinde genellikle aileleri ile birlikte zaman geçirebilmektedir.
- Meslek elemanlarının mesleki doyumlari yüksektir.
- Çocukların SED sonrasında sağlık kurumlarından yararlanma durumlarında olumlu gelişmeler gözlenmiştir.
- SED hizmetinin genel olarak çocukların eğitim durumlarında (okula devam, başarı, üst öğrenime devam etme isteği, okul terkinin azalması vb.) açılarından olumlu katkılar sağladığı söylenebilir.
- SED sonrasında daha olumlu tavırlar sergiledikleri ve çocukların kendilerini aileleri yanında daha güvende hissettikleri ortaya çıkmıştır.

Elde edilen bulgulara göre belirlenen başlıca sorunlar şunlardır.

- SED kapsamındaki maddi yardım yeterli bulunmamaktadır.
- Meslek elemanlarının iş yükleri çok fazladır. Buna dayalı olarak yeterince izleme ziyareti yapamamakta ve ailelere gerektiği kadar danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunamamaktadırlar
- Çocukların genellikle SED öncesinden kaynaklanan sağlık ve beslenme sorunları vardır.
- Çocukların yaşadıkları ev ortamları genel olarak sağlık koşulları açısından sorunlar taşımaktadır.
- Aileler ekonomik açıdan sorunlar yaşamaktadırlar.
- Desteğin kesilmesi gereken durumlarda aileler tepki gösterebilmekte, meslek elemanlarına karşı olumsuz davranışlar sergileyebilmektedirler.
- Çocuklar yeterli sosyal ve kültürel etkinliklere katılamamaktadırlar.
- Çocuklar çabuk sinirlenme, alınganlık, kıskançlık gibi sorunlar yaşayabilmektedirler.
- Meslek elemanlarının maaş, ulaşım, kreş gibi bazı sorunlarının olduğu ortaya çıkmıştır.
- SED yardımı sonrasında denetim açısından sorunlar yaşanabilmektedir. Bu durumun çoğunlukla meslek elemanlarının iş yüklerinin fazla olmasından kaynaklandığı söylenebilir.
- SED kapsamındaki ailelerin iletişim bilgilerinin güncellenmesinde sorunlar yaşanabilmektedir. Bu durum yeterli denetim yapılamayışından da kaynaklanmakta, aileler de bu konuda yeterince duyarlı davranmamaktadırlar.

Başlıca öneriler şunlardır.

- Genellikle ilkököl düzeyinde eğitim durumuna sahip olan ailelerin daha üst öğrenim kurumlarına gidebilmeleri için açık ortaokul, açık lise gibi eğitim kurumlarına devam etmeleri teşvik edilebilir.
- SED yardımı alan ailelerin ekonomik durumlarının daha iyi koşullara ulaşması için mesleki beceriler kazanarak iş sahibi olmaları desteklenmelidir. Bunun için yerel yönetimlerin, halk eğitim merkezlerinin düzenledikleri meslek edindirme kurslarına katılmaları da teşvik edilmelidir.
- Çocuğun aileye uyum süreci içinde verilecek psiko sosyal destek uyum sorunlarının çözümünde aileye katkı sağlayacak, çocuğun kuruluş bakımına dönme riskini azaltacaktır.
- SED hizmeti kapsamında ailelere verilecek psiko-sosyal destek programlarında aile içi şiddet konularının da yer alması yararlı olacaktır.
- Aileler kötü alışkanlıklar konusunda bilinçlendirilmelidir. SED yardımı alan ailelerde kötü alışkanlıklar ortaya çıkması halinde Sağlık Bakanlığı desteği sağlanmalıdır.
- Çocuklar ilgi duydukları spor, güzel sanatlar vb. alanlarda çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından verilen ücretsiz sosyal etkinliklere yönlendirilmeli ve olanak sağlanmalıdır.
- Çocuklara okula, aileye ve topluma yönelik olumlu tutum geliştirici psikolojik destek sağlanmalıdır.
- İş yükü fazlalığının ortadan kaldırılması için sosyal çalışmacı ve diğer meslek elemanı sayısının artırılması gerekmektedir.
- SED kapsamında yer alan ailelerin adres-iletişim bilgilerini güncellemek için makul sürelerle kuruluşa başvurma zorunluluğu getirilmelidir.
- SED hizmeti kapsamında desteklenen aileler çocuk bakımı, çocukla iletişim, çocuğun eğitimi ve davranış sorunları ile baş etme konularında güçlendirilmelidir.

- SED kapsamında verilen ekonomik destek, ailenin içinde bulunduğu yoksulluğun giderilmesi ve/veya kriz durumundaki ihtiyaçlarının karşılanması için yeterli olmalıdır.
- Ailelere sağlanan ekonomik desteğin yanı sıra ihtiyaç duydukları psiko-sosyal destek hizmetleri de verilmelidir.
- Ailelerin sağlanan ekonomik desteğin amacına uygun harcanıp harcanmadığı daha sık denetlenmelidir.
- Meslek elemanlarına verilecek hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimlerde SED hizmetinin amacı, özellikleri, kapsamı, uygulamada sahip olunması gereken özel bilgi ve beceriler yer almalıdır.
- Meslek elemanlarının mesleki doyum ve verimliliklerini artırmak, mesleği ekonomik katkılarla cazip hale getirmek için ek önlemler alınmalıdır.
- Başvuru ve sonrasındaki değerlendirme sürecine ilişkin bürokratik işlemlerin kısaltılması ve/veya kolaylaştırılması gerekmektedir.
- Meslek elemanlarının takip ettikleri dosya sayısının sınırlandırılması, iş yükünün azaltılması hizmetin verimliliği ve vakaların etkin takibi açısından önem taşımaktadır.
- İkinci çocuğa yapılan ödemenin oransal olarak sınırlandırılması, ailelerin çalışma konusunda teşvik edilmesi açısından önemli bir etken olacaktır.
- SED Yönetmeliğinin 6-a maddesinde çocuk sınırı bulunmamaktadır, 4-5 çocuk adına da ödeme yapılabilir. Bir tavan uygulama konulması ve kişi başına düşen gelire göre bir sınırlandırma yapılması gerekmektedir.
- Hizmetin etkililiğinin artırılması açısından, MEB, Sağlık Bakanlığı ve İŞKUR vb. kurumların süreçte aktif rol alacak şekilde yer almaları sağlanmalıdır.
- SED verilecek ailelerin belirlenmesinin meslek elemanının tarafsız değerlendirmesine bırakılması önem taşımaktadır.

11. KAYNAKLAR

- Acar, H. (2012). *Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı Çocuk Özel İhtisas Komisyonu Ön Raporu*. Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı.
- Adat, N. (Ed.) (2012). *Değişen Toplumda Değişen Aile: Sosyolojik Tartışmalar*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Aguilar, M. S. (2007). *Foster parent's perception of their involvement in the reunification process*. A Thesis of Master Degree. California: California State University Department of Social Work.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2011a). *Türkiye'de Aile Yapısı Araştırması* http://www.ailetoplum.gov.tr/upload/athgm.gov.tr/mce/2013/taya_kitap_butun.pdf
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2011b). *Tek Ebeveynli Aileler*, http://www.ailetoplum.gov.tr/upload/athgm.gov.tr/mce/eskisite/files/Tek_Ebeveynli_Aileler.pdf
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2012). *2012 yılı faaliyet raporu*. http://sgb.aile.gov.tr/upload/Node/19618/files/ASPBakanlik_FaaliyetRaporu_2012_3.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2013a). *2013 yılı faaliyet raporu*. http://www.aile.gov.tr/data/53fe-1465369dc3053ccd5500/aile_ve_sosyal_politikalar_bakanligi_2013_yili_idare_faaliyet_raporu.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2013b). *Sosyal ve Ekonomik Destekler*. <http://www.cocuk hizmetleri.gov.tr/tr/html/10561> (Erişim tarihi: 25 Kasım 2013).
- Akkök, F. (2004). Ailelerin Eğitim Sürecine Katılımı, *İlköğretimde Rehberlik*, edit.: Yıldız Kuzgun, Ankara: Atlas Yayınları.
- Akponat, A. F., Erdoğan, M. ve Koçak, G. (2011). *2010 Performans Programı İzleme-Ölçme ve Değerlendirme*. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü. Ankara: Bizim Repro.
- Aktaş A, Y. (2002) "Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Okul Aile İşbirliği Çalışmaları İle Anne-Baba Eğitim Programı Uygulamaları". Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 22 (2), 31-41.
- Akyüz, E. (1991). Çocuğun güvenliği ilkesi ışığında korunmaya muhtaç çocuklar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 24(2), 709,734.
- Argon, T., Kıyıcı, K. (2012). İlköğretim Kurumlarında Ailelerin Eğitim Sürecine Katılımlarına Yönelik Öğretmen Görüşleri, *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19, 80-95.
- Arslan, E. & Arı, R. (2008). Erikson'un psikososyal gelişim dönemleri ölçeğinin türkçe'ye uyarlama, güvenilirlik ve geçerlik çalışması ", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, , 54-60.
- ASPB. (2011). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması Taya 2011*. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Ankara: Uzerler Matbaacılık San. Ltd. Şti.
- ASPB. (2013). *Kurum Bakım Türlerinin Etki Analizi*. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Ankara: Viza Yayıncılık.
- ASPB Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2013). *İstatistik*. file:///C:/Users/Ahmet/Google%20Drive/SED_PROJE/AB-%C3%87OCUK%20KORUMA%20S%C4%B0STEM%C4%B0-KAYNAKLAR/kullan%C4%B1la-cak/Mart__Istatistikler.pdf adresinden alındı
- ASPB. (2014). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması Tespitler, Öneriler*. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Ankara: Çizgi Tanıtım ve Kırtasiye Ltd. Şti.
- ASPB Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2014). <http://www.cocuk hizmetleri.gov.tr/upload/Node/10542/files/Mayis.pdf> adresinden alındı

- Atak, H. (2011). Kimlik gelişimi ve kimlik biçimlenmesi: Kuramsal bir değerlendirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(1):163-213.
- Aynı ve Nakdi Yardım Desteği ile Eve Dönüş Uygulamalarında Dikkat Edilecek Hususlara İlişkin Genelge. Tarih: 14.04.2005.
- Bacanlı, H.(2002).“Anababa İle İlişkiler” (*Sınıf Yönetimi*, Editör: Emin Garip), Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Bacanlı, H. (2012). *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Pegem Akademi
- Backe-Hansen, E., Højer, I., Sjöblom, Y., & Storø, J. (2013). Out of home care in Norway and Sweden – similar and different. *Psychosocial Intervention*(22), 193-202.
- Balcı, T. (1999). *Yetiştirme Yurdu ile Ailesi Yanında Kalan Öğrencilerin Kişisel ve Sosyal Uyum Düzeylerinin Okul Başarılarına Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Baumrind, D. (1966). Effects of authoritative parental control on child behavior. *Child Development*, 37 (4), 887-908.
- Barker, R. L. (1999) *The Social Work Dictionary*, 4th edition, Washington DC, NASW Press.
- Barutçugil, İ. (2002). *Eğitim Becerilerinin Geliştirilmesi: Eğitimin Eğitimi*. İstanbul: Kariyer Yayıncılık İletişim Eğitim Hizmetleri Ltd. Şti.
- Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2006). Türkiye’de Aile Yapısı Araştırması 2006, http://www.ailetoplum.gov.tr/upload/athgm.gov.tr/mce/eskisite/files/kutuphane_60_Aile_Yapisi_Arastirmasi.pdf
- Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Genel Müdürlüğü. (2009). 2008 yılı faaliyet raporu. <http://www.youblisher.com/p/4513-SHCEK-2008-Faaliyet-Raporu/sayfasından> erişilmiştir.
- Başar, H. (2001). Sınıf Yönetimi, 5. Baskı, Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (2006). *Türkiye’de Aile Yapısı Araştırması*http://www.ailetoplum.gov.tr/upload/athgm.gov.tr/mce/eskisite/files/kutuphane_60_Aile_Yapisi_Arastirmasi.pdf
- Başbakanlık, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2008). *Aile Destek Hizmetlerinin Değerlendirilmesi ve Kalite Standartları Geliştirilmesi*. Ankara: Yayın No: 135.
- Baysal, A.(2003). Sosyal Eşitsizliklerin Beslenmeye Etkisi, C. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi, 25 (4), 66-72.
- Bee, H. & Boyd, D. (2009). *Çocuk Gelişim Psikolojisi*. (Çev. Okhan Gündüz). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Bernardi, Vivien De. (August 1995) *Family Support Services in Sweden. Journal of Comparative Family Studies*. 26: 459-466.
- Berrick, J., & Skivenes, M. (2013). Fostering in the welfare states of the US and Norway. *Journal of European Social Policy*, 23(4), 423–436.
- Beter, Ö. (2010). *Türkiye ve İngiltere’de çocuk koruma sistemleri*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bulut, I. (1995). Korunmaya muhtaç gençlerin sosyal grup çalışması gereksinimi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 2 (2), 70-75.
- Buğra, A. ve Keyder, Ç. (2005). *Poverty and social policy in contemporary Turkey*. Boğaziçi University. Social Policy Forum.

- Caminada, K., & Goudswaard, K. (2002). *Income distribution and Social Security in an OECD perspective*. R. Sigg and C. Behrendt (Eds.). Social security in global village.
- Canatan, K. & Yıldırım, E. (2013). *Aile Sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Canavan, John, John Pinkerton and Pat Dolan, (Editors). (2006). *Family Support as Reflective Practice*. London, Jessica Kingsley Publishers.
- Casas, J., Weigel, S., Crick, N., Ostrov, J., Woods, K., Yeh, E. et all. (2006). Early parenting and children's relational and physical aggression in the preschool and home contexts. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 27, 209-227.
- Cerit, T. (2007). Ergenlerin Aile İlişkilerini Algılamalarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Chance, S., Dickson, D., Bennett, P., & Stone, S. (2010). Unlocking the doors: How fundamental changes in residential care can improve the ways we help children and families. *Residential Treatment for Children and Youth*, 27, 127-148.
- Child Welfare Act. (1992). <http://www.regjeringen.no/upload/BLD/Lover/Barnevernloven%20engelsk%2001%2001%202010.pdf> adresinden alındı
- Cılga, İ. (2000). *Bilim ve Meslek Olarak Türkiye'de Sosyal Hizmet*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu, Yayın no:016, Ankara.
- Cılga, İ. (1999). *Yaşam Boyu Sosyal Hizmet* (Edit: Prof.Dr.Nesrin G.Koşar). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu, Yayın no: 004, Ankara.
- Cılga, İ. (1999). "Türkiye'de Çocuk Hakları Çalışmaları". *Cumhuriyet ve Çocuk 2. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi*. Yayına Hazırlayan: Bekir Onur, s: 206-516.
- Cömert, D., Güleç, H. (2005). "Okulöncesi Eğitim Kurumlarında Aile Katılımının Önemi: Öğretmen – Aile – Çocuk ve Kurum" Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(6), 131-145.
- Çeliköz, N. ve Diğ. (2008). Çocuk Yuvası Ve Ailesiyle Yasayan Çocukların Ahlaki Ve Sosyal Kural Anlayışlarının Karşılaştırılması Olarak İncelenmesi. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi* Sayı: 23, s.1-13
- Çetin, H. (2006). Koruma Altındaki Çocukların Kayıt ve İzlemi (Hemşirelerin ve Diğer Profesyonellerin Görevleri)?, *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 1(3), 100-111.
- Çetin, H. (2008). Korunmaya muhtaç çocukların bakımı nasıl olmalıdır? *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 3(9), 141-156.
- Çetin, H. ve Çavuşoğlu, H. (2009) Yetiştirme Yurdunda ve Aileleri ile Yaşayan Adölesanların Benlik Saygıları ve Psikolojik Belirtilerinin Karşılaştırılması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi* (11.03.2012 tarihinde <http://www.deuhyoedergi.org> adresinden alınmıştır.) 2009, 2 (4), 137-144
- Çetin, H. (2010). Korunmaya Muhtaç Çocukların Bakımına Yönelik Etkin ve sistematik Bir Yaklaşım Modeli, Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 3(3), 1-8.
- Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. (1989). Birleşmiş Milletler.
- Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Erişim(1): http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/upload/Node/10539/files/Koruyucu_Aile_Birimi_2014.pdf , (Erişim Tarihi: 19.09.2014)

- Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Erişim(2): http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/upload/Node/10542/files/Mayis_Istatistikler.pdf , (Erişim Tarihi: 19.09.2014)
- Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Erişim(3): <http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/upload/Node/10542/files/Mayis.pdf> , (Erişim Tarihi: 19.09.2014)
- Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Erişim(4): <http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/tr/html/10568> , (Erişim Tarihi: 20.09.2014)
- Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Erişim(5): <http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/upload/Node/10542/files/Aralik.pdf> , (Erişim Tarihi: 20.09.2014)
- Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Erişim (6): <http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/544e2899369dc-318044059c3/2014Eylül.pdf> , (Erişim Tarihi: 14.11.2014)
- Dahl, G., & Lochner, L. (2005). *The impact of family income on child achievement*. (Discussion Paper No. 1305-05) Madison, WI: University of Wisconsin-Madison.
- Dam, H. (2008). Öğrencinin Okul Başarısında Aile Faktörü, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(14), 75-99.
- Demir, E. K. ve Şendil, G. (2008). Ebeveyn Tutum Ölçeği. *Türk Psikoloji Yazıları*, 11 (21), 15-25.
- Demirbilek, S. (2000). "Korunmaya Muhtaç Gençlerin Topluma Kazandırılmasında Yetiştirme Yurtları" Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15(2), 137-152.
- Department of Health Department for Education and Employment Home Office. (2000). *Framework for the Assessment of Children in Need and their Families*. London: p. 11.
- Dereboy, I. F. (1993). *Kimlik bocalaması, anlamak, tanımak, ele almak*. Malatya: Özmert Ofset.
- Desai, S., & Alva, S. (1998). *Maternal education and child health: Is there a strong causal relationship?* Demography, 35(1), 71-81.
- Doğan, R. (2013). Bir Koruma Tedbiri Olarak Koruyucu Aile Kurumu ve Koruyucu Aile Yönetmeliği. *Ankara Barosu Dergisi*, 2, 147-170.
- Doğan, S. (2001). *Farklı sosyo-ekonomik düzeylere mensup ergenlik çağındaki kız ve erkeklerin saldırgan davranışlarıyla ana-baba tutumları arasındaki ilişkiler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi.
- Dornbusch, S. M., Ritter, P. L., Leiderman, P., Roberts, D. & Chen, H. (1990). Family decision making and academic performance in diverse high school population. *Journal of Adolescent Research*, 5, 143-160.
- DPT. (2013). Onuncu Kalkınma Planı (2014 – 2018). http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/view/15089/Onuncu_Kalk%C4%B1nma_Plan%C4%B1.pdf (25 Kasım 2013'te alındı).
- Duman, N. (2014). Madde Bağımlılarının Yaşadığı Toplumsal Dışlanma ve Sosyal Hizmet Müdahalesi. *Prof. Dr. Gönül Erkan'a Armağan* (s. 125-133). içinde Ankara: Sosyal Hizmet Araştırma, Uygulama ve Geliştirme Derneği.
- EARGED.(2001). Ailenin Çocuğun Okuldaki Eğitimine Katılım Sorunları ve Katılımın Sağlanması İçin Alternatif Bir Model, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Ekinci, H., & Ekici, S. (2003, Mayıs). İşletmelerde Örgütsel Stres Yönetim Stratejisi Olarak Sosyal Desteğin Rolüne İlişkin Görgül Bir Araştırma. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(1), 109-120.
- Erdal, L. (2014-2). ERDAL, Leman. "Türkiye'de Sosyal Politika ve Koruyucu Aile Hizmet Modeli. *Sosyo Ekonomi / July-December*, 171-192.

- Ergün, M. (1995); Eğitim Sosyolojisine Giriş, 4.Baskı, Ankara: Ocak Yayınları.
- Erkan, S. ve Toran, M. (2004). Alt sosyo ekonomik düzey annelerin çocuklarını kabul ve reddetme davranışlarının incelenmesi (Diyarbakır ili örneği). *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27, 91-97.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. New York: W.W. Norton & Company, Inc.
- Erikson, E. H. (1980). *Identity and life cycle*. New York: W. W. Norton & Company, Inc.
- Erikson, E. H. (1984). *İnsanın sekiz çağı* (Çevirenler: T. B. Üstün ve V. Şar). Ankara: Birey ve Toplum Yayıncılık.
- Erikson, E. H. (1963). *Childhood and society*. New York: Penguin.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. New York: W.W. Norton & Company, Inc.
- Erikson, E. H. (1984). *İnsanın sekiz çağı* (çev. Bedirhan Üstün-Vedat Şar), Ankara: Birey ve Toplum Yayıncılık.
- Family support services in Australia. (2000). *A Project Sponsored by the Community Services Ministers' Advisory Council (CSMAC), Family Support Services Scoping Study: A Project Sponsored by the Community Services Minister's Advisory Council (CSMAC)*. Australian Institute of Health and Welfare Canberra AIHW cat. no. CFS 4. Published by Australian Institute of Health and Welfare 2001, 3.
- Gander, M. J. & Gardiner, H. W. (1993). *Çocuk ve ergen gelişimi*, (Çev. Bekir Onur). Ankara: İmge Yayınevi.
- Gelişli, Y.(2004). "Sınıf Yönetiminde Aile ile İşbirliği", *Sınıf Yönetimi*, (ed. Erçetin, Ş., Özdemir, Ç.), 227-260, Ankara: Asil Yayıncılık.
- Gilbert, N. (1997). *Combating Child Abuse: International Perspectives and Trends*. New York: Oxford University Press.
- Gilbert, N., Parton, N., & Skivenes, M. (2011). *Child Protection Systems: International Trends and Orientations*. New York: Oxford University Press.
- Gordon, T. (2002) Family effectiveness training. Published by Gordon Training International, Solana Beach.
- Grantham-McGregor, S. M., Y. B. Cheung, S. Cueto, P. Glewwe, L. Richter, B. Strupp, & *The International Child Development Steering Group. (2007)*. Developmental Potential in the First 5 Years for Children in Developing Countries. *Lancet* 369: 60-70.
- Greenspan, S. J. & Wieder, S. (2005). *Infant and early childhood mental health*. American Psychiatric Publishing Inc. 1st. Edition.
- Gushurst, C. A. (2003). Child abuse: Behavioral aspects and other associated problems. *Pediatr Clinical North Am*, 50, 919-938.
- Gümüşeli, A. İ. (2004). "Aile Katılımı ve Öğrenci Başarısı" *Özel Okullar Birliği Bülteni*. 2(6): 14-17.
- Gürvardar, D. (2001). "Yetiştirme Yurdunda Yetişen Çocuklar İle Ana-Baba Yanında yetişen Çocukların Umutsuzluk Düzeyinin Karşılaştırılması" Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Güroğlu, B. (2002). *Prediction of academic achievement in Turkish adolescents from attachment style and mother's parenting style variables*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi.
- Güler, T. (2010). "Ailenin Tanımı, Tarihsel Gelişimi ve Aile Çeşitleri" Anne Baba Eğitimi, (Ed: Tülin Güler). Pegem Akademi, Ankara.

- Gürkaynak, İ. (1978). *Sosyo-ekonomik düzey ve çocuk*. Ankara: Kelaynak Yayınevi.
- Hasdemir, A. D. (2007). Ergenlerin ve Anne Babalarının Empatik Becerileri ile Aile Yapılarını Değerlendirmeleri Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Hergüner, S., Özbaran, B. (2010). *Çocuk ve Ergen Psikiyatrisinde Ölçütler ve Ölçekler*. Türkiye Çocuk ve Genç Psikiyatrisi Derneği Yayınları:4, Ankara.
- Herken, H., Özkan, İ. (1998). Sigara Alışkanlığı ve Anne Baba Tutumu, Genel Tıp Dergisi, 8(2), 85-89.
- Heyndrick, F. (2004). *The role of parenting and family background on Turkish Adolescents' academic achievement*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi.
- <http://www.utoronto.ca/qol/>. Erişim tarihi:07.03.2014.
- İbiloğlu, A. O. (2012). Aile İçi Şiddet. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(2), 204-222.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1990). *İnsan, aile, kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kalkınma Bakanlığı (2012). Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı X. Beş Yıllık Kalkınma Planı Çocuk Özel İhtisas Komisyonu Ön Rapor.
- Kaplan, S. P. (2004). Adolescence. Houghton Mifflin, Boston.
- Karataş, K. (2000). 1920'den 2000'e Türkiye'de Çocuk Olmak, *Ufku Ötesi Aylık Dergi*. 4, 16: 2-6.
- Karataş K, Cılga İ, Güneş S, Han A, Kalaycı A. R., Turhan S., Türkaslan N. ve Yurtkuran, S. (2002) .Göç ve Kent- sel Yaşama Uyum Sorunları", *2001 Yılı Aile Raporu*. (Yayına Hazırlayan: İrfan Çaybolu). TC Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı. Ankara.
- Karataş, K. (2003). "Yoksullukla Mücadele: Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Sosyal Yardımlar" Gül Erdost, (Yayına Hazırlayan) 5. Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı 2002 Bildirileri: Yoksulluk ve İnsan Hakları, Ankara: İnsan Hakları Derneği ve İnsan Hakları Vakfı Ortak Yayını.
- Karataş, Z., Korunmaya Muhtaç Çocukların Sorunları). http://www.rizeshcek.gov.tr/kmc_sorunlari.htm, Alıntılanma: 14.11.2014
- Kinloch, G. C (2014). *Sosyolojik Teori: Gelişmesi ve Belli Başlı Paradigmalar*. Ankara: Birleşik Yayınlar. s. 188.
- Kairys, S. W. & Johnson, C. F. (2002). Committee on child abuse and neglect. The psychological maltreatment of children- Technical report. *Pediatrics*, 109.
- Kocaoğlu, F. (2010). *Çocuk ve Aile Sorunları Kapsamında 13-18 Yaş Çocukların bakım Modellerinin Karşılaştırılması*. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Afyon: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kojan, B., & Lonne, B. (2012). Child and Family Social Work. 17, 96-107.
- Koşay, A. (2013). Çocuk yuvasında ve çocuk evinde kalan korunmaya muhtaç çocuklar ile ailesi yanında yaşayan çocukların sosyal becerilerinin karşılaştırılması. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi İzmir.
- Köknel, Ö. (2001). Alkol ve Madde Bağımlılığı Alt kültürü. *Bağımlılık Dergisi*, 2(2), 71-76.
- Kuzgun, Y. (1972). Kendini gerçekleştirme. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi*, 10:162-172.
- Maccoby, E. & Martin, J. A. (1983). Socialization in the context of family: Parent-child interaction. E. M. Hetherin-

- gton & P. H. Mussen, (Ed.), *Handbook of child psychology: Socialization, personality, and social development* (1-101). New York: Wiley.
- Maccoby, E. (2002). Parenting effects: Issues and controverties. J. G. Borkowski, L. S. Ramey & M. Bristol-Power, (Ed.), *Parenting and the child's world: Influences on academic, intellectual and social-emotional development* icinde (35-46). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Malet, F.M., Mcsherry, D., Larkin, E., Kelly, G., Robinson, C., and Schubotz, D., (2010). Young Children Returning Home From Care: The Birth Parents' Perspective. *Child & Family Social Work, 15*(1), 77-86.
- Mamak Rehberlik ve Araştırma Merkezi; Okul Başarısı-1", <http://www.kisiselbasari.com/okul-basarisi.html>. Alınış tarihi: 14.11.2014.
- Martinelli, C., & Parker, S. W. (2003). Should transfer to poor families be conditional on school attendance? A household bargaining perspective. *International Economic Review, 44*(2), 523-544.
- McCroskey, J. and Meezan, W. (1998). Family-centered services: Approaches and effectiveness. *The Future of Children, 8*(1), 54-69.
- Miles, M. B., Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis* (2nd Edition). CA: Sage Publications.
- Milevsky, A., Schlechter, M., Netter, S. & Keehn, D. (2007). Maternal and paternal parenting styles in adolescents: Associations with self-esteem, depression and life satisfaction. *Journal of Child and Family Studies, 16*, 39-47.
- Miller, P. H. (1983). *Theories of developmental psychology*. New York: W. H. Freeman and Company.
- Miller, Shelby H., Replogle, Elaine ve Heather B. Weiss. (1995). *Family Support in Early Education and Child Care Settings: Making the Case for Both Principles and Practices.* *Children Today, 23*(4): 26-29.
- Mount, M. K., Barrick, M. R., Scullen, S. M. & Rounds, J. (2005). Higher-order dimensions of the big five personality traits and the big six vocational interest types. *Personal Psychology, 58*, 447-478.
- Munro, E. (2011). *The Munro Review of Child Protection: Final Report A Child-Centred*. Department for Education. Presented to Parliament by the Secretary of State for .
- National Center of Child Abuse and Neglect (1997). *Child Maltreatment*. Washington, DC: National Center of Child Abuse and Neglect.
- Needell, B. (1996). Placement stability and permanence for children entering foster care as infants. A Thesis of Doctor Degree, Berkeley: University of California Social Welfare Faculty.
- Nirun, N. (1994). *Sistematik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür*. AKM Yayınları, Ankara.
- Office For National Statistics. (2014, Ekim 8). <http://www.ons.gov.uk/ons/rel/pop-estimate/population-estimates-for-uk--england-and-wales--scotland-and-northern-ireland/2013/sty-population-estimates.html> adresinden alındı
- Ofsted. (2014). *Children looked after placement data collection*. <http://www.ofsted.gov.uk/resources/official-statistics-children-looked-after-placements-31-march-2013> adresinden alındı
- Özateş, Ö. S., ve Atauz, S. (2011). Sosyal Hizmet Uzmanlarının Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Projesine İlişkin Değerlendirmeleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 22*(2), 101-112.
- Özdemir, S. (2007). *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- Özgüven, İ. E. (2001). *Ailede İletişim ve Yaşam*, PDREM Yayınları, Ankara.

- Özmete, E. (2010). "Aile Yaşam Kalitesi Dinamikleri: Aile İletişimi, Ebeveyn Sorumlulukları, Duygusal, Duygusal Refah, Fiziksel/Materyal Refahın Algılanması". *Ulusal Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(11), 455-465.
- Özbay, Y. & Erkan, S. (2011). *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Pegem Akademi
- Özgüngör, S. ve Acun Kapıkıran, N. (2011). Erikson'un Psikososyal Gelişim Dönemleri Ölçeklerinin Türk Kültürüne uygunluğunun karşılaştırmalı olarak incelenmesi: Ön bulgular. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(36), 114-126.
- Page, A. Z. & İnce, M. (2008). Aile İçi Şiddet Konusunda Bir Derleme. *Türk Psikoloji Yazıları*, 11 (22), 81-94.
- Resmi Gazete. (1983). *Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu*, Kanun No: 2828, Yayınlandığı Resmi Gazete Tarihi 27.05.1983, Sayı 18059.
- Resmi Gazete. (1986). *Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Sosyal ve Ekonomik Destek Yönetmeliği*, Yayınlandığı Resmi Gazete Tarihi 28.09.1986 Sayı19235.
- Resmi Gazete. (1997). *Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararname*, Yayınlandığı Resmi Gazete Tarihi 06.06.1997 Sayı: 23011.
- Resmi Gazete. (1999). *Çocuk Yuvası Yönetmeliği*, Yayınlandığı Resmi Gazete Tarihi 07.01.1999, Sayı 23576.
- Resmi Gazete. (2001). *Türk Medeni Kanunu*, Yayınlandığı Resmi Gazete Tarihi 08.12.2001, Sayı 24607.
- Resmi Gazete. (2004). *Türk Ceza Kanunu*, Kanun Numarası 5237, Yayınlandığı Resmi Gazete Tarihi 12.10.2004, Sayı 25611.
- Resmi Gazete. (2005). *Çocuk Koruma Kanunu*, Kanun No: 5395, Yayınlandığı Resmi Gazete Tarihi 15.07.2005, Sayı 25876.
- Resmi Gazete. (2011a). *Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Ayni ve Nakdi Yardım Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik*, Yayınlandığı Resmi Gazete Tarihi 15.04.2011 Sayı: 27906.
- Resmi Gazete. (2011b). *Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname*, Yayınlandığı Resmi Gazete Tarihi: 08.06.2011, No:27958.
- Rodriguez, M. S., & Cohen, S. (1998). Social Support. *Encyclopedia of Mental Health*, 3.
- Ryder, V. (1995). *Parents and Their Children Family Life Education Consultant*. Dorsey Press, Houston Texas.
- Saçan, S., Artan, İ., Erol, N. ve Şimşek, Z. (2014). Kurum Bakımından Aile Yanına Döndürülen 6-18 Yaş Çocukların Duygusal Ve Davranış Sorunları. *NWSA-Qualitative Studies*, 9(2), 1-18.
- Saleebey, D. (1996). *The Strengths Perspective in Social Work Practice: Extensions and cautions*. *Social Work*, 41(3), 296-305'ten (Saleeby, 1996; akt.: Leon, January/February, 1999: 14). Family Support Model: Integrating Service Delivery in the Twenty-First Century. *Families in Society*. 80 (1): 14-24.
- Salim, M. (2011). *Geçmişten günümüze Türkiye'de çocuk koruma politikaları ve sosyal hizmetler ve çocuk esirgeme kurumu*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,
- Sanders, M. R. (1999) Triple positive parenting program: Towards an empirically validated multilevel parenting and family support strategy for the prevention of behavior and emotional problems in children. *Clinical Child Family Psychology Review*, 2 (2), 71-88.
- Sanders, M. R., Turner, K. M. T. & Markie- Dadds, C. (2002) The development and dissemination of the triple positive parenting program: A multilevel, evidence – based sytem of parenting and family support. *Prevention Science*, 3 (3), 173-189.

- Seçkin, N. ve Koç, G. (1997). *Okul Öncesi Eğitimde Okul Aile İşbirliği*, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Shannon, L.C. (2004). Best practices for parent education programs seeking to prevent child abuse. Available at: <http://www.ces.ncsu.edu/depts/fcs/npen/BestPra.pdf> accessed:13.09.2004.
- Shaw, T. V. (2006). Reentry into foster care system after reunification. *Children and Youth Services Review*, 28(11), 1375-1390.
- Silva, S. O. M. (2000, October). *The minimum income: a monetary transfer to poor families with children in school age in Brazil*. Paper presented on the 8th BIEN Congress, Berlin.
- Slicker, E. K., (1998). Relationship of parenting style to behavioral adjustment in graduating high school seniors. *Journal of Youth and Adolescence*, 27, 345-372.
- Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (2004). *Sosyal Hizmet ve Çocuk Hakları*. (Çev: Veli Duyan), Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayınları.
- Southerland, D. G., Wagner, H., Farmer, E., Burns, B., & Simpson, A. (2014). Family Involvement in Treatment Foster Care. *Residential Treatment for Children & Youth*, 31, 2-16.
- Statistics Norway. (2013). *Statistical Yearbook of Norway 2013*. Oslo.
- Şen, M. (2012). "Ev ve Ev Dışındaki Ortamlarda Öğrenme Etkinlikleri" Anne Baba Eğitimi. (Ed: Tülin Güler), PE-GEM Akademi, Ankara.
- Şenocak, H. (2010). Korunmaya muhtaç çocuklara sağlanan bakım yöntemleri, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 51(2), 177-228.
- Şimşek, Z.ve Diğ. (2008) Kurum Bakımındaki Çocuk ve Ergenlerde Davranış ve Duygusal Sorunların Epidemiyolojisi; Ulusal Örneklemede Karşılaştırmalı Bir Araştırma. *Türk Psikiyatri Dergisi*. 2008; 19(3); 235-246
- Şişman, Y. (2006). Sokakta Çalışan Çocukların Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentileri, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 251-275
- Tezcan M.(1992); *Eğitim Sosyolojisi*,(8.Baskı), Ankara: Zirve Ofset.
- Tezel, A. (2004). "Aile içi iletişim" *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, ISSN: 1303-5134, S:1-6. <http://www uluslarsiinsanbilimleridergisi.com>. Erişim tarihi: 07.03.2014.
- Tezel, Şahin, F. ve Özyürek, A. (2010a). "Anne Baba Eğitim Modelleri" *Anne Baba Eğitimi*. (Ed: Tülin Güler), PE-GEM Akademi, Ankara.
- Tezel, Şahin, F. ve Özyürek, A. (2010b). *Anne Baba Eğitimi ve Okulöncesinde Aile Katılımı*, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul.
- TÜİK. (2014). http://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=12&cad=rja&ved=0C-GwQFjAL&url=http%3A%2F%2Fwww.turkstat.gov.tr%2FprelstatistikTablo.do%3Fistab_id%3D1587&ei=kNU4w2yvvzKA6OxgfgL&usq=AFQjCNFu1nCqaqFOPcmODJKh5CRonSPQ&sig2=7XfWqtaTiKPW-duPClyYgwQ&bvm=bv.61965928.d.bGQ Erişim tarihi: 07.03.2014.
- Uğürol, Y. (1993). *Aile İçi Yaşlılara Karşı Tutumlar ve Psikolojik Sonuçlar*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Trabzon. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- UNICEF Office of Research. (2011). *Child well-being in rich countries: A comparative overview*.
- UNICEF.(2012). *Toplumsal Koşullar ve Aile Ortamı, Türkiye'de Çocuk ve Genç Nüfusun Durumunun Analizi*, <http://www.unicef.org.tr/sayfa.aspx?id=17> (Alıntı tarihi :14.11.2014)

- Üstün, E., Akman, B.(2002). Korunmaya muhtaç çocukların benlik algısının incelenmesi, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 229-233.
- Valle, J., Canali, C., Bravo, A., & Vecchiato, T. (2013). Child protection in Italy and Spain: Influence of the family supported society. *Psychosocial Intervention* (22), 227-237.
- Yavuzer, H. (2013). *Ana-Baba ve Çocuk* (24. b.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yazıcı, E. (2012). Korunmaya muhtaç çocuklar ve çocuk evleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18), 499-525.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). *SPSS uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Detay.
- Yıldız, M. C. (2002). "Yetiştirme Yurdunda Kalanların Toplumsal Bütünleşme Problemi" <http://www.e-sosder.com>. Erişim tarihi: 07.03.2014.
- Yolcuoğlu, İ. G. (2009). Türkiye’de çocuk koruma sisteminin genel olarak değerlendirilmesi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 5(18), 43-58.
- Yörükoğlu, A. (2000). *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*. Özgür Yayın Dağıtım, İstanbul.
- Zastrow, C., & Kirst-Ashman, K. (1990). *Understanding Human Behaviour and The Social Environment*. Nelson-Hall Publishers: Chicago.

ISBN 978-650896044-2

9 786508 960442